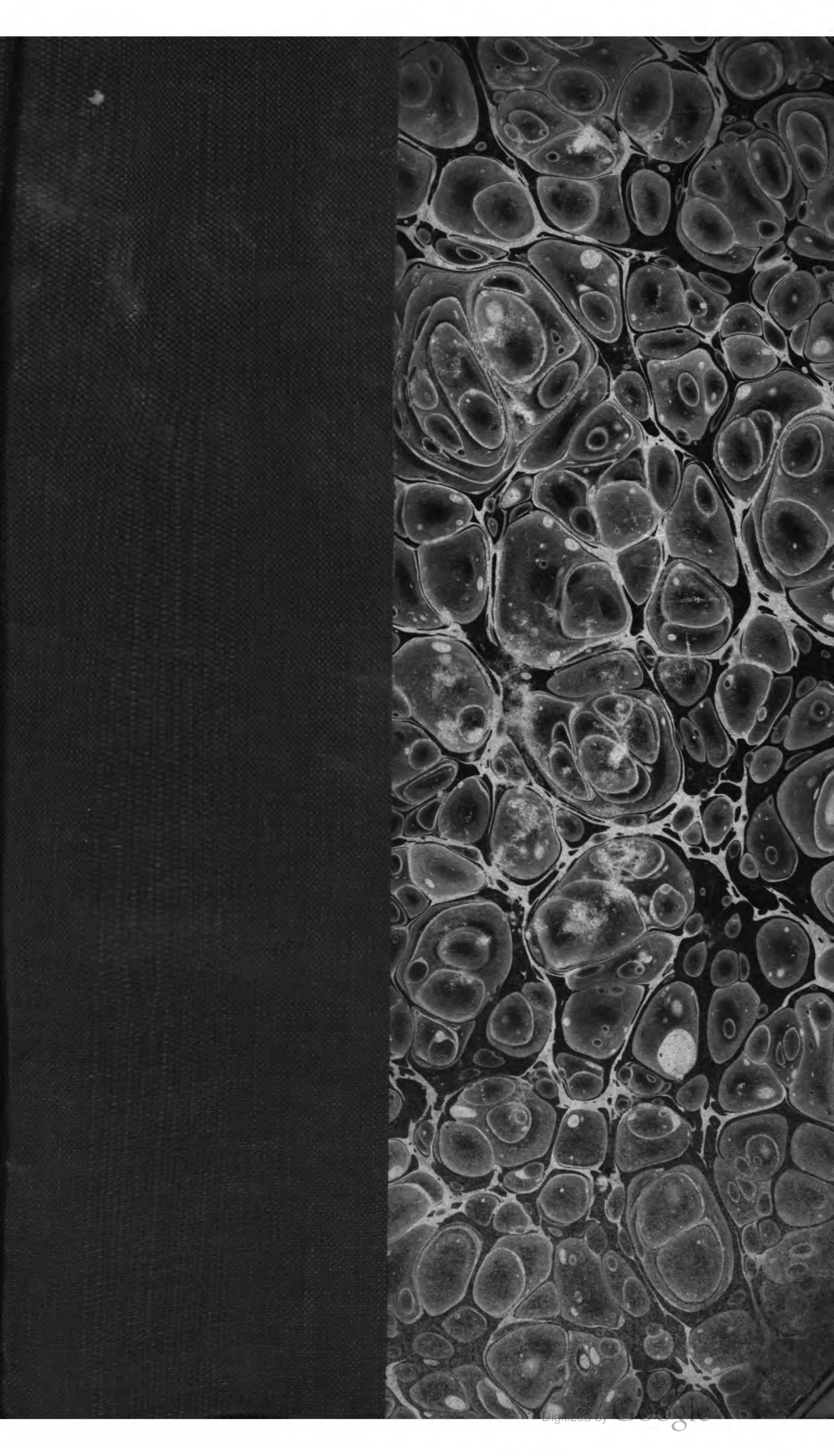
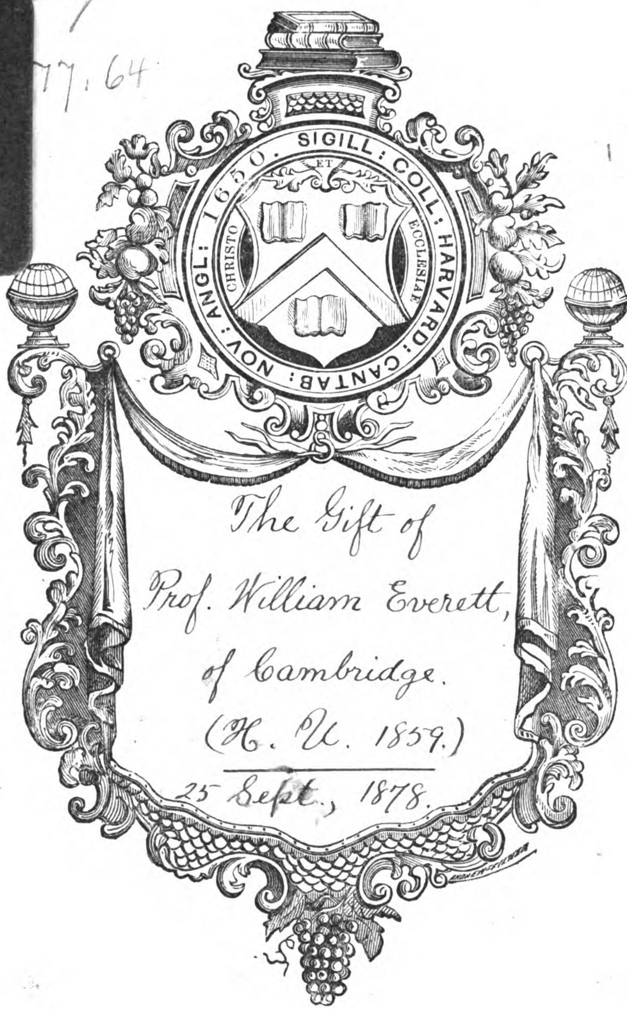

SIGILL: COLL: HARVARD: CANTAB: NOV: ANGL: 1650.
CHRISTO ET ECCLESIAE

ITALIENSK

SPRÅKLÄRA

FÖR SVENSKAR.

ITALIENSK

SPRÅKLÄRA

FÖR

SVENSKAR.

AF

count från

JACOB GRÅBERG FRÅN HEMSÖ,

Phil. Doctor, Konsul, Storhertiglig toscansk Kammarherre och Öfver-bibliothekarie, R. N. O., R. W. O. m. fl., L. K. V. A., Correspondent af Franska Institutet, af Akademierna *Della Crusca* och *di San Lucca*, m. fl.

STOCKHOLM, 1843.
P. A. NORSTEDT & SÖNER,
Kongl. Boktryckare.

1878, Sept. 25.
Gift of
Prof. William Everett,
of Cambridge.
(H. U. 1859.)

A SUA ALTEZZA REALE

GIUSEPPINA MASSIMILIANA EUGENIA

Principessa Reale

DI SVEZIA, E DI NORVEGIA.

Omaggio
di ammirazione altissima,
e di profondo rispetto.

Altezza Reale

Quando del Lambro, e dell' Olona in riva
Pel nascer Vostro, o REGAL DONNA, *il freno*
Si sciolse ai plausi, ed ai festosi evviva,
Quasi già da tre lustri io stava in seno
Alla di Giano non lontana sede,
E respirava il dolce aere sereno

Della classica Terra, al di Cui piede
Vinte nazioni cessero, e che al mondo
Dettami eccelsi di sapienza diede.
Quindi potei, con giubilo profondo,
Nella viceregal Milano spesso
Le infantili ammirar grazie, e il giocondo
Volto di LEI, onor del più bel sesso,
A Cui benigno il cielo della mia
Patria lo scettro destinava appresso.
E fin d'allor la brama in cor nutría
Lieto un Suo sguardo conciliarmi un giorno,
Come oggi ho speme, che grazioso sia.
E quando al lido ardente, e disadorno
D'Affrica, dove traslocommi il fato,
Dei Suoi sponsali augusti intesi intorno
Volar l'annunzio, io ridestai l'usato
Nell' obbliata cetra úmile suono,
E sul fausto Imeneo cantai beato,

Mentre L'Altezza Vostra il regal Trono
Dei Gustavi, e dei Caroli sublime
Salía, tra un popol giubilante, e prono.
Poscia, quando di vita all' aure prime
L'Augusto Infante a rallegrar sorgea,
Sciolsi alla cuna le seconde rime;
E con tanta bontà questi accoglica
L'Altezza Vostra umili canti, ch'io
Viva n' ho ancor nell' animo l'idea,
Per cui coraggio nacquemi, e desío
Di fregiar del regal Suo Nome questo,
Che ora intitolo a LEI, lavoro mio,
Frutto di mezzo secol, che molesto
Per veglie, e studii pur mai non mi scese,
E che ben d'alti auspicii oggi rivesto.
Suoni per esso in bocca allo Svezzese
L'itala lingua, e a LEI più sia gradito,
Figlia Regal dell' italo paese,

Omaggio di rispetto, alto, infinito;
A LEI, che dotta nel linguaggio sorse,
Che dai primi anni LE féa dolce invito.
Tenue invero è l'offerta, e sarà forse
Altissimo l'ardir: l'invidia ría,
Che l'uom felice ognor misera morse,
Ciò crederà che in me stoltezza sia,
E parrò vano ove ignoranza abbonda;
Ma il cor ne riderà, che sol nutría
Riconoscenza, e ammirazion profonda.

Firenze, a dì 4 *Luglio* 1843.

JACOPO GRÅBERG DA HEMSÖ.

FÖRORD.

Redan i första barndomen hade italienska språkets välljud och imitativa harmoni så lifligt intagit författaren till denna Lärobok, att han, ännu i sin lefnads afton, icke utan innerlig rörelse påminner sig den förtjusning, hvarmed han knappt sju år gammal, i sin fosterbygd, Gottland, hörde en ung Italienare tala sitt klara modersmål och sjunga Tasso's stanser och Metastasio's arietter. Och då han kort derpå i sin fars boksamling kommit öfver en gammal, nu mera glömd, men derför icke mindre förtjenstrik italiensk Språklära för Tyskar (Matthiæ Kramers grössere Italiänische Grammatica, oder ausführliche Toscanisch-Romanische Sprachlehre), jemte Diodatis italienska Bibel, Della Casa's Galateo, Metastasio's dramer och några andra nyare arbeten, såväl i bunden som i obunden stil, så grundlades och fostrades i hans hjerta den varma förkärlek han sedermera har egnat åt detta välljudets, tonkonstens och skaldskapets älsklingsspråk. Vid fjorton års ålder, det vill säga år 1790, var han i detta språk

så vida bevandrad, att han på fri hand kunde göra sig full reda för allt hvad han läste, och att när han tre år derefter för första gången trampade italiensk jord, några få veckor voro tillräckliga att med färdighet tala och skrifva italienska. Ifrån den tiden, bosatt, först tjugutre år i Genua, och numera, efter tolf års vistelse i Afrika, elfva i Toscana, har detta språks grundliga kännedom och noggranna behandling alltid varit, och fortfar ännu att vara, ett ibland de förnämsta och käraste ämnen för hans vettgirighet och hans studier. Sitt första italienska arbete, (*Annali di Geografia, e di Statistica*, 2 Band in 8:o) utgaf han i Genua år 1802, och tio år senare vann han uti Akademien Della Crusca accessit för sin *Saggio istorico sugli scaldi o antichi poeti scandinavi;* men icke förr än år 1829 hedrades han med kallelse att vara brefvexlande Ledamot af denna verldskunniga Språkakademi.

Det var helt naturligt att han, mer än någon, skulle känna och beklaga bristen af en originel italiensk språklära för svenskar. Att uppfylla denna brist har i ett halft år hundrade varit ett orubbeligt syftemål för hans bästa bemödanden. Huruvida han i de Föreläsningar, som här framläggas, hunnit till målet, lemnar han tillitsfullt åt tiden och oväldiga språkdomare att ompröfva. Han har beflitat sig om att aldrig vika ifrån sin afsigt att vara tydlig, bestämd och uttryckelig. Att han måhända synes mindre hemmastadd i sitt alltid älskade modersmål än i det italienska, torde benäget öfverses, då man be-

sinnar, att han i nästan femtio år vistats utomlands, och att denna bok är, snart sagdt, det enda arbete han utgifvit på svenska. Har han dermed kunnat bibringa sina landsmän ett grundadt tycke och säkrare smak för Italiens vackra språk och mångfaldiga sköna vitterhet, så skall han, fullkomligt öfvertygad att de som lärt sig språket, aldrig skola ångra den tid de deruppå användt skatta sig sjelf rikligt belönt för det arbete och den möda han nedlagt, för att göra boken så kort och lättfattelig som det stått i hans förmåga. Skulle han åter ej vara nog lycklig att vinna odeladt bifall, så hoppas han åtminstone förtjena öfverseende, om man behjertar hans goda uppsåt att vara nyttig.

Florenz i Juli månad år 1843.

Tryckfel:

Sid.	36	rad.	14	står: *dei*, läs: *pei*,
„	103	„	4	står: *avesti*, läs: *aveste*,
„	—	„	16	står: *avessere* läs: *avessero*.
„	105	„	33	står: PREDENTE: läs: PENDENTE:
„	106	„	6	står: *-erai*, läs: *-irai*,
„	117	„	33	står: *deveno*, läs: *devono*.

ITALIENSK SPRÅKLÄRA.

FÖRSTA FÖRELÄSNINGEN.

Om Bokstäfverna och Uttalet.

Italienska Alfabetet består af följande tjugetvå bokstäfver:

A. B. C. D. E. F. G. H. I. J. L. M. N. O. P. Q. R. S.
T. U. V. Z.

hvilka af Italienarne, med några få undantag, uttalas lika som i Svenskan.

C. och G. heta *tsji* och *dsji*, och uttalas så framför *e* och *i*, litet lenare i det förra fallet än i det sista. — *C* har då ungefär samma ljud som *K* i svenska orden: *Kedja*, *Kejsare*, *Kista*, *Kittel*, *Källare*, *Köpa*.

Exempel:

Céna, aftonmåltid; *città*, stad; *ciascúno*, hvar och en; *ciélo*, himmel; *ciómpo*, bondlurk; *ciústo*, hårlock.

Gémma, ädelsten; *agévole*, maklig; *gíro*, omlopp; *giállo*, gul; *giélo*, frost; *regióne*, landskap; *ingiúria*, oförrätt, uttalas: dsjémma, adsjévole, dsjíro, dsjállo, dsjélo, redsjóne, indsjúria.

Men framför *a*, *o* och *u* ljuda *c* och *g* alldeles likasom i svenskan.

Exempel:

Cáro, dyr; *cóllo*, hals; *cúra*, omsorg.
Gállo, tupp; *góla*, strupe; *gústo*, smak.

Uti dubbla *cc* och *gg* framför *e* och *i* uttalas de första bokstäfverna såsom hårdt eller dubbelt *t* och *d*.

Exempel:

Faccénda, göromål; läs: fatt-tsjénda.
eccésso, öfverdrifning; läs: ett-tsjesso.
neríccio, svartaktig; läs: neritt-sjo.
chíoccia, ligghöna; läs: kjått-sja.
búccia, skal; läs: butt-sja.
rággio, stråle; läs: radd-sjo.
séggiola, låg stol; läs: sedd-dsjola.
meríggio, middag; läs: meridd-dsjo.
oggétto, föremål; läs: ådd-sjetto.
fuggéndo, flyende; läs: fudd-dsjendo.

H. heter *Acca*, men har i sig sjelft intet ljud. Efter *c* och *g* gör det dessa konsonanters ljud hårdare, så att *che*, *chi* uttalas såsom *ke*, *ki*, och *ghe*, *ghi*, såsom *ge*, *gi*, uti svenska orden lager, stiger, degig, taggig.

Exempel:

Chéto, stilla; *duchéssa*, hertiginna; *chíno*, sluttning; *báchi*, maskar; *chiáve*, nyckel; *chiódo*, spik; *rinchiúdere*, innesluta.

Ghermíre, gripa; *piághe*, sår; *ghirlánda*, krans; *neghittóso*, försumlig; *ghiáccio*, is; *ghiottone*, fråssare.

J. heter *i lúngo* och är icke allenast, såsom i svenskan och andra språk, en konsonant; men tjenar ock vid slutet af orden i stället för dubbelt *i*, hvarigenom det ofta åtskiljer ord af helt och hållet olika betydelser.

Exempel:

Várj, åtskilliga, i stället för *várii*;
émpj, ogudaktiga, i stället för *émpii*;
princípj, grundämnen, i stället för *princípii*;

régj, kungliga, i stället för *régii*;
stúdj, studier, i stället för *stúdii*, m. fl.

Dessa ord med dubbelt *i* betyda eljest: *várii*, du förändrar; *émpii*, du fyller; *princípii*, du begynner; *stúdii*, du studerar, — och med enkelt *i*: *vári*, krokiga; *príncipi*, furstar; *témpj* eller *témpii* med två *i*, tempel, kyrkor, och *témpi* med ett *i*, tider, o. s. v.

Q nyttjas aldrig utan framför *u* som då uttalas liksom *v* uti svenskan.

Exempel:

Qualúnque, hvilken som helst; *ácqua*, vatten; *queréla*, klagomål; *quisquília*, sopor; *quóta*, andel.

V. heter *Vu* och uttalas som i svenskan. Dess ljud närmar sig ofta till ljudet af *b* som uti *bóce* i stället för *vóce*, röst; *nérbo*, i stället för *nérvo*, styrka; *bóto*, i stället för *vóto*, löfte; *serbáre*, i stället för *serváre*, bevara, m. fl.

V är likväl här det brukligaste i skrift, men i tal hörs detta mellanljud mellan *b* och *v* i vissa ord ganska tydligt, och kan blott läras af öfning och öra. Ofta omvexlar *v* med *p*, som uti *sóvra*, i stället för *sóprà*, öfver; *savére*, i stället för *sapére*, att veta; *savoróso*, i stället för *saporóso*, välsmakande.

Z. ljuder såsom *ds*, men äfven ofta såsom *ts*, i synnerhet om det är dubbelt.

Exempel:

Såsom *ds* uti: *Zodíaco*, djurkrets; *azzúrro*, blått; *mézzo*, half; *prudénza*, försigtighet, m. fl.

Såsom *ts* uti *zío*, farbror, morbror; *zúcca*, pumpa; *fazzolétto* och *pezzuóla*, halsduk; *bellézza*, skönhet; *ghiribízzo*, fint påfund; *nozze*, bröllopp; *viuzza*, liten väg eller gångstig, o. s. v.

Häraf synes, att Italienska språkets uttal är för oss svenskar lättast af alla europeiska språk, emedan

alla bokstäfver, sedan de en gång fått sitt bestämda värde, uttalas såsom de stå skrifna. Intet ljud förekommer uti Italienskan, som icke återfinnes i Svenskan; om man till äfventyrs undantager mellanljudet, som förblandar *b* och *v*. Inga bokstäfver, som i läsningen utelemnas eller uppslukas; inga konstiga munvridningar vid uttalet ligga här i vägen för begynnaren, som nästan på egen hand och utan ledning kan genast läsa:

Guái a vói, amíci miéi, se non profittáte del témpo, che fúgge. Cercáte adúnque d'imparáre la bélla língua italiána, conciosiachè in várj paési élla si párli, e dappertútto si appréżzi, siccóme la più gentíle, rícca, ed armoniósa, che dall' uómo si conósca.

Il giúdice è autorizzáto a pronunziáre la senténza. Quéi dúe soggétti hánno fra di lóro moltíssima simpatìa; checchè áltri ne dica, è diffícile sovramódo il rintracciárne la dissonánza.

ANDRA FÖRELÄSNINGEN.

Fortsättning.

De ytterligare olikheter, som vid uttalet förete sig, tilltror man sig kunna sammanfatta under följande anmärkningar:

Man måste framför allt hårdt uttala de dubbla konsonanterna, emedan en bokstaf mer eller mindre åtskiljer ganska mycket betydelsen.

Exempel:

Brútto, otäck; *brúto*, vilddjur;
fátto, gerning, gjord; *fáto*, öde;
mésse, skörd, messor; *mése*, månad;

pénna, skrifpenna; *péna*, möda, straff;
sénno, vett; *séno*, barm, sköte, hafsvik;
sónno, sömn; *sòno*, jag är, de äro, m. fl.

E ljuder än som *ä* och än som *e*, hvilket måste läras af öra och öfning.

Exempel:

Såsom *ä* uti *mensa*, bord; *témpi*, tider; *béllo*, vacker; *légge*, han läser; *elétto*, utkorad; *vénti*, vindar, m. fl.

Såsom *e* uti *céra*, vax; *témpj*, kyrkor; *rémo*, åra; *légge*, lag; *vénti*, tjuge, o. s. v.

Gli, och de ord som derifrån härstamma, såsom *ágli*, *cógli*, *dágli*, *dégli*, *négli*, *pégli*, *súgli*, *quégli*, ljuda som lli, alli, colli, dalli, delli, nelli, pelli, sulli, quelli. — På samma sätt uttalas orden *páglia*, halm; *véglia*, vakande; *míglio*, mil; *sóglia*, tröskel; *miscúglio*, blandning, som pallja, vellja, milljo, sållja, miskulljo. Lika så läsas: *spirágli*, lufthål; *véglj*, gubbar; *cígli*, ögonbryn; *scógli*, klippor; *rimasúgli*, öfverlef-vor, m. fl. som spirallji, vellji, cillji, skollji, rimasullji, o. s. v.

Égli, han, och *Églino*, de, uttalas: *Éllji* och *Élljino*. Men uti *negligénte* och de ord som derifrån afstamma, bibehåller stafvelsen *gli* sitt naturliga ljud som i svenska orden glida, glimma, glider.

Gna, *gne*, *gni*, *gno*, *gnu* läsas som nja, nje, nji, njo, nju, eller med samma ljud som *nj* uti svenska orden vänja, skönjer, njupon, njuta.

Exempel:

Gnatóne, snyltgäst; *degnévole*, nedlåtande; *significánte*, betydande; *gnócco*, pundhufvud; *ignúdo*, naken.

Gu framför vokal uttalas såsom gv, t. ex *guárdia*, vakt; *guérra*, krig; *guída*, ledsagare.

O ljuder än som *å*, än som *o*, och ännu oftare som rundt *u*, hvilka olikheter också böra läras af öra och

öfning. Uti enstafviga ord ljuder det beständigt som *å* till ex. *Nò*, nej; *nón*, icke; *cón*, med; *cór*, hjerta; *pói*, sedan; *sò*, jag vet; *dò*, jag gifver; *stò*, jag står, m. fl. Ganska sällan läses det som uti svenska orden grof, stor, ond, oro; dock likväl företer sig detta ljud i flera italienska ord, såsom: *Amóre*, kärlek; *dolóre*, sorg; *onóre*, heder; *sóle*, sol; *vólo*, flygt; *sóno*, jag är, de äro; *rispósi*, jag svarade; *nascósi*, jag gömde; *vóto*, löfte; *rógo*, törnbuske, m. fl. Men hvad som i synnerhet anmärkes vid uttalet af *o* är att dess öppna, runda eller dämpade ljud, förändrar ganska mycket betydelsen af ord, hvilka eljest äro skrifna med alldeles lika bokstäfver.

Exempel:

Bòtte, slag, läs: båtte;	—	*Bótte*, kanna, läs: botte.
Còlto, samlad, läs: kålto;	—	*Cólto*, odlad, läs: kulto.
Fòsse, grafvar, läs: fåsse;	—	*Fósse*, han vore, läs: fusse.
Pòrsi, jag räckte, läs: pårsi;	—	*Pórsi*, ställa sig, läs: porsi.
Ròcca, klippa, läs: råcka;	—	*Rócca*, slända, läs: rucka.
Tòrre, fråntaga, läs: tårre;	—	*Tórre*, torn, läs: turre.
Vòlgo, jag vänder, läs: vålgo;	—	*Vólgo*, pöbel, läs: vulgo.
Vòlto, kringvänd, läs: vålto;	—	*Vólto*, ansigte, läs: vulto.
Vòto, tom, läs: våto;	—	*Vóto*, löfte, läs: voto.

Sce, *sci* läsas alldeles såsom *ske*, *skä*, *ski*, uti svenska orden sked, skämma, skina.

Exempel:

Scégliere, välja; *scérnere*, skönja; *discéso*, nedstigen; *sciagúra*, olycka; *sciénza*, vettenskap; *scipíto*, smaklös; *uscíre*, utgå; *biscióne*, fjällorm; *presciútto*, skinka.

Scéna, skådeplats; *scípa*, dumhufvud; *scénda*, nedstige han; *scérpa*, utrota du, utalas helt och hållit såsom svenska tidsorden: *skena*, *skipa*, *skända*, *skärpa*.

Ti gör aldrig *zi* eller *si* som i många andra språk; det uttalas beständigt och öfverallt uti italienskan som uti svenska orden *tia*, *sextie*, *tionde*.

Exempel:

Apatía, känslolöshet; *altiére*, stolt; *restío*, motsträfvig, istadig; *malattiúccia*, liten opasslighet; *tiára*, påfvemössa; *tiépido*, ljum, kallsinnig.

U framför *o*, i en och samma stafvelse, hörs knappt i uttalet, der tonhöjningen då alltid äger rum öfver vokalen *o* som påföljer.

Exempel:

Buóno, god; *giuóco*, spel; *uómini*, menniskor; *figliuóla*, dotter; *suócere*, svärfar, m. fl.

Man undantager: *dúo*, två; *túo*, din; *súo*, sin eller sitt; *virtuóso*, dygdig, snäll; *fluttuóso*, vacklande; *impetuóso*, häftig; *luttuóso*, sorgelig, och några få andra, emedan *u* och *o* formera i dessa ord tvenne särskilta stafvelser och läsas med två särskilta och tydliga stötar af ljud, samt med höjning af tonen på den första vokalen.

För att bringa de nu beskrifna reglorna om uttalet till öfning och eftersyn anföras följande stycken.

Ascoltáte, o ciéli, e tu, o térra, présta gli orécchi, imperocchè il Signóre ha parláto, dicéndo: io ho allevàto dei figliuóli, e li ho esaltáti; ma églino hánno peccáto cóntra di me. Il búe conósce il súo possessóre, e l'ásino la mangiatója del súo padróne; ma Israéllo non ha conosciúto, il mio pópolo non ha intéso. Ahi, nazióne peccatríce! pópolo cárico d'iniquità, seménza di trísti, figliuóli corrótti: hánno abbandonáto il Signóre, hanno fátto scorrucciáre il Sánto d'Israél, si sóno ritiráti in diétro. Esaias, I. vv. 2, 3 e 4.

Tácque: e'l Pagàno, a sofferír póco úso,
Mórde le lábbra, e di furór si strúgge;
Rispónder vuól, ma'l suóno ésce confúso,
Siccóme strído d'animál che rúgge:
O cóme ápre le núbi, ond' égli è chiúso,
Impetuóso il fúlmina, e sen fúgge;

Così paréva a fórza ógni súo détto
Tuonándo uscír dall' infiammáto pétto.

Tasso, Gerusalemme liberata, Canto VI.

TREDJE FÖRELÄSNINGEN.

Om Tontecknen, samt Ljudets höjning och sänkning.

Italienarne hafva tvenne tontecken, nemligen *gráve* (`) och *acúto* (´).

Det förra, som är det allmännaste, tjenar att utmärka tonens eller språkljudets höjning på sista stafvelsen, och någon gång att uti enstafviga ord förekomma tvetydighet.

Detta tontecken står:

1:o öfver alla de substantiver som ändas på *tà* och *tù*, så väl i singular som i plural, till ex. *bontà*, godhet, *orbità*, blindhet, som eljest kunde förblandas med *órbita*, kretsbana, likasom *stabilità*, varaktighet, förmedelst detta tontecken skiljs ifrån *stabilíta*, stadfästad; *venustà*, fägring, ifrån *venústa*, däjelig, m. fl.; *singolarità*, besynnerlighet; *irrevocabilità*, oåterkallelighet; *virtù*, dygd; *gioventù*, ungdom; *servitù*, tjenst, o. s. v. hvilka ord fordomdags slutades på *ade*, *ate*, *ude* och *ute*, och nyttjas så ännu tillfälligtvis uti skaldekonsten.

2:o öfver slutvokalen i det enkla perfektets tredje person i singular af regelbundna verber, hvilkas första person ändas på diftong, såsom *parlò* af *parlái*, jag talade; *considerò* af *considerái*, jag betraktade; *credè* af *credéi*, jag trodde; *intercedè* af *intercedéi*, jag kom emellan; *sentì* af *sentíi*, jag kände; *morì* af *moríi*, jag dog. Men uti alla andra verber skrifs utan tontecken:

stétte, han stod; *cádde*, han föll; *scélse*, han valde; *párve*, han syntes, det tycktes; *vínse*, han vann; *séppe*, han fick veta; *nácque*, han blef född; *vénne*, han kom, m. fl.

3:o öfver slutvokalen af första och tredje personen i singular af verbernas futurer, till ex. *amerò*, *amerà*, jag, han skall älska, *temerò*, *temerà*, jag, han skall frukta; *leggerò*, *leggerà*, jag, han skall läsa; *finirò*, *finerà*, jag, han skall sluta, o. s. v.

4:o öfver några enstafviga ord för att hindra tvetydighet, till exempel *è*, han är, som dermed skiljes ifrån *e*, och; — *dì* dag, ifrån *di*, af; *dà*, gif du, eller han gifver, ifrån *da*, från, *là*, *lì*, der, ifrån *la*, hon, henne, och *li*, de, dem; *sì*, ja, ifrån *si*, sig; *nè*, icke, hvarken, ifrån *ne*, oss, dervid, deraf; *già*, redan, ifrån *gía*, han gick; *però*, derför, likväl, ifrån *pero* päronträd; *chè*, för att, på det, förty, emedan, ifrån *che*, som, hvilken, att; *piè*, fot, ifrån *pie*, gudfruktiga.

Enligt med urgammalt bruk sättes äfven detta tontecken:

1:o öfver några få andra en- och två-stafviga ord, såsom *più*, mer; *giù*, ned, nedre; *costì*, *costà*, der borta; *colà*, der; *quì*, *quà*, här; *ciò*, det, detta, det der, hvilket; *può*, han kan m. fl. *Costà* och *colà* skiljas också dermed ifrån *costa*, refben, kust, och *cola*, sildduk.

2:o öfver sista stafvelsen af alla sammansättningar af orden *sì*, *nò*, *chè* och *ciò*, till exempel: *così*, således, så här, så der; *altresì*, likaledes; *bensì*, men väl; *maisì*, ja, sannerligen, jo; *signorsì*, ja, jo, min herre! *anzichenò*, hellre, snarare, tvertom; *mainò*, nej, aldrig, alldeles icke, pytt! *signornò*, nej, åh nej, min herre! *anzichè*, förrän; *chicchè*, hvemsomhelst; *checchè*, hvadsomhelst; *sicchè*, *cosicchè*, så att; *dacchè*, *dappoichè*, sedan, såsom; *ancorchè*, *benchè*, *commecchè*, *tuttochè*,

fastän, oaktadt; *finchè*, *infinoattantochè*, ända till dess; *acciò*, *acciocchè*, på det; *perciò*, derför; *giacchè*, *poichè*, *posciacchè*, sedan, eftersom, emedan; *perchè*, hvarföre? *imperciò*, *perocchè*, *perciocchè*, *conciosiachè*, *conciofossecchè*, *conciosiacosachè*, alldenstund, fördenskull att, emedan.

3:o öfver vokalen *e* vid slutet af vissa ord som ändas på *ede*, men af hvilka man genom förkortning utelemnat den sista safvelsen, till ex. *diè*, af *diéde*, han gaf; *fè* af *féde*, tro; *mercè* af *mercéde*, belöning, gunst; *piè* af *piéde*, fot, m. fl. hvilka tvenne sistnämnda kunna eljest förblandas med *mérce*, köpmansvara, och *píe*, gudfruktiga.

Tontecknet *acúto* nyttjas ganska sällan, och blott öfver vokalen *i* midt i orden, eller i stafvelsen näst den sista, för att hindra tvetydighet, än i uttalet, än i betydelsen, och att dela en diftong till två stafvelser.

Exempel:

Bugía, lögn; *desío*, begär; *leggío*, skrif- eller läspulpet; *follíe*, dårskaper; *balía*, våld; *liscía*, lut; *stropiccío*, gnidning, m. fl. hvilka trenne sistnämnda dermed åtskiljas ifrån *bália*, di-amma, *líscia*, gnidsten, brefstrykare; *stropíccio*, jag gnider, o. s. v. — *Visíone*, syn; *coscíenza*, samvete; *invidíabile*, afundsvärd; *ansíosamente*, omsorgsfullt, m. fl. när man vill att de för välljudets eller versfallets skull böra äga en stafvelse mer än vanligt.

Hvart och ett italienskt ord har blott en enda stafvelse med tonhöjning, på hvilken tonen eller ljudet hvilar vid uttalet. Denna stafvelse, som i vanligt tal kallas lång, är i flerstafviga ord merendels näst den sista, i synnerhet när vokalen följes af dubbel-konsonant, såsom i orden: *abbiétto*, nedrig; *abórto*, missfall; *accínto*, färdig, m. fl. så framt icke slutvokalen är försedd med tontecknet *grave*, såsom i orden *città*, stad;

rigettò, han förkastade; *consentì*, han samtyckte; *considerò*, han betraktade; *calamità*, stort elände, m. fl. ty det är en allmän och osviklig regel att ett slikt tontecken alltid gör den stafvelse lång öfver hvilken det står. Det sist anförda ordet, *calamità*, förutan berörda tontecken, skulle uttalas: *calamíta*, och betyda magnet.

Uti tvåstafviga ord är alltid första stafvelsen lång, såvälsom i alla trestafviga, hvilka ända sig på diftonger, hvilkas första vokal är *i* och *u* förutan tontecken.

Exempel:

Cása, hus; *béne*, väl; *ruóta*, hjul; *cópia*, afskrift; *dóppie*, fållar; *fáccie*, ansigten; *lúccio*, gädda; *spécie*, slag; *árduo*, svår; *mútui*, ömsesidiga.

För längre ord kan ingen bestämd regel gifvas, utan måste tonens höjning och sänkning läras af örat och vanan. Dessa ord indelas af Italienarne i tre klasser, nemligen: *vóci trónche* eller stympade ord, hvilka hafva tontecken på sista stafvelsen; *vóci piáne*, jemna ord, hvilkas stafvelse näst den sista är lång; och *vóci sdrùcciole*, halkande eller rullande ord, hvilkas två eller tre sista stafvelser äro korta.

FJERDE FÖRELÄSNINGEN.

Fortsättning.

Följande anmärkningar kunna tjena till rättelse vid italienska språkets läsning, i anseende till tonens höjning eller sänkning.

1:o Alla qvinliga sak-, egenskaps- och kraft-ord, det vill säga: feminina substantiver, adjektiver och participer, hafva samma tonhöjning som de manliga (maskulina),

till ex.: *amíco, amíca,* vän; *ténero, ténera,* öm; *offéso, offésa,* skymfad. Pluralet följer alltid singularets tonhöjning och alla framifrån sammansatta ord, de enklas, eller stamordens, till ex.: *antíco, antíchi,* gammal, gamla; *nóbile, nóbili,* ädel, ädla; *uómo, uómini,* menniska, menniskor; *ángelo, ángeli,* ängel, änglar; *arcángelo,* erkeängel; *véro,* sann; *stravvéro,* öfvermåttan sann; *daddovéro,* sannerligen; *díce,* han säger; *dícono,* de säga; *contraddíce,* han motsäger; *contraddícono,* de motsäga; *métte,* han ställer; *méttono,* de ställa; *sottométte, sottométtono,* han, de underställa; *comprométte, comprométtono,* han, de blottställa.

2:o Tredje personen af pluralet uti alla verbernas temporer, utom futurerna, så snart den äger mer än två stafvelser, är alltid *sdrúcciolo.*

Exempel:

Mángiano, de äta; *temévano,* de fruktade; *vídero,* de sågo; *chiederébbono,* de skulle begära; *véngano,* de må komma; *ubbidíssero,* de måtte lyda.

3:o Uti de verber, der första personen af singularet i närvarande tid har en rullande ändelse, blifva i tredje personen af pluralet de trenne sista stafvelserna korta och den näst föregående lång.

Exempel:

Dúbitano, de tvifla, af *dúbito,* jag tviflar; *felícitano,* af *felícito,* jag gör lycklig; *dissímulano,* af *dissímulo,* jag öfverskyler; *recapítulano* af *recapítulo,* jag upprepar; *sopraccáricano,* af *sopraccárico,* jag öfverlastar.

4:o Alla verbernas supiner, participer och gerundier, alla derifrån härledda adjektiver, och alla ord som slutas på *ata* och *ato,* äro jemna och hafva tonhöjningen på stafvelsen näst framför den sista, som i *feríto,* sårat; *sedúto,* sutit; *calmáto,* saktad; *armáto,* beväpnad; *salíto,* uppstigen; *chiamándo,* kallande; *voléndo,* viljande; *tacénte,* som tiger; *gridánte,* som skriker;

dovúto, vederbörlig; *geláto*, frusen; *alláto*, bredvid; *mercáto*, marknad; *entráta*, ingång, m. fl.

Fégato, lefver; *sábato*, lördag, och några ifrån grekiskan tagna ord på *ata* och *ato*, undantagas: såsom *ágata*, agat; *apóstata*, affälling; *arómato*, krydda; *Eróstrato*, m. fl.

5:o När uti flerstafviga ord vokalen näst för den sista skiljs ifrån denna medelst dubbel konsonant, eller medest tvenne konsonanter, så är förstnämnde vokal merendels lång.

Exempel:

Accétto, antaglig; *accidénte*, tillfällighet; *contrappósto*, motsatt; *cavérna*, håla, m. fl. Några få egna namn undantagas, såsom *ótranto*, *Táranto*, *Lévanto*.

6:o Alla ord som ändas på *ace*, *ale*, *ana*, *ao*, vokal efter *b*, *ela*, *ena*, *eno*, *iera*, *iero*, *igno*, *ile*, *ina*, *ino*, *iva*, *me*, *oce*, *one*, *ore*, vokal efter *s*, *uro*, *uto* och vokal efter z äro jemna och hafva tonvigten på stafvelsen näst den sista.

Exempel:

Viváce, liflig; *fatále*, olycklig; *campána*, klocka; *Oláo*, Olof; *guardaróba*, klädskammare; *candéla*, ljus; *baléna*, hvalfisk; *veléno*, förgift; *bandiéra*, flagga; *sentiéro*, gångstig; *ordígno*, verktyg; *gentíle*, artig; *cucína*, kök; *giardíno*, trägård; *salíva*, spott; *motívo*, skäl; *cognóme*, tillnamn; *atróce*, gruflig; *balcóne*, altan; *ardóre*, hetta; *imprésa*, företag; *avvíso*, underrättelse; *futúro*, tillkommande; *ventúra*, lycka; *rifiúto*, vägrande; *assénza*, frånvaro; *indízio*, kännemärke. Undantag några få trestafviga ord och egna namn, såsom *Arabo* och *Érebo*; *Cécina*, *Módena*, *Éfeso*, *Pégaso*; *stérile*, ofruktbar; *símile*, likadan; *úmile*, ödmjuk, hvilka tvenne sista ord likväl i bunden stil kunna blifva jemna; *fólgore*, åskvigg.

7:o Ord som ändas på *aco*, *ago*, *alo*, *bile*, *ebre*, *ebro*, *era*, *ere* och *ero* med konsonant framför *e*; *evole*; vokal efter enkelt *f*, *ica*, *ice*, *ico*, *icolo*, *ida*, *ide*, *ido*, *ila*, *ilo*, *ima*, *imo*, *ine*, *ita* och *ito* när de icke äro supiner eller paritciper af fjerde konjugationen; *logo*; *obo*, *ola*, *olo* och *ono* med konsonant framför *o*; *pa*, *pe*; *si* uti ord som komma från grekiskan; *tra*, *tro*, *ubo*, *umeno*, och vokal efter *v*, äro *sdrucciole* och hafva de två sista stafvelserna korta liksom i svenska ordet *mäktiga*.

Exempel:

Abbaco, räknekonst; *pélago*, haf; *céfalo*, slängare; *amábile*, älskvärd; *ténebra*, mörker; *fúnebre*, dyster; *lúgubre*, sorgelig; *cérebro*, hjerna; *léttera*, bref; *carát-tere*, stil, egenskap; *álbero*, träd; *débole*, svag; *colpé-vole*, brottslig; *filósofo*, filosof; *cárica*. embete; *cálice*, kalk; *rammárico*, grämelse; *ridícolo*, löjlig; *cándida*, hvit; *íride*, regnbåge; *rápido*, ilande; *áquila*, örn; *síbilo*, hvinande; *ánima*, själ; *próssimo*, nästa; *cardine*, gångjern; *pérdita*, förlust; *mérito*, förtjenst; *decàlogo*, tio Guds bud; *epílogo*, *apólogo*, *réprobo*, fördömd; *fá-vola*, dikt; *ángolo*, vinkel; *monótono*, entonig; *cànepa*, hampa; *príncipe*, furste; *éstasi*, hänryckning; *antítesi*, antithes, motsats; *idólatra*, afgudadyrkare; *schéletro*, benrangel; *íncubo*, mara; *catecúmeno*, en som under-visas i kristendomen; *véscovo*, biskop m. fl. Undan-tagen, som äro få, måste läras af läsning och vana.

8:o Personliga pronominerna *mi*, *ti*, *si*, *ci*, *vi* och *ne*, samt suffixerna *lo*, *la*, *li*, *le*, *gli* och *ne*, antingen ensamt eller flera tillsammans fästade vid slutet af verberna, och som då kallas *accompagnavérbi*, verb-följare, förändra aldrig tonvigten på grundordet. När dettas sista vokal är lång, eller försedd med tontecken, så fördubblas första konsonanten af suffixen.

Exempel:

Chiamáronmi, de kallade mig; *scusátoti*, sedan du ursäktat dig; *sedéndosi*, i det han satte sig; *consólaci*, trösta du oss; *ripétovi*, jag upprepar för Er; *vedévanlo*, de sågo honom; *sposólla*, han äktade henne; *lascierán-noli*, de skola lemna dem; *rispetterébbonli*, de skulle vörda dem; *piácciagli*, må det behaga honom; *avéssine*, måtte jag hafva deraf; *sóllo*, jag vet det; *diróvvi*, jag skall säga Er; *fámmelo*, gör mig det; *parlátegliene*, tala med honom derom; *rimproverómmelo*, han förebrådde mig det; *scrivétecelo*, skrif det till oss; *scrive-róllovi*, jag skall skrifva Er det; *facéndosene*, då man gör deraf; *ragionándogliene*, i det han talte med honom derom, o. s. v. På detta sättet har man af *abbévero*, jag vattnar; *abbéverasi*, han vattnas; *abbéveranosi*, de vattnas, och *abbéveranosene*, de vattnas dermed; då ordet *abbéverasi* kallas *bisdrucciolo*, det påföljande *trisdrucciolo*, och det sista *quadrisdrucciolo*.

9:o Såsom en allmän regel bör anmärkas, att alla de ord, som förlängas enligt med ordledningsläran, flytta stamordets tonvigt till förlängningen, efter föregående reglor, hvarvid händer att diftongen *uo* som alltid är lång midt i orden, förändras till enkelt och korrt *o*; äfven *ie* förändras understundom till enkelt *e*.

Exempel:

Acre, skarp; *acreménte*, på ett skarpt sätt; *acri-monióso*, frätande. *Altro*, annan; *altróve*, annorstädes; *alternáre*, ombyta; *alternatíva*, omvexling; *alternati-vaménte*, ömsom. *Suóno*, ljud; *sonáre*, att ljuda, spela; *sonatóre*, spelman; *sonettatóre*, författare af sonetter; *sonevolíssimo*, högst välljudande. *Siédi*, sitt; *sedére*, att sitta; *sederánno*, de skola sitta. *Liéto*, glad; *letízia*, glädje; *letificáre*, att göra glad.

FEMTE FÖRELÄSNINGEN.

Om apostrofen och ordens afkortning.

Apostrof nyttjas uti italienska språket, när en vokal i slutstafvelsen af ett ord utelemnas, derföre att det påföljande ordet börjas med vokal. Han betecknar således alltid en bortfallen eller utesluten bokstaf, nemligen:

1:o efter artiklarne *lo*, *la*, *gli*, *le* till ex.: *l'ócchio*, ögat; *l'elógio*, loftalet; *l'ánima*, själen; *l'idéa*, begreppet; *gl'infedéli*, de otrogna; *l'eroíne*, hjeltinnorna, o. s. v. I stället för *lo ócchio*, *lo elógio*, *la ánima*, *la idéa*, *gli infedéli*, *le eroíne*.

2:o i första stafvelsen af ett påföljande ord för att beteckna en vokals utelemnande, till ex.: *lo'mperadóre*, kejsaren; *lo'ngiústo*, det orättvisa; *il pádre e'l fíglio*, fadren och sonen; *tutto'l móndo*, hela verlden, m. fl. i stället för *lo Imperadóre*, *lo ingiústo*, *il pádre e il fíglio*, *tútto il móndo* o. s. v. Detta sker icke gerna med någon annan vokal än *i*.

3:o efter de enstafviga orden *mi*, *ti*, *si*, *ci*, *vi*, *ne* och *se*, när de, såsom verbledare eller affixer, träffas framför en vokal, till exempel: *tu m'inténdi*, du förstår mig; *egli t'áma*, han älskar dig; *colóro s'ingánnano*, de bedraga sig; *non c'éntro*, jag går icke derin; *non v'esponéte*, blottställen er icke; *non se n'accórse*, han blef det icke varse, m. fl. På samma sätt apostroferas äfven fortsättningsbiordet *di* och konjunktionen *se*, om; till ex.: *paróla d'onóre*, hedersord; *d'índi in pói*, sedermera; *s'égli vuóle*, om han vill, m. fl. Härvid anmärkes likväl, att *mi*, *ti*, *si*, *vi*, *ne* och *di* kunna afkortas framför alla möjliga vokaler, men *ci* blott

blott framför *e* och *i*, och *se* allenast framför *e* och personliga pronominet *io*.

En slutvokal med tontecknet *grave* kan aldrig uteleninas, undantagande någon gång i ordet *chè* och dess sammansättningar, till ex.: *ch'andássero*, att de måtte gå; *perch'éra*, emedan han var; *bench'udísse*, fastän han hörde; *giacch'áltro non cérca*, sedan han ej söker annat, m. fl. Detta undvikes likväl gerna nu för tiden.

Italienska skriftställare afkorta dessutom flera ord när de påföljande icke börja med vokal, hvilket ibland är nödvändigt och ibland godtyckligt.

Det är nödvändigt

1:o Vid infinitiver af kraftord, när man vid dem fäster suffixerna (*accompagnavérbi*) *mi*, *ti*, *si*, *ci*, *vi*, *ne*, *lo*, *la*, *gli*, *li*, *le*, såsom: *tenérmi*, att hålla mig; *mostrárti*, visa dig; *dolérsi*, beklaga sig; *pentírci*, ångra oss; *per suadérvi*, för att öfvertala er; *vénderne*, sälja deraf; *ferírlo*, såra honom; *sedúrla*, förföra henne; *succédergli*, efterfölja honom; *prevenírle*, förekomma dem, m. fl. Alla verbers infinitiver kunna efter godtycke afkortas, äfven utan suffixer.

2:o Vid följande sex ord: *uno*, en; *bello*, vacker; *gránde*, stor; *quéllo*, den der; *buóno*, god; *sánto*, helig; framför maskulina substantiver, till ex.: *un líbro*, en bok; *un' amíco*, en vän; *un bel ragázzo*, en vacker gosse; *un bell' uómo*, en vacker karl; *gran cavállo*, stor häst; *grand' ingégno*, stort snille; *quel gióvane*, den der ynglingen; *quell' ómbra*, den skuggan; *buon pastóre*, god herde; *buon' annáta*, god årsväxt; *San Piétro*, den helige Petrus; *Sant' Andréa*. Men utom *gránde* afkortas aldrig dessa ord framför feminina substantiver. Man säger och skrifver blott *Gran Croce*, Stor-Kors (riddare); *grand' armáta*, stor krigshär, och

understundom *Sant' Anna*, *Sant' Eléna*, *Sant' Irène*, *Sant' Onória*, *Sant' Ursína*, o. s. v.

Ord afkortas godtyckligt:

1:o Vid första personen af pluralet i verbernas temporer, hvarest konsonanten framför slutvokal icke är dubbel, till ex.: *facciám*, vi göra, *udirém*, vi skola höra, o. s. v.

2:o Vid ord i singular, som slutas på *le* och *lo* efter vokal, samt på *ane*, *ano*, *omo*, *one* och *ore*, till ex.: *animal*, djur; *vangel*, evangelium; *indelébil*, outplånlig; *pópol*, folk; *stuól*, tropp; *cul*, säte, stuss; *can*, hund; *almén*, åtminstone; *uom*, menniska; *ragión*, förnuft; *candór*, uppriktighet, m. fl. Uti ord på *allo* och *ello* afkortas understundom det sista *lo*, till ex.: *Cavál*, häst; *fratél*, bror; *tempierél*, ett litet tempel, o. s. v.

Dessa afkortningar kunna aldrig äga rum framför ord, hvilka börja med vokal, utan blott och allenast framför konsonanter.

Slutligen anmärkes, att ingen afkortning någonsin får ske framför ord som börjas med *S* åtföljdt af konsonant, hvilket af Italienarne kallas *S impúra*, orent *S*; till exempel: *sbírro*, polisbetjent; *spécchio*, spegel; *sdégno*, vrede; *stólto*, dåraktig; *sfórzo*, bemödande; *Stanisláo*, Stanislas; *straníssimo*, högst besynnerlig, m. fl. der man måste skrifva med fulla bokstäfver: *úno sbírro*, *béllo spécchio*, *gránde sdégno*, *pópolo stólto*, *quéllo sfórzo*, *Sánto Stanisláo*, *ragióne straníssima*, o. s. v. Detta *S impura* är så odrägligt för Italienarnes öron att de, som i sitt språk ej äga ett ord, som icke slutar på vokal, till undvikande af hårdhet i språkljudet, sätta ett *i* förut i de ord som begynna med berörda orena *S*, i synnerhet om det följer tätt efter en af prepositionerna *con*, med, *in*, uti, och *per*, för; då de säga: *con istúdio*, med flit, i stället för *con stúdio*; *in istáto*,

i stånd, för *in stúto; per iscrívere*, i stället för *per scrívere*, o. s. v.

Äfven framför ord, hvilka begynna med *Z*, undvikas gerna alla slags förkortningar, och man skrifver och uttalar: *úno Záffo*, en stadstjenare; *piéno zéppo*, alldeles fullproppad; *néllo zodíaco*, uti djurkretsen; *uómo zótico*, obelefvad menniska; *buóno zúcchero*, godt socker; *Sánto Zenóne*, den helige Zeno, o. s. v.

För att undvika det obehagliga ljudet af tvenne vokalers sammanstötning, lägga Italienarne alltid ett *d* till prepositionen *a*, till, samt till konjunktionerna *e* och *o*, när de komma att stå framföre ord, hvilka begynna med vokal, till ex.: *penso ad altro*, jag tänker på annat; *oro ed argento*, silfver och guld; *egli od ella*, han eller hon. Konjunktionen *nè*, hvarken — eller, icke heller, tager också understundom ett *d* till sig, när det påföljande ordet börjas med vokal, till ex.: *Ned égli a me torrà*, han skall icke heller taga det från mig, m. m.

SJETTE FÖRELÄSNINGEN.

Om Artiklarna.

Italienska språket har, i likhet med de flesta europeiska språken, två slag af artiklar, nemligen *obestämd* och *bestämd*.

Den obestämda artikeln består af tre föresättningsbiord som till gener och nummer äro icke åtskilda, och hafva blott tre subjektsförhållanden, nemligen *härkomst*, *tillegning* och *afstånd*.

Det första uttryckes med biordet *di*, som framför vokal och framför *h* apostroferas.

Det andra betecknas med med biordet *a*, som framför vokal och framför *h* skrifves *ad*.

Det tredje bestämmes af biordet *da*, som aldrig apostroferas.

Denna obestämda artikel nyttjas framför substantiver, adjektiver och pronominer, så ofta de framställas på ett sätt, att man hvarken vill beteckna hela slägtet, ej heller några af sitt slag åtskilda individer.

Exempel:

Härkomsts-förhållande:

Di Signóre, eller *d'un Signóre* — Herres, eller en Herres. Detta förhållande kan också kallas Egenskaps-ställning.

Oriuólo d'argento, silfver-ur.

Impéro di Róma, Roms herravälde.

Tillegnings-förhållande, eller Åt-ställning:

a Signóre, eller *ad un Signóre*, till Herre, eller till en Herre.

Símile ad óro, likt (åt) guld.

Vádo a Róma, jag går till Rom.

Afstånds-förhållande, eller Från-ställning:

da Signóre, eller *da un Signóre*, af eller från Herre, eller af eller från en Herre.

estrátto da óro, utdraget ur guld.

véngo da Róma, jag kommer från Rom.

Dessa trenne föresättnings-biord kallas af Italienarne *Segnacási*, kasus-betecknare; de styra och böja den bestämda artikeln, som har två generer, singular- och plural-nummer, samt fyra kasus, eller rättare sagdt särskilda tillfällighets-förhållanden, dem vi här skola kalla ställningar.

Till gener är den bestämda artikeln antingen maskulin eller feminin; neuter finnes icke uti italienskan. Den maskulina uttrycks i singularis med *il* och *lo* och

i pluralis med *i* eller *li* och med *gli*. Den feminina heter i singularis *la* och i pluralis *le*.

Il, *i* och *li* nyttjas framför ord, som begynnas med konsonanter, till ex: *il báco*, masken; *il céncio*, trasan; *il sónno*, sömnen; *i dolóri*, svedorna; *i fólgori*, ljungeldarna, *li sémplici*, de enfaldiga; *li sepólcri*, grafvarna, m. fl. När denna artikel följer på en af föresättnings-biorden *di*, *a* och *da*, så sammansmälter han med dem på det sätt, att man i stället för *di il*, *a il*, *da il*, *di i*, *a i*, *da i*, *di li*, *a li* och *da li*, säger och skrifver: *del*, *al*, *dal*, *dei* eller *de'*, *ai* eller *a'*, *dai*, *delli*, *alli* och *dalli*.

Lo och *gli* nyttjas framför ord, som antingen begynnas med vokal, till ex.: *lo uómo*, menniskan; som skrifs och uttalas *l' uómo*; *gli uómini*, menniskorna; *l'embléma*, sinnebilder; *gli emblémi*, sinnebilderna, m. fl. eller på orent *S*, till ex.: *lo scúdo*, skölden; *gli scúdi*, sköldarna; *lo strétto*, sundet; *gli strétti*; *lo sdrucíto*, skrefvan; *gli sdrucíti*, o. s v. Nogräknade skriftställare nyttja äfven denna artikelform framför ord, som hafva *Z* till begynnelse-bokstaf, till ex.: *lo zampíllo*, vattensprånget; *gli zampílli*; *lo zelatóre*, nitälskaren; *gli zelatóri*; *lo zimbéllo*, lockfogeln; *gli zimbélli*; *lo zóppo*, den halte; *gli zóppi*; *lo zúfolo*, hvisselpipan; *gli zúfoli*, o. s. v.

La och *le* nyttjas framför alla feminina namn- och egenskaps-ord, som begynna med konsonant; framför vokal apostroferas *la* öfverallt, men *le* blott framför ord i plural, hvilkas begynnelse-bokstaf är *e*, hvarvid likväl bör anmärkas, att en slik afkortning aldrig bör ske framför sådana sakord, som i singular och plural hafva samma ändelse, till ex.: *le effígie*, afbilderna, hvilket ord dermed åtskiljs ifrån *l' effígie*, afbilden; *le éstasi*, hänryckningarna, och icke *l'éstasi*, som betyder hänryckningen, m. fl.

Med föresättnings-orden sammansmälta *la* och *le* så här: *della, alla, dalla; delle, alle, dalle.*

Dessa nu beskrifna artiklar böjas på följande sätt:

			Maskulin.	Feminin.
	Singular.			
Subjekt och *Objekt* (Nom. och Accus.)		*Il.*	*Lo.*	*La.*
Förhållanden	Egenskaps-ställning (Genit.)	*del.*	*dello.*	*della.*
	Åt-ställning (Datif)	*al.*	*allo.*	*alla.*
	Från-ställning (Ablatif)	*dal.*	*dallo.*	*dalla.*
	Plural.			
Subjekt och *Objekt*		*I, li.*	*Gli.*	*Le.*
Förhållanden	Egenskaps-ställn.	*Dei, (de') delli.*	*degli.*	*delle.*
	Åt-ställning	*Ai, (a') alli.*	*agli.*	*alle.*
	Från-ställning . .	*Dai, (da') dalli.*	*dagli.*	*dalle.*

När prepositionerna *con*, med; *in*, uti; *per*, för, genom; *sù*, öfver, och stundom *fra*, emellan, komma att stå framför den bestämda artikeln, så undergår denne en likadan sammansmältning, och antager följande former.

	Singular.			*Plural.*		
Con, med:	*Col,*	*collo,*	*colla.*	*coi (co')*	*colli, cogli,*	*colle.*
in, uti:	*Nel,*	*nello,*	*nella.*	*nei (ne')*	*nelli, negli,*	*nelle.*
per, för:	*Pel,*	*pello,*	*pella.*	*pei (pe')*	*pelli, pegli,*	*pelle.*
sù, öfver:	*Sul,*	*sullo,*	*sulla.*	*sui (su')*	*sulli, sugli,*	*sulle.*
fra o. *tra:*	*Fra'l,*	*frallo,*	*fralla.*	*frai (fra')*	*fralli, fragli,*	*fralle.*

Exempel:

Cóllo spírito, med andan; *nel giardíno,* uti trädgården; *pel maéstro,* för mästaren; *sullo scúdo,* på skölden; *fralla* eller *tralla moltitúdine,* imellan allmänhopen; *colli parénti,* med slägtingarna; *negli olocáusti,* i bränneoffren; *pelle feminine,* för qvinnorna; *sui* eller *su i tetti,* på taken; *tra'l si e'l nò,* emellan ja och nej; *fralle due máni,* emellan begge händerna.

I stället för *cogli* skrifs hellre *con gli.* *Pello, pella, pelle, frallo* och *fralla,* nyttjas sällan.

Den bestämda artikeln nyttjas, så väl framför alla substantiver, som framför adjektiver, verber och biord, när de brukas substantiviskt, hvarmed alltid förstås att

en ellips gått för sig, till exempel: *il giústo*, den rättfärdige mannen; *l'útile*, det som är nyttigt; *la bélla*, den vackra qvinnan; *il mangiáre*, *lo andáre*, *il dormíre*, den gerning som sker, när man äter, går eller sofver; *il passáto*, den tid som förbigått; *l'amáta*, den älskade qvinnan; *il davánti*, stället framföre; *il cóme*, sättet huru; *il quándo*, tiden när; *il perchè*, orsaken hvarföre; *il sì od il nò*, det jakande eller nekande svaret.

Utan afseende på ställning, nyttjas den bestämda artikeln, när ett eller flera ord skilja den ifrån föresättnings-biordet, till ex.: *di Gustávo Adólfo il Gránde*, Gustaf Adolf den Stores; *a sua Maestà il Re di Svézia*, till Hans Majestät Sveriges Konung; *da Gugliélmo il Conquistatóre*, från Wilhelm Eröfraren; *l'oscurità dei témpi li più remóti*, de aflägsnaste tiders mörker o. s. v. samt, i likhet med detta sista exempel, vid superlativer, när de stå efter substantiver, såsom *dell' uómo il più felice*, den lyckligaste mannens; *alla dónna la più virtuósa*, till den dygdigaste qvinnan; *dai príncipi li più amábili*, ifrån de mest älskvärda furstar, o. s. v. hvarvid anmärkes, att man i stället för *i* alltid skrifver *li* när det förutgående ordet slutas med *i*.

SJUNDE FÖRELÄSNINGEN.

Fortsättning.

Utom de hittills beskrifna artiklar, nyttja Italienarne, likasom andra Europeer, äfven räkneordet *Un*, *uno* och *una*, såsom särskiljande bestämnings-ord, på det viset, att det första ställes framför substantiver, som

fordra artikeln *il*, såsom *un máestro*, en lärmästare, det andra framför dem, som taga *lo*, som *uno scoláre*, en skolgosse, och det sista framför alla femininer, med förkortning af sista bokstafven, när påföljande sakordet börjas på vokal, såsom *una mádre*, en moder; *un' ánima*, en själ.

Artiklarna *del*, *dei*, *dello*, *degli*, *della*, *delle*, användas ofta för att uttrycka ett visst qvantum af någon ting och kallas partitiver, eller delande artiklar.

Exempel:

Del páne, litet bröd; *dei denári*, litet penningar; *dello strútto*, litet svinister; *degli zolfanélli*, några svafvelstickor; *dell'ácqua*, litet vatten; *delle uóva*, några ägg. *Dátemi dell' inchióstro*, *della cárta*, *e delle pénne*: gif mig bläck, papper och pennor.

Ordet *Dío*, Gud, och de flesta egna namn af personer, städer och öar, taga aldrig bestämd artikel; blott säger man i förtroligt tal: *L'Annétta*, *la Beatríce*, *la Catterína*, *la Dionígia*, *l'Emília*, *la Fiammétta*, o. s. v. hvarvid förstås, att dessa qvinnor äro af den hörande väl kända. Men vid tillnamn, i synnerhet vid utmärkt berömda män, nyttjas den rätt ofta, såsom *l'Ariósto*, *il Bémbo*, *il Cása*, *il Corticélli*, *il Denína*, *il Filangiéri*, *il Botta*, m. fl. Några få döpelsenamn af allmänt bekanta och vidtfrejdade personer hafva genom urgammal vana blifvit, så tillsägandes, omskapade till slägtnamn, såsom *il Dánte* (Alighieri), *il Galiléo* (Galilei), *il Césio* (Geraldini), *il Baldíno* (Gherardi), *il Poggio* (Bracciolini), *il Gerbíno*, *il Tamerláno*, o. s. v. Men när en titel eller ett adjektiv kommer att stå framför ett eget namn, så heter det: *l'Imperatór Giuséppe*, Kejsar Joseph; *il Re Carlo Giovánni*; *il Grandúca Leopóldo*; *il poeta Milton*, *il pittor Raffaéllo*, *il gránde Alessándro*, *il famóso Euclíde*, *il mássimo Napoleóne*; *l'antica Róma*, *la dótta Aténe*, *la bélla*

Firénze. Framför *Papa*, påfve, då det följes af namnet, står sällan någon artikel; likväl säger man understundom: *il Pápa Cleménte, il Pápa Urbáno*, men endast om bortgångna påfvar. Äfven sägs ofta *Re Cárlo, Re Manfrédi*, &c.

Orden *Signóre*, herre och *Signóra*, fru, antaga artikel, såsom *il Signor Andréa*, herr Anders; *il Signor Francésco*, herr Frans; *il Signór di Voltaire, il Signor Dalla Tórre, la Signóra Agata, la Signóra Élena, la Signora Sofía*, o. s. v. Men framför *Messére, Sére, Dónno, Monsignóre, Fráte, Sánto* och *Maéstro* såsom ärenamn, *Dónna, Madónna, Mónna, Madáma, Suóra* och *Sánta*, sättes aldrig någon bestämd artikel.

Exempel:

Messér Cíno, Ser Bartólo, Don Cárlo, Monsignór Della Cása, Fráte Eugénio, San Fiorénzo, Maéstro Gherárdo, Dónna Isabella, Madónna Láura, Monna Téssa, Madáma Cristína, Suor Ippólita, e Santa María.

Några få namn på städer antaga likväl bestämd artikel, såsom, *l'Aja*, Haag; *l'Avána*, Havana på ön Cuba; *la Bastía* på Corsica, *il Cáiro*, som också heter *il Gran Cáiro, il Finále, la Mécca, la Mirándola, la Roccéllo, la Scarpería, le Smirne, la Spézia*. Namn på verldsdelar, landsträckor, riken, provinser, öar, halföar, floder, berg, skogar, öcknar, o. s. v. skrifvas, efter tillfälle och omständigheter, med eller utan artikel, när talet är om hela verldsdelen, landet, ön, floden, o. s. v. till ex.: *l'Európa, l'Affrica, la Scandinávia, l'Itália, la Svézia, la Toscána, la Lombardía, il Canadà, la Sardégna, il Góttland, la Moréa, il Jútland, la Dóra, il Tévere, l'Appennino, la Falteróna, le Ardénne, l'Ercínia, il Cóbi, il Sáhhara*, m. fl. Man säger och skrifver derför: *L'Európa è popolósa*, Europa är folkrikt; *la Svézia è piéna di bóschi e lághi*,

Sverige är fullt af skogar och insjöar; *la Toscána è montuósa*, Toskana är bergaktigt; *la Córsica depénde dalla Fráncia*, ön Corsica lyder under Frankrike; *l'Arno è tórbido*, floden Arno är grumlig, o. s. v. Men när fråga är om en obestämd del af dessa länder, öar, floder, m. m. så säger man: *In Toscána si góde del più bel ciélo d'Európa*, i Toskana njuter man Europas skönaste himmel; *io son náto in Isvézia, ma scrívo in Italia*, jag är född i Sverige, men skrifver i Italien; *egli soggiornò spesso in Córsica*, han uppehöll sig ofta på Corsica; *l'Élsa, ed il Bisénzio cádono in Arno, ed il Tesíno mette foce in Pò*, strömmarna Elsa och Bisenzio falla i floden Arno, och Tessino uti Po.

Ibland namn på öar antager största delen ingen bestämd artikel, såsom *Cipro, Corfù, Créta, Cerígo, Ischia, Lípari, Majòrca, Màlta, Minòrca, Negropónte, Ródi, Terranuóva*, o. s. v. Ibland de få, som aldrig nämnas utan artikel, anföras här: *La Caprája, l'Élba, il Giappóne, il Gíglio, la Gran Bretágna, il Gróenland, l'Irlánda, l'Islánda, il Madagascar, lo Zánte*, och alla de, som blott nämnas i pluralis, till ex.: *le Antílle, le Baleári, le Bermúde, le Filippíne, le Molúcche*, m. fl.

Haf och sjöar nämnas högst sällan förutan sakorden *máre* och *lágo* framför egna namnet. Dock likväl säger och skrifver man gerna: *il Mediterráneo, l'Adriático, l'Egéo, il Tiréno, il Báltico, il Cáspio, il Lemáno, il Trasiméno, il Lário, il Mélar, il Véner*, o. s. v.

Slutligen anmärkes, att possessiva pronominerna *mio*, min; *tuo* din; *suo*, sin, hans; *nostro*, vår; *vostro*, er; *loro*, deras, alltid bortkasta artikeln, när de komma att stå framför substantiver, som beteckna en persons närmaste slägtingar.

Exempel:

Mio nónno, min farfar eller morfar; *mia nónna*, min farmor och mormor; *mio pádre*, min fader; *mia*

mádre, min moder; *mio zío*, min farbror eller morbror, *mia zia*, min faster och moster; *mio fratéllo*, min bror, *tua sorélla*, din syster; *suo cognáto*, hans svåger; *sua cognáta*, hennes svägerska; *suo maríto*, hennes man; *mia móglie*, min hustru; *nostro fíglio*, vår son; *vostra fíglia*, er dotter; *suo cugíno*, hans kusin; *mio nipóte*, min brorson, systerson, sonson och dotterson, o. s. v. Man skrifver således: *La Cása di mio pádre*, min faders hus, och icke *la Casa del mio pádre; Lasciò eréde suo fratéllo*, han gjorde sin bror till sin arfvinge; *mio cugíno áma sua sorélla ed i fígli di léi*, min kusin älskar sin syster och hennes barn, o. s. v. Men om pronominet står efter substantivet, så heter det: *il nonno mio, il padre tuo, il figlio suo, il marito mio, la moglie sua*, m. m. Äfvenså när ett adjektiv kommer att stå emellan pronominet och slägtnamnet, till ex.: *il suo vecchio padre, la mia buona madre, il mio caro fratello, la mia dolce sorella*, o. s. v.

ÅTTONDE FÖRELÄSNINGEN.

Om Substantivernas böjningsformer.

Hvart och ett sakord uti Italienskan är antingen maskulint eller feminint. — Generet igenkännes merendels af slutbokstafven, som alltid är en vokal.

Alla ord, som ändas med tonvigt på sista vokalen, äro oböjliga och mestadels feminina. Maskulina äro: *piè*, fot; *re*, konung; *mosciamà*, salt thonfisk; *podestà*, stadsdomare, amtman, samt främmande ord: *falò*, lusteld; *bassà*, *pappà*, *sofà*, *taffetà*, *tè* med några få andra.

De som slutas på *a* förutan tontecken, äro likaledes nästan alla feminina, och ända sig i pluralet på *e*, till ex.: *dónna*, qvinna, *dónne*; *távola*, bord, tafla, *távole*; *sédia*, stol, *sédie*; m. fl. Undantag blott några få ord, som betyda manliga värdigheter, stånd och yrken, samt tio till tolf ifrån grekiskan hemtade sakord, till ex.: *pápa*, påfve, *pápi*; *dúca*, hertig, *dúchi*; *artísta*, konstnär, *artísti*; *copísta*, renskrifvare, *copísti*; *oculísta*, ögonläkare, *oculísti*; *geómetra*, *monárca*, *clima*, *drámma*, *poéma*, *pianéta*, *fantásma*, *stratagémma*, o. s. v.

De maskuliner, som hafva *ca* till slutstafvelse, förändra den i pluralet till *chi*, såsom *Monárchi*, envålds regenter; *Patriárchi*, *Esárchi* o. s. v. Men i femininerna förändras *ca* till *che*, och *ga* till *ghe*, såsom *cárica*, embete, *cáriche*; *mónaca*, nunna, *mónache*; *piága*, sår, *piághe*; *stánga*, stång, *stánghe*, m. fl.

Ord på *e* äro både maskulina och feminina, och hafva, med undantag af *moglie*, hustru, som blir *mogli*, och *bue*, oxe, som blir *buói*, alltid *i* uti pluralet, likasom alla adjektiver af samma ändelse, till ex.: *pádre*, fader, *pádri*; *mádre*, moder, *mádri*; *prudénte*, försigtig, *prudénti*; *dólce*, söt, *dólci*; *amánte*, älskande, *amánti*. Säg fördenskull: *il pádre prudénte*, *la mádre amánte*, *i pádri prudénti*, *le mádri amánti*.

Några få ord på *e* äro likväl oböjliga, i synnerhet när *e* utgör diftong med *i*, till ex.: *la spécie*, slaget, *le spécie*; *la superfície*, *la série*, *la barbárie*, *la requie*, o. s. v. — Att rätt urskilja gener på de ord, som slutas på denna bokstaf, måste läras af örat, ordboken och vanan. Likväl kan till handledning anmärkas, att ändelserna *me*, *re*, *nte*, äro alltid maskulina, med undantag af *árme*, vapen; *fáme*, hunger; *spéme*, hopp; *cóltre*, täcke; *mádre*, mor; *fébbre*, feber; *tórre*, torn; *cénere*, aska; *pólvere*, stoft; *scúre*, bila; *corrénte*, ström; *frónte*, panna; *ménte*, förstånd, minne; *génte*, folk;

sorgénte, källa, upphof. Likaså alla ord på *ale*, *ele*, *ile*, *bione*, *cione*, *fione*, *lione*, *mione*, *rione*, samt alla subtantiviskt använda infinitiver. Deremot äro alla ord på *gione*, *ice*, *sione*, *udine*, *zione*, feminina. Andra åter äro på en gång både maskulina och feminina, såsom *áere*, luft; *árbore*, träd; *canzóne*, visa; *cárcere*, fängelse; *cénere*, aska; *dimáne*, morgondag och dagsgryning; *fàntásma*, spöke; *fánte*, tjensthjon; *fine*, slut, ändamål; *fólgore*, åskeld; *fónte*, källa; *frónte*, panna; *fúne*, rep; *lépre*, hare; *márgine*, brädd, strand och ärr; *il nóce*, valnöt-trädet; *la nóce*, valnöten; *órdine*, ordning och orden; *óste*, krigshär och spisvärd; *parénte*, slägtinge; *i réni*, njurarna; *le réni*, ryggen; *tráve*, bjelke; *víscere*, inelfva, och några få andra.

Alla sakord, som slutas på *i*, antingen med eller utan tonvigt, äro likaledes oböjliga och mestadels feminina. Deras singular och plural åtskiljas blott genom artikeln, till ex.: *la diócesi*, biskopsstiftet, *le diócesi*; *l'énfasi*, eftertrycket, *le énfasi*; *la metrópoli*, *l'ipótesi*, *la perífrasi*, *la sindéresi* och andra ifrån grekiskan tagna termer. *Crísi* och *ecclíssi* skrifvas bättre *crise* och *ecclisse*. Maskulina äro blott följande: *il balì*, storkommendören; *l'abbicì*, alfabetet; *il dì*, dagen; *i dì*, dagarna; *Lunedì*, måndag; *Martedì*, tisdag; *Mercoledì*, onsdag; *Giovedì*, thorsdag; *Venerdì*, fredag; *il barbagiánni*, hornugglan; *il bríndisi*, skålen (i drickeslag), samt alla egna namn på manspersoner, familjer, städer, floder, o. s. v. till ex.: *Giovánni*, Johan, *Luígi*, Ludvig; *Nápoli*, Neapel; *Parígi*, Paris; *il Tamígi*, Themsfloden; *Alamánni*, *Bérni*, *Guicciardíni*, m. m. *Génesi*, Första Mose-Bok, är både maskulin och feminin; likaså *Pári*, dock med den skillnad, att, när det är sakord och betyder En af ett rikes Herrar, förblifver det maskulin; men såsom egenskapsord betyder *un mio pari*, en man som är min likè, och *una mia pari*

en mig jemngod qvinna. I pluralet heter det: *i miei pari, le mie pari.*

Af de ord, som hafva *o* till slutbokstaf, äro ganska få feminina; *la mano*, handen, är måhända det endaste, och har i pluralet: *le mani. Imágo* i stället för *imágine, Dído* för *Didóne* och *Cartágo* för *Cartágine* nyttjas blott af poeter. Några egna namn på Qvinnor och ställen, såsom: *Aletto, Atropò, Calípso, Callisto, Clío, Clóto, Eráto, Éro, Sáffo,* m. fl. äro alla oböjliga.

Alla öfriga substantiver på *o* äro maskulina och sluta sina pluraler på *i*, till ex.: *ánno*, år, *ánni; cappéllo*, hatt, *cappélli; líbro*, bok, *líbri*, m. fl.

Tvåstafviga ord på *co* och *go* hafva i pluralet *chi* och *ghi*, till ex.: *fuóco*, eld, *fuóchi; giúnco*, rör, *giúnchi; lágo*, insjö, *lághi; intrígo*, stämpling, *intríghi.* Undantag allenast tvenne ord: *pórco*, svin, *pórci; gréco*, en grek, *gréci.* Hvad de flerstafviga angår, kan ingen bestämd regel uppgifvas; de hafva i pluralet merendels *ci* och *gi* såsom *amíco*, vän, *amíci; médico*, läkare, *médici; doméstico*, tjensthjon, *doméstici; filólogo, filólogi;* men andra hafva *chi* och *ghi*, såsom *antíco*, gammal, *antíchi; tráffico*, handel, *tráffichi; albérghi*, värdshus, *albérghi; diálogo, diáloghi; mónaco*, munk, har *mónaci* och *mónachi; astrólogo*, stjerntydare, *astrólogi* och *astróloghi.*

Några få maskulina ord på *o* och i synnerhet på *io* och *jo*, antaga i plural-ändelsen *a* och öfvergå derigenom till feminina. Dessa äro åtta till antalet: *cantàro*, centner, *cantàra; centinájo*, hundratal, *centinája; migliájo*, tusental, *migliája; míglio*, mil, *míglia; móggio*, en säd-tunna, *móggia; pájo*, ett par, *pája; stájo*, skäppa, *stája;* och *uóvo*, ägg, *uóva.*

Alldeles afvikande ifrån alla reglor äro: *il dío*, guden, som i pluralet gör: *gli déi*, och *l'uómo*, menniskan, som har: *gli uómini.*

Uti ord af mera än två stafvelser, hvilka slutas på *aro*, kan man prydligt förändra *r* till jota, till ex.: *mortáro*, mortel, *mortájo*; *calzoláro*, skomakare, *calzolájo*; *marináro*, sjöman, *marinájo*, o. s. v. Diftongen *io* och stafvelsen *jo* vid slutet af ord i singularis förbytas i pluralis efter behag till enkelt *i* eller till *j*, såsom i *bácio*, kyss, *báci*; *ócchio*, öga, *ócchi*; *fóglio*, blad, *fógli*; *rággio*, strålar, *rággi*; det vill säga, att efter bokstäfverna *c*, *ch*, *g* och *gl*, nyttjas enkelt *i*, men efter alla andra jota, såsom: *témpio*, tempel, *témpj*; *bújo*, mörk, *búj*; *rasójo*, rakknif, *rasój*; *calamájo*, bläckhorn, *calamáj*, o. s. v. Några adjektiver af samma ändelse, såsom *régio*, kunglig; *malvágio*, elak, *sério*, allvarsam, m. fl. skrifvas hellre i pluralet med två enkla *i*: *régii*, *malvágii*, *sérii*, o. s. v. Men om *io* formerar tvenne stafvelser med tonvigt på *i*, så får pluralet alltid dubbelt *i*, med tonvigt på det första, till ex.: *iddío*, gud, *iddíi*; *cicalío*, prat, *cicalíi*; *stantío*, föråldrad, *stantíi*; m. fl.

Ändelsen *ero* kan nästan alltid efter godtycke få *e* till slutvokal, till ex.: *nocchiero*, styrman, *nocchiere*; *sentiero*, gångstig, *sentiere*; *straniero*, främling, *straniere*; *pensiero*, tanke, *pensiere*; *destriero*, handhäst, *destriere*; *consolo*, konsul, *console*; *barbiere*, *cavaliere*, *forestiere*, o. s. v.

Af ord på *u* har italienskan icke mer än åtta eller tio, alla med tontecken utom *gru*, trana, och nästan alla feminina, samt oböjliga, såsom *gioventù*, ungdom; *schiavitù*, slafveri; *servitù*, tjenst; *virtù*, dygd; *tribù*, slägte, folkstamm, som nu för tiden hellre skrifs *il tribo* och i plural *i tribi*. *Il ragù*, plocksteken; *il tu*, duandet; och namnen *Gesù*, Jesus; *Esaù*, *Corfù*, *Belzebù*, *il Perù* samt några få utländska ord, äro maskulina.

NIONDE FÖRELÄSNINGEN.

Fortsättning.

Liksom andra språk har italienskan flera ord, som blott nyttjas i plural-nummer. Af dessa uppgifvas: *l'eséquie*, likbegängelse; *i calzóni*, byxorna; *le fróge*, brosk i hästars näsborrar; *le fórbici*, saxen; *i lúi*, klagolåt; *le mólle* och *le mólli*, tången; *le mutánde*, lårfodren; *le nózze*, bröllopet; *le réne* och *le réni*, ryggen; *gli sponsáli*, förlofningen; *i vánni*, vingarna, m. fl.

En hop andra åter hafva intet plural, såsom *il miéle*, *il méle*, håningen; *la próle*, barnen; *la progénie*, affödan; *la stírpe*, ätten, stammen; *la máne*, morgonen.

Åtskilliga italienska sakord på *a* och *e* böjas på tvenne sätt, så väl i singular som i plural, och äro alla feminina.

Exempel:

Ala och *ále*, vinge, *ále* och *áli*.
Arma, *árme*, vapen, *árme*, *ármi*.
Canzóna, *canzóne*, sångstycke, *canzóne*, *canzoni*.
Dóta, *dóte*, hemgift, *dóte*, *dóti*.
Fróda, *fróde*, bedrägeri, *fróde*, *fródi*.
Frónda, *frónde*, löf, *frónde*, *fróndi*.
Lóda, *lóde*, loftal, beröm, *lóde*, *lódi*.
Mácina, *mácine*, qvarnsten, *mácine*, *mácini*.
Rédina, *rédine*, töm, *rédine*, *rédini*.
Scúra, *scúre*, bila, tälgyxa, *scúre*, *scúri*.
Sórta, *sórte*, slag, art, *sórte*, *sórti*.
Tóssa, *tósse*, hosta, *tósse*, *tóssi*.
Vésta, *véste*, klädning, *véste*, *vésti*.

Il grégge, hjorden, och *la gréggia*, hafva ett enda plural i feminin: *le gréggi* och *le gréggie*. De här under-

understrukna italienska ord äro de, som helst och mest användas.

Ett antal af femtioett maskulina ord, som slutas på *o*, kunna i pluralet prydligare ändas på *a* och *e*, än på *i*; hvarvid anmärkes, att de i förra fallen förändra gener i pluralet och ifrån maskulina blifva feminina.

Anéllo, ring; *gli anélli*, *le anélla*.
bisógno, behof; *i bisógni*, *le bisogna*, *le bisógne*.
bráccio, arm, aln; *i brácci*, *le bráccia*.
budéllo, tarm; *i budélli*, *le budélla*, *le budélle*.
calcágno, häl; *calcágni*, *calcágna*, *calcágne*.
cárro, vagn; *cárri*, *cárra*.
castéllo, slott; *castélli*, *castélla*.
cérchio, ring; *cérchii*, *cérchia*.
cervéllo, hjerna; *cervélli*, *cervélla*.
cíglio, ögonbryn; *cígli*, *cíglia*.
colléto, knif; *collétti*, *collétta*.
comandaménto, bud; *comandaménti*, *comandaménta*.
córno, horn; *córni*, *córna*, *córne*.
cuójo, hud; *cuój*, *cuója*.
demónio, djefvul; *demónii*, *demónia*.
ditéllo, armhåla; *ditélli*, *ditélla*.
díto, finger; *díti*, *díta*.
fílo, tråd; *fíli*, *fíla*.
fondaménto, grundval; *fondaménti*, *fondaménta*.
frútto, frukt; *frútti*, *frútta*, *frútte*.
fúso, ten; *fúsi*, *fúsa*.
gésto, bedrift; *gésti*, *gésta*, *géste*.
ginócchio, knä; *ginócchii*, *ginócchia*, *ginócchie*.
gráno, korn, gran, kopparmynt; *gráni*, *grána*.
grído, rop, skri; *grídi*, *grída*.
gúscio, skal; *gúsci*, *gúscia*.
lábbro, läpp; *lábbri*, *lábbra*.

légno, träd, ved; *légni*, *légne*, *légna*.
lenzuólo, lakan; *lenzuóli*, *lenzuóla*.
létto, säng; *létti*, *létta*.
mélo, äppelträd; *méli*, *méla*.
mémbro, lem; *mémbri*, *mémbra*, *mémbre*.
mulíno, qvarn; *mulíni*, *mulína*.
múro, mur; *múri*, *múra*.
orécchio, öra; *orécchii*, *orécchia*, *orécchie*.
ósso, ben; *óssi*, *óssa*.
peccáto, synd; *peccáti*, *peccáta*.
pómo, trädfrukt; *pómi*, *póma*.
práto, äng; *práti*, *práta*.
púgno, knytnäfve; *púgni*, *púgna*.
quadráto, fyrkant; *quadráti*, *quadráta*.
quadréllo, pil; *quadrélli*, *quadrélla*.
ríso, skratt, löje; *rísi*, *rísa*.
rúbbio, sädesmått; *rúbbii*, *rúbbia*.
sácco, säck; *sácchi*, *sácca*.
strído, skrik; *strídi*, *strída*.
tétto, tak; *tétti*, *tétta*.
tíno, kur; *tíni*, *tína*.
tuórlo, äggblomma; *tuórli*, *tuórla*.
vestígio, spår; *vestígii*, *vestígia*, *vestígie*.
vestiménto, kläder; *vestiménti*, *vestiménta*.

Frútto, *létto*, *práto*, *tétto* och *tíno* hafva dessutom hos goda gamla skriftställare pluraler på *ora*, en feminin ändelse, som tillegnades tio andra sakord, så att dessa således böjda ord voro inalles femton, men äro numera helt och hållet aflagda.

ágo, synål; *gli ághi*, och *le ágora*.
bórgo, köping; *i bórghi*, *le bórgora*.
cámpo, fält, läger; *i cámpi*, *le cámpora*.
córpo, kropp; *córpi*, *córpora*.
dóno, gåfva; *dóni*, *dónora*.
frútto, frukt; *frútti*, *frúttora*.

gráno, säd; *gráni*, *gránora*.
láto, sida; *láti*, *látora*.
létto, säng; *létti*, *léttora*.
nóme, namn; *nómi*, *nómora*.
pálco, golf, ställning; *pálchi*, *pálcora*.
práto, äng; *práti*, *prátora*.
témpo, tid; *témpi*, *témpora*.
tétto, tak; *tétti*, *téttora*.
tíno, kur; *tíni*, *tínora*.

Af hvad nu hittills blifvit sagdt synes, att italienska substantiverna hvarken hafva kasus eller deklination, och att deras hela formlära beror på skillnaden emellan gener och nummer. Men med tillägg af artikel och *segnacasi* uppkomma, som vi redan sett, fyra positioner eller ställningar, som mer och mindre svara emot andra språks nominativer, genitiver, dativer och ablativer. — Till handledning för begynnare uppgifvas derföre följande exempel på föreningen af berörda bestämningsord med trenne substantiver, nemligen två maskulina och ett feminint, först utan och sedan med artikel:

1. Med *segnacasi*, utan artikel.

Maskulina.	Singular.	Plural.
Subjekt, eller Objekt . .	*Padre* (fader).	*Padri.*
Egenskaps-ställning . . .	*di padre.*	*di padri.*
Åt-ställning	*a padre.*	*a padri.*
Från-ställning	*da padre.*	*da padri.*
	per padre.	*per padri.*
	con padre.	*con padri.*
Subjekt, eller Objekt . .	*Scudo* (sköld).	*Scudi.*
Egenskaps-ställning . . .	*di scudo.*	*di scudi.*
Åt-ställning	*a scudo.*	*a scudi.*
Från-ställning	*da scudo.*	*da scudi.*
	per iscudo.	*per iscudi.*
	con iscudo.	*con iscudi.*

Feminin.	Singular.	Plural.
Subjekt, eller Objekt .	*Madre* (moder).	*Madri.*
Egenskaps-ställning . .	*di madre.*	*di madri.*
Åt-ställning	*a madre.*	*a madri.*
Från-ställning	*da madre.*	*da madri.*
	per madre.	*per madri.*
	con madre.	*con madri.*

2. Med *segnacasi* och artikel.

Maskulina.	Singular.	Plural.
Subjekt, eller Objekt .	*Il padre* (fadren).	*i padri.*
Egenskaps-ställning. . .	*del padre.*	*dei padri.*
Åt-ställning	*al padre.*	*ai padri.*
Från-ställning	*dal padre.*	*dai padri.*
	pel padre.	*dei padri.*
	col padre.	*coi padri.*
Subjekt eller Objekt. .	*Lo scudo* (skölden).	*gli scudi.*
Egenskaps-ställning . .	*dello scudo.*	*degli scudi.*
Åt-ställning	*allo scudo.*	*agli scudi.*
Från-ställning	*dallo scudo.*	*dagli scudi.*
	per lo scudo.	*per gli scudi.*
	collo scudo.	*con gli scudi.*

Feminin.	Singular.	Plural.
Subjekt och Objekt	*la madre* (modren).	*le madri.*
Egenskaps-ställning	*della madre.*	*delle madri.*
Åt-ställning	*alla madre.*	*alle madri.*
Från-ställning . . .	*dalla madre.*	*dalle madri.*
	per la madre.	*per le madri.*
	colla madre.	*colle madri.*

Till slut anföres ännu, att föresättnings-biorden *un, uno,* en, ett, och *una,* en, som af Italienarne kallas *accompagnanomi,* sakords-ledare, icke af dem anses för en enhetsartikel, utan blott, som de verkligen äro, för ett allmänt pronomen utan plural. Till upplysning uppgifvas här exempel på deras böjningsformer med

tvenne maskulina och ett femininit substantiv. De böjas på följande sätt:

Maskulina.	Singular.	Plural.
S. och O.	*Un Signore*, (en herre).	*parecchj Signori.*
Eg.-st. . .	*d'un Signore.*	*di parecchj Signori.*
Åt-st.. . .	*ad un Signore.*	*a parecchj Signori.*
Fr.-st. . .	*da un Signore.*	*da parecchj Signori.*
S. och O.	*Uno scrittore* (en skribent).	*parecchj scrittori.*
Eg.-st. . .	*d'uno scrittore.*	*di parecchj scrittori.*
Åt-st.. . .	*ad uno scrittore.*	*a parecchj scrittori.*
Fr.-st. . .	*da uno scrittore.*	*da parecchj scrittori.*
Feminin.		
S. och O.	*Una signora* (en fru).	*parecchie signore.*
Eg.-st. . .	*d'una signora.*	*di parecchie signore.*
Åt-st.. . .	*ad una signora.*	*a parecchie signore.*
Fr.-st. . .	*da una signora.*	*da parecchie signore.*

TIONDE FÖRELÄSNINGEN.

Om Adjektivernas böjningsformer.

Alla italienska adjektiver slutas antingen på *o* eller *e*.

De, som slutas på *o*, bilda sina feminina singularer till *a*, såsom *buono*, god, *buona*; *bello*, vacker, *bella*; sina maskulina pluraler till *i*, som i *buoni*, *belli*, och de feminina till *e*, som i *buone*, *belle*.

De åter, som slutas på *e*, gå i pluralet till *i*, och hafva för begge genererna samma ändelser; t. ex.: *grande*, stor; *grandi*, stora.

Adjektivet rättar sig här, som annorstädes, i gener och nummer alltid efter det substantiv, hvartill det

hörer; således säger man: *un maestro buono*, en god mästare; *una buona istruzione*, en god undervisning; *un bel paese*, ett vackert land; *una bella casa*, ett skönt hus; *molti campi*, många åkrar; *prati verdi*, gröna ängar; *pécore bianche*, hvita får.

Adjektiverna uttrycka egenskaper, stundom i högre, stundom i lägre jemförelse-grader, hvilka i alla språk äro tre, nemligen:

1:o *Positiv*, som uttrycker sakordets egenskap, utan att jemföra den med någonting annat.

2:o *Komparativ*, som uti italienskan icke, utom några få exempel, formeras genom böjning af sjelfva egenskapsordet, utan genom tillägg af biorden *più*, mer, och *méno*, mindre, till ex.: *fácile*, lätt; *più facile*, lättare; *méno fácile*, mindre lätt. Tillika med *più* och *meno*, brukas äfven biorden *via* eller *vie*, *assai* och *molto*, vida, långt, mycket, till ex.: *Césare è stato via più* eller *vie più*, *assai più*, *molto più*, *fortunato di Pompeo*, Cæsar har varit vida lyckligare, eller mycket mera lycklig än Pompejus; *la sorella è vie meno*, *assai meno*, *molto meno cortese del fratello*, systren är långt mindre artig än brodren. Hvaraf skönjes, att, i jemförelser, italienska språkbruket icke gerna uttrycker svenska biordet *än* (*che*), i synnerhet när subjektet hvarpå jemförelsen syftar, är ett substantiv, ty då använda italienarna egenskaps-ställningen, eller föresättnings-biordet *di*. Till ex.: *Egli è più vecchio di me*, han är äldre än jag; *ma io sono più sano di lui*, men jag är sundare än han. *L'uno è più picciolo dell' altro*, den ena är mindre än den andra. Dock likväl hafva goda författare nyttjat *che* i stället för *di*; Petrarca till exempel har sjungit: *una donna*, *più bella che il sole*, *e più lucente*, en qvinna skönare och mera lysande än solen.

Men när jemförelsen göres med ord af samma språkdel, eller med sådana, som äro helt och hållet oböjliga, så brukas alltid *che*, som i följande exempel: *Mi dà più fatica che profitto*, det gifver mig mera möda än vinning; *sua moglie è più gentile che bella*, hans hustru är mera belefvad än vacker; *Piuttosto oggi che domani*, heldre i dag än i morgon; *Meglio si, che nò*, bättre ja, än nej.

3:o *Superlativ*, som danas af ändelsen *íssimo* med de vanliga böjningsformerna, eller också af komparativen med föresättning af den bestämda artikeln. Svenska orden *af*, *bland*, *ibland*, uttryckas med den obestämda artikelns egenskaps-ställning *di*.

Exempel:

Dotto, lärd; *dottíssimo*, *dottíssima*, lärdast; *dottíssimi*, *dottíssime*, lärdaste; *il più dotto*, *la più dotta*, den lärdaste; *i più dotti*, *le più dotte*, de lärdaste; *il più coraggioso dei*, eller *fra i soldati*, den modigaste bland soldaterna; *la più vezzosa delle fanciulle*, den mest intagande bland flickorna.

Den med slutformen *íssimo* uttryckta superlativen kallas absolut, och den sednare relativ.

I förminskande mening danas superlativen genom tillägg af egenskaps-biordet *meno*, mindre, framför positiven, till ex.: *egli è il meno àbile a farlo*, han är den minst skicklige till att göra det; *ella è la meno brava delle alunne*, hon är den minst snälla bland skolflickorna.

Ofta behöfver man blott upprepa positiven, för att dana ett superlativ, till ex.: *brutto brutto*, öfvermåttan ful; *il tempo è freddo freddo*, vädret är i högsta grad kallt; *Giuseppina è la più bella delle belle*, Josephina är det skönaste bland alla sköna fruntimmer, eller den skönaste bland de sköna.

Slutformen *íssimo*, såsom oinskränkt, är verkligen redan ett ampliativ af superlativen, då det antyder det största öfverflöd af ett subjekts egenskap; i svenskan uttrycks detsamma af begynnelse-biordet *aldra*, till ex.: *caríssimo*, aldradyrast. Men italienska språket äger en ännu högre grad af jemförelse, förmedelst begynnelse-biorden *arci*, *tra* och *stra*, som kallas *Aggiugninnánzi* och tillskapa ett ännu ytterligare ampliativ.

Exempel:

Arcicaríssimo, mer än aldradyrast; *arcimpossibilíssimo*, öfver all måtta högstomöjligt; *arcinecessaríssimo*, aldrahögst nödvändigt. *Trabuono*, *tragrande*, *traricco* m. fl. som redan äro komparativer, betydande: mer än god, mer än stor, mer än rik, och äfven skrifvas *strabuono*, *stragrande*, *straricco*, mycket god, mycket stor, mycket rik, o. s. v. hafva deröfver sina superlativer: *traboníssimo*, *tragrandíssimo*, *traricchíssimo*. — *Stragrave*, *stragravíssimo*, i aldrahögsta grad allvarsam; *strapotente*, *strapotentíssimo*, öfver all föreställning den mäktigaste.

Hos goda författare träffar man äfven, såsom ampliativer, egenskaps-biorden *assai*, *molto* och *così*, ställda framför superlativen.

Exempel:

Assai dolcissimo, aldrasötast; *molto bellissima*, obeskrifligt vacker; *questa tua così santissima donna*, denna din utomordentligt gudfruktiga qvinna.

Följande sex adjektiver hafva irreguliera komparativer och superlativer:

buono, god;	*migliore*,	*boníssimo*,	*óttimo*.
cattivo, dålig;	*peggiore*,	*cattivíssimo*,	*péssimo*.
grande, stor;	*maggiore*,	*grandíssimo*,	*mássimo*.
picciolo, liten;	*minore*,	*picciolíssimo*,	*mínimo*.
alto, hög;	*superiore*,	*altíssimo*,	*suprémo*.
basso, låg;	*inferiore*,	*bassíssimo*,	*ínfimo*.

Andra fyra hafva blott oregelbundna superlativer med latinska slutformer.

ácre, skarp, *acérrimo*.
célebre, berömd, *celebérrimo*.
intégro, rättskaffens, *integérrimo*.
salúbre, helsosam, *salubérrimo*.

Hvarvid anmärkes att likformiga orden *àlacre*, flink; *fùnebre*, dyster; *egro*, sjuklig; *lùgubre*, sorglig, m. fl. behålla sina regelbundna slutformer på *issimo*.

Några få adjektiver äro defektiva. Komparativet: *anteriore*, främre, har hvarken positiv eller superlativ; *próssimo*, närmast, *sommo*, störst, och *último*; sist, deremot hvarken positiv eller komparativ; men *estremo*, ytterst; *íntimo*, innerst; *ménomo* eller *mínimo*, minst; *óttimo*, bäst; *sommo*, störst och *último*, sist, som redan äro absoluta superlativer, blifva det i högsta öfverflödsgrad medelst tillägg af den vanliga slutformen *íssimo*, så här: *estremíssimo*, *intimíssimo*, *menomíssimo* eller *minimíssimo*, *ottimíssimo*, *sommíssimo* och *ultimíssimo*.

Äfven adverbierne hafva sina jemförelsegrader, till ex.: *bene*, väl; *méglio*, bättre; *il meglio*, eller *beníssimo*, som bäst; *male*, illa; *peggio*, värre; *il peggio*, eller *malíssimo*, värst; *presto*, fort; *più presto*, fortare; *il più presto*, eller *prestíssimo assai*, nog, mycket; *assaíssimo*, som mest; *spesso*, ofta; *spessíssimo*, som oftast. *Meglio* och *peggio* hafva likväl sina egna absoluta superlativer: *ottimaménte*, aldrabäst, och *pessimamente*, aldravärst. *Molto*, myeket, har *più*, mer, och *maggiormente*, mycket mer, men icke *moltíssimo*, som af goda författare aldrig nyttjas såsom adverbium.

Alla adverbier, utledda ifrån feminina adjektiver med slutform på *mente*, såsom *felicemente*, lyckligen; *elegantemente*, vackert och prydligt; *nobilmente*, ädelt, kunna höjas till superlativer medelst tillsats inuti ordet, af Italienarne kallad *Aggiugninmezzo*, af formen

issima, så här: *elegantissimamente*, *felicissimamente*, *nobilissimamente*. På detta sätt uppkomma de längsta ord uti italienska språket, ibland hvilka det aldralängsta lärer vara: *incontrovertibilissimamente*, innefattande ellofva stafvelser och tjugesju bokstäfver. För att af ett enda ord dana en hel ellofvastafvig vers har väl Ariosto tillskapat ett annat, nemligen: *precipitevolissimevolmente*; men utom det att sjelfva grundordet *precipitevole* icke fanns i språket, har han, på eget bevåg upprepat inuti ordet formen *evol*; och allt detta oaktadt har hans hela ord ändå icke icke mer än tjugesex bokstäfver. Dessa långa adverbier perifraseras nu gerna så här: *con eleganza*, med prydlighet; *in modo felice*, på ett lyckligt sätt; *di maniera nobile*, på ädelt vis; *di sorta che non si possa controvertere*, på ett sätt, som ej kan vederläggas, o. s. v.

ELLOFTE FÖRELÄSNINGEN.

Om Ordförändringar.

Italienska språket besitter, liksom det spanska och några få andra tungomål, men i långt rikare mån, den sköna egenskapen att, medelst tillägg af vissa slutstafvelser, kunna modifiera substantiver, adjektiver, verber och adverber genom förstoring, förädling, förmering, förminskning, förvärrning, eller förnedring af deras grundbetydelser.

Förstorad blifver denna betydelse egentligen genom tillägg (*accrescitivo*) af slutformen *one*, som alltid är maskulin, äfven när den fästes vid feminina sakord,

till ex.: *maestro*, mästare; *maestrone*, stor mästare; *campana*, klocka; *campanone*, stor klocka; *porta*, dörr; *portone*, port; *bello*, skön; *bellone*, ganska skön; *ricco*, rik; *riccone*, mycket rik; *arciriccone*, bottenrik. Ändelsen *ona*, såsom feminin i samma betydelse, är högst sällsynt och gillas ej af goda författare. Dock likväl har Bembo nyttjat *garzona*, stor flicka; Buonarroti *grandona*, mycket stor qvinna, och i hvardagsstyl säger man beständigt *manicona*, stor ärm; *mulona*, stor mulåsna; *stregona*, stor hexa, o. s. v.

I gynnande (*vantaggiativo*) och i smekande (*vezzeggiativo*) bemärkelse förstora slutformerna *occio*, *occia*, *otto*, *otta*, *ozzo* och *ozza* till ex.: *figlio*, son; *figlioccio*, liten gudson; *fresco*, färsk, späd; *frescoccio*, trind och retande; *giovine*, yngling; *giovinotto*, stor och välskapad yngling; *sala*, sal; *salotto*, hög och vacker sal; *grasso*, fet; *grassotto*, fetlagd, något fet; *gentile*, adelig; *gentilotto*, förnäm adelsman; *bruna*, brun; *brunotto*, frodig brunlett flicka; *freddo*, kallt; *freddotto*, litet kallt; *bacio*, kyss; *baciozzo*, liflig, saftig kyss; *forese*, landtbo; *foresozza*, eller *contadinotta*, lemstark hygglig bondqvinna; *tino*, så; *tinozza*, liten så, kylpanna m. fl.

Deremot nyttjas slutstafvelserna *accio*, *accia*, *astro*, *astra*, *azzo* och *azza* alltid uti elak eller förvärrande (*peggiorativo*) bemärkelse, till ex.: *omaccio*, stygg, elak karl; *fantaccia*, ful och plump tjenstpiga; *grossaccio*, otäckt tjock; *disutilaccio*, plumpt onyttig; *giovinastro*, ostyrig, liderlig yngling; *figliastra*, styfdotter; *popolazzo*, pöbel; *cagnazzo*, bister, trumpen, lik en galen hund, o. s. v.

Dessa förvärrande eller förnedrande bemärkelser kunna yttermera utsträckas eller förlängas, till ex. af *grande*, stor, tilldanas *grandone*, mycket stor; *grandaccio*, otäckt stor, och *grandonaccio*, grufligt stor; af *poltro*, lat, får man *poltrone*, lätting; *poltroncione*, stor

lätting, och *poltronaccio*, en gemen dagdrifvare; af *strega*, hexa; *stregona*, stor hexa; *stregonaccia*, erkehexa. Omvändt har man likaså af *omaccio*, en stygg karl; *omaccione*, stor och tjock bängel; af *donnaccia*, groflemmad gemen qvinna; *donnaccione*, stort långt, oskapligt och oförskämdt qvinfolk; af *medico*, läkare; *medicastro*, qvacksalfvare, dålig, fåkunnig thevattensmedicus, och *medicastrone*, i högsta grad okunnig, doktor hjelplös.

De förstorande slutstafvelserna *ame*, *ume* och *aglia* innefatta begrepp om öfverflöd på något, eller om en obestämd myckenhet af saker, merendels uti föraktlig bemärkelse, till ex.: *carname*, en hop förskämdt kött; *gentame*, tiggarfölje; *bestiame*, en skock kreatur, boskap; *ossame*, benhög eller stor bensamlig; *sucidume*, smuts, sophög; *vecchiume*, gamla trasor; *salvagiume*, villebråd; *ciurmaglia* och *gentaglia*, slödder, pack; *sbirraglia*, svärm af plumpa polisbetjenter; *soldataglia*, tropp usla soldater.

Härvid anmärkes, att dessa förstorande, gynnande eller förvärrande slutformer, icke böra förblandas med ändelser af ord, som med likartade slutstafvelser hafva en enkel grundbetydelse, såsom *montone*, bagge; *padrona*, matmoder; *arlotto*, osnygg fråssare; *ricotta*, liten färsk ost; *singhiozzo*, hicka, snyftning; *camozza*, stenget; *impaccio*, bryderi; *bonaccia*, lugn i hafvet; *alabastro*, alabaster; *ragazzo*, gosse; *velame*, dok, täckelse; *cocchiume*, sprund; *canaglia*, gatpöbel; *tovaglia*, bordduk, o. s. v.

Några få egna namn kunna äfven med dessa slutformer förlängas och ernå en förstorad eller förvärrad betydelse, såsom *Albertone*, *Bernardone*, *Carlone*; *Antoniotto*, *Paolotto*; *Jacobaccio*, *Filippozzo*; *Carlotta*, *Isotta*; *Orsolona*, *Mariaccia*, m. fl.

Förminskad, (*diminutivo*), merendels i en smekande och behaglig (*vezzeggiativo*) bemärkelse, blifver substantiver och adjektivers betydelse genom slutformerna *ino*, *ina*, *cello*, *cella*, *cino*, *cina*, *ello*, *ella*, *etto*, *etta*, *olo*, *ola*, *acchio*, *acchia*, *atto*, samt några få på *uolo* och *uola*.

Exempel:

Principe, prins; *principino*, liten prins; *tavola*, bord; *tavolino*, *tavoletta*, litet bord; *sorella*, syster, *sorellina*, liten syster; *caro*, kär, *carino* och *carina*, lilla kära! *povero*, fattig, *poverino*, *poverello*, *poveretto*, stackars liten; *bastone*, käpp, *bastoncino*, *bastoncello*, liten käpp, sticka; *corda*, rep, *cordella*, *cordicina*, *cordicella*, snöre, sno; *pastore*, herde, *pastorello*, liten herde, vallgosse; *nave*, fartyg, *navicella*, farkost, litet nätt fartyg; *tristo*, skurk, *tristarello*, du lilla skälm! *corpo*, kropp, *corpicello*, *corpicino*, *corpicciuolo*, liten nätt kropp; *grande*, stor, *grandetto*, *grandicello*, *grandicciuolo*, temligen, icke mycket stor; *uomo*, karl, *ometto*, *omicciuolo*, *omettolo*, liten karl, lilla mannen; *scala*, trappa, stege, *scaletta*, *scalina*, liten trappa; *caldo*, varm, *caldetto*, litet varm; *alveo*, åbotten, strömfåra, *alveolo*, vattenfåra; *rivo*, å, ström, *rivolo*, liten å, bäck, *rivoletto*, litet vattendrag, rännil; *bambo*, barnslig, *bambola*, barndocka; *citta*, mö, flicka, *cittolo*, litet barn, *cittola*, litet flickbarn, flickstumpa; *orso*, björn, *orsacchio*, *orsatto*, björnunge; *bue*, oxe, *buciacchio*, liten ung oxe; *morso*, bett, munstycke, *mordacchia*, nosrem, liten grimma; *lepratto*, harunge, *mulatto*, född af svart far och hvit mor, och tvertom; *cerbiatto*, *cerbiattolo*, hjortkalf; *cagnauolo*, liten hund; *usciuolo*, liten dörr; *bestiuola*, litet kräk, m. fl.

Härvid anmärkes också, att flera slutformer på *olo*, *ola*, *uólo*, *uola* alldeles icke beteckna en förminskad betydelse. Således vilja *ávolo*, farfar, morfar; *ávola*, mormor, farmor; *frégolo*, fisklek, *frégola*, fisk-

råm; *cíntola*, bälte, skärp; *cóstola*, refben; *mútolo*, stum, dumme; *figliuólo*, son; *figliuóla*, dotter; *capriuólo*, råbock, m. fl. säga helt och hållit detsamma som *avo*, *ava*, *frego*, *frega*, *cinto*, *costa*, *muto*, *figlio*, *figlia*, *caprio*, o. s. v. — Utomdess äro orden *bióccolo*, ulltapp; *fúsolo*, lilla benpipan; *scojáttolo*, ekorn; *veícolo*, åkdon; *fagiuóla*, böna; *legnajuólo*, snickare; *usignuólo*, näktergal; *collóttola*, nacke; *allódola*, lärka; *caróla*, dans; *faggiuóla*, bokollon, m. fl. bestämdt enkla ord och inga diminutiver. Sammaledes finnas med slutstafvelserna *ino*, *ina*, *ello*, *ella*, *etto* och *etta*, oräkneliga ord, som äga ingen förminskad mening, såsom *armellino*, hermelin; *meschino*, usel, lumpen; *marina*, sjökust; *colabrina*, fältslanga; *anello*, ring; *fratello*, bror; *ruscello*, bäck; *ancella*, piga; *novella*, nyhet; *intelletto*, förstånd; *tragetto*, öfverfart; *berretta*, mössa; *civetta*, uggla, m. fl. d.

En förvärrad, eller åtminstone föraktlig betydelse (*dispregiativo*) medföra slutformerna *iccio*, *iccia*, *icciuolo*, *icciuola*, *icciattolo*, *igno*, *ognolo*, *uccio*, *uccia*, *uzzo* och *uzza*.

Exempel:

Pasta, deg; *pasticcio*, pastej, bakelse; *muriccia*, stenruckel; *freddiccio*, litet kall; *omicciuolo*, *omicciattolo*, dålig, lumpen karl; *rossigno*, rödlett, rödfnasig; *dolcigna*, brakvatten; *lucígnolo*, ljusbit, ljusbrand; *giallógnolo*, smutsgul; *amarognolo*, litet bäsk, förbittrad; *labbruccio*, liten, icke vacker läpp; *boccuccio*, liten flack mun; *calduccio*, obetydlig värme, ljum; *fioruzzo*, liten usel blomma; *saettuzza*, liten dålig pil; *affettatuzzo*, litet tillgjord, m. fl. d.

Äfven med slutstafvelserna *iccio*, *iccia*, *igno*, *uccio*, *uccia*, *uzzo* och *uzza* träffas uti italienskan många ord, som icke hafva någon förminskad betydelse, såsom *bisticcio*, ordlek; *posticcia*, nybrukad jord; *macigno*, hällesten; *gramigna*, qvickhvete; *corruccio*, vrede, för-

argelse; *bertuccia*, markatta; *aguzzo*, hvass; *galluzza*, galläpple, o. s. v.

Några egna namn antaga också, uti förminskad och smekande bemärkelse, slutformerna *ino*, *ina*, *ello*, *ella*, *etto*, *etta*, *illo*, *illa*, *uolo*, *uola*, *uccia*, till ex.: *Angelino*, *Cesarino*, *Luigino*; *Annina*, *Bettina*, *Paolina*; *Arrighello*, *Marcello*; *Marinella*, *Reginella*; *Carletto*, *Maurizietto*; *Antonietta*, *Enrichetta*; *Cirillo*, *Massimilla*, *Priscilla*; *Ambrogiuolo*, *Andreuola*; *Jacopuccio*, *Menicuccio*, *Mariuccia*, *Martuccia*, m. fl. d.

TOLFTE FÖRELÄSNINGEN.

Fortsättning.

Af helt irregulierà och uti språkbruket sällan förekommande diminutiver vilja vi blott här anmärka följande:

Acqueruggiola, duggregn; *acquolina*, det samma, som äfven kallas *acquerella*, *acquetta*, *acquettina* och *acquicella*; *baciucchio*, en liten saftig kyss; *bacherozzo*, *bacherozzolo*, liten mask; *bucherattolo*, litet hål; *caverozzola*, mycket liten grop eller håla, diminutiv af *caverella*; *pianerotto* och *pianeróttolo*, afsats i en trappa; *libércolo* och *librícolo*, liten föraktlig bok; *pedantúcolo*, detsamma som *pedantuzzo*, liten föraktlig skolfux, nybakad-student; *tristanzuolo*, något litet bedröfvad, detsamma som *afatuccio* och *sparutello*, sjuklig, magerlagd, markattansigte, pyssling; *casípola* och *casúpola*, litet hybble, kyffe, usel koja; *mediconzolo* och *medicastronzolo*, dum och fåkunnig qvacksalfvare; *raperonzolo*, liten rapunzel, *raperugiolo*, liten grönsiska, m. fl.

Åtskilliga så väl smekande som förvärrande diminutiver kunna, likasom förstorings-slutformerna, uti sina betydelser icke allenast än vidare förminskas, men äfven förökas, och återigen med ny slutform förminskas. Till ex.: af *tavolino* och *tavoletta*, ett litet bord, har man *tavolinetto*, *tavolinaccio*, *tavolinotto*, *tavolinuccio*, *tavoloncello*, *tavolaccino*; af *omino*, *ometto* och *omiccio*, liten karl, *ominone*, *ominaccio*, *omettino*, *ometticcio*, *omiciatto*, *omicciáttolo*; af *cagnuolo*, och *cagnuccio*, en liten hund, *cagnolino*, *cagnolinaccio*, *cagnoletto*, *cagnolinetto*, *cegnoluccio*; af *sonetto*, *sonettaccio*, *sonettino*, *sonetterello*, *sonettuccio*, *sonettucciaccio*, af *cosella* och *cosetta*, liten sak, *cosellina*, *cosellino*, *cosettina*, *cosettuccia*, *cosettinuccia*, *coserella*, *coserellina*, *coserelluccia*; af *mediconzolo*, thevattensdoktor, *mediconzolino*, *mediconzolone*, *mediconzolastro*, o. s. v.

Andra diminutiver åter, som äga en förstorande betydelse, gå tillbaka förmedelst en ny tillagd minskningsändelse, såsom till ex. af *ladro*, tjuf, *ladrone*, stortjuf, röfvare, stråtröfvare, *landroncello*, småtjuf, snattare, *ladroncellaccio*, oregerlig småtjuf, *ladroncelluzzo*, lumpen snattare, ficktjuf, m. fl.

Ändtligen bör det anmärkas:

1:o att alla nu beskrifna slutformer icke utan åtskillnad passa sig för alla substantiver och adjektiver, samt att hvart och ett ord icke är i stånd att emottaga vissa slutformer heldre än några andra, hvilket icke utan allt för mycken vidlyftighet skulle här kunna utredas;

2:o att icke allenast sakord och egenskapsord, men äfven verber och adverber kunna på samma vis till sina betydelser väsendtligen förändras;

3:o

3:o att hvar och en slutform innefattar en tydlig, ehuru liten och ofta föga märklig, åtskillnad eller nyans i betydelsen af hela ordet; och

4:o att hvart och ett ord, som i sin positiva betydelse är i stånd att emottaga eller, enligt med språkbruket, får antaga en förstorings- eller förminskningsslutform, icke kan, när dessa tillsättas, upprepa en och samma förändringsform; det vill säga, man får aldrig i tillägget nyttja det positiva sakordets ändelse. Till ex.: *balcone*, fönster, kan icke antaga förstoringsslutformen *one*, så att man icke får skrifva *balconone*; *braccio*, arm, får aldrig förändras till *bracciaccio*, icke *ghiotto*, glupsk, till *ghiottotto*, icke *ombrello*, paraply, till *ombrellello*, icke *mulino*, qvarn, till *mulinino*, ej heller *letto*, säng, till *lettetto*, o. s. v. På samma sätt undvikes, att i sammansatta förlängningar af ord upprepa en redan använd form, äfven sedan en annan kommit till och förändrat betydelsen. Således får icke *ladrone* förlängas till *ladroncellone*, icke *laccio* till *lacciuolaccio*, icke *leprotto* till *leprottinotto*, icke *cassetta* till *cassettinetta* eller *cassettonetto*, icke *fratello* till *fratellinello*, icke *lucciola* till *lucciolettuccia* eller *lucciolètticciuola*, o. s. v.

Till trots likväl af alla möjliga reglor, måste danandet och bruket af dessa *aggiunginfini* läras af öra och öfning. Ibland de ord, som emottaga de flesta förändringsformer, äro *donna*, fruntimmer, och *casa*, hus, de, som i språkbruket deraf antagit eller kunna antaga största antalet. De förnämsta äro:

af *donna*, qvinna: *donnone*, stort och groflemmadt, karlaktigt qvinnfolk; *donnona*, frodigt, fetlagdt, och muntert fruntimmer; *donnaccia*, stor, lång, oskaplig, sluskig och skamlös qvinna; *donnaccione*, snuskig, oförskämd stygga; *donnetta*, litet småtäckt, pratsamt frun-

timmer; *donnina*, litet nätt, hyggligt fruntimmer; *donnicina*, litet sött, smånätt fruntimmer; *donnicciuola*, tossa, pratsjukt sämre qvinnfolk; *donnuccia*, våp, stackars toka, lappris qvinna; *donnicella*, eller bättre *donzella*, fröken, mamsell, jungfru, mö, giftvuxet fruntimmer; *donzelletta*, liten mamsell; *donzellina*, liten vacker jungfru; *donzellona*, stort, slankigt, ogift fruntimmer; *donzelluccia*, taskig, smådålig jungfru.

af *casa*, hus: *casone*, stort hus; *casonaccia*, fult och förfallet stort hus; *casaccia*, otäckt och uselt hus; *casaccione*, stort, odugligt hus; *casamento*, stort hus med flera våningar; *casale*, bondhus, torp, bondgård; *casalone*, stort hus med flera ingångar, stor bondgård; *casolare*, hus utan tak; *casolaraccio*, alldeles förfallit, nedbrutit hus; *casotto* och *casotta*, snyggt och trefligt, icke för stort hus, vaktkur; *casoccia*, temligen stort, men fult, bofälligt hus; *caserma*, soldatboning; *casetta*, litet hus, stuga; *casella*, litet lågt hus; *casellina*, *casellino*, *casettina* och *caserella*, litet smånätt, hyggligt hus; *caserellina*, ännu mindre, men treflig boning; *casina*, litet nätt hus; *casinina*, mycket litet nätt hus, hydda; *casino*, liten landtgård, lusthus; *casinello*, *casinino*, *casettino* och *caserino*, liten smånätt landtgård; *casinotto*, litet hyggligt lusthus; *casile*, koja med halmtak; *casiletto*, liten halmhytta, hybble; *casipola*, och *casupola*, liten koja, hytta; *casuccia*, litet dåligt, bofälligt hus, kyffe; *casuzza*, tarflig boning, koja, stuga; *casuccina*, liten usel koja, krype; *casucciaccia*, nedrött koja eller hytta, ruckel.

Uomo, karl, har följande i språkbruket vedertagna ordförändringar: *uomone*, stor karl, bjesse; *uomaccio*, otäckt stor karl, bängel; *omaccione*, ofantligt stor och grof bjesse; *uometto*, liten beskedlig karl; *omettolo*, helt liten, osynlig karl; *omino*, liten hygglig, artig karl; *uomiciatto*, liten dålig stackare; *uomicciuolo*, liten odug-

lig ringa karl, af sämre hopen; *omicciattolo*, föraktlig liten karl, pyssling; *uominaccio*, stygg, elak karl; *uomuccio*, liten lappris karl, stackare.

Orden *poco*, litet, och *tanto*, så mycket, substantiviskt och med enhetsartikel använda, emottaga, enligt med föregående reglor, flera, mestadels förminskande, slutförlängningar, och man säger och skrifver: *pochino*, något litet, *pocolino*, *pochetto*, *pochettino*, *tantino*, en smula, helt litet; *tantinetto*, obetydligt, litet; *tantolino*, mycket litet.

Några få verber och deras böjningsformer äro också i stånd att undergå dessa förändringar, sjelfva verberna midt uti orden, men participierna genom sluttillsatser på samma sätt som substantiver och adjektiver.

Exempel:

Cantare, att sjunga, *canterellare*, *canticchiare*, att sjunga sakta och ofta, tralla, gnola; *dormire*, att sofva, *dormicchiare*, *dormigliare*, hvilket också heter *sonnecchiare* och *sonneggiare*, sofva lösligen, slumra; *piovere*, regna, *piovigginare*, dugga, småregna; *rubare*, stjäla, *rubacchiare*, snatta; *rosicare*, gnaga, *rosicchiare*, lösligen tugga; *spruzzare*, stänka, bestänka, *spruzzolare*, småstänka, badda litet; *stirare*, sträcka, draga ut, *stiracchiare*, draga hit och dit, rycka, hårdraga; *cresciuto*, vuxen, *cresciutoccio*, temligen uppvuxen, *cresciutoccia*, frodigt, fetlagdt ungt fruntimmer; *attempato*, till ålders kommen, *attempatotto*, till en temlig, men kry ålderdom, *attempatetto*, smågammal, som börjar se gammal ut; *attacato*, fastnad på något, *attaccatticcio*, klibbig, smittosam, m. fl.

Af adverbier äro blott några få i stånd att undergå en dylik ordförändring, nemligen, *bene*, väl, som har *benone*, mycket väl, och *benino*, temligen väl; *molto* eller *di molto*, mycket, som har *di moltone*, ganska mycket, mer än mycket; *presto*, fort, hastigt, *prestino*

och *prestetto*, litet fort; *tosto*, snart, tidigt, som har *tostino* och *tostetto*, litet för tidigt, snarare bittida; *lontano*, fjerran, *lontanone*, mycket långt borta, *lontanetto*, något långt borta; *appunto*, just, precist, på sagdan tid, *appuntino*, detsamma, men med mera eftertryck än *appunto*.

TRETTONDE FÖRELÄSNINGEN.

Om Räkneorden.

Räkneorden indelas i trenne klasser, nemligen: grundtal, eller egentliga talord, *numeri cardinali*, ordningstal, *numeri ordinàtivi*, och delningstal, *numeri distributivi*.

Grundtalen, eller egentliga talorden, utmärka en storhet utan afseende på dess ordning ibland andra tal, såsom: 1. *uno* och *una*, 2. *due*, 3. *tre*, 4. *quattro*, 5. *cinque*, 6. *sei*, 7. *sette*, 8. *otto*, 9. *nove*, 10. *dieci*, 11. *undici*, 12. *dodici*, 13. *tredici*, 14. *quattordici*, 15. *quindici*, 16. *sedici*, 17. *diciassette*, 18. *diciotto*, 19. *diciannove*, 20. *venti*, 21. *ventuno*, 22. *ventidue*, 23. *ventitre*, 24. *ventiquattro*, 25. *venticinque*, 26. *ventisei*, 27. *ventisette*, och i Toscana *vensette*, 28. *ventotto*, 29. *ventinove*, 30. *trenta*, 31. *trentuno*, 32. *trentadue*, &c. 40. *quaranta*, 50. *cinquanta*, 60. *sessanta*, 70. *settanta*, 80. *ottanta*, 90. *novanta*, 100. *cento*, 101. *centuno*, 102. *centodue*, &c. 110. *centodieci*, 120. *centoventi*, 121. *cenventuno*, 122. *cenventidue*, &c. 130. *centotrenta*, 140. *centoquaranta* och *cenquaranta*, 150. *cencinquanta*, 160. *censessanta*, 170. *censettanta*, 180. *cent'ottanta*,

190. *cennovanta*, 200. *dugento* och *duecento*, 201. *dugentuno*, 202. *dugentodue* &c. 250. *dugencinquanta*, 300. *trecento*, 350. *trecentocinquanta*, 400. *quattrocento*, 500. *cinquecento*, 1000. *mille*, 2000. *dumila*, *dumilia*, *duemila*, *duomilia*, 10,000. *diecimila*, 100,000. *centomila*, 1,000,000. *un milione*, 2,000,000. *due milioni*, &c. *millanta*, *millantamille*, &c. sägs om obestämda tal och storheter, mestadels i skämtsam mening; tusen gånger tusen millioner.

Talet *uno* maskulint och *una* feminint, undergår samma böjningar och samma reglor, som den obestämda artikeln framför substantiver. (Se nionde Föreläsningen vid slutet).

Due, två, sägs och skrifs så väl i bunden som i obunden stil; *duoi* gillas icke af goda författare; *duo* nyttjas ofta i poesi; *dua* är för mycket florentiniskt.

Alla grundtal ifrån *due* till *mille* äro oböjliga; man säger och skrifver aldrig: *centi uomini*, *cente persone*, utan *cento uomini*, 100 menniskor, *cento persone*, 100 personer. *Mille* har, som ofvanför är anmärkt, i flertal *mila* och *mille*; det förra är både i tal och skrift det mest brukliga. Ex.: *dumila*, *tremila*, *cinquantamila*, &c. *Milione*, som aldrig skrifs *millione*, är substantiv.

Grundtalen nyttjas också substantiviskt uti följande mening: *l'uno*, ettan, *il due*, tvåan, *il tre*, trean, o. s. v. *un due*, en tvåa, eller en nummer 2, *un tre*, en trea, eller nummer 3, *un quattro*, en fyra, eller nummer 4, *due cinque*, två femmor, *tre sei*, tre sexor, *quattro sette*, fyra sjuor, *sei dieci*, sex tior, m. fl. d.

När fråga är om årtal, säger och skrifver man: *nel mille otto cento trenta nove dopo la nascita di Gesù Cristo*, år 1839 efter Christi födelse; *nel mille dugencinquantacinque dell' Égira*, år 1255 efter hedschra. Likaså om datum, undantagandes första dagen i må-

naden, som alltid heter *il primo*, säger och skrifver man: *il*, eller *i due*, *tre*, *quindici*, *ventisei di Maggio*, den andra, tredje, femtonde, tjugondesjette Maji, o. s. v. och om klockslag: *all' una*, eller *al tocco*, klockan ett eftermiddagen, *alle due*, kl. 2, *alle quattro e mezza*, kl. half fem, *alle cinque ed un quarto*, en qvart på sex; *verso le sette*, emot eller vid kl. sju; *passate le otto*, efter åtta; *suonano le dieci*, hon slår tie.

När *ventuno*, *trentuno*, *quarantuno*, o. s. v. stå framför ett substantiv, stadnar detta uti singularis, såsom i *ventun giorno*, 21 dagar; *quarantun anno*, 41 år; *io ebbi quarantuno scudo*, jag hade 41 riksdaler; *ei mi regalò cinquant' una medaglia*, han skänkte mig 51 medaljer. Deremot går substantivet uti pluralis, när det ställes framför talordet, såsom: *tennemi amore anni ventuno ardendo*, (Petrarca) kärleken höll mig tjugeett år i sin låga. Också skrifver man hellre med Davanzati: *Pisone visse anni trentuno*, Piso lefde i 31 år, än: *Pisone visse trentun anno*. På samma sätt bör substantivet ställas i pluralis, fastän stående efter talordet, när det företrädes af artikel eller något annat adjektiv, till ex.: *i ventun' anni che avete inutilmente impiegati*, de tjugeett år som ni användt utan nytta; *pagatemi le cinquantuna Lire che mi dovete*, betalen mig de 51 marker, som J ären mig skyldige.

Begge två heter på italienska: *tutti e due*, äfven *ambo*, *ambedue*, *amendue*, *entrambi*, *amenduni* och *amendune*; alla tre, *tutti e tre*; alla fyra, *tutti e quattro*, då biordet *e* blott är en pleonasm (fyllningsord); men påföljer omedelbarligen det dertill hörande subjektet, så föresättes artikeln, till ex.: *ambo le mani*, *ambedue i fratelli*, *tutte e tre le sorelle*, *tutti e quattro i cugini*, &c.

Ordningstalen äro alltid adjektiva och uttrycka storheten uti en viss bestämd ordning, såsom: *primo*,

förste, *secondo*, andre, *terzo*, tredje, *quarto*, *quinto*, *sesto*, *settimo*, *ottavo*, *nono*, *decimo*, *undecimo*, *duodecimo* eller *dodicesimo*, *tredicesimo*, *quattordicesimo*, *quindicesimo*, *sedicesimo*, *diciassettesimo*, *diciottesimo*, *diciannovesimo*, *ventesimo* eller *vigesimo*, *ventesimoprimo*, *ventesimosecondo*, *ventesimoterzo*, *ventesimoquarto*, *ventesimoquinto*, *ventesimosesto*, *ventesimosettimo* eller *vensettesimo*, *ventesimottavo* eller *ventottesimo*, *ventesimonono*, *trentesimo*, *quarantesimo*, *cinquantesimo*, *sessantesimo*, *settantesimo*, *ottantesimo*, *novantesimo*, *centesimo*, *centesimo primo*, *centesimo secondo*, &c. *centodecimo*, *centundecimo*, *centododicesimo*, &c. *centoventesimo*, *cenventesimo primo*, &c. *cencinquantesimo*, *dugentesimo*, *trecentesimo*, &c. *millesimo*, &c. *antepenultimo*, näst före de två sista; *penultimo*, näst för den sista, *ultimo*, sist, sista.

I stället för *nono*, *undecimo*, *duodecimo*, *tredecimo*, o. s. v. till och med *diciannovesimo* säges och skrifves äfven: *novesimo*, *decimoprimo*, *decimosecundo*, *decimoterzo*, *decimoquarto*, *decimoquinto*, *decimosesto*, *sedecimo* och *sestodecimo*, *decimosettimo*, *decimottavo*, *decimonono*. Likaså säger och skrifver man i lätt hvardagsstil: *ventunesimo*, *ventidicesimo*, *ventitresimo*, *ventiquateresimo*, *venticinquesimo*, *vensettesimo*, *ventottesimo*, *ventinovesimo*, &c. i stället för *ventesimoprimo*, *ventesimosecondo*, *ventesimoterzo*, o. s. v.

Understundom antaga äfven ordningstalen en substantivisk form, när de beteckna en del af ett helt, till ex.: *un terzo*, en tredjedel; *un quarto*, en fjerdedel; *un quinto*, en femtedel; *un decimo*, en tiondedel; *un centesimo*, en 100:del, o. s. v. *Il millesimo*, såsom substantiv betyder årtalet, och *mettere il millesimo* vill säga, att sätta årtalet på ett bref, en handling, o. s. v.

Sällan träffar man hos goda författare *quadragesimo, quinquagesimo, sessagesimo, settuagesimo, ottuagesimo* och *nonagesimo*, i stället för *quarantesimo, cinquantesimo*, o. s. v. men väl *sessagenario, settuagenario, ottuagenario, nonagenario* och *centenario* för sextioårig, sjuttioårig, åttatioårig, nittioårig och hundraårig, eller hundra år gammal menniska. *Millenario* betyder slätt och rätt tusental.

För det första och för det andra heter på italienska *primieramente* och *secondariamente*, men för det tredje, fjerde, femte, o. s. v. heter: *in terzo luogo, in quarto luogo, in quinto luogo*, &c.

Delningstalen tillkännagifva en uppräknad eller utdelad storhet och innefatta trenne arter af talord, nemligen:

1:o *Numeri proporzionali*, såsom *semplice*, enkel; *doppio, duplo*, dubbel, tvådubbel, tvåfaldig; *triplo, triplice*, tredubbel, trefaldig; *quadruplo*, fyradubbel, fyrfaldig; *quintuplo*, femdubbel, femfaldig; *sestuplo*, sexdubbel, sexfaldig; *settuplo*, sjudubbel, sjufaldig; *decuplo*, tiodubbel, tiofaldig; *centuplo*, hundrafaldt; *millenario*, tusenfaldig; *una volta*, en gång; *due volte*, två gånger; *tre, quattro, cinque, sei, dieci* &c. *volte*, tre, fyra, fem, sex, tio, o. s. v. gånger; *cento, mille*, &c. *volte*, hundra, tusen, m. fl. gånger. I multiplikation nyttjas hellre ordet *via*, gång, till ex.: *due via tre fa sei*, två gånger tre är sex; *cinque via nove fa quarantacinque*, 5 gånger 9 är 45, o. s. v. I räkning säger man mestadels, *tre via quattro, dodici*, tre gånger fyra är tolf; *sei via sette, quarantudue*, 6 gånger 7, fyratiotvå.

2:o *Numeri collettivi*, samlings-tal, såsom: *ambo, terno, quaderno* och *cinquina*, på lotteriet eller i tärningspel; *un quaderno* och *un quinterno di carta*, fyra eller fem ark papper; *duetto, terzetto, quartetto, quin-*

tetto, sestetto, &c. i musik och dans; *ternario, terzetto, terzina,* tretal; *quadernario, quartina,* fyratal (om foglar: *un mazzo*)*; quinario, cinquina,* femtal; *sestina, senario,* sextal; *settenario, settina,* sjutal; *ottonario,* åttatal; *novena,* tidsrymd af nio dygn; *decina,* tiotal; *dodicina* eller *dozzina,* tolftal, dussin, (om ägg, päron, linne, *una serqua*)*; quindicina,* femtontal; *ventina,* tjugetal, tjog; *trentina,* trettiotal; *quarantina,* fyratiotal; *cinquantina,* femtiotal; *sessantina,* sextiotal, skock; *ottantina,* åttatiotal; *centinajo,* hundratal; *migliajo,* tusental, o. s. v.

3:o *Numeri distributivi,* utdelningstal, såsom: *ad uno ad uno,* en i sänder, styckevis, stycke för stycke; *due a due,* två och två, parvis; *a tre a tre,* tretals, o. s. v.; *la metà,* hälften; *il terzo,* tredjedelen; *il quarto,* fjerdedelen; *due quinti,* två femtedelar; *tre ottavi,* tre åttondedelar; *uno e mezzo,* halfannan, en och en half; *due e mezzo,* halftredje, två och en half; *sei e nove decimi,* sex och nio tiondedelar, m. fl.

Svenska talesätten att uppgifva en menniskas ålder uttrycka italienarne såsom följer: Huru gammal är du? *quanti anni hai?* Jag är elofva år gammal: *ho undici anni.* Jag var då tjugetre år gammal, eller vid 23 års ålder: *Io aveva allora ventitre anni.* Hon är sextie år gammal: *ella è nell' età di sessant' anni,* eller *di anni sessanta;* han är nästan lika gammal som min dotter: *egli è presso a poco dell' età di mia figlia.*

FJORTONDE FÖRELÄSNINGEN.

Om Pronominerna.

Italienska pronominerna äro, i likhet med andra språks, antingen substantiviska (stam-pronomen) eller adjektiviska (tilläggs-pronomen).

De förra heta på italienska *pronomi primitivi*, ur-pronominer, och antaga tvenne former, såväl för objektet, som för sjelfva ordets särskilta ställningar, hvarigenom de vanligtvis indelas i *pronomi personali assoluti*, verkliga personspronominer, och *pronomi congiuntivi* eller *affissi*, fognings-pronominer.

De sednare deremot äro af nio slag, nemligen: 1:o *pronomi derivativi* eller *possessivi*, härledda eller tillegnande; 2:o *dimostrativi*, utmärkande; 3:o *asseverativi*, bestyrkande; 4:o *interrogativi*, frågande; 5:o *relativi*, hänvisande; 6:o *qualitativi*, egenskaps-pronominer; 7:o *di diversità*, åtskiljande; 8:o *di generalità*, allmänna, och 9:o *indefiniti*, obestämda eller oegentliga.

1. Urpronominerna tillkännagifva de tre grammatikaliska personerna: *io*, jag, plur. *noi*, vi — subjektet eller den som talar; *tu*, du, plur. *voi*, J eller ni, den till hvilken man talar; och *egli*, *ella*, han, hon plur. *eglino*, *elleno*, de, — objektet, den eller det hvarom man talar. De böjas alltid med den obestämda artikeln, på följande sätt:

Första personen: *Io*, jag.

	Singular.	Plural.
Subjekt	*Io*, jag.	*Noi*, vi.
Egenskaps-ställning	*di me*, mig.	*di noi*, oss.
Åt-ställning	*a me*, *mi*, mig.	*a noi*, *ci*, *ne*, oss.
Från-ställning . . .	*da me*, af mig.	*da noi*, af oss.
Objekt	*me*, *mi*, mig.	*noi*, *ci*, *ne*, oss.

Andra personen: *Tu*, du.

	Singular.	Plural.
Subjekt	*Tu*, du.	*Voi*, J eller Ni.
Egenskaps-ställning	*di te*, dig.	*di voi*, er eller eder.
Åt-ställning	*a te*, *ti*, dig.	*a voi*, *vi*, eder.
Från-ställning . . .	*da te*, af dig.	*da voi*, af eder.
Objekt	*te*, *ti*, dig.	*voi*, *vi*, er eller eder.

Tredje personen, *mask.*: *Egli*, han.

	Singular.	Plural.
Subjekt . .	*Egli*, han, den, det.	*Eglino*, de.
Eg.-ställn.	*di lui*, hans, dess.	*di loro*, deras.
Åt-ställn. .	*a lui*, *gli*, åt honom, åt det.	*a loro*, *loro*, åt dem.
Fr.-ställn.	*da lui*, af honom, af det.	*da loro*, af dem.
Objekt . .	*lui*, *lo*, *il*, honom, den det.	*loro*, *gli*, *li*, dem.

Tredje personen, *femin.*: *Ella*, hon.

Subjekt . .	*Ella*, hon, den.	*Elle*, *Elleno*, de.
Eg.-ställn.	*di lei*, hennes, dess.	*di loro*, deras.
Åt-ställning	*a lei*, *le*, åt henne, åt den.	*a loro*, *loro*, åt dem.
Fr.-ställn.	*da lei*, af henne, af den.	*da loro*, af dem.
Objekt. . .	*lei*, *la*, henne, den.	*loro*, *le*, dem.

I stället för *egli*, *ella*, han, hon, brukas ofta, *esso*, *essa*, densamme, i plurali *essi*, *esse*, hvilka deklineras med indefinita artikeln eller *segnacasi*, utan vidare förändring.

Personspronominernas tvenne dubbla former, nemligen den egentliga och den konjunktiva, torde falla lättast i ögonen genom följande framställning.

För objektet:		För de öfriga ställningarna:	
Konjunktiva.	Egentliga.	Konjunktiva.	Egentliga.
mi	*me*.	*me*	*a me*.
ci	*noi*.	*ci*, *ne* . . .	*a noi*.
ti	*te*.	*ti*	*a te*.
vi	*voi*.	*vi*	*a voi*.
lo eller *il* . . .	*lui*.	*gli*	*a lui*.
gli eller *li* . . .	*loro*.	*loro*	*a loro*.

lui . . . . *lei*. *le* . . . . . . *a lei*.
le . . . . *loro*. *loro* . . . . . *da loro*.

Några få exempel kunna tydligare utvisa huru dessa former uti tal och skrift användas.

Che gli hai tu promesso? hvad har du lofvat honom?

Io non lo posso dire. Jag kan icke säga det.

Dirò a lui quel medesimo che io ho detto a te. Jag skall säga åt honom just det samma, som jag har sagt åt dig.

Che ti pare di questa villa? Hvad tycker du om detta landstället?

Rubò a me una figliuola ed a voi la sorella, han beröfvade mig en dotter och Er en syster.

Pregolla ch'ella dovesse essere contenta del suo amore, ed' amar lui com' egli léi amava. Han bad henne vara belåten med hans kärlek och att älska honom såsom han älskade henne.

Denna samma princip gäller för de konjunktiva formerna *mi, ci, ti, vi*, &c. *me, le, noi, voi*, &c. När man blott afser en enda ställning, eller ett enda objekt, såsom uti de tvenne nyss anförda exemplen, så bör man nyttja formerna *mi, ci, ti, vi, lo, gli, la, le* &c.; men så snart flera ställningar komma att på en gång uttryckas, såsom i de tvenne sista exemplen, då användas formerna *me, noi, te, voi, lui, lei, loro, a lui, a lei, a loro* &c.

Utom föregående persons-pronominer har italienskan, liksom andra språk, det reflexiva *se, si*, sig, hvilket här, som annorstädes, saknar nominativ eller subjektställning och är utan afseende på kön och antal, samt tillkännagifver objektet i tredje personen och deklineras med *segnacaso* eller obestämd artikel, såsom följer:

Egenskaps-ställning . . . . *di se*, sig.
Åt-ställning . . . . *a se*, *si*, sig.
Från-ställning . . . . *da se*, sig.
Objekt-ställning . . . . . . *se*, *si*, sig.

Äfven uppkommer genom föreningen af detta personspronomen med ett verb, ett reciprokt kraftord, som på ett eget sätt konjugeras. Ex. *andarsi*, gå, *venirsi*, komma; *vantarsi*, skryta; *dolevasi*, han sörjde eller klagade; *morivasi*, han dog; o. m. d. *si* är utomdess ett opersonligt pronomen, som kan öfversättas på svenska med *man* eller *det*, hvarom mera nedanföre.

Dativerna och accusativerna, eller rättare sagdt fogningsformerna *mi*, *ti*, *ci*, *vi*, *gli*, *lo*, *il*, *le*, *la*, *si*, *ne*, *loro*, *gli*, *li*, äro de, som egentligen kallas *pronomi congiuntivi* eller *affissi*, och nyttjas förnämligast, när tonvigten i perioden icke hvilar på något af dessa pronominer, utan på det verb, hvartill de skola hänföras, såsom ett *aggiunginfine* eller en slutstafvelse. Detta sednare inträffar i synnerhet med imperativer, infinitiver, supiner, gerundier och participier, jemte nästan alla verbernas öfriga moder och temporer.

Exempel: *Amami*, älska mig; *dícoti*, jag säger dig; *scrivévaci*, han skref till oss; *condúrvi*, att leda er; *sóllo*, jag vet det; *dígli*, säg honom; *baciólla*, han kysste henne; *oppórsi*, sätta sig emot; *chiamáticì*, sedan de kallat oss; *contentátevi*, varen tillfreds; *vedéndoli*, seende dem, o. s. v. Hvaraf följande reglor naturligtvis härflyta:

1:o att dessa affixer alltid ställas efter verbet och utgöra med detsamma ett enda ord;

2:o att slutvokalen af infinitivet bortfaller, och de som utgå på *orre* och *urre* förlora utom dess ett *r*;

3:o att när dessa affixer följa efter ett verb som slutar på vokal med tonhöjning, så förfaller accenten, och konsonanten i pronominet fördubblas;

4:o att affixen *gli* icke undergår denna fördubbling; och

5:o att detta samma pronomen alltid följer efter verbet.

Finns icke något verb uti perioden, men endast något ibland hittills nämnda pronominer, då brukas *a me, a te, a lui, a lei, a noi, a voi* och *a loro,* till ex.: *A chi ho da dirlo?* till hvem skall jag säga det? *A me, a lui, a loro,* &c. mig, honom dem, o. s. v. På samma vis säger man, när tonvigten bör hvila på pronomen: *questo piace a me,* detta behagar mig, eller: mig behagar detta; då deremot uti *questo mi piace,* detta tycker jag om, tonvigten hvilar på verbet. Likaså: *il principe mi parla* och *il principe parla a me,* fursten talar med mig, och med mig talar fursten; *io le dissi,* jag har sagt henne, och *io dissi a lei,* åt henne har jag sagt; *egli vi ha scritto,* han har skrifvit till er, och *egli ha scritto a voi,* till er har han skrifvit.

Il nyttjas ofta med behag i stället för *lo,* till ex.: *ella il pianse assai, ed assai volte il chiamò;* hon sörjde honom mycket och ropade honom flera gånger. Detta sker hikväl endast framför verber som hvarken börja med vokal eller orent *s.* Om perons-pronominet *il* följer efter biordet *non,* icke, så säger och skrifver man med Boccaccio: *io nol niego,* jag nekar det icke.

De konjunktiva personsformerna brukas ytterligare efter adverbet *ecco,* se der, med hvilket de införlifvas och utgöra ett enda ord, såsom: *eccomi,* se här är jag; *eccolo,* se der är han; *eccoci,* här äro vi, o. s. v.

När de relativt föreställande orden *lo, la, li* komma att stå tillsammans med affixerna, eller med partikeln *ne,* så hopsmälta de till ett enda ord, med förändring af slutvokalen till *e,* utom *gli,* som med

tillägg af ett *c* behåller sitt *i*, till exempel: *melo*, *mela*, *meli*, *mele* &c. *darà*, han skall gifva mig den, det, eller dem; *telo*, *tela*, *teli*, *tele* &c. *manderà*, han skall skicka dig den, det eller dem; *glielo*, *gliela*, *gliele* &c. *presterà*, han skall låna honom den, det eller dem; *selo*, *sela*, *sele* &c. *proccurerà*, han skall skaffa sig den, det eller dem; *celo*, *cela*, *celi*, *cele* &c. *porterà*, han skall bringa oss den, det eller dem; *velo*, *vela*, *veli*, *vele* &c. *comprerà*, han skall köpa er den, det eller dem; *datemelo*, gifven mig den eller det; *móstrotela*, jag visar dig henne; *vendétegliela*, sälj den åt honom eller åt henne; *dítecelo*, säg oss det; *tenéteveli*, behåll dem för er sjelfva; *pigliársele*, taga dem åt sig; *guardátevene*, akta er derför; *ve ne sono molte*, deraf finnas många; *voglio mostrárgliele*, jag vill visa dem åt honom eller henne; *andiámcene*, låt oss gå vår väg, o. s. v.

FEMTONDE FÖRELÄSNINGEN.

Fortsättning.

Gli brukas i stället för *le* och *lo* när *lo* och *la* följa derefter, till ex.: *glielo darò*, i stället för *le lo darò*, jag skall gifva det åt henne. Det samma gäller om bruket af den dubbla affixen *se*, *si*, och om dess sammanfogning med *lo*, *la*, *li*, *le* &c. Till ex.: *egli vuole comprárselo*, han vill köpa sig det; *ella se ne rallegra*, hon gläder sig deröfver. Detta *si* är ofta blott en välljudspartikel (*ripieno*), som uti: *se lo prese tutto per se*, han tog det alltihop för sig; *ella se ne andò*, hon gick sin väg; *egli si crede di poterlo fare*,

han tror (tilltror sig) kunna göra det; *Del palagio s'uscì, e fuggissi a casa sua*, han gick ut ur palatset och flydde hem.

I stället för *egli*, kan man skrifva *ei* eller *e'*, i synnerhet framför konjunktiva pronominet *gli*, såsom: *ei gli diceva*, han sade åt honom.

I Toskana hör man ganska ofta *gli* i stället för *egli*, till ex.: *gli era qui pur' ora*, han var här nyss på stunden; men detta hörer till det familiera hvardagsspråket. *Egli* och *ei* nyttjas af poeter uti pluralis i stället för *eglino*. Dante Alighieri sjunger:

"se cosa appar, ond' egli abbian paura"
om något synes, hvarför de må rädas.

När *me*, *te* och *se* åtföljas af föresättnings-biordet *con* med, hopfogas de, liksom i latinen, med detta biord, till ex.: *meco*, med mig; *teco*, med dig; *seco*, med sig. Men man får icke numera med äldre författare säga och skrifva *nosco* och *vosco*, hvilket blott någon gång kan inflyta i högre bunden styl. Determinativa pronominet *esso*, *essa*, han, hon sjelf, brukas ofta som öfverflödsord efter *con* framför *me*, *te*, *lui*, *lei*, *meco*, *teco*, *seco*, *loro* &c. till ex.: *venne con esso me*, eller *con esso meco*, *con esso te* eller *con esso teco*; han kom tillsammans med mig, med dig sjelf; *rise con esso lui*, han log tillika med honom; *con essa lei*, med henne; *con esso loro*, med dem; *mi condusse con esso seco*, han förde mig med sig sjelf; *lo attrassero con seco loro alla perdizione*, de drogo honom med sig i förderfvet.

Ne i stället för *noi* och *ci* är i nyare språkbruket sällsynt. Hos Boccaccio och andra klassiska författare finner man det deremot rätt ofta, till ex.: *Sole in tanta afflizione ne hanno lasciate*, ensamma, i så stort betryck, hafva de lemnat oss. *Il mandarlo fuori di casa*

nostra

nostra così infermo a morte ne sarebbe gran biasimo; att köra honom, så dödligt sjuk, ut ur vårt hus, skulle ådraga oss allmänt tadel. Men desto oftare nyttjas detta pronomen i hänvisande bemärkelse, hvarom nedanföre kommer att ordas.

När man på italienska tilltalar någon, så sker det enligt med följande språkbruk:

1:o Med *tu* i singularis, till en nära beslägtad, en bror, en vän, o. s. v. likasom i svenskan; *caro fratello! tu sei pure sciocco!* käre bror, du är bra dum. I pluralis *Voi*, till ex.: *Voi partite, ed io rimango solo,* J gån bort och jag blir qvar ensam.

2:o Med *Voi*, ni, så väl i singular som i plural, till en bekant, eller underhafvande; då verbet alltid står i pluralis, antingen man tilltalar en eller flera, men adjektiv och particip komma blott i plural, när talet ställes åt flera, till ex.: *Signore, volete venir meco?* Herre, vill ni komma med mig? *Siete venuto, amico mio?* Är ni kommen, min vän. *Amici, siete venuti?* Ären J komna, mina vänner? *Fratello, vi ho veduto,* jag har sett er min bror; *Sorelle, vi ho vedute,* mina systrar, jag har sett er.

3:o Med *Ella* och *Elleno*, i höfligt och vördsamt sällskapstal så väl i maskulin, som i feminin, eller i deras ställe med *Vossignoria*, sammandragit af *Vostra Signoria* ert herrskap, eller Ers Nåd, och i plaralis *le loro Signorie*, som öfversättes, efter omständigheterna, med Hans Nåd, herrskapet, herrarna, fruarna, och med Ni; då det tillhörande verbet står i singularis, när man tilltalar en person, och i pluralis när man tillalar flera. Exempel: V. S. det vill säga: *Vossignoria, mi conosce,* eller *Ella mi conosce,* Ers Nåd, Herren, Frun, o. s. v. känner mig; *le loro Signorie,* eller *Elleno hanno comandato,* Herrskapet, herrarna, fruar-

na, fröknarna o. s. v. hafva befallt; *non parlo di Lei* jag talar icke om Er, min herre, eller min fru; *che vuol Ella?* Hvad vill ni, min herre, eller min fru? *Vi è Ella stato?* har ni varit der, min herre? *Vi è Ella stata?* har ni varit der min fru, eller fröken?

Lui, i stället för *egli*, och *lei* i stället för *la*, samt *loro* i stället för *eglino* och *elleno*, brukas aldrig af verkligt goda författare; dock likväl förefalla de ganska ofta i sällskapsspråket, äfven i högre klasserna, och understundom i brefstil. *La* för *ella* och *le* för *elleno* nyttjas mycket i och omkring Florenz. Exempel: *La mi scusi signore*, förlåt mig min herre! *La mi senta*, *signora*, hör mig min fru! *Tu non potrai fare che la non ti piaccia*, det står icke i din makt att ej tycka om henne.

II. De tillegnande pronominerna äro sex, nemligen:

Maskulina.		Feminina.	
Singular.	Plural.	Singular.	Plural.
mio, min.	*miei*, mina.	*mia*.	*mie*.
tuo, din.	*tuoi*, dina.	*tua*.	*tue*.
suo, sin.	*suoi*, sina.	*sua*.	*sue*.
nostro, vår.	*nostri*, våra.	*nostra*.	*nostre*.
vostro, eder.	*vostri*, edra.	*vostra*.	*vostre*.
loro, deras.	*loro*, deras.	*loro*.	*loro*.

Dessa pronominer kunna ställas både framför och efter substantiverna, till ex.: *mio padre* och *padre mio*, min fader; *l'onore vostro*, *il vostro onore*, er heder. Dock likväl brukas det oftast framför: *il mio libro* låter bättre än *il libro mio*. Den bestämda artikeln står i allmänhet framför alla tillegnande pronominer, såsom: *la vostra casa*, ert hus; *il vostro cappello*, er hatt. Den bortfaller 1:o i utrops-satser och interjektioner, som: *O mie perdute speranze!* Ack mitt förlorade hopp! *mio bene!* min kära skatt. — 2:o när pronomen står

ensamt, som: *questo libro è mio*, denna boken är min; *queste penne non sono vostre*, dessa pennor äro icke edra, det vill säga, tillhöra icke er. Äfven så i svar på frågor: *di chi è questa pezzuola?* hvems näsduk är detta? eller hvems är denna näsduken? *è mio*, det är min, eller blott *mio*, min. Vill man åter lägga ett eftertryck på svaret, så ställer man den bestämda artikeln framför pronominet, som: *è il mio*, det är min; *non è il vostro*, det är icke er näsduk, den tillhör icke Er. Men när pronomen hänvisar på ett subjekt, om hvilket man redan talat, så tillsätter man alltid den bestämda artikeln, som: *io ho il mio cappello*, jag har min hatt; *ha Ella il suo?* har min herre sin? eller har ni er? — 3:o när efter det tillegnande pronomen följer ett substantiv, som betecknar hederstitel eller slägtskaps grad, som: *Sua Maestà*, Hans Majestät; *Vostra Eccellenza*, Ers Excellenz, *tuo padre*, din far, *mia madre*, min mor, *nostra sorella*, vår syster. Deremot i pluralis och när substantivet står framför pronomen, tillsätter man artikeln, som: *la Maestà sua*, *l'Eccellenza vostra*, *il padre tuo*, *la madre mia*, *le sorelle nostre*. — 4:o uti obestämda uttryck, som: *egli è mio amico*, han är min vän; *ella è sua parente*, hon är hans fränka; *quì è casa vostra*, här är ert hem.

I flera tillfällen, der man i svenskan nyttjar tillegnande pronomen, bortfaller det helt och hållit i Italienskan; till ex.: *ho male alla testa*, eller *la testa mi fa male*, jag har ondt i mitt hufvud; *io mi lavo le mani*, jag tvättar mina händer. Tvertemot händer då och då det motsatta, som: *egli cade nelle mie mani*, han faller mig i händerna. I stället för att säga som i svenskan: en af mina vänner, säger man heldre på italienska: *un mio amico*, en min vän; men man säger: *uno dei miei libri*, en af mina böcker, *una delle*

sue case, ett af hans hus, lika så väl som *un mio libro*, *una mia casa*.

Suo, hänvisar blott på den person, som besitter ett objekt och rättar sig i kön och nummer efter detta objektet, såsom *egli ha perduto tutto il suo avere*, *tutti i suoi denari;* han har förlorat hela sin egendom, alla sina penningar. Men är talet om flera personer, så brukas *loro*, antingen objekterna som de besitta stå uti singularis eller i pluralis, till ex.: *nell' ultimo incendio gli abitanti perderono tutte le loro sostanze e la loro perdita fù irreparabile*, i sista eldsvådan förlorade innebyggarne alla sina egodelar, och deras förlust var oersättlig. Sluteligen nyttjas i stället för *suo*, *loro*, o. s. v. ganska ofta egenskaps-ställningen af tredje personspronomen *di lui*, *di lei*, *di loro*, som: *la di lui moglie*, eller bättre: *la moglie di lui*, hans hustru, i stället för *sua moglie; la di lei bellezza*, bättre: *la bellezzà di lei*, hennes fägring, *le di lui cognizione*, hans kunskaper, *il di loro padre*, deras fader.

SEXTONDE FÖRELÄSNINGEN.

Fortsättning.

III. De demonstrativa eller utmärkande pronominerna äro af tre slag, med afseende på objektets afstånd ifrån den person som talar, och från den, till hvilken man talar.

1. *Questo*, *Questa*, denne, denna, brukas om personer och ting, som äro nära vid den som talar, och sammanstämma alltid i kön och nummer med substan-

tivet, till ex.: *Questo banco*, detta skrifbordet; *questa camera*, denna kammaren; *questo è il modo*, detta är sättet; *questa è la cagione*, detta är orsaken, m. m. fastän formen "detta" är i svenskan neutrum. Pluralis är *questi*, *queste*, dessa, till ex.: *questi amanti sono come gli infermi*, dessa älskare äro liksom de sjuka; *così fanno queste donne*, så göra dessa qvinnor. När *questa* står framför *mane*, morgon; *sera*, afton, *notte*, natt, förkortar man det och förenar det med det påföljande ordet så här: *stamane*, denna morgon; *stasera*, i afton; *stanotte*, i natt.

Questi brukas i singular som persons-pronomen, och betyder *quest' uomo*, denna mannen, den, han, den eller denne här t. ex.: *questi è mio fratello*, denne är min broder; *questi è quello di cui ti parlai*, den här mannen är den, om hvilken jag har talat med dig.

2. *Cotesto*, *cotesti*, *cotesta*, *coteste*, den der, de der, brukas om ting, som äro nära den person till hvilken man talar eller skrifver. Till ex.: *dimmi che cosa fai in cotesto podere?* säg mig hvad du gör på ditt hemman der borta? *Cotesti vostri barbassori non mi fanno paura*, Edra hjessar der borta skrämma mig icke.

Cotesti brukas också i singular som persons-pronomen och betyder den der mannen, den, han eller den der borta, till ex.: *Cotesti che ancor vive, e non si noma*, den der borta som ännu lefver och icke nämnes.

3. *Quello*, *quel*, *quelli*, *quella*, *quelle*, den, det, de, tillkännagifva frånvarande och aflägsna ting, som: *quella tabacchiera ch' Ella vide ieri*, *è stata rubata*, den snusdosan, som ni såg i går, har blifvit bortstulen; *datemi quel libro ch' è sulla seggiola*, gif mig den boken, som ligger på stolen.

Stundom brukas detta pronomen äfven för att icke upprepa ett föregånget substantiv, till ex.: *che*

calze si vuol' Ella mettere oggi? hvilka strumpor vill ni taga på er i dag? *quelle di seta, o quelle di cotone?* silkes-strumporna, eller bomulls-strumporna? *Datemi quelle di lana:* gif mig ull-strumporna. *La mia casa è più comoda di quella del mio vicino:* mitt hus är beqvämligare än min grannes.

Icke sällan tjenar detta pronomen att med tillhjelp af subjektets egenskaps-ställning uttrycka meningen i större korthet. Till ex.: *Quel di mezzo*, den eller det som är, står, eller ligger i midten; *quel di sopra, quel di sotto, quel di dentro, quel di fuori*, den eller det som är ofvanpå, inunder, inuti, utanföre; *quel di Roma, quel di Siena*, den ifrån Rom, den som är gjord eller tillverkad i Siena.

Framför ord, som börja på konsonant, kan *quello* alltid förkortas till *quel*, och pluralet *quelli* till *quei* eller *que'*, som: *quel signore*, den herren; *quei giovani*, de der ynglingarna; *que'i libri*, de böckerna; men framför ord som begynna med vokal eller med orent S, följa de samma regel som artikeln *lo*, till ex.: *quell' uomo*, den mannen; *quello strapazzo*, den skymfen; *quegli spazii*, de rymderna.

Ofta ställs *quello* framför predikatet till ett eget namnord, för att gifva dettas egenskaps-ställning ett större uttryck, som: *quel bravo frate di Padre Jacopo!* den redelige mannen Pater Jacob; *quel buon uomo di Giovanni*, den gode narren Hans; *quello stolido di Pietro*, den dumme göken Petter.

Quegli brukas i singular, likasom *questi*, i egenskap af verkligt persons-pronomen och betyder *quell' uomo*, den mannen, han der, den der borta, som: *quegli è il traditore*, han der borta är förrädaren.

4. *Colui, colei, coloro* och *costui, costei, costoro*, betyda i sig sjelfva den, han, hon, de, som, till ex.: *colui che ciò farà*, den som skall göra det, *colei che*

amo cordialmente, den qvinnan, som jag innerligt älskar; *coloro che lo videro andarsene*, de som sågo honom gå sin väg. Men dessa pronominer nyttjas mestadels, i synnerhet de trenne sista *costui*, *costei* och *costoro*, i en föraktlig eller ömkande mening, till ex.: *che cerca colui*, eller *costui?* hvad söker den der karlen? *Io non ho paura di costui*, jag fruktar honom intet. *Poco conto si fà di costoro*, litet bryr man sig om det folket. *Costei udendo ciò n' ebbe gran dolore*, hon, som hörde det, blef deraf såra bedröfvad. *Con lui furon costoro, ed ei con esse;* med honom gingo de qvinnorna och han med dem.

Formerna *Cotestui*, *cotestei* och *cotestoro* betyda i och för sig sjelfva detsamma som *cotesti*, men nyttjas nästan aldrig utan i en försmädlig mening, till ex.: *cotestui che voi fuggite*, den der som J undviken; *cotestei se ne fidava troppo*, hon litade förmycket derpå; *che mi vuole cotestei?* hvad vill mig den styggan; *perche battete cotestoro?* hvarför slår ni det packet?

5. *Esso*, *essa*, *essi*, *esse*, han sjelf, hon sjelf, de sjelfva, brukas ofta i stället för *quello*, som: *a che servono le tue ammonizioni quando egli non voglia prevalersi di esse?* Hvartill tjena dina förmaningar, när han icke vill begagna dem? Stundom lägges *esso* till subjektet för mera eftertrycks skull, och brukas äfven likasom *colui*, absolut utan substantiv, till ex.: *quando essò*, *Tedaldo*, *venne a morte*, då han sjelf, Tedaldo, blef död; *esso non volle*, han sjelf ville icke; *essa me lo disse*, hon sjelf sade mig det.

6. *Ciò*, det, svarar alltid ovillkorligt emot det svenska bestämmande neutrum *det*, men blifver ofta ombytt med *questo* och *quello*, som: *a ciò non posso accomodarmi*, dertill kan jag ej beqväma mig. Man ställer detta pronomen i allmänhet 1:o framför hänvisande pronominet *che*, som, till ex.: *io già so ciò*

(*quel*) *che voi ne pensate*, jag vet redan det som (hvad) ni tänker derom. Står deremot ett substantiv framför, så må man bruka *quello*, till ex.: *l'affare è più serio di quel che si pensava, che fosse*, saken är allvarligare än den troddes vara, eller än hvad man trodde den vara.

I stället för *tutto ciò che*, *tutto quello che*, *tutti quei che*, *tutte quelle che*, allt det som, alla de som, brukas hellre *quanto*, *quanta*, *quanti*, *quante*, som: *cercherò di avere quanto denaro potrò*, jag skall söka att få så mycket penningar jag kan; *essa mi diede quanta polvere le chiesi*, hon sjelf gaf mig allt det krut jag begärde; *ne avrò quante libbre vorrò*, jag skall få så många skålpund deraf som jag vill hafva.

Ne, såsom utmärkande pronomen tycks vara än en egenskaps-ställning än en frånställning af pronominet *ciò*, och måste i svenskan öfversättas med biorden deraf, derföre, derhän, deri, derifrån, dermed, derom, derpå, dertill, deröfver, o. s. v. Exempel: *non ne so nulla*, jag vet ingenting derom; *me ne darà*, han skall gifva mig deraf; *te ne pentirai*, du skall ångra dig deröfver; *ne vengo*, jag kommer derifrån; *gliene saprò grado*, jag skall bli honom tacksam derför; *ne voglio fare un estratto*, jag vill göra ett utdrag derutur; *vene ricorderete*, J skolen påminna er det; *me ne parlerai*, du skall tala med mig derom; *non me ne meraviglio*, *nè te ne sò ripigliare*, jag undrar icke derpå, icke heller kan jag tilltala dig derföre.

IV. De bestyrkande pronominerna meddela en ny grad af styrka och uttryck åt objektet, som af dem utmärkes. De äro blott tre och användas i språkbruket, som följer:

Desso, *dessa*, han sjelf, hon sjelf, just denna, den sannskyldige, är absolut och brukas blott i subjekts-

ställning utan artikel, med verberna *essere*, vara och *parere*, tyckas, synas, till ex.: *Non le pare che sia il signor Leopoldo che viene a questa volta?* tycker ni ej att det är herr Leopold som kommer hitåt? *Si*, *è desso*, jo, det är han sjelf, eller *Si*, *mi pare desso*, jo, jag tycker det är han sjelf. *Sarebbe mai questa la moglie di lui?* Skulle detta vara hans hustru? *Anzi*, *è dessa:* jo säkert, det är hon sjelf. Stundom häntyder detta pronomen äfven på liflösa ting, som: *il ritratto e si simile all' originale dipinto*, *che non simile*, *anzi piuttosto pare dessa:* konterfejet är måladt så noga likt originalet, att det snarare ser ut som sjelfva personen. Pluralet träffas sällan i språkbruket.

Medesimo, *medesima*, densamma, just den, sjelf; nyttjas tillsammans med substantiv och med pronomen, samt skrifvas i pluralis *medesimi*, *medesime*. Exempel: *Quel medesimo uomo*, densamma karlen, just den mannen; *noi medesimi*, vi sjelfva. Stundom tilläggas orden *meco*, med mig; *teco*, med dig; *seco*, med sig, eller med honom, utan att de väsendtligt behöfvas, som: *alcuna volta meco medesimo vo così ragionando*, då och då räsonnerar jag sålunda med mig sjelf; *savia come sei*, *teco medesima ti consiglia*, klok som du är, rådför dig med dig sjelf; *disse seco medesimo*, han sade inom sig sjelf.

Stesso, *stessa*, plur. *stessi*, *stesse*, betyda helt och hållet detsamma som de föregående och följa alldeles samma regel, men nyttjas oftare med personelt pronomen, till ex.: *Me stesso*, *te stesso*, *egli stesso*, o. s. v. *Elle non sanno delle sette volte sei quello che si vogliono elleno stesse*, af sju gånger veta de sjelfva icke sex hvad de vilja; *egli avanza lo stesso maestro*, han öfverträffar sjelfva lärmästaren. *Istesso* och *istessa* äro barbarismer som böra undvikas. Skillnaden emellan

medesimo och *stesso* är alldeles den samma som emellan latinernas *idem* och *ipse*.

SJUTTONDE FÖRELÄSNINGEN.

Fortsättning.

V. Frågande pronominer äro: *chi?* hvem? *che?* hvad, hvilket, hvad för slag? *quale?* hvilken, hvilket, hvad för en, hvad för ett? De deklineras med *segnacaso* och äro både maskulina och feminina.

Chi? nyttjas allenast, när fråga är om personer. *Chi è là?* hvem är der? *di chi è questo libro?* hvems är denna boken? *A chi scrivete?* till hvem skrifver ni? *Chi debbo cercare?* hvem skall jag söka? *Da chi l'hai appresso?* af hvem har du lärt det?

Che? användes så väl för ting, som för personer. *Che uomo è questo?* hvad är detta för en karl? *di che si parla?* hvarom talar man? *A che serve ciò?* hvartill tjenar det? *Che avete detto?* hvad har ni sagt? *Da che lo deducete?* hvarifrån slutar du det? *Con che credette di persuaderlo?* hvarmed trodde han öfvertala honom? Ofta nyttjas *che?* i stället för *quale?* hvilken? i synnerhet när frågan utvisar förundran, som: *Che diavol d'uomo è costui?* hvad fan är det för en menniska? *Che affari avete?* hvad har ni att göra? *Di che roba vuol' Ella il vestito?* af hvad för tyg vill Frun hafva klädningen?

I stället för *che?* brukas ofta *che cosa?* och i folkspråket endast *cosa?* Exempel: *Che cosa è?* hvad är det? *Che cosa comandi?* hvad befaller du? *Cosa dice?* hvad säger han? *Cosa facciamo?* hvad skola vi göra?

VI. Hänvisande pronominer kallas de som hafva afseende på förut omtalade eller åsyftade personer och ting, som då kallas föregående. Dessa pronominer äro till antalet fem: *Chi*, *che*, *cui*, *ne* och *quale*.

Chi, den som, nyttjas blott i singularis deklineras med obestämd artikel och betyder nästan det samma som *colui che*, *colei che*, till ex.: *chi nasce*, *muore*, den som föds, han dör. *Gemiti di chi langue*, *e di chi spira*, lidandes och döendes suckar; *date il libro a chi appartiene*, gif boken åt den som rår om den. *Non trovo chi mi ajuti*, jag finner ingen som hjelper mig. *Ella ignora da chi l'ebbe*, hon vet icke af hvem hon fick det.

Che, hvilken, hvilket, som, är både maskulint och feminint, och deklineras med obestämd artikel. Ex.: *l'uomo che vi parla*, mannen som talar med er; *il giovinetto che ti amo*, ynglingen som älskar dig; *la fanciulla che amai tanto*, flickan som jag så högt älskade; *i libri che ha comprati*, böckerna som han har köpt; *non ho di che lagnarmi*, jag har icke något att klaga öfver; *non so a che attribuirlo*, jag vet icke hvad för en orsak jag kan tillskrifva det; *non ho niente che dire*, jag har intet att säga; *da che gli parlai non l'ho più veduto*, från den stunden jag talade med honom, har jag icke mer sett honom.

När detta *che* hänvisar på en föregående hel sats, och betyder detsamma som *la quale cosa*, (hvilken sak eller omständighet, hvilket, så förblifver det neutrum, som: *egli avea molte amabili qualità*, *il che fecelo da tutti ben volere*, han hade många älskvärda egenskaper, hvilket gjorde, att han vardt allmänt afhållen. I följande talesätt: jag, du, han, o. s. v. är den första, den andra, den tredje, m. m. som gör eller lider något, utesluter italienskan detta som och verbet ställs

uti infinitiv med föresatt preposition, som: *noi fummo i primi ad entrare*, vi voro de första som gingo in; *la Giulia fù la terza, l'ultima a parlare*, Julia var den tredje, den sista som talade. I utrops-satser af glädje, fasa, förundran, harm, o. s. v. brukes *che* helt allena: *che uomo!* hvilken karl! *che donna!* hvilken qvinna! *che ardire!* hvilken djerfhet! *che bestia son' io!* hvilket nöt jag är! *che discorsi!* hvilka historier! *Pazzi che noi siamo!* ack, hvilka galningar vi äro!

Cui, hvilkens, hvars, som; af, ifrån, om, uti, åt eller öfver hvilken; har ingen subjekt-ställning och intet plural och hänvisar mestadels på personer, men också på liflösa ting, och är i och för sig sjelft en åtställning af det föregående *che*, samt användes med eller förutan obestämd artikel. Ex.: *la donna, o le donne, di cui ho parlato*, qvinnan eller qvinnorna, om hvilka jag talat; *Voi, a cui arride fortuna*, ni, åt hvilka lyckan ler, eller som hon omfattar med glädtighet; *come quello da cui credea essere beffato*, såsom den af hvilken han trodde sig vara gäckad; *e quella in cui l'età nostra si mira*, Petrarca: och den (qvinnan) uti hvilken vårt tidhvarf sig speglar. Det händer ibland att egenskaps-ställningen antager bestämd artikel, som i följande exempel, der detta pronomen hänvisar på ett liflöst ting: *Amore, la cui natura è spesso indomita*, kärleken, hvars natur är ofta otämjelig; *colei, il cui pensiero sempre mi siegue*, den qvinnan, hvars tanke alltid följer mig. Dessa former kunna likvisst ännu vändas på två andra sätt, nemligen: *la natura di cui* eller *di cui la natura*, *il pensiero di cui*, eller *di cui il pensiero*. Ofta nyttjas *cui* i stället för *che* i objekts-ställning till undvikande af tvetydighet, som i följande vers ur Dante: *E cadde come uom cui sonno piglia*, och han föll lik en man den sömnen fångar. När man på svenska säger: Jag känner det fruntimret, som er bror älskar,

skulle man på italienska ej blifva förstådd om man sade: *conosco la donna che ama vostro fratello*, eller *che vostro fràtello ama*, men väl om man säger: *conosco la donna' cui ama vostro fratello.*

Ne, något, deraf, derifrån, dermed; är, som vi redan anmärkt, ett af de mest mångtydiga italienska pronominer. Såsom hänvisande är detta pronomen helt nära beslägtadt med det föregående *cui*, och som utmärkande med det ofvanför omtalta *ne* (*di ciò*, *da ciò*, &c.) att man nästan kunde anse dem för ett och samma ord, i synnerhet i anseende till det sistnämnda. Dock likväl tycks det i följande tvenne exempel utur Boccaccio vara enkelt relativt eller hänvisande: *or mangi del suo l'egli ne ha*, lät honom man äta af sitt eget, om han har något; *le donne* (*del monastero*) *mi davano sì poco salario che non ne poteva appena pur pagare i calzari*, nunnorna gåfvo mig så liten lön, att jag som knappast dermed kunde betala min fotklädnad; *al bosco corse Diana*, *ed Elice caccionne*, Diana sprang till skogen och jagade Elice bort derifrån. Så ofta som detta *ne* föreställer i sträng bemärkelse utmärkande böjningsformerna *di ciò*, *da ciò*, &c. är det onekligt ett demonstrativt pronomen; men i alla andra fall blifver det blott och allenast hänvisande.

Quale, hvilken, hvilket, o. s. v. är lika i maskulin och feminin, samt deklineras med bestämd artikel *il quale*, *la quale*, plur. *i quali*, *le quali*, betyder merendels detsamma som *che* och *cui: L'uomo*, *il quale ragiona*, menniskan, som talar förnuftigt; *l'amico del quale vi scrissi*, vännen, om hvilken jag skref till er; *la Signora alla quale avete risposto*, frun till hvilken ni har svarat; *i giovinotti coi quali ti diverti*, gossarna med hvilka du roar dig. Detta föreställande ord nyttjas 1:o så ofta som bruket af *che* kan åstadkomma tvetydighet eller missljud, som: *io parlai al figlio del*

mio amico, il quale, &c. jag talade till min väns son, hvilken, m. m. der *che* naturligtvis kunde hänvisa på *amico,* i stället för på *figlio.* 2:o när man vill lägga större eftertryck på subjektet, eller när man upprepar det uttryckta begreppet med tillägg af detta pronomen, till ex.: *Ella era del numero di quelle dame, le quali cantarono sì bene,* hon var en af de damer hvilka sjöngo så väl; *egli mi fece un mondo di accoglienze, e di garbatezze, del qual favore sono sempre memore,* han bemötte mig med en mängd vänskaps-betygelser och artigheter, hvilken gunst jag beständigt ihågkommer. 3:o när relativet genom en förklarings-bisats är skiljdt ifrån sitt föregående substantivs efterföljande verb, som: *l'amore, il quale molte volte non intende ragione, mi ha fatto fare uno sproposito,* kärleken, som ofta icke lyder förnuftet, har kommit mig att begå en dumhet; *mi ci obbliga la nesessità, la quale, come dice il proverbio, non ha legge,* dertill tvingar mig nöden, som, enligt med hvad ordspråket säger, har ingen lag. 4:o när flera relativer följa på hvarandra som: *quella scrittura, ch' Ella mi fece vedere ieri, e della quale ho gran bisogno,* den skriften ni visade mig i går, och som är mig högst nödig. 5:o efter ett substantiv, hvilket utan förbindelseform följs af sitt verb, som: *Francesco, il quale è stato fino adesso in campagna, tornò iersera,* Frans, som hittills varit på landet, återkom i går aftons; *la camera, della quale sono uscito, è di ottimo gusto,* kammaren, hvarutur jag kommit, är öfvermåttan treflig; och 6:o när relativet hänvisar på en hel sats, tillägges ordet *cosa* (sak, ting, föremål) till pronomen, hvilket då betyder det samma som *il che, del che, al che, dal che,* &c. Ex.: *Mia sorella cadde svenuta al sentire la nuova della morte di suo marito, la qual cosa* (il che) *mi disturbò infinitamente,* min syster dånade af i det

hon hörde första underrättelsen om sin mans död, hvilket oroade mig oändligt.

När pronominerna *cui* och *quale* stå uti egenskaps-ställning, eller också när de hafva framför sig biorden *con*, *per*, *da*, &c. brukas ofta i deras ställe adverberna *onde* och *d'onde*. Exempel: *la beata donna onde* (della quale) *sei figlia*, den salige qvinnan hvars dotter du är; *il regno onde* (del quale) *egli la corona attende*, det riket hvars krona han förbidar; *i casi infelici onde* (dei quali) *io con ragione piango*, de missöden hvaröfver jag med skäl gråter; *la mano onde* (con cui, colla quale) *io scrivo*, handen, med hvilken jag skrifver; *per quell' usciuolo onde* (per cui, per quale) *era entrato*, genom den lilla dörren genom hvilken han inkom; *dimmi d'onde* (da quale cosa) *ciò proviene*, säg mig hvarifrån det kommer.

Icke sällan brukas också egenskaps-biorden *ove* och *dove*, der, hvaruti, hvarpå, i stället för *cui* och *quale*, när dessa hafva framför sig prepositionerna *in*, *su* och *sopra*, men blott då de beteckna rum och icke tid. Ex.: *la casa dove* (nella quale) *entrai*, huset i hvilket jag inträdde; *quell' erto monte dove* (sul quale) *siede la rocca*, det stela berget der (uppå hvilket) fästningen ligger; *la bella nave*, *dove* (sopra la quale) *io m'imbarcai*, det vackra skeppet hvarpå jag gick om bord. Men man får icke säga: *il tempo dove viviamo*, den tid hvari vi lefva, utan: *il tempo in cui*, eller *nel quale viviamo*.

Efter ett adverb eller ett substantiv som betecknar tid nyttjas deremot ofta *che* i stället för *in cui* och *nel quale*, som: *il giorno che io era ammalato*, den dagen jag var sjuk.

ADERTONDE FÖRELÄSNINGEN.

Fortsättning.

VII. Egenskaps-pronominerna beteckna ett föremåls beskaffenhet och äro fyra, nemligen: *tale, cotale, altrettale* och *quale*.

Tale och *cotale, siffatto* och *cosiffatto*, sådan, så beskaffad, så fatt, äro väl i allmänhet af enahanda betydelse, men antaga likvisst ofta, i synnerhet *cotale*, en substantivisk form, då detta sistnämnda deklineras med bestämd artikel och nyttjas mestadels om liflösa ting, sällan om personer. Vid jemförelser följs *tale* vanligtvis af *quale*, sådan; men äfven rätt ofta af *cotale*, likasådan, till ex.: *io sono tale quale voi mi vedete*, jag är sådan som ni ser mig; *e tal nel viso divenne quali in sù l'aurora son le vermiglie rose*, och han blef sådan i ansigtet som röda rosor äro vid morgonrådnan; *tale tu me la desti, cotale te la rendo*, så beskaffad som du gaf mig henne, lika beskaffad gifver jag dig henne tillbaka. Neutraliskt användes *tale* som substantiv och betecknar något obehagligt, oväntadt, olyckligt, ömkligt, o. d. m. som: *sono giunto a tale, che non posso più nulla*, jag är kommen derhän att jag ingenting kan uträtta. Med bestämd artikel framföre, betyda *un tale, una tale*, det samma som: *colui che, colei che, una certa persona, o cosa*, en viss bestämd person eller sak; till ex.: *cercate il tale*, sök den bestämda mannen; *che ti ha detto la tale?* hvad har den der qvinnan sagt dig? *Verrò alla tale ora*, jag skall komma på den och den timmen. Med *uno* och *una* framföre, beteckna *tale* och *cotale*, någon, den och den, en viss person eller sak, om hviken ingen ting be-

bestämdt uppgifves, till ex.: *un tale mi ha scritto*, någon har skrifvit till mig; *la giovane, da un cotal fanciullesco appetito mossa*, flickan, föranledd af en viss barnslig åtrå. *Siffatto* eller *sì fatto* och *cosiffatto* eller *così fatto* betyda detsamma som *tale, e quale, tale per l'appunto*, alldeles sådan, helt och hållet likadan. Ex.: *in siffatta guisa*, just på sådant sätt; *in cosiffatte circostanze*, vid så beskaffade omständigheter.

Altrettale, af *altro*, annan, och *tale*, sådan, i flertal *altrettali*, någon, sådan, dylik, likadan, enahanda, en annan af samma slag, brukas mestades i pluralis med obestämd artikel, t. ex.: *i cotali sono morti, e gli altrettali sono per morire*, några äro döda, och andra af samma slag ligga för döden.

Quale, hurudan, som, sådan som, brukas enligt med hvad som nyss anfördes, efter *tale*, hvilket antingen befinnes verkligen uttryckt i det föregående, eller åtminstone förstås derunder, till ex.: *ha la mercede quale il merito*, han har lönen sådan som förtjensten; hvaraf synes att *quale* svarar här emot *come*, såsom, *qualmente*, på samma sätt som. *Quale* kan också stå utan att afse något substantiv, till ex.: *non si sa quali saremo dopo la morte*, man vet icke hurudana vi skola blifva efter döden. Likaså användes *quale* i stället för *come* i följande och likartade satser: *il Re di Svezia qual re di Norvegia*, Konungen af Sverige såsom (i egenskap af) Konung i Norrige; *il Conte Woyna quale ambasciadore è persona sacra*, grefve Woyna, såsom gesandt, är en helig (fredlyst) person. Uti uppräknande och utdelande betydelse hafva *quale* och *tale* samma mening som *chi, altri, uno, questi, quegli, cui*, &c. Exempel: *Quale si appiattava nel bosco, quale si fuggiva pei campi, quale quà, quale là*, en gömde sig i skogen, en annan flydde utåt fältet, den ena hit,

den andra dit; *tale è troppo timido, tale troppo ardito,* en är alltför blyg, en annan alltför djerf. *Chi è avventuroso, chi è misero,* en är lycklig, en annan eländig; *altri legge, altri scrive,* den ena läser, den andra skrifver; *uno piagne, uno ride,* en gråter, en annan ler; *questi di tutto è pago, quegli di tutto si lagna,* denne är med allt tillfreds, den andre klagar öfver allting; *diede a cui tre, a cui quattro fiorini,* han gaf åt en tre gyllen, åt en annan fyra, o. s. v. *Tale quale* betyder så der, så och så, temmelig, t. ex.: *la di lui dottrina è tale quale,* hans lärdom är så och så; men *tale qual' io mi sia, saprei forse contentarvi,* betyder: hvad jag än må vara, så torde jag ändå möjligtvis kunna göra er till nöjes. *Nè da tale, nè da quale* finnes hos Boccaccio i betydelse af *nè da questo, nè da quello,* icke för hvar mans nöje, eller för allt slags pack och slödder: *la di lei bellezza non è da tale nè da quale,* hennes fägring är icke för hvar mans fagra näsa.

VIII. Åtskiljande pronominer äro de som antyda ett föremåls olikhet med ett annat; de äro uti italienskan tre, nemligen: *altri, altro* och *altrui.*

Altri, en annan, någon, detsamma som *altro uomo,* brukas blott som subjekt i singularis och om en enda person, och bör icke förblandas med *altri,* flertal af *altro.* Exempel: *nè voi, nè altri con ragion mi può dar biasimo,* hvarken ni, eller någon annan menniska kan med skäl beskylla mig för något; *non mi curo che altri lo sappia,* jag bryr mig ej om att någon vet det. Upprepadt i en och samma period betyder *altri* detsamma som *gli uni e gli altri,* de ena och de andra, hvarpå exempel redan blifvit anfördt under *quale. Tanto sà altri quanto altri* (Boccaccio), lika så mycket vet den ena som den andra. Någon gång betyder *altri* detsamma som *io,* jag, till ex.: *non sapen-*

do chi questi si sia, altri non si rivolgerebbe sì di leggieri, okunnig om hvem denna mannen är, skulle jag ej så lätt hålla med honom. *Altri che*, sammandraget af *altri fuori che*, betyder: en annan än den person som omtalas; *altri che la madre del fanciullo*, hvilken som helst utom barnets moder. Ändtligen öfversättes rätt ofta det svenska indefinita pronomen **man** på italienska med *altri*, till ex.: *dolce è il pianto più che altri non crede* (Petrarca): att gråta är angenämare än man tror det.

Altro, altra, plur. *altri, altre*, betyder ensamt *altra cosa*, något annat. Exempel: *altro è parlar di morte, altro è morire*, annat är att tala om döden och annat är att dö; *sembiante faceva di rider d'altro*, han låtsade som han log åt något annat. Detta pronomen deklineras både med bestämd och obestämd artikel, som: *non abbiamo tempo di pensare ad altro*, vi hafva icke tid att tänka på annat; *l'altro signore ch'era con lui*, den der andra herren, som var med honom. Persons-pronominer, som stå ensamma i pluralis, eller äro ställda framför ett substantiv, taga efter sig *altri* och *altre*, till ex.: *noi altri dottori*, vi doktorer; *noi siamo più solleciti di voi altre*, vi äro flitigare än ni; mina damer! Detta pronomen brukas i dagligt tal på flerahanda sätt, hvaraf blott följande för korthets skull här anföras: *l'altro giorno*, härom dagen, för några dagar sedan; *ieri l'altro*, i förrgår; *domani l'altro*, i öfvermorgon; *senz' altro*, ofelbart, tvifvelsutan; *non c'è altro*, det är förbi; *non occorre altro*, det behöfs ingenting annat; *non segui altro*, det hade ingen annan följd. *Altro ci vuole*, dertill fordras helt annat, o. s. v. *L'uno, e l'altro* öfversättes på svenska med "begge, båda, den ena och den andra, beggedera, hvar för sig"; *l'un l'altro* deremot med "den ena den andra, hvarannan, hvarandra, sins emel-

lan, ömsesidigt." Exempel: *Farò l'uno, e l'altro,* jag skall göra det ena och det andra; *gli uni, e gli altri erano uomini onorati,* de ena och de andra voro ärliga karlar; *s'intendono l'uno l'altro,* den ena förstår den andra, de förstå hvarandra; *si voglion bene l'uno all' altra,* de älska hvarannan, ömsesidigt; *ei piglia denari dagli uni, e dagli altri,* han tager penningar på beggedera sidor, eller af begge parterna.

Altrui, betyder på svenska nästan detsamma som det föregående *altro,* men utmärker endast personer. Det har likasom *cui* alla ställningar, undantagande den första eller subjektiv-ställning. Exempel: *Maisì, che io ho detto male di altrui,* åh, ja men, så jag har talat illa om en annan, eller om andra; *non fare ad altrui quel che non vorresti per te,* gör icke åt en annan man, eller åt andra, hvad du icke vill att de skola göra dig; *offendere altrui,* förnärma andra; *che io da altrui nulla mai domandi,* att jag aldrig må begära något af andra. Formen är den samma i singular och plural. I egenskaps- och åt-ställning kan det stå förutan artikel eller segnacaso, som: *gli altrui beni,* eller *i beni altrui,* en annans, eller andras egendomar; *imparare alle spese altrui,* eller *alle altrui spese,* att lära på annan mans eller andras bekostnad; *non fate male altrui,* gör icke ondt åt andra. Med den bestämda artikeln *lo* betecknar *altrui,* en annans tillhörighet (egendom) och deklineras med samma artikel genom alla ställningar, till ex.: *usurpare, rubare, l'altrui,* roffa, stjäla andras egendom; *vivere dell' altrui,* lefva af en annans tillhörighet, eller på annan mans bekostnad.

IX. De allmänna pronominerna äro antingen jakande och bestyrkande, eller också nekande och uteslutande. De förra äro fyra: *ogni, ognuno, ciascuno* och *tutto;* de sednare tre: *niuno, veruno* och *nullo.*

Ogni, alla, en hvar, hvar och en, brukas adjektiviskt blott i singular och är både maskulint och feminint, som: *ogni uomo*, hvar man, alla menniskor; *ogni cosa*, hvar och en sak, allting, *ogni giorno*, hvar dag; — hvaraf skönjes, att det dermed förenade substantivet måste alltid stå i singularis. Likväl är det uti satser, som uttrycka afdelningar af tid, äfven pluraliskt, som: *ogni otto giorni*, hvar åttonde dag; *ogni tre settimane*, hvar tredje vecka; *ogni nove mesi*, hvar nionde månad. *Ognissanti*, allhelgonadag, är en gammal, i språkbruket ännu godkänd idiotism. — *Ogni cosa* och *ogni dove*, betyda det samma som *ogni luogo*, öfverallt och allestädes.

Ognuno, *ognuna*, som också skrifvas: *ogni uno*, *ogni una*, en hvar, hvar en, hvarenda, hafva nästan samma betydelse som *ogni uomo*, hvar man, hvar menniska och *ogni donna*, hvar qvinna, till ex.: *con grandissima ammirazione di ognuno*, till hvar mans (alla menniskors) största förundran; *ognuno per se*, *e Dio per tutti*, en hvar för sig och Gud för alla; *ad ognuna di voi darò sposo*, *e dote*, till hvar och en af er, mina flickor, skall jag gifva brudgumme och hemgift. Det nyttjas således alltid substantiviskt och sättes aldrig i pluralis.

NITTONDE FÖRELÄSNINGEN.

Fortsättning.

Ciascuno, *ciascuna* och *ciascheduno*, *ciascheduna*, hvar ock en, hvart och ett, en och hvar, en hvar för sig, brukas dels såsom *ognuno*, substantiviskt, och dels

adjektiviskt i förening med ett substantiv, till ex.: *ciascuno di noi sa questo*, en hvar af oss vet detta; *ciascheduna la notte deve dormire*, en och hvar bör sofva om natten; *ciascun paese ha le sue usanze*, hvart och ett land har sina plägseder; *ciascheduna cosa, la quale l'uomo fà*, hvar och en sak, som menniskan gör.

Tutto, tutta, all, hel, hvar, hvarje, deklineras medelst obestämd artikel, både såsom pronomen och såsom adjektiv. Såsom adjektiv följes det af den bestämda artikeln, *il, lo, la* till ex.: *tutto il mondo*, all verlden, hela verlden; *tutta la terra*, hela jorden; *tutti gli uomini*, alla menniskor; *tutte le scienze*, alla vetenskaper. Dock utelemnas likväl ofta denna artikel, när pronominet följer på biorden *di, da, con, in* och *per*, till ex.: *uomo di tutto garbo*, helt belefvad man; *un poco di tutto*, litet af hvarje; *da tutte parti*, från alla sidor; *rispose con tutta dolcezza*, han svarade med all foglighet; *onorerebbonla in tutte cose, siccome donna*, (Boccaccio), de skulle hedra henne i all ting såsom fruntimmer; *per tutta Italia ne corse il grido*, ryktet derom spridde sig öfver hela Italien; *per tutto Firenze*, öfver hela Florenz. Substantiviskt brukas det blott i flertal för att beteckna det samma som *tutti gli uomini*, alla menniskor, till ex.: *tutti se ne andarono*, alla gingo bort; *pregollo per parte di tutte*, han bad honom på alla damernas vägnar. När *tutti* eller *tutte* står framför ett räkneord, så sätts biordet *e*, och, emellan dem, till ex.: *tutti, e due*, begge två; *che andate voi cercando tutti e tre?* hvad gån J och söken alla tre? Man säger äfven *tutti tre* och *tutti a tre*, men ganska sällan. Neutraliskt brukadt, svarar *tutto* mot *ogni cosa*, allting, med eller utan artikel, till ex.: *egli sà tutto*, eller *il tutto*, han vet allt (allting); *Dio vede tutto*, eller *il tutto vede*, Gud ser allt. Med tillägg af *quanto, quanta*, kan detta pronomen försvenskas med alltsam-

mans, hel och hållen, helt och hållet, alldeles, i grund, o. s. v. till ex.: *tutta quanta la città*, staden hel och hållen; *l'esercito perì tutto quanto*, krigshären omkom alldeles; *sparirono tutti quanti*, de försvunno allesamman.

Niuno, neuno, nessuno, nissuno, veruno, med deras tillhöriga femininer, ingen, icke en enda, icke någon, hafva nästan alla en och samma betydelse och brukas med undantag af *nessuno*, vanligtvis endast i singularis, både som substantiver och som adjektiver, samt deklineras med tillhjelp af obestämd artikel. Exempel: *niuno*, eller *nessuno mi vi conosce*, ingen känner mig der; *verun campo fù così bene coltivato*, ingen mark blef så väl uppodlad; *nessun uomo, nessuna donna*, ingen man, intet fruntimmer. De brukas såväl med, som förutan nekande biord; men i sednare fallet ställas de merendels framför verbet, och i det förra fallet efter, till ex.: *non conosco nessuno*, jag känner ingen; *non v'era nessuno*, der var ingen själ. *Nessuno* träffas ofta i pluralis, till ex.: *i frutti di questi alberi o sonó nessuni, o non sono maturi*, frukterna på dessa träden äro antingen inga, eller omogna. När nekande biordet *non*, icke, konjunktionen *se*, om, komparativet *più*, mer, prepositionen *senza*, utan, eller ett verb med fråga, stå framföre dessa pronominer, så betyda de detsamma som *alcuno, alcuna, alcuni, alcune*, någon, något, några, till ex.: *non fa caldo veruno*, det är icke någon värme, det är alldeles icke varmt; *se verrà nessuno*, om någon kommer; *più bello di nessun altro*, vackrare än någon annan; *senza niun*, eller *verun dubbio*, utan någon tvifvel; *conosci tu nessuno?* känner du någon? *Veruno* brukas i plural och betyder, när det står ensamt, precist: "icke en enda, eller icke någon enda." Ex.: *non lo faccio in modo alcuno*, jag gör det ej på något enda sätt, ingalunda, alldeles icke.

Nullo, nulla, betyder ingen, och således det samma som *nessuno,* och brukas både substantiviskt och adjektiviskt. Exempel: *nullo parla volentieri al sordomuto,* ingen talar gerna till den döfstumme; *il ciel qual' è, se nulla nube il vela,* himmeln sådan, som den är, om intet moln den skymmer. *Amore a nullo amato amor perdona,* kärleken frikallar ingen älskad ifrån att älska, eller tillgifver aldrig någon älskad att icke älska. Stundom betyder *nullo* äfven onyttig, fåfäng, af intet värde, af ingen betydlighet, ex.: *ogni ajuto fù nullo,* all hjelp blef onyttig.

Hit höra tvenne anmärkningsvärda föreställande ord: *niente* och *nulla,* intet, ingenting, hvilka kunna brukas såsom substantiver och deklineras både med bestämd och obestämd artikel. Exempel: *nulla ne intendo,* jag förstår deraf intet eller ingenting; *tu niente fai di buono,* du gör ingenting som duger; *non curarsi di nulla,* bry sig om ingenting; *Dio può ridurre ogni cosa al nulla, poiche dal nulla l' ha creata,* Gud kan återbringa allting till intet, ty det är han som har frambragt det ur intet. De kunna åtföljas af nekande biord, men ställas då efter verbet. Exempel: *tu non hai niente di senno,* du har icke det minsta vett, eller eller omdöme. I öfrigt blifva dessa båda nekande ord jakande eller bestyrkande i ordfogningar, som tillkännagifva ovisshet, tvifvel, fråga, samt i alla genom *non, se, senza,* o. s. v. nekande satser. *Nulla, niente,* kunna då öfversättas med: något, någonting, eller också med intet, eller kan man, vid tolkningen, utesluta, *non, se, senza* o. s. v. till ex.: *non dico nulla,* eller *niente,* jag säger ingenting, eller intet; *se ne andò senza dir nulla,* han gick bort utan att säga något; *cercai se niente d'acqua trovassi,* jag sökte om jag intet vatten kunde finna; *vuoi tu nulla?* vill du hafva något? *mi domandò se niente scrivessi,* han frågade mig om jag

icke skref någon ting; *a cui se nulla manca è il nome regio,* (Tasso c. 1 s. 37) och endast konunganamnet honom felas, eller: om något fattas honom, så är det konunganamnet.

X. Obestämda eller oegentliga pronominer kallas de föreställande ord, som icke höra till någon af de föregående indelningar, derigenom att de icke tillkännagifva någon bestämd qvantitet eller egenskap. De äro förnämligast fjorton, och följa här i alfabetisk ordning.

Alcuno, alcuna, alcuni, alcune, någon, några, somliga, mången, brukas såväl substantiviskt som adjektiviskt, till ex.: *alcun uomo,* någon man; *alcuna donna,* någon qvinna; *alcuni lo credono, ed alcuni no,* somliga tro det, och några andra icke. Med nekande biord betyder det ingen, som: *non vidi alcuno,* jag såg ingen; *nè vi potea d'alcuna parte il sole,* ej heller kunde solen der på något sätt intränga.

Alquanto, alquanta, alquanti, alquante, någon, något litet. Exempel: *alquanto spazio,* något rum eller tid; *alquanta gente,* något folk. Brukas äfven neutraliskt som ett substantiv, till ex.: *alquanto di pane, e di butirro,* något, eller litet bröd och smör. Som obestämdt pronomen går det i flertal och betyder några: *alquanti uomini morirono,* några få menniskor dogo; *Certaldo è un picciolo borgo con alquante case,* Certaldo är en liten by med några få hus.

Ambedue, ambi, ambo, amendue, entrambi, med feminina formerna *ambe* och *entrambe,* begge, båda, den ena och den andra, äro både absoluta och konjunktiva, samt deklineras med bestämd artikel. Exempel: *ambi gli sposi,* begge de nygifta; *ambe le mani,* båda händerna; *entrambe le sorelle,* begge systrarna. Formerna *tramendue, tramendui* och *intramenduni* äro

föråldrade och användas högst sällan af nyare språkbruket.

Certo, certuno, en viss okänd person, betyder nästan detsamma som *alcuno,* men mera obestämdt och oegentligt Exempel: *un certo uomo,* en viss man; *un certo che io non conosco,* en viss person, som jag ej känner. Adjektiviskt säger man: *un certo che di agro, e di amaro,* något litet surt och bäskt som ej kan uttryckas, som man ej vet hvari det består. *La donna ha un certo che, che delirar mi fà,* qvinnan har något, jag vet ej hvad, som kommer mig att yra. Upprepadt i flertal, svarar *certo* emot *chi, altri, tali, quali* m. fl. uti samma ställning. Ex.: *i suoi frutti ... certi sono dolci, e certi acetosi,* dess frukter äro dels söta, dels syrliga. *Certuno che tu ben conosce,* en viss person, som du väl känner.

Chiunque, chicchesia, chi che si sia, hvar och en som, hvilken eller eho som helst, eho som, hvem helst det än må vara; *che che, checchesia,* hvad som helst, ehvad det än må vara. De förra brukas blott om personer och i singularis, men de sednare substantiviskt om ting och i neutrum. Ex.: *Chiunque passa la porta deve pagare,* eho som helst går igenom porten är skyldig att betala; *io mi rimetto al giudizio di chiunque,* jag fogar mig efter hvilkens omdöme som helst; *lo potrai dire a chiunque,* du kan säga det åt hvem det vara må; *Venga chicchesia, non lo lasciare avanti,* eho som kommer, släpp honom icke inn; *io non invidio la sorte di chi che si sia,* jag afundas icke någons lycka, eho det helst må vara. *Checchene pensi il volgo,* ehvad menigheten än må tänka derom; *checchesia che vi abbia ritenuto,* ehvad som helst har uppehållit er; *che che voi crediate,* hvad helst ni må tro; *checche ne sia,* vare huru det vill.

TJUGONDE FÖRELÄSNINGEN.

Fortsättning.

Parecchii, *parecchie*, flera, åtskilliga, några få, hafva intet ental och deklineras med segnacaso *di*, *a*, *da*, samt brukas både om personer och om ting. Exempel: *parecchii uomini*, flera o. s. v. karlar; *parecchie volte*, flera gånger, ofta; *parecchii fra di loro*, åtskilliga af dem.

Pari, lika, likadan, jemn, jemngod, är både absolut och konjunktivt det samma för båda könen samt lika i singular och i plural. Exempel: *un pari*, eller *un par mio*, en liksom jag, likadan som jag, min jemlike; *con pari diligenza*, med lika stor omsorg eller flit; *suo pari*, hans vederlike; *a piè pari*, jemnfota; äfven sorglös, med tillräcklig bergning, eller rik, utkomst.

Qualche, någon, något, är konjunktivt och brukas i singular om båda könen. Exempel: *qualche giorno*, någon dag; *qualche ragione*, något skäl. I flertal nyttjas *alcuni* och *parecchii*. *Qualche cosa*, i hvardagstal; *qualcosa*, betyder på svenska något, eller någon ting och anses som ett substantiv, som: *qualche cosa di buono*, *di bello*, *di raro*, &c. någonting godt, vackert, sällsynt, o. s. v. Efterföljs det af ett verb, så står det med biorden *a* eller *da* framföre; till ex.: *qualche cosa da fare*, *da dire*, *da guadagnare*, något att göra, att säga, att förtjena.

Qualcheduno, *qualcuno*, med tillhöriga femininer, någon, en ibland flera, brukas blott i singular både som substantiv och som adjektiv, om personer och om ting. Exempel: *E venuto qualcheduno?* har någon

kommit? *Averla con qualcheduno*, ha ondt öga till någon; *qualcuno mi parlò di voi*, någon talade med mig om Er; *venga qualcuno ad ajutarmi*, kom någon och hjelp mig.

Qualunque, *qualsivoglia*, *qualsisia*, eho hvilken som helst, hvem eller hvad helst det må vara, hvem det vill, hvem det är, m. m. brukas adjektiviskt om saker och personer och hafva nästan lika betydelse med *chiunque* och *ciascuno*. Det första brukas både i singular och plural och deklineras med segnacaso, till ex.: *qualunque sia la persona di cui mi parli*, eho den person må vara, som du omtalar; *da qualunque luogo ella venga*, ifrån hvad ställe som helst, hon må komma; *qualunque piante hanno bisogno di sole*, *e di acqua*, hvilka vexter som helst behöfva sol och vatten. De tvenne sednare deremot brukas blott i singular, till ex.: *qualsivoglia cosa del mondo*, hvad som helst i verlden; *qualsisia ferro*, hvad slags jern det helst må vara.

Tale, *taluno*, en viss person, mången, har nästan samma betydelse som *certo* och *certuno*, till exempel: *un tale*, en viss person, den och den; *tale* eller *taluno è onorato che anzi dovrebbe disprezzarsi*, mången är hedrad, som tvertom borde föraktas; *taluno* eller *un tale si lusinga indarno*, den och den smickrar sig förgäfves.

Tanto, *tanta*, så mycken, så stor, följs alltid af sitt korrelativ *quanto*, *quanta*, som; *cotanto*, *cotanta*, nästan detsamma som *tanto* och *tanta*; *altrettanto*, *altrettanta*, likaså mycken, lika så stor, lika så många, brukas alltid adjektiviskt, såväl i singularis som i pluralis. Exempel: *un tanto uomo*, en så stor man; *tanto il padre*, *quanto il figlio*, så väl fadren som sonen; *se io possedessi tante ricchezze quante ne ha l'A-*

merica, om jag ägde så många rikedomar, som America hyser.

Tanto, e sì fatto re l'armi raguna. (Tasso.)
Så stor och väldig Kung sin styrka här församlar.

Cotanta calca mi fa paura, så stor trängsel, (hop af folk) skrämer mig. *Misera me, à cui ho cotanti anni portato cotanto amore!* (Boccaccio). Jag olyckliga, som i så många år har burit så stor kärlek till honom! *Altrettanto* brukas än som adjektiv, än som substantiv, till ex.: *cinquanta uomini, ed altrettante donne*, femtio karlar och lika så många qvinnor; *io gli dissi delle ingiurie, ed ei me ne disse altrettante*, jag sade honom en hop ovett, och han svarade med äfven så mycket.

Uno, una, en, ett, brukas så väl substantiviskt som adjektiviskt och deklineras med segnacaso *di, a, da*; men har i sednare fallet icke något flertal. *Un' uomo*, en man; *una casa*, ett hus; *uno di essi*, en af dem; *avànzatosi ad una fratta*, som gick fram till ett snar af buskar; *fù ferito da un arciere*, blef sårad af en bågskytt. När *per* sättes till *uno*, får det betydelse af *ciascuno*, hvar, hvarje, hvardera, till ex.: *ebbero tre scudi per uno*, de fingo tre scudi hvar. Såsom substantiv går *uno* i flertal och deklineras med artikel, när det motsvarar *altro*, som när man säger: *l'uno, e l'altro*, en och annan; *gli uni restarono, gli altri partirono*, några (somliga) stadnade qvar, andra gingo bort; ofta har det äfven betydelse af *lo stesso*, det samma, till ex.: *due via tre, e sei è uno*, två gånger tre och sex är ett och det samma; *è tutt' uno*, det är allt ett och detsamma, det kommer på ett ut. *L'uno per l'altro* har tvenne åtskilliga betydelser; svarande mot *questo per quello* eller *l'uno in cambio dell' altro*, kan det öfversättas med för hvarannan, den ena i stället för den andra; men svarande mot *l'uno rag-*

guagliato coll' altro betyder det: öfverhufvud räknadt, eller då det ena hjelper eller räknas in i det andra. — *Quest' uno* och *quell' uno* brukas, för större eftertryck, i stället för *questo* och *quello:* just den här, eller den der. — Någon gång kan det allmänna svenska föreställningsordet man öfversättas på italienska med *uno,* till ex.: *se uno è troppo circospetto con certi amici, questi se ne offendono; e se uno si confida troppo, allora se ne abusano,* om man är för mycket förbehållsam med vissa vänner, så anse de sig som förolämpade; och om man är alltför öppenhjertig, då göra de missbruk deraf.

Som en förenings-länk emellan de föreställande orden och verberna, är det i sin ordning att här omtala det nyss anförda och ofvanför beskrifna opersonliga pronomen *si,* när det, öfversatt med man eller det, blifver ett *accompagnaverbo,* tidföljare, eller rättare sagdt: verbledare, emedan det mestadels sättes framför kraft-ordet, som då antager den opersonliga formen. Till ex.: *si dice,* man säger, det förljudes; *si diceva,* man sade; *si è detto,* man har sagt; *si dirà,* man skall säga; *si teme,* man fruktar; *si corre,* man löper. För välljuds skull blifver detta *si* då och då en verklig verbföljare, till ex. när man säger: *dicesi,* det säges; *dicevasi,* det sades; *dirassi,* det skall sägas. Åtföljs detta *si* af ett nekande biord, så bör detta alltid ställas framför, ty ledare får aldrig skiljas ifrån sitt verb. Exempel: *non si dice,* man säger icke; men följer ett konjunktivt pronomen eller ett personligt med det nekande biordet, så ställes detta i första rummet, derpå pronomen, sedan *si* och sist verbet. Exempel: *non gli si dice,* man säger honom det icke. Man undantager blott *loro,* dem, som vanligtvis får sitt ställe efter verbet, till ex.: *non si dice loro,* man säger det icke åt dem. Kommer hänvisande pronominet *ne*

att stå efter *si*, så sammansmälta de till ett enda ord, med förändring af vokalen uti *si* till *e*. Ex.: *sene parla*, man talar derom; *non sene parla*, man talar icke derom. Men inträffar flera personliga pronominer uti samma sats, såsom när det heter på svenska: man skall tala derom med mig, så säger en italienare: *mene sarà parlato*. I stället för *mi si dice*, *mi si scrive*, &c. man säger mig, man skrifver till mig, o. s. v. uttryc-ker man sig prydligare med: *mi è detto*, *mi è scritto*, och ännu bättre med: *mi vien detto*, *mi viene scritto*.

I svenskan rättar sig alltid satsens kraftord efter subjektets nummer, så att äfven när objektet står i pluralis, verbet alltid blifver orubbadt. Till exempel: "man säger en sak, men man tiger med många andra." Italienarne deremot rätta verbet efter objektet och säga: *si dice una cosa*, *ma si tacciono molte altre*. Likaså: *si cerca il vero*, *e si lodano gli eroi*, man söker det sanna, och man berömmer hjeltarna. *Si vede*, man ser honom, henne eller det; *si vedono*, man ser dem. Häraf skönjes, att pronominerna *il*, *la*, *li* och *le*, som beteckna objektet, äro bortlemnade, och att i stället för *egli si vede*, *eglino si vedono*, *ella si vede*, *elleno si vedono*, man säger helt enkelt: *si vede*, *si vedono*, &c. *Ci si vede chiaro*, man ser det der tydligt; *vi si lavora*, man arbetar derpå; *mi si paga del denaro*, man betalar mig litet penningar; *mi si danno delle lettere*, man gifver mig några bref; *quando si ha pane da mangiare*, *si ha anche l'animo tranquillo*, när man har bröd att äta, har man äfven ett lugnt sinne; *se si hanno degli amici*, *si hanno anche dei nemici*, om man har vänner, så har man också ovänner.

I stället för *si*, och till undvikande af missljud och sammanstötning af detta pronomen med det reflexiva *si*, uttrycker man ofta svenska ordet man med *uno*, *altri* och *uomo*. Exempel: *uno si punisce*, *quando*

si pente, man straffar sig när man ångrar sig; *è dolce il pianto più ch' altri non crede*, att gråta är mera ljuft än man tror det; *altri non vorrebbe adirarsi*, man skulle ej vilja vredgas; *un uomo si crede bello, massime quando è brutto*, man tror sig vara vacker, aldrahelst när man är ful.

TJUGONDEFÖRSTA FÖRELÄSNINGEN.

Om Verbernas Konjugationer.

Italienska språkets verber eller kraftord indelas, likasom andra tungomåls, uti två hufvudklasser, nemligen: personliga och opersonliga.

De förra (*verbi personali*) som tillkännagifva hvad subjektet antingen är, gör eller erfarer, fördelas åter i tre underklasser, nemligen: verkande (*attivi*) till ex.: *io amo*, jag älskar; *io temo*, jag fruktar; *io sento*, jag känner; lidande (*passivi*) till ex.: *io sono amato*, jag älskas; *io sono temuto*, jag fruktas; och intransitiva (*neutri*) till ex.: *io parlo*, jag talar; *io seggo*, jag sitter; *io dormo*, jag sofver.

Till de personliga kraftorden räknas äfven de så kallade reflexiva eller återverkande (*verbi reflessivi* eller *reciproci*), som bildas af aktiva verber med tillägg af behöriga persons-pronominer. Exempel: *mi dolgo*, jag klagar, sörjer, bedröfvar mig; *mi pento*, jag ångrar; *mi ricordo*, jag erinrar mig. Dessa verber fordra uti italienskan genitivus, som uti: *mi maraviglio di voi*, jag förundrar mig öfver Er, eller Ni sätter mig i förundran;

undran; *mi rammento di lui*, jag kommer ihåg honom; *mi dolgo del fatto*, jag förtryter gerningen. Hvaraf synes att icke hvart och ett italienskt reflexiv är det i svenskan, och att tvertom icke hvarje svenskt reflexiv är det uti italienskan. Ex.: *mi scordo*, jag glömmer; *mi vanto*, jag skryter; *si leva*, han står opp; *ella si muore*, hon dör; *adoprare* och *brigare*, att beflita sig; *sbagliava*, han misstog sig; *insuperbisci*, du förhäfver dig; *prosperiamo*, vi förkofra oss.

Det opersonliga verbet (*verbo impersonàle*) har intet bestämdt subjekt, och nyttjas endast uti tredje personen af singularis i alla moder och temporer. Exempel: *basta*, det är nog, det förslår; *bisogna*, det behöfs, man måste; *balena*, *fólgora*, *lampeggia*, det blixtrar, det ljungar; *gela*, det fryser; *grandina*, det haglar; *nevica*, det snögar; *piove*, det regnar; *tuona*, det dundrar, knakar, dånar (som åskan), m. fl. d.

Tvenne opersonliga verber *ci è* eller *c'è*, och *vi è* eller *v'è*, det är, det gifs, det finns, brukas äfven i pluralis och konjugeras efter hjelpverbet *essere*, att vara. Det förra hänvisar på ett närbeläget och det sednare på ett aflägset föremål, till ex.: *in questo verziere non ci è ombra*, i denna trägård är det ingen skugga; *ma ci sono molte fontane*, men här finnas många springbrunnar; *in Isvezia vi è molta gente istruita*, i Sverige, der finns mycket kunnigt folk; *ma vi sono pochi uomini opulenti*, men der äro få menniskor öfverflödigt rika; *per esserne stati molti*, *non ve ne sono più*, derför att der varit många, så äro der numera inga.

I stället för *v' è* och *c' è* säges och skrifves också *evvi*, *ecci*, till ex.: *èvvi grande folla*, der är det stor trängsel; *ècci molta polvere*, här gifs det mycket damm; *fùvvi di tutto*, der var af allt; *non saràcci nessuno*,

det är visst ingen der. I Toskana nyttjas äfven, i stället för *v' è* och *c' è*, det likaså opersonliga verbet *vi ha* eller *v' ha*, samt *ci ha*, det har, understundom sammandragna till *havvi* och *hacci*; men i dessa fall användes endast singularet, till ex.: *havvi un ora, un mese, un anno*, &c. det är en timma, en månad, ett år, o. s. v.; *v' ha molta gente*, der är mycket folk, och *v' ha molti uomini*, der äro många menniskor; *vi ha di molte persone che credono*, det finns många personer som tro; *ed hàccene dell' altre che non credono punto*, och det gifves andra som alldeles icke tro; *quante miglia havvi di qui a Roma?* huru många mil är det härifrån till Rom? *hàccene più di mille*, der äro mer än tusen.

Som nybegynnare uti italienskan vanligtvis hafva förut börjat inhämta grunderna och språkreglorna antingen af latinen eller fransyskan, och åtminstone af modersmålet, svenskan, så anse vi dem i stånd att konjugera ett svenskt verb, det vill säga, utreda och framställa det i alla sina böjningsformer, så väl med afseende på nummer och personer, som efter dess serskilda sätt eller moder, och tidsförhållanden eller temporer. I denna öfvertygelsen skola vi, för korthets skull, uti svenskan af följande konjugations-tabeller, blott införa första personen i singularis. Ur samma skäl utsättas äfven uti italienskan blott första personen af de sammansatta tidsformerna, då de öfriga blott upprepa böjningsformerna af hjelpverberna *avere* och *essere*, med förflutna participet eller Supinum af det konjugerade kraftordet, så att när man har sett *ho, aveva, ebbi avuto*, &c. *sono, era, fui stato* &c., det blifver ganska lätt att sjelf tillägga: *hai, avevi, avesti*, &c. *avuto*, eller *sei, eri, fosti* &c. *stato* eller *stata*.

Italienska språket, om man grundligt betraktar det, har endast fyra moder eller sätt att uttrycka ett

verbshandling, nemligen: 1:o det obestämda, *Indefinito* eller *Infinitivo;* 2:o det berättande, *Indicativo;* 3:o det uppmanande, *Imperativo;* och 4:o det vilkorliga, *Congiuntivo* eller *Subjuntivo.*

Af det första härledas de egenskaps-ord, som i alla språk få namn af *Participier,* och antaga både aktiva och passiva former, samt hänförande till närvarande, förflutna eller kommande tidsförhållanden. En ytterligare form, benämnd *Gerundium,* är också en härledning ur den obestämda moden.

Tidsformerna eller temporerna, äro i alla verber blott fyra och heta på italienska: 1:o *Presente,* presens, närvarande; 2:o *Pendente,* imperfekt, oafgjord; 3:o *Passato semplice,* enkelt eller historiskt perfekt; 4:o *Futuro,* tillkommande. Trenne andra kallas *Passati composti,* sammansatta tidsformer, och utvecklas med tillhjelp af auxiliar-verber ställda framför hufvud-verbets supinum eller participium passivum. Konjunktivets enkla perfekt kallas vanligtvis *Condizionale* och *Correlativo presente,* samt är ett slags vilkorligt både presens och futurum, hvilket betecknar att något sker, eller skall ske, med ett vilkor, antingen då detta vilkor föregår eller följer handlingen eller förstås derunder. Till ex.: *Vorrei pregarvi di un favore,* jag skulle vilja bedja Er om en gunst; *il farei, se potessi,* jag skulle göra det, om jag kunde; *se avessi un libro, leggerei,* om jag hade en bok, skulle jag läsa; *vorremmo ben sapere il perchè,* vi ville gerna veta hvarföre.

Uti alla italienska kraftord träffas fyra tidsformer, som hafva enahanda ändelser, ehvad konjugationerna äro regelbundna eller icke, såsom efterstående Tabell utvisar:

1. **Imperfekt af Indikativen.**

	Singular.			Plural.		
Personer:	1:a.	2:a.	3:e.	1:a.	2:a.	3:e.
	-va,	*-vi*,	*-va*;	*-vamo*,	*-vate*,	*-vano*.

2. **Futurum af Indikativen.**

-rò, *-rai*, *-rà*; *-remo*, *-rete*, *-ranno*.

3. **Imperfektet af Konjunktiven.**

-ssi, *-ssi*, *-sse*; *-ssimo*, *-ste*, *-ssero*.

4. **Enkelt perfekt af Konjunktiven.**

-rei, *-resti*, *-rebbe*; *-remmo*, *-reste*, *-rebbero*.

(I Toskana säger man emellanåt i första personen af pluralis *-rèbbamo*, och i den tredje *-rèbbono*).

Hjelpverbet *essere*, att vara, är det enda kraftord som afviker från detta paradigm, och det blott uti den oafgjorda tidsformen af Indikativen.

Uti prydligare eller bunden stil säger man i konjunktivens enkla perfekt

-ria, *-resti*, *-ria*; *-ríamo*, *-reste*, *-ríano*.

Framför alla öfriga verber intages, i språkläran, första rummet af de oftanämnda hjelpverberna *essere*, att vara, och *avere*, att hafva, emedan dem förutan de öfriga kraftordens sammansatta böjningsformer ej kunna tillvägabringas. Kanske kunde man helt och hållit utelemna dessa auxiliar-konjugationer och på vederbörliga ställen, ibland de oregelbundna, lära och studera begge verbernas böjningar, samt dermed betydligt förenkla konjugations-läran. Men en så utomordentlig nyhet hafva vi, oaktadt vårt säte ibland italienska språkets lagstiftare, icke här vågat eller velat framställa, änskönt den uti vårt eget djupsinnigt manliga modersmål redan vunnit häfd och burskap.

Konjugation af hjelpverbet *Essere.*

Indefinito.

Presente: att vara, *essere.*
Supino: varit, *stato.*
Passato: att hafva varit, *essere stato* och *stata.*
Futuro: att skola vara, (varda, blifva) *essere per essere,* eller *avere ad essere.*
Participio presente: varande (*essente*).
Participio passato: (vorden, blifven) *stato, stata.*
Gerundio presente: i varandet, *essendo,* eller *sendo.*
Gerundio passato: i det man har varit, *essendo stato, stata, stati* och *state.*

Indicativo.

Presente: jag är: *sono, sei, è; siamo, siete, sono.*
Pendente: jag var: *era, eri, era; eravámo, eraváte, érano.*
Passato: jag var eller blef: *fui, fosti, fù; fummo, foste, furono.*
Futuro: jag skall eller vill vara: *sarò, sarai, sarà, saremo, sarete, saranno.*
Tempi composti: jag har, hade, o. s. v. varit: *sono, era, fui, sarò* &c. *stato* eller *stata* &c.

Imperativo.

Presente: Var! *sii,* eller *sia tu, sia colui; siamo, siate, siano.*

Congiuntivo.

Presente: att jag må vara: *ch'io sia, tu sii* eller *sia, egli sia, siamo, siate, siano.*
Pendente: jag måtte vara: *fossi, fossi, fosse; fossimo, foste, fossero.*
Condizionale: jag skulle eller ville vara: *sarei, saresti, sarebbe; saremmo, sareste, sarebbero* eller *sarebbono.*
Tempi composti: jag må, måtte, skulle eller ville vara: *sia, fossi, sarei stato,* &c.

Den studerande torde här sjelfmant hafva anmärkt, att i sammansatta tidsformer detta verb, i likhet med tyskan, polskan och andra äldre tungomål konjugeras helt och hållit oberoende af verbet *avere*, såsom det sker i svenskan, engelskan, fransyskan, spanskan, m. fl. Men derjemte bör också anmärkas att, såväl i detta som i alla med detsamma konjugerade verber, participierna alltid öfverensstämma med subjektet eller nominativen, så att en mansperson måste säga och skrifva: *sono* &c. *stato*, men ett fruntimmer: *sono* &c. *stata* och i pluralis *siamo* &c. *stati* eller *state*.

TJUGONDEANDRA FÖRELÄSNINGEN.

Fortsättning.

Konjugation af hjelpverbet *Avere*.

INDEFINITO.

PRESENTE: att hafva: *avere*.
SUPINO: haft: *avuto*.
PASSATO: att hafva haft: *avere avuto*.
FUTURO: att skola hafva: *avere ad avere* eller *essere per avere*.
PARTICIPIO PRESENTE: hafvande: *avente*.
PARTICIPIO PASSATO: hafd: *avuto*.
GERUNDIO PRESENTE: i hafvandet, eller i det man har: *avendo*.
GERUNDIO PASSATO: i det man har haft: *avendo avuto*.

INDICATIVO.

PRESENTE: jag har: *ho*, *hai*, *ha*; *abbiamo*, *avete*, *hanno*.

Pendente: jag hade: *avéva, avevi, aveva* eller *avea; avevámo, avevàte, avévano* eller *avéano.*

Passato semplice: jag hade (i en gifven tid) *ebbi, avesti, ebbe; avemmo, avesti, ebbero,* och understundom: *ebbimo, aveste, ebbono.*

Futuro: jag skall eller vill hafva: *avrò, avrai, avrà; avremo, avrete, avranno.*

Tempi composti: jag har, hade o. s. v. haft: *ho, aveva, ebbi, avrò,* &c. *avuto.*

Imperativo.

Presente: haf du! *abbi, abbia; abbiámo, abbiáte, ábbiano.*

Congiuntivo.

Presente: jag må hafva: *ábbia, ábbia, ábbia; abbiámo, abbiáte, ábbiano.*

Predente: jag måtte hafva: *avessi, avessi, avesse, avéssimo, aveste, avessere.*

Condizionale: jag skulle eller ville hafva: *avrei, avresti, avrebbe, avremmo, avreste, avrebbero,* eller *avrebbono.*

Tempi composti: jag må, måtte skulle eller ville hafva: *abbia, avessi, avrei,* &c. *avuto,* o. s. v.

Med afseende på bruket af hjelpverberna vid kraftordens böjningsformer, måste synnerligen anmärkas, att verbet *avere* nyttjas vanligtvis vid alla transitiver, hvilkas betydelse hänvisar på ett objekt utom oss sjelfva, som till ex.: *ho amato,* jag har älskat; *hai veduto,* du har sett; *ha udito,* han eller hon har hört, o. s. v. Deremot brukas *essere* vid de kraftord, hvilka i sin betydelse icke gå ut ur den person eller det subjekt som talar eller verkar, och hvilka just derför kallas intransitiva, eller neutrala, som till ex.: *sono vissuto,* jag har lefvat; *egli è morto,* han har dött, eller är död; *noi siamo andati,* vi hafva gått, eller äro gångna;

essi sono venuti, de hafva kommit, eller äro komna. Denna regel är likväl icke utan sina undantag, och öfverträdes ofta för välljudets skull och för en prydligare rundhet och höjning i stilen. Således finner man hos de bästa författare både *ha* och *è molto tempo*, det är längesedan; *ho* och *sono vissuto*, jag har lefvat; *ho* och *sono corso*, jag har sprungit; *èbbevi* och *fùvvi gran concorso*, det var ett stort tillopp af folk. Och hos Boccaccio läser man: *sentendo Arriguccio essere corso dietro a Ruberto*, i det han hörde att Hindrik hade sprungit efter Robert, och korrt derefter: *Avendo corso dietro all' amante tuo*, då du har sprungit efter din älskare. *Dormire*, att sofva, konjugeras vanligtvis med *avere* till ex.: *niente la notte passata aveva dormito*, han hade alldeles icke sofvit den förflutna natten; men Boccaccio, som skrifvit detta exempel, visar med ett annat: *senza sapere ove la notte dormito si fosse*, utan att veta hvar han hade sofvit om natten, att samma verb, omändradt till reflexivt, fordrar hjelpverbet *essere*.

I stället för detta sistnämnda hjelpverb bruka italienarne rätt ofta neutrala kraftorden *venire*, att komma, *stare* att stå, vara, befinnas, vara sysselsatt med, och *andare*, att gå, hålla på, o. s. v. till ex.: *egli viene reputato per un uom dabbene*, han är ansedd för en rättskaffens man; *ciò mi viene detto da molti*, detta är mig sagdt af många personer; *io vo facendo qualche cosa pel vostro vantaggio*, jag håller på att göra något till er båtnad; *andrà tosto rovinato*, han skall snart blifva ruinerad; *la cosa stà come vi dico*, saken är, förhåller sig, såsom jag säger er; *stavamo pranzando allorche giunse vostro fratello*, vi höllo på att spisa middag, när er bror inträffade.

Alla öfriga italienska kraftord kunna, likasom i svenskan och andra lefvande språk, beqvämligast indelas

uti regelbundna (*verbi regolari*), oregelbundna, (*verbi irregolari* eller *anomali*) och defektiva eller ofullständiga (*verbi difettivi*). De förstnämnda böjas regelmässigt efter tre serskilda konjugationer, som igenkännas af ändelsen på deras infinitiver, perfekter och supiner.

Den första har i aktiva formen infinitiv på *are*, perfektet på *ai* och supinet på *ato*; såsom *amare*, att älska, *amai*, jag älskade eller har älskat, och *amato* älskat.

Den andra har infinitiven på *ere*, perfektet på *ei* och supinet på *uto*; som *temere*, att frukta, *temei*, jag fruktade, *temuto*, fruktat.

Den tredje har infinitiven på *ire*, perfektet på *ii*, och supinet på *ito*; som *sentire*, att känna, *sentii* jag kände, *sentito*, känt.

Passiverna, hvilka blott äro sammansättningar af supinet eller participet med böjnings-formerna af hjelpverbet *essere*, kunna lätt utvecklas efter detta verbs konjugations-tabell, hvarvid, som redan är anmärkt, participet, allt efter subjektets natur, förändras till Gener och Nummer.

Tabell öfver de tre regelbundna konjugationerna.

INDEFINITO.

	Presente:	Participio passato:	Gerundio:
1.	*Am-are;*	*-ato, -ata, -ati, -ate;*	*-ando.*
2.	*Tem-are;*	*-uto; -uta, -uti, -ute;*	*-endo.*
3.	*Sent-ire;*	*-ito, -ita, -iti, -ite;*	*-endo.*

INDICATIVO.

		Singularis.	Pluralis.
Presente:	1.	*Am-o, -i, -a;*	*-iamo, -ate, -ano.*
	2.	*Tem-o, -i, -e;*	*-iamo, -ete, -ono.*
	3.	*Sent-o, -i, -e;*	*-iamo, -ite, -ono.*
Predente:	1.	*Am-ava, -avi, -ava;*	*-avámo, -aváte, -ávano.*
	2.	*Tem-eva, -evi, -eva;*	*-evamo, -evate, -evano.*
	3.	*Sent-iva, -ivi, -iva;*	*-ivamo, -ivate, -ivano.*

Passato: 1. *Am-ai, -asti, -ò; -ammo, -aste, -arono.*
2. *Tem-ei, -esti, -è; -emmo, -este, -erono.*
3. *Sent-ii, -isti, -ì; -immo, -iste, -irono.*

Futuro: 1. *Am-erò, -erai, -erà; -eremo, -erete, -eranno.*
2. *Tem-erò, -erai, -erà; -eremo, -erete, -eranno.*
3. *Sent-irò, -erai, -irà; -iremo, -irete, -iremo.*

Imperativo.

Presente: 1. *Am-a, -i; -iamo, -ate, -ino.*
2. *Tem-i, -a; -iamo, -ete, -ano.*
3. *Sent-i, -a; -iamo, -ite, -ano.*

Congiuntivo.

Presente: 1. *Am-i, -i, -i; iamo, -iate, -ino.*
2. *Tem-a, -a, -a; -iamo, -iate, -ano.*
3. *Sent-a, -a, -a; -iamo, -iate, -ano.*

Pendente: 1. *Am-assi, -assi, -asse; -assimo, -aste, -assero.*
2. *Tem-essi, -essi, -esse; -essimo, -este, -essero.*
3. *Sent-issi, -issi, -isse; -issimo, -iste, -issero.*

Condizionale: 1. *Am-erei, -eresti, -erebbe; eremmo, -ereste, -erebbero* eller *-erebbono.*
2. *Tem-erei, -eresti, -erebbe; -eremmo, -ereste, -erebbero* eller *-erebbono.*
3 *Sent-irei, -iresti, -irebbe; -iremmo, -ireste, -irebbero* eller *-irebbono.*

Första Konjugationen.

-are, -ante, -ato, -ando, -ai, -erei.

Indefinito.

Presente: att älska: *amare.*
Supino: älskat: *amato.*
Passato: att hafva älskat: *avere amato.*
Futuro: att skola älska: *avere ad amare,* eller *essere per amare.*
Participio presente: älskande: *amante.*
Participio passato: älskad, älskadt: *amato,* m. *amata,* f.
Gerundio presente: i det man älskar: *amando.*
Gerundio passato: i det man har älskat: *avendo amato.*

INDICATIVO.

PRESENTE: jag älskar: *io amo, tu ami, egli ama; noi amiamo, voi amate, eglino amano.*

PENDENTE: jag älskade: *amava, amavi, amava; amavámo, amaváte, amávano.*

PASSATO: jag älskade, eller har älskat: *amai, amasti, amò; amammo, amaste, amarono.*

FUTURO: jag skall eller vill älska: *amerò, amerai, amerà; ameremo, amerete, ameranno.*

TEMPI COMPOSTI: jag har, hade, skall hafva o. s. v. älskat; *ho, aveva, ebbi, avrò,* &c. *amato.*

IMPERATIVO.

PRESENTE: älska! *ama tu, ami egli; amiamo, amate, amino.*

CONGIUNTIVO.

PRESENTE: jag må älska: *ami, ami, ami; amiamo, amiate, amino.*

PENDENTE: jag måtte älska: *amassi, amassi, amasse; amassimo, amaste, amassero.*

CONDIZIONALE: jag skulle eller ville älska: *amerei, ameresti, amerebbe; ameremmo, amereste, amerebbero* eller *amerebbono.*

TEMPI COMPOSTI: jag må, måtte, skulle, ville o. s. v. hafva älskat: *abbia, avessi, avrei* &c. *amato.*

Verber som slutas på *-care* och *-gare*, såsom *giuocare*, att spela, leka; *peccare*, att synda; *pagare*, att betala; *pregare*, att bedja; *recare*, att medföra, frambära; *stancare*, att trötta; *vangare*, gräfva opp jorden m. fl. antaga i denna konjugation ett *h*, när *c* eller *g* möter vokalerna *e* och *i*. Exempel:

INDICATIVO.

PRESENTE:

jag spelar: *io giuoco;* jag betalar: *io pago.*
tu giuochi; *tu paghi.*

	ei giuoca;	*ei paga.*
	noi giuochiamo, &c.	*noi paghiamo* &c.

FUTURO:

jag skall spela:	*giuocherò;*	jag skall betala:	*io pagherò* &c.
	giuocherai;		*pagherai.*
	giuocherà;		*pagherà.*
	giuocheremo, &c.		*pagheremo* o. s. v.

IMPERATIVO.

Spela! *giuoca, giuochi;* Betala! *paga, paghi.*
giuochiamo, giuochino; *paghiamo, paghino.*

CONGIUNTIVO.

PRESENTE:

Jag må spela:	*ch'io giuochi;*	jag må betala:	*ch'io paghi.*
	che tu giuochi;		*che tu paghi.*
	ch'ei giuochi;		*ch'ei paghi.*
	giuochiamo, &c.		*paghiamo* o. s. v.

CONDIZIONALE:

Jag ville spela:	*giuocherei;*	jag ville betala:	*pagherei.*
	giuochereste;		*pagheresti.*
	giuocherebbe;		*pagherebbe.*
	giuocheremmo, &c.		*pagheremmo* o.s.v.

Verber med oordentlig böjning (anomala eller afvikande) af denna konjugation äro blott trenne, nemligen: *andare,* att gå, hända, tilldraga sig; *dare,* att gifva, stöta, stöta mot, vetta; och *stare,* att stå, vara, befinnas, vistas, ligga, vara sysselsatt, må väl eller illa, kläda väl eller illa, vara i begrepp, stå tillreds o. s. v. Verbet *fare,* att göra, såsom syncoperadt eller sammandragit af *facere,* tillhörer andra konjugationen.

Andare, att gå; *andato,* gått; *andante,* gående; *andando,* i det man går. *Vò* eller *vado,* jag går; *vai, va; andiamo, andate, vanno. Andava,* jag gick, o. s. v. *Andai,* jag gick eller har gått, o. s. v.

Andrò eller *andero*, jag skall eller vill gå; *sono*, *era*, *fui*, *sarò* &c. *andato*, jag har, hade skall hafva o. s. v. gått. *Va* eller *vai*, gå! *vada*; *andiamo andate*, *vadano*. *Che vada*, &c. att jag må gå, o. s. v. *che andassi*, &c. att jag måtte gå; *andrei* eller *anderei*, jag skulle eller ville gå.

Dare, att gifva; *dato*, gifvit; *dante*, gifvande; *dando*, i det man gifver. *Do*, jag gifver; *dai*, *dà*; *diamo*, *date*, *danno*. *Dava*, &c. jag gaf, o. s. v. *Diedi* eller *detti*, jag gaf eller har gifvit; *desti*, *diede* eller *dette* och *diè*; *demmo*, *deste*, *diedero* eller *dettero*, *dierono* och *dienno*. *Darò*, &c. jag skall eller vill gifva o. s. v. *Ho*, *aveva*, *ebbi*, *avrò*, &c. *dato*, jag har, hade, skall hafva o. s. v. gifvit. *Dà*, gif! *dia*, *diamo*, *date*, *diano*. *Ch'io dia*, &c. jag må gifva o. s. v. — *che dessi* &c. jag måtte gifva o. s. v. *darei*, jag skulle eller ville gifva.

Märkvärdigt är, att alla komposita af dessa två verber *andare* och *dare*, såsom *antiandare*, att gå förut, föregå; *malandare*, förderfva sig, förstöras; *riandare*, återgå, gå tillbaka, granska; *trasandare*, försumma; *accircondare* och *circondare*, omgifva; *ridondàre*, öfverflöda, m. fl. böjas regelmässigt; undantagande blott *addare* eller *addarsi*, varseblifva, vara begifven på, öfverlemna sig åt, *disdare*, aftaga, falla, luta till undergång, *ridare*, återgifva, och *sdare* eller *sdarsi*, blifva lat, orklös, lättjas.

Stare, att stå, vara, o. s. v. *Stato*, stått; *stante*, stående; *stando*, i det man står. *Sto*, jag står; *stai*, *stà*; *stiamo*, *state*, *stanno*. *Stava*, &c. jag stod, o. s. v. *Stetti*, jag stod eller har stått; *stesti*, *stette* och *stiè*; *stemmo* eller *stettimo*, *steste*, *stettero*. *Starò* &c. jag skall stå, o. s. v. *Stà*, stå! *stia*; *stiamo*, *state*, *stiano*. *Ch'io stia*, &c. jag må stå o. s. v. *Che stessi*,

jag måtte stå, o. s. v. *Starei*, jag skulle eller ville stå, o. s. v.

Här anmärkes ännu, att *ristare* och *ristarsi*, upphöra, stadna, hejda sig; *soprastare*, stå öfver, herrska, öfverträffa, öfverhänga, förestå, fortfara att qvarblifva, uppskjuta, stå och söla, och *sottostare*, stå eller ligga under, konjugeras lika med stamverbet. Men *constare*, vara tydlig, viss, o. s. v. *distare*, vara aflägsen; *instare*, påstå, yrka; *ostare*, sätta sig emot, vara vidrig, sträfva emot; *sostare*, stadna, hejda, m. fl. äro regelbundna likasom *amare*.

TJUGONDETREDJE FÖRELÄSNINGEN.

Fortsättning.

Andra Konjugationen.

-ere, *-ente*, *-uto*, *-endo*, *-ei*, *-erò*.

INDEFINITO.

PRESENTE: att frukta: *temére*.

SUPINO: fruktat: *temuto*.

PASSATO: att hafva fruktat: *avere temuto*.

FUTURO: att skola frukta: *avere a temere*, eller *essere per temere*.

PARTICIPIO PRESENTE: fruktande: *temente*.

PARTICIPIO PASSATO: fruktad, fruktadt: *temuto*, *temuta*.

GERUNDIO PRESENTE: i det man fruktar: *temendo*.

GERUNDIO PASSATO: i det man har fruktat: *avendo temuto*.

INDICATIVO.

PRESENTE: jag fruktar: *io temo*, *tu temi*, *ei teme*; *temiamo*, *temete*, *temono*.

PENDENTE: jag fruktade: *temeva* eller *temea*, *temevi*, *temeva* eller *temea*; *temevámo*, *temeváte*, *temévano* eller *temeano*.

PASSATO: jag fruktade, eller har fruktat: *temei*, *temesti*, *temè* eller *temette*; *tememmo*, *temeste*, *temerono* eller *temettero*.

FUTURO: jag skall eller vill frukta: *temerò*, *temerai*, *temerà*; *temeremo*, *temerete*, *temeranno*.

TEMPI COMPOSTI: jag har, hade, skall hafva o. s. v. fruktat: *ho*, *avea*, *ebbi*, *avrò*, &c. *temuto*.

IMPERATIVO.

PRESENTE: frukta! *temi*, *tema*; *temiamo*, *temete*, *temano*.

CONGIUNTIVO.

PRESENTE: jag må frukta: *Ch'io tema*, *tu tema*, *ei tema*; *temiamo*, *temiate*, *temano*.

PENDENTE: jag måtte frukta: *temessi*, *temessi*, *temesse*; *temessimo*, *temeste*, *temessero*.

CONDIZIONALE: jag skulle eller ville frukta: *temerei*, *temeresti*, *temerebbe*; *temeremmo*, *temereste*, *temerebbero* eller *temerebbono*.

TEMPI COMPOSTI: jag må, måtte, skulle hafva fruktat o. s. v.: *abbia*, *avessi*, *avrei*, *temuto*.

Af de kraftord som lyda under denna konjugation hafva somliga, liksom i närvarande paradigm, en jemn infinitiv (*indefinito piano*), andra åter, och de flesta, en halkande eller rullande (*indefinito sdrucciolo*), såsom *crédere*, att tro; *báttere*, att slå; *pérdere*, att förlora, m. fl. d. — Ur detta skäl hafva många språklärare, i stället för tre konjugationer, bestämt fyra; men som denna skillnad i tonvigten på stafvelsen nästföre de två sista, icke har något slags inflytelse på böjnings-formerna, så anse vi denna indelning för öfverflödig, om icke helt och hållit onyttig. Dock likväl tro vi det icke vara ur vägen att här upp-

ställa ett paradigm öfver ett af detta så kallade *verbi sdruccioli.*

Konjugation af verbet *Credere.*

Indefinito.

Presente: att tro: *crédere.*

Supino: trott: *creduto.*

Passato: att hafva trott: *avere creduto.*

Futuro: att skola tro: *avere a credere,* eller *essere per credere.*

Participio presente: troende: *credente.*

Participio passato: trodd, trodt: *creduto* m. *creduta* f.

Gerundio presente: i det man tror: *credendo.*

Gerundio passato: i det man har trott: *avendo creduto.*

Indicativo.

Presente: jag tror: *io credo, tu credi, ei crede; crediamo, credete, credono.*

Pendente: jag trodde: *credeva* eller *credea, credevi, credeva* eller *credea; credevámo, credeváte, credévano* eller *credéano.*

Passato: jag trodde, eller har trott: *credéi* eller *credetti, credesti, credè* eller *credette; credemmo, credeste, credettero.*

Futuro: jag skall eller vill tro: *crederò, crederai, crederà; crederemo, crederete, crederanno.*

Tempi composti: jag har, hade, skall hafva o. s. v. trott: *ho, avea, ebbi, avrò,* &c. *creduto.*

Imperativo.

Presente: Tro! *credi, creda; crediamo, credete, credano.*

Congiuntivo.

Presente: jag må tro: *ch'io creda, tu creda, ei creda; crediamo, crediate, credano.*

Pen-

PENDENTE: jag måtte tro: *credessi, credessi, credesse; credessimo, credeste, credessero.*

PASSATO: jag skulle eller ville tro: *crederei, crederesti, crederebbe; crederemmo, credereste, crederébbero* eller *crederebbono.*

TEMPI COMPOSTI: jag må, måtte, skulle eller ville tro, *abbia, avessii, avrei,* &c. *creduto.*

Några få verber som ändas på *istere,* så som *assistere,* att bistå, hjelpa; *consistere,* bestå; *desistere,* afstå; *esistere,* vara till; *insistere,* yrka; *persistere,* framhärda; *resistere,* motså, och *sussistere,* hafva bestånd, hvilka i öfrigt böjas alldeles lika med *credere,* hafva i supinet och participet *assistito, consistito, desistito, esistito, insistito, persistito, resistito* och *sussistito.*

Af de öfriga till denna konjugation hörande anomala eller afvikande kraftord hafva blott tjuge stamverber och sjuttiosju komposita tonvigten på stafvelsen näst före den sista; men deremot är antalet af dem som hafva de tvenne sista stafvelserna korta så stort, att blott de ursprungliga stamverberna uppgå till etthundrade och femtio, och med deras komposita till närmast fyrahundrade. Några af deras konjugationer äro nästan öfverallt oregelbundna, så när som uti imperfekterna, så väl af indikativen, som af konjunktiven; andra afvika från regeln i presens, andra åter, och de flesta, i enkla eller historiska perfektet och i supinum. Slutligen finnas äfven några, som genom en sammandragen eller förkortad infinitiv bildas oordentligt uti enkla futurum och i *Condizionale.* Som en allmän regel kan antagas att verberna äro mestadels afvikande uti supinum, i presens såväl af indikativen som af konjunktiven, i enkla perfektet och uti imperativen.

Men utom denna allmänna regel bör än vidare i synnerhet anmärkas:

1:o Att tredje personen i pluralis af *Indicativo presente* och tredje personerna af båda nummerna i enkla perfektet, bildas af första personen uti samma tidsformer; deremot bildas andra och tredje personerna i singularis och de två första i pluralis af infinitiven, som till exempel uti verberna *dolére*, klaga, smärta, bedröfva sig; *giacére*, ligga; *conoscere*, känna, förstå sig på, m. fl. såsom synes af följande:

Dolgo, duoli, duole; doliamo, dolete, dolgono;
Dolsi, dolesti, dolse; dolemmo, doleste, dolsero.
Giaccio, giaci, giace; giaciamo, giacete, giacciono;
Giacqui, giacesti, giacque; giacemmo, giaceste, giacquero.
Conosco, conosci, conosce; conosciamo, conoscete, conoscono.
Conobbi, conoscesti, conobbe; conoscemmo, conosceste, conobbero.

Hvaraf följer att när ett verb i enkla perfektet är afvikande, så bör detta blott förstås om första och tredje personen i singularis och om den tredje i pluralis. Således böjas, till ex.

Fare (*facere*), att göra, till *feci, fece, fecero.*
Rispondere, att vara: *risposi, rispose, risposero.*
Sapere, att veta: *seppi, seppe, seppero.*
Scerre (*scegliere*), att välja: *scelsi, scelse, scelsero.*
Volere, att vilja: *volli, volle, vollero.*

2:o Att när ett verb är afvikande uti presens af indikativen, så afviker det äfven i samma tidsform af konjunktiven och uti imperativen, likväl vanligast blott i singularis, samt i tredje personen af pluralis. Till ex.: *tenere*, att hålla; *udire*, att höra och *uscire*, att gå ut, o. s. v.

INDICATIVO PRESENTE.

Sing.: *Tengo, tieni, tiene,*
odo, odi, ode,
esco, esci, esce;

Plur.: *teniamo, tenete, tengono.*
udiamo, udite, odono.
usciamo, uscite, escano.

Congiuntivo presente.

Sing.: *tenga, tenga, tenga,*
oda, oda, oda,
esca, esca, esca;
Plur.: *teniamo, teniate, tengano.*
udiamo, udiate, odano.
usciamo, usciate, escano.

Imperativo.

Sing.: *tieni, tenga; odi, oda; esci, esca.*
Plur.: *teniamo, tenete, tengano.*
udiamo, udite, odano.
usciamo, uscite, escano.

Detta är fallet med alla verber som uti infinitiven slutas på *ire* och i första personen af indicativo presente på *isco*, som *ardisco*, jag vågar; *capisco*, jag begriper; *patisco*, jag lider; *unisco*, jag förenar, m. m. fl.

3:o Att åtskilliga verber som ändas på *cere, ere, gliere* och kort *nere* hafva, jemte denna infinitiv, en förkortad på *rre*, som till exempel: *adducere*, att tillföra, som också skrifs *addurre; tracre*, att draga, *trarre; togliere*, att gripa, *torre; ponere*, att lägga, sätta, o. s. v. *porre*. Hit höra dessutom *fare* (*facere*) och *dire* (*dicere*) hittills, men oriktigt, räknade till första och tredje konjugationerna. När en dylik sammandragning äger rum uti infinitiven så bildas futurum och *condizionale* af den förkortade infinitiven på följande sätt:

Futuro: *addurrò, trarrò, torrò, porrò, dirò, farò.*
Condizionale: *addurrei, trarrei, torrei, porrei, direi, farei.*

4:o Att största delen af de verber som slutas på *lere* och längt *nére*, antaga i sina närvarande indikativa

och konjunktiva tidsformer, samt i det uppmanande sättet, ett *g* efter första konsonanten af ändelserna, som till exempel: *dolére*, att klaga, m. m. som har *dolgo*, *dolga*; *tenére*, att hålla, *tengo*, *tenga*; äfven *porre* af *ponere*, *scerre* af *scegliere* m. fl. hafva *pongo*, *ponga*, *scelgo*, *scelga*, o. s. v. Uti *solére*, att pläga, *volére*, att vilja, sättes likväl detta *g* framför bokstafven *l*, så att man skrifver *soglio*, *soglia* och *voglio*, *voglia*. Några få verber som gå ut på *rére*, bortkasta uti nyssnämnda tidsformer första bokstafven af ändelsen och antaga i dess ställe ett långt *j*, såsom *parére*, att synas, som har *pajo*, och *paja*, *apparére*, blifva synlig, *appajo*, *appaja*, m. fl.

5:o Att det gifves blott fyra verber med ändelse på långt *ere* som äro afvikande uti sina supiner och participier, nemligen: det nyssnämnda *parere*, som har *parso*, *persuadére*, att öfvertala, *persuaso*, *rimanere*, qvarblifva, *rimaso* och *rimasto*, samt *solere*, att pläga, som har *solito*. Alla de öfriga sexton, som ej äro defektiva, hafva sina supiner på *uto*.

Några moderna språklärare hafva trott sig vinna tid och tydlighet med att, utan afseende på de regelbundna konjugationerna, uppställa de oregelbundna i ren alfabetisk ordning, och under hvart och ett verb utvisa de afvikningar ifrån allmänna regeln som förete sig uti språkets hundradefemtiotre ursprungligt anomala kraftord. Andra deremot, och vi med dem, föredraga den mer till sina grunder återförande methoden att anordna dem under sina motsvariga regelbundna konjugationer; dock likväl så att vi, under vissa ändelse-rubriker, der uppställa dem i alfabetisk ordning, hvarvid i förhand anmärkes, att vi, till undvikande af vidlyftighet och repetering uti hvarje paradigm, endast angifva de ifrån allmänna regeln afvikande tids- och persons-former.

Ibland de tjuge anomala stamverber som hänföras till ändelsen på långt *ére*, äro aderton fullständiga och två ofullständiga, samt tvenne andra som högst sällan träffas använda i det nyare språkbruket.

1. ***Avére***, att hafva, se ofvanföre i 22:a föreläsningen (sid. 102), och häraf *riavere*, återstå.

2. ***Bérė***, hopdragit af *bevere*, att dricka, *beuto*, druckit, *beendo*, i det man dricker. — *Beo, bei, bee; beiamo, beete, beono. Beeva*, &c. *bevvi* eller *bebbi, beesti, bevve* eller *bebbe. Berò*, &c. *Bei, bea; beiamo, beete, beano, che bea, beiate, beano. Beessi* &c. *berei*, &c. — För öfrigt se verbet *Bevere* härefter. Komposita *imbere*, insupa, dricka in, andas in; *ribere*, å nyo dricka: *strabere*, dricka som en häst, följa samma böjningsformer.

3. ***Cadére***, att falla, *caddi, cadeste, cadde; cademmo cadeste, caddero. Caderò* eller *cadrò. Caderei* eller *cadrei*. Likaså böjas komposita: *accadere*, att hända, *decadere*, komma af sig, *dicadere* och *discadere*, falla, aftaga, *miscadere*, misslyckas, slå illa ut, *ricadere*, återfalla, *scadere*, förfalla.

4. ***Dolére*** och *dolersi*, smärta, förtryta, klaga, beklaga sig; *doluto* eller *dolto, dolendo. Dolgo* eller *doglio, duoli, duole; doliamo, dolete, dolgono. Doleva*, &c. *Dolsi, dolesti, dolse; dolemmo, doleste, dolsero. Dorrò* &c. *Duoliti, dolga* eller *doglia; dogliamo, dolete, dolgano* eller *dogliano. Che dolga, dolessi* &c. *Dorrei* &c. Likaså *condolere*, beklaga, *ridolere*, lukta, ge lukt, *ridolersi*, å nyo beklaga sig, och *sdolere*, trösta sig, upphöra att klaga eller sörja.

5. ***Dovére***, att böra, skola, må, vara skyldig; *dovuto, dovendo. Devo, debbo* och *deggio; devi, dei; devi, debbe, dee; dobbiamo, dovete, deveno, debbono* och *deggiono, dovea* &c., *dovetti* &c., *dovrò* &c. Utan

imperativ i andra person. *Debba, dobbiamo, debbano, dovesse* &c., *dovrei* &c.

TJUGONDEFJERDE FÖRELÄSNINGEN.

Fortsättning.

---

6. **Giacére,** att ligga; *giaciuto, giacente, giacendo. Giaccio, giaci, giace; giaciamo, giacete, giacciono. Giaceva* &c. *Giacqui, giacesti, giacque, giacquero. Giacerò* &c. *Che giaccia, giacessi* &c. *Giacerei* &c. Likaså dess enda kompositum *soggiacere* eller *sottogiacere,* att ligga under, vara underkastad, utsatt för, o. s. v.

7. **Parére** och *apparére,* att synas, visa sig, vara klar, tydlig, m. m. *Paruto* och *parso, parendo. Pajo, pari, pare; paiamo, parete, paiono. Pareva* &c. *Parvi, paresti, parve; paremmo, pareste, parvero. Parrò* &c. *Pari, paja; pajamo, parete, pajano. Ch'io paia, pajate, parressi, parrei* &c. Likaså *diparere, disparere* och *trasparere.*

8. **Persuadére,** att öfvertala, förmå, öfvertyga, bevisa; *persuaso, persuadendo, persuasi, persuase, persuasero.* Likaså *dissuadere,* afråda, afstyrka.

9. **Piacére,** att behaga, *piaciuto, piacendo,* böjes alldeles lika med *giacere,* hvilket äfven gäller för dess komposita *compiacere,* villfara, *dispiacere* och *spiacere,* misshaga.

10. **Potére,** att kunna, *potuto, potendo. Posso, puoi, può, puole* och *puote; possiamo, potete, possono.*

Poteva &c. *Potei* &c. *Potrò* &c. Utan imperativ *Ch'io, tu, egli possa, possiamo, possiate, possano; potessi* &c., *potrei* &c.

11. ***Rimanére,*** och hopdragit *rimarre,* att qvarstadna, dröja, återstå; *rimasto* och *rimaso, rimanendo. Rimango, rimani, rimane; rimaniamo, rimanete, rimangono. Rimaneva* &c. *Rimasi, rimanesti, rimase; rimasero; rimarrò* &c. *Che rimanga* eller *rimanghi, rimanga, rimanghiamo, rimangano; rimanessi* &c. *Rimarrei* &c. Likaså *permanere,* att qvarblifva, fortvara, men som ej får synkoperas.

12. ***Sapére,*** att veta, *saputo, sapendo.* — *So, sai, sa; sappiamo, sapete, sanno. Sapeva* &c. *Seppi, sapesti, seppe; sapemmo* och *seppimo, sapeste, seppero. Saprò. Sappi; sappia, sappiate, sappiano. Sapessi* &c. *Saprei.* Likaså *antisapere, assapere, risapere, soprassapere, strasapere.*]

13. ***Sedére,*** att sitta; *seduto, sedente, sedendo. Siedo* eller *seggo, siedi, siede; sediamo* eller *seggiamo, sedete, siedono* eller *seggono. Sedeva. Sedei* eller *sedetti. Sederò. Siedi, sieda* eller *segga; sediamo* eller *seggiamo, sediate* eller *seggiate, siedano* eller *seggano. Sedessi. Sederei.* — Likaså *assedere, possedere, presedere, risedere, soprassedere.*

14. ***Tacére,*** att tiga, *taciuto, tacendo,* går helt och hållit som *giacere* och *piacere.*

15. ***Tenére,*** att hålla, hafva, äga, besitta, råda om; *tenuto, tenente, tenendo. Tengo, tieni, tieni; teniamo, tenete, tengono. Teneva. Tenni, tenne, tennero. Terrò. Tieni, tenga; teniamo* eller *tegnamo, teniate, tengano. Tenessi* &c. *Terrei* &c. Likaså alla dess komposita: *appartenere, astenere, attenere, contenere, detenere, distenere, ditenere, frastenere, intertenere,*

intrattenere, mantenere, ottenere, partenere, rattenere, ritenere, soprattenere, sostenere, trattenere.

16. ***Valére***, att förmå, duga, gälla, anses; *Valuto* och *valso, valendo. Vàlgo* eller *vaglio, vali, vale; vagliamo, valete, vagliono. Valeva. Valsi, valse, valsero. Varrò. Vali, valga* eller *vaglia. Che valga* eller *vaglia, vaglia* eller *valghi, vaglia; vagliamo, valiate, vagliano* eller *valgano. Valessi. Varrei* &c. Likaså *contravvalere, disvalere, equivalere, prevalere, rivàlersi* &c.

17. ***Vedére***, att se, *veduto* eller *visto, vedendo* eller *veggendo. Vedo* eller *veggo, vedi, vede; Vediamo, vedete, vedono, veggono* eller *veggiono. Vedeva. Veddi* eller *vidi, vedesti, vide; vidimo, vedeste, videro. Vedrò. Che veda, vegga* eller *veggia; vedano, veggano* eller *veggiano. Vedessi. Vedrei* &c. Likaså *antivedere, avvedersi, contravvedere, divedere, malvedere, prevedere, provvedere, ravvedersi, rivedere, sopravvedere, sprovvedere, stravedere, travedere.*

18. ***Volére***, att vilja; *voluto, volendo. Voglio* eller *vo', vuoi, vuole* eller *vuo'; vogliamo, volete, vogliono. Voleva* &c. *Volli, volesti, volle, vollero. Vorrò. Vogli, voglia, vogliano. Che voglia* &c. *Volessi. Vorrei* &c. Likaså dess komposita: *disvolere, rivolere, stravolere, svolere.*

De tvenne ofullständiga verberna äro:

19. ***Calére***, vara maktpåliggande; *caluto, calendo*, har, såsom impersonelt defektiv blott följande tredje personer af singularis. *Cale, caleva, calse, calerà* eller *carrà. Caglia. Calesse, calerebbe* eller *carrebbe.*

20. ***Solére***, pläga, bruka, *solito, solendo* eller *essendo solito. Soglio, suoli, suole; sogliamo, solete,*

sogliono; eller *sono solito*, jag är van, *sei solito*, *è solito*, *siamo*, *siete*, *sono soliti;* *soleva* &c. eller *era solito* o. s. v. *Sarò solito* &c. *Che soglia*, *sogliamo*, *sogliate*, *sogliano;* *che sia solito* &c. *Fossi*, *sarei solito*.

Tvenne andra, äfvenså defektiva verber *capére*, innefatta, och *licére*, att vara tillåtit, passa sig, o. s. v. skrifvas bättre med kort *e*, nemligen *cápere* och *lécere*, samt hafva, utom participerna *capito* och *lecito* blott tredje personen i singularis af presente indicativo: *Cape* och *lice* eller *lece*. *Capére* har någon gång *capeà* uti pendente och *cappia* uti imperativen och presente congiuntivo. — Några hithörande af latinen lånade verber, såsom *congaudére*, att förlusta sig med någon; *ebére*, aftyna, aftaga, *esercére*, öfva, utöfva; *fetére*, stinka, lukta illa; *gaudére*, roa, fägna sig; *tepére*, vara ljum; *vigére*, vara kry, fortfara i godt tillstånd, i sin fulla kraft; alla defektiva, äro nuförtiden nästan helt och hållit försvunna utur språkbruket.

Alla afvikande verber, som slutas på kort *ere*, kunna hänföras till en af de femtiosex efterföljande ändelser af det obestämda sättet eller infinitiven:

1. *-ácere*, hopdragit till *are*, med particip på *atto*, gerundium på *acendo*, presente indicativo på *accio*, och passato semplice på *eci*.

Fare, *facere*, att göra; *fatto*, *facendo*, *faccio*, *feci*, *farò*. *Fa*, *faccia*, *facessi*, *farei*. Likaså *affarsi*. *assuefare*, *confarsi*, *contraffare*, *disfare*, *misfare*, *rifare*, *sopraffare* o. s. v.

2. *-áere* eller *aggere*, hopdragit till *-arre*, *-atto*, *-aendo*, *-aggo*, *-assi*, *-arrò*.

Trarre, att draga; *tratto*, *traendo*, *traggo*, *trassi*, *trarrò* &c. med dess komposita *astrarre*, *attrarre*, *contrarre*, *detrarre*, *distrarre*, *estrarre*, *protrarre*, *rattrarre*, *ritrarre*, *sottrarre*.

3. *-ádere, aso, ado, asi.*

Radere, att skrapa, utplåna, raka; *raso, rado, rasi, raderò*. Likaså *evadere* och *invadere*.

4. *-ándere, anto, anso* eller *áso, ando, asi.*

Spandere, att spilla, utösa; *spanduto, spanto, spaso; spando, spandei, spandetti* eller *spasi*. Likaså *espandere* och ***scundere***.

5. *-ángere, anto, ango, ansi.*

Frangere, att bryta sönder, slå i stycken, *franto, frango, fransi*. Likaså *offrangere, infrangere* eller *infragnere*, och *rifrangere*, när det betyder att å nyo sönderslå; men när dermed menas ljusstrålarnas brytning som gå ur ett medium i ett annat, så har det supinum eller participium *rifratto*. ***Piangere*** eller *piagnere*, att gråta, med sina komposita *compiagnere, rimpiagnere, ripiagnere, soprappiagnere*, har, likasom *frangere, pianto, piansi; compianto, compiansi* o. s. v. — ***Angere***, att qvälja, bedröfva, är i sig sjelft ett defektivt verb, som har blott *ange*, han, hon eller det bedröfvar.

6. ***Ardere***, att bränna, enstaka kraftord på denna ändelse: *arso, ardo, arsi, ardesti, arse* eller *arde*, med kompositum *riardere*.

7. *-árgere, arso, argo, arsi.*

Spargere, att utbreda, öfverströ, sprida; *sparso, spargo, sparsi* och *spargei*, med dess komposita *cospargere* och *dispargere*.

8. *-áscere, ato, asco, acque.*

Nascere, att födas; *nato, nasco, nacqui*. Likaså *rinascere* och *sopranascere*. — Men *pascere*, att beta, valla, och *ripascere*, äro regelbundna: *pasciuto, pascei; ripasciuto, ripascei.*

9. *-édere, esto, edo, esi.*

Chiedere, att bedja, begära, kräfva, fordra; *chiesto*, *chiedo*, *chiesi* eller *chiedei*. På samma sätt *dischiedere*, *inchiedere*, *richiedere* och *soprachiedere*. Men ***cedere***, att vika, afstå, m. m. har *cesso* eller *ceduto* och *cessi* eller *cedetti*; och ***ledere***, att skada, förnärma o. s. v. har participet *leso* och *ledito*. *Riedere*, att återkomma, är defektivt, men böjes regelbundet. Några komposita af *cedere*, såsom *concedere*, *discedere*, *retrocedere*, *riconcedere* och *succedere* äro irreguliera; *accedere*, *eccedere*, *intercedere*, *precedere*, *procedere*, *recedere*, deremot äro regelbundna. *Fiedere*, att såra, stöta, är defektivt och allenast poetiskt.

10. *-éggere*, *etto*, *eggo*, *essi*.

Leggere, att läsa; *letto*; *leggo*, *lessi*. Likaså *eleggere*, *preeleggere*, *rieleggere*, *rileggere*; *proteggere*; ***reggere***, *correggere*, *ricorreggere*, *sorreggere*.

11. *-égliere*, hopdragit till *-erre*, *elto*, *egliendo*, *elgo*, *elsi*, *eglierò* eller *errò*.

Scégliere eller ***Scerre***, att välja; *scelto*, *scegliendo*, *scelgo*, *scelsi*, *sceglierò* eller *scerrò*; *scelga*, *scerrei*. På samma sätt *discegliere*, *prescegliere*, *riscegliere*, *trascegliere*; ***svegliere***, *disvegliere*, *divegliere*, *svegliere*.

12. *-égnere* eller *engere*, *entò*, *egno* eller *engo*, *ensi*.

Spengere eller ***Spegnere***, att utsläcka, *spento*, *spengo* eller *spegno*, *spensi*; likaså *rispegnere*.

13. *-éllere*, *elto*, *ello*, *elsi*.

Svellere, att upprycka med rötter, utrota, *svelto*, *svello*, *svelsi*. Likaså *avellere*, *disvellere* och *divellere*; men *convellere*, *espellere*, *impellere* och *repellere* hafva *convulso*, *espulso*, *impulso* och *repulso*. Äfven *avellere* och *divellere* hafva i participium *avulso* och *avelto*, *divulso* och *divelto*.

14. *-émere, esso, emo, essi.*

Premere, att trycka; *presso, premo, pressi,* hvarvid anmärkes, att detta verb stundom konjugeras regelbundet: *premuto, premo, premei* eller *premetti.* Icke så ***frémere,*** att rysa, darra, skälfva, och ***gemere,*** att sucka, som med undantag af *fremetti* och *gemetti,* äro helt och hållit regelbundna. I likhet med *premere* böjas dess komposita *appremere, depremere, ripremere* och *spremere.*

15. *-endere, eso, endo, esi.*

Prendere, att taga; *preso, prendo, presi.* På samma sätt *apprendere, comprendere, disapprendere, imprendere, intraprendere, misprendere, rapprendere, riprendere, soprapprendere, sorprendere, trapprendere;* ***accendere,*** *incendere, raccendere* eller *riaccendere; appendere, dipendere, dispendere, impendere, propendere, sospendere, vilipendere; — difendere, offendere;* ***rendere,*** *arrendere;* ***scendere,*** *ascendere, condiscendere, conscendere, discendere, discoscendere, scoscendere, trascendere;* ***spendere,*** *rispendere, sopraspendere;* ***tendere,*** *attendere, contendere, disintendere, distendere, estendere, frantendere, intendere, pretendere, protendere, prostendere, ristendere, ritendere, soprantendere, sottointendere, stendere.*

Men *fendere,* att klyfva, *splendere, risplendere,* att lysa och *pendere,* att hänga, äro regelbundna, fastän *dipendere* och *impendere* hafva dubbla participer på *eso* och *uto.* Äfven har *rendere,* att återställa, både *reso* och *renduto.* I poesi skrifves emellanåt *accenso* och *accensi* af *accendere,* och *fesso, fessi* af *fendere. Vendere,* att sälja, *rivendere* och *sopravvendere* äro helt och hållit reguliera.

16. *-érdere, erso, erdo, ersi.*

Perdere, att förlora; *perso* och *perduto, persi* och *perdei* eller *perdetti;* hvaraf skönjes, att verbet

också kan böjas regelbundet; men icke så dess komposita *disperdere*, *riperdere*, *sperdere* och *straperdere*.

17. *-érgere*, *erso*, *ergo*, *ersi*.

Aspergere, att vattna, fukta; *asperso*, *aspergo*, *aspersi*; likaså *adergere*, *astergere*, *cospergere*, *detergere*, *dispergere*, *emergere*, *ergere*, *immergere*, ***mergere***, *sommergere*, *spergere* och ***tergere***. Verbet *divergere*, att afvika, är reguliert, men utan particip; *ergere* eller *erigere*, att uppresa, har utom *erso*, *ersi*, äfven *eretto*, *eressi*.

18. *-érnere*, *ernuto*, *erno*, *ersi*.

Cérnere, att utsofra, *cernuto*, *cerno*, *cernei* och *cersi*, *cerné* och *cerse*, *cernerono* och *cersero*. Likaså dess komposita *concernere*, *discernere*, *ricernere*, *scernere*, samt ***sternere*** och *prosternere*.

19. *-éscere*, *esciuto*, *esco*, *ebbi*.

Crescere, att växa, *cresciuto*, *cresco*, *crebbi* med sina komposita *accrescere*, *decrescere*, *dicrescere*, *discrescere*, *increscere*, *raccresscere*, *riaccrescere*, *ricrescere*, *rincrescere*, *screscere* och *sovracrescere*, samt ***mescere***, som likväl har *misto* och *mesciuto*, men blott *mescei* och *mescé*.

20. ***Éssere***, enstaka substantivt kraftord, det första i hela språket, har den besynnerliga märkvärdigheten, att det af alla är det mest anomala ifrån alla reglor; dess former *essere*, *stato*, *essendo*, *sono*, *è*, *era*, *fui*, *sarò*, *sii*, *sia*, *fossi* och *sarei* äro sinsemellan så olika att man neppeligen skulle tro dem tillhöra ett och samma grundverbum. (Se sid. 101).

21. *-éttere*, *esso*, *etto*, *isi*.

Mettere, att sätta, lägga, o. s. v. *Messo*, *metto*, *misi*, likasom alla dess komposita *ammettere*, *antimettere*, *commettere*, *compromettere*, *dimettere*, *dismettere*, *fedecommettere*, *frammettere*, *impromettere*, *inframmet-*

tere, *intermettere*, *intramettere*, *intromettere*, *malmettere*, *manomettere*, *ommettere*, *permettere*, *premettere*, *pretermettere*, *promettere*, *ricomettere*, *rimettere*, *rimpromettere*, *risommettere*, *scommettere*, *sommettere*, *sottomettere*, *spromettere*, *tramettere* och *trasmettere*. ***Flettere***, *circonflettere*, *genuflettere*, *inflettere*, *riflettere*, samt ***nettere***, *annettere*, *connettere*, hafva participium och enkla perfektet på *esso* och *essi*. — *Riflettere* har likväl äfven *riflettuto*.

22. *-évere*, *evuto*, *evo*, *evvi*, *evei* eller *evetti*.

Bevere eller *bere*, att dricka; *bevuto*, *bevo*, *bevvi*, *bevei* eller *bevetti*. Se uti föregående föreläsning verbet *Bere*. Komposita af *bevere* äro *imbevere*, *ribevere* och *strabevere*.

TJUGONDEFEMTE FÖRELÄSNINGEN.

Fortsättning.

---

23. *-ícere*, sammandragit till *ire*, *etto*, *ico*, *issi*, *irò*.

Dicere eller **dire**, att säga; *detto*, *dico*, *dissi*, *dirò*; med alla sina komposita; *addirsi*, *benedire*, *contraddire*, *disdire*, *indicere*, *indire*, *interdicere*, *interdire*, *maladire*, *maledire*, *misdire*, *predire*, *ridire*, *soprabenedire*, *sopraddire*, samt de numera föga nyttjade, från latinen lånade, verberna *conficere*, *inficere*, *perficere*.

24. *-ídere*, *iso*, *ido*, *isi*.

Ridere, att le, skratta; *riso*, *rido*, *risi*; med dess komposita, *arridere*, *deridere*, *irridere*, *sorridere* och *sottoridere*; samt *ancidere*, *circoncidere*, *decidere*,

incidere, *intercidere*, *precidere*, *recidere*, *ricidere*, *succidere* och *uccidere*; *dividere*, *ridividere*, *sottodividere* och *suddividere*; *assidere*, *collidere*, *conquidere*, *intridere* och *stridere*, som är defektivt och har blott presente, pendente och passato semplice, *strisi*, *stridesti*, *strise*, *strisero*, fastän *stridéi*, *stridé* och *stridettero* äro i språkbruket mera vanliga.

25. *-ígere*, *etto*, *igo*, *essi*.

Erigere eller ***ergere***, att uppresa; *eretto*, *erigo*, *eressi*; likaså *dirigere*, *indirigere*, *negligere* och *prédiligere*. Men *esigere* och *transigere* hafva endast supinum oregelbundet, nemligen *esatto* och *transatto*, men i enkla perfektet *esigei*, *transigei*, o. s. v.

26. *-íggere*, *itto*, *iggo*, *issi*.

Figgere, att fästa; *fitto* och *fisso*, *figgo*, *fissi*; med dess komposita *configgere*, *sconfiggere* och *trafiggere* som hafva participium på *itto*, samt *affiggere*, *crocifiggere*, *infiggere* och *prefigere* som hafva det på *isso*, som *affisso*, *crocifisso*, o. s. v. — *Affliggere*, *friggere*, *rifriggere*, *soffriggere*, &c. hafva *afflitto*, *fritto*, o. s. v.

27. *-ímere*, *esso*, *imo*, *essi*.

Sprimere, att uttrycka, utpressa; *spresso*, *sprimo*, *spresso*, med dess likartade *comprimere*, *deprimere*, *disimprimere*, *esprimere*, *imprimere*, *opprimere*, *reprimere* och *sopprimere*. ***Esimere***, att frikalla, befria, har *esento* och *esimei*; *redimere*, att friköpa, återlösa, *redento* och *redensi*. *Dirimere*, att söndra, upphäfva, afgöra, har intet supinum, men blott *dirimente* och är i öfrigt regelbundet.

28. *-íncere*, *into*, *inco*, *insi*.

Vincere, att vinna; *vinto*, *vinco*, *vinsi*. Likaså *avvincere*, *convincere*, *rivincere*, *sopravvincere*, *stravincere*.

29. *-indere*, *into*, *indo*, *indi*.

Scindere, att åtskilja, afsöndra; *scinto*, *scindo*, *scinsi*; med dess komposita *discindere*, *prescindere*, *rescindere*.

30. *-ingere* eller *ignere*, *into*, *ingo*, *insi*.

Cingere eller ***cignere***, att omgifva, omgjorda; *cinto*, *cingo*, *cinsi*; med dess komposita *accingere*, *circoncingere*, *discingere*, *incingere*, *ricingere*, *scingere* och *succingere*, samt likartade: ***fingere***, *disfingere*, *disinfingere*, *infingere*; ***pingere***, att stöta, skuffa, *impingere*, *respingere*, *retropingere*, *ripingere*, *risospingere*, *sospingere*, *spignere*; ***pingere***, att måla, *dipingere*, *dispingere*, *sdipingere*, *spingere*; ***tingere*** eller ***tignere***, att färga, *attignere*, *intignere*, *ritingere*, *sottotignere*, *stingere*; verbet ***stringere*** eller ***strignere***, att krama, klämma, knyta, och dess komposita *astrignere*, *costrignere*, *distrignere*, *ristrignere*, hafva i supinum och participium *stretto*, *astretto*, *costretto*, *distretto*, *ristretto*.

31. *-inguere*, *into*, *inguo*, *insi*.

Stinguere, utsläcka, utplåna, taga bort, *stinto*, *stinguo*, *stinsi*; med dess komposita och likartade: *distinguere*, *contraddistinguere*, *estinguere*, *ridistinguere*, *suddistinguere*.

32. *-ivere*, *itto*, *ivo*, *issi*.

Scrivere, att skrifva; *scritto*, *scrivo*, *scritto*; med sina komposita *ascrivere*, *conscrivere*, *contrascrivere*, *descrivere*, *inscrivere*, *prescrivere*, *proscrivere*, *rescrivere*, *riscrivere*, *soprascrivere*, *soscrivere* eller *sottoscrivere* och *trascrivere*; men verberna ***vivere***, *convivere*, *rinvivere*, *rivivere* och *sopravvivere* hafva uti supinum och participium *vissuto* eller *vivuto*.

33.

33. *-ódere, oso, ódo, osi.*

Rodere, att gnaga, *roso, rodo, rosi* med dess kompositum *corrodere,* att fräta.

34. *-ógliere,* sammandragit till *orre* och *or; olto, olgo, olsi.*

Cógliere eller ***corre*** och ***cor,*** *colto, colgo, colsi,* med dess komposita *accogliere (accorre), incogliere, raccogliere (raccorre), ricogliere;* samt likartade, *sciogliere (sciorre), asciogliere, disciogliere, prosciogliere;* ***svogliere,*** *disvogliere;* ***togliere (torre),*** *distogliere, estogliere (estorre), ritogliere* och *stogliere.* Hit få hänföras verberna *attóllere* att upphöja och *estollere,* att berömma, prisa, upphöja till skyarna, som i presens af indikativen hafva *attollo, estollo* &c., men böjas i öfrigt såsom det liktydiga *estogliere* eller *estorre.*

35. *-ólgere, olto, olgo, olsi.*

Volgere, att vända, *volto, volgo, volsi,* med *avvolgere, convolgere, disvolgere, divolgere, involgere, ravvolgere, rinvolgere, rivolgere, sconvolgere, stravolgere, trasvolgere* och *travolgere,* samt *soffolgere* eller *soffolcere.*

36. *-ólvere, olto, olvo, olsi.*

Assolvere, att frikalla, *assolto* och *assoluto, assolvo, assolsi;* likaså dess kompositum *dissolvere* samt likartade *sciolvere* och *asciolvere.* Men *solvere* och *risolvere,* äfvensom *devolvere* hafva supinum och participium blott på *uto,* nemligen *soluto, risoluto* och *devoluto;* fastän ***volvere,*** *involvere, rivolvere, svolvere* och *travolvere* hafva sina på *olto,* nemligen: *volto, involto, rivolto, svolto* och *travolto.*

37. *-ómpere, otto, ompo, uppi.*

Rompere, att bryta, *rotto, rompo, ruppi,* med dess komposita *corrompere, dirompere, disrompere, interrompere, prorompere.*

38. *-óndere, osto, ondo, osi, onderò.*

Rispondere, att svara, *risposto, rispondo, risposi, risponderò,* äfvensom dess komposita och likartade *corrispondere, ascondere, disascondere, innascondere, nascondere;* men ***fondere,*** att gjuta, smälta o. s. v. har *fuso, fondo, fusi,* likasom alla dess komposita *confondere, diffondere, effondere, infondere, profondere, rifondere, rinfondere, sconfondere, trasfondere.* ***Tondere,*** att klippa, öfverskära, har *tonduto, tondo, tosi* eller *tondei* och *tondetti.*

39. *-ónere,* sammandragit *orre, osto, ongo, osi, orrò.*

Ponere eller ***porre,*** att lägga, ställa, *posto, pongo, posi, porrò,* lika med alla dess komposita *anteporre, apporre, contrapporre, deporre, disporre, esporre, frapporre, imporre, interporre, intrapporre, opporre, posporre, preporre, presupporre, proporre, ricomporre, ritrasporre, scomporre, sopporre, soprapporre, sottopporre, sporre, supporre, trapporre, trasporre.*

40. *-orcere, orto, orco, orsi.*

Torcere, att vrida, *torto, torco, torsi,* med sina komposita *attorcere, contorcere, distorcere, rattorcere, ritorcere, scontorcere, storcere;* hvartill hörer äfven *estorquere* som har *estorto, estorquo, estorsi.*

41. *-órdere, orso, ordo, orsi.*

Mordere, att bita, *morso, mordo, morsi,* (*mordei, mordetti*) med dess komposita *rimordere* och *sottomordere.*

42. *-órgere* eller *urgere, orto* (*urto*)*, orgo* (*urgo*)*, orsi* (*ursi*).

Porgere, att räcka, gifva, framräcka, frambjuda, *porto, porgo, porsi;* likaså dess komposita och likartade *riporgere, sporgere, accorgere, raccorgere, scorgere,* samt ***sorgere,*** *consorgere, insorgere* och *risorgere,* som likvisst emellanåt hafva *surto, surgo* och

sursi och skrifvas ofta uti infinitiven *surgere*, *consurgere*, o. s. v.

43. *-órrere, orso, orro, orsi.*

Correre, att löpa, *corso, corro, corsi*, med sina sexton komposita *accorrere, concorrere, discorrere, incorrere, occorrere, percorrere, precorrere, ricorrere, rincorrere, riscorrere, ritrascorrere, scorrere, soccorrere, sopraccorrere, stracorrere* och *tracorrere.*

44. *-óscere, osciuto, osco, obbi.*

Conoscere, att känna, *conosciuto, conosco, conobbi*, lika med *disconoscere, misconoscere, preconoscere, riconoscere* och *sconoscere.*

45. *-úcere*, utan particip, *uco, ussi.*

Lucere, att lysa, *luco, lussi*, lika med *rilucere* och *tralucere*. Jemför härinunder 54 *-urre.*

46. *-údere, uso, udo, usi.*

Chiudere, att tillsluta, spärra, stänga, *chiuso, chiudo, chiusi*, med dess komposita *acchiudere, conchiudere, dischiudere, escludere, fuorchiudere, inchiudere, interchiudere, intracchiudere, precludere, racchiudere, rinchiudere, schiudere, socchiudere*, samt likartade *detrudere, estrudere, intrudere*; ***ludere**, alludere, colludere, deludere, eludere, illudere* och *applaudere*; samt *prudere*, som väl är regelbundet, men defektivt, och har blott tredje personen af alla enkla former *prude, prudeva, prudé, pruderà, pruda, prudesse, pruderebbe.*

47. *-úggere, utto, uggo, ussi.*

Struggere, att smälta, *strutto, struggo, strussi*, med dess enda kompositum *distruggere*, att förstöra. Verbet ***suggere***, att suga, insupa, har intet supinum, men väl *suggo* och *suggei*, och är således regelbundet liksom *risuggere, muggere* och *ruggere.*

48. *-ulgere, ulto, ulgo, ulsi.*

Fulgere, att blänka, utan particip: *fulgo*, *fulsi*, likaså *circonfulgere*, *emulgere*, *indulgere*, *rifulgere*.

49. *-umere*, *unto*, *umo*, *unsi*.

Assumere, att påtaga sig, *assunto*, *assumo*, *assunsi*, med andra likartade, af latinska verbet ***sumere*** härledda kraftord, som *consumere*, *desumere*, *presumere*, *riassumere*.

50. ***Ungere*** eller ***ugnere***, att smörja, *unto*, *ungo*, *unsi*, *ugnerò*, i likhet med sina komposita *inugnere* och *riugnere*, samt likartade ***giugnere***, *aggiugnere*, *congiugnere*, *digiugnere*, *disgiugnere*, *ingiugnere*, *raggiugnere*, *ricongiugnere*, *rigiugnere*, *soggiugnere*, *sopraggiugnere*, *sorgiungere*, ***mugnere***, *emugnere*, *smugnere*, ***pungere***, *compungere*, *ripungere*, uti hvilka infinitiver man alltid kan, efter behag, skrifva antingen *ungere* eller *ugnere*.

51. *-uócere*, *otto*, *uoco*, *ossi*.

Cuocere, att koka, *cotto*, *cuoco*, *cossi* eller *cocqui*, i likhet med dess komposita *concuocere*, *dicuocere*, *incuocere*, *ricuocere* och *stracuocere*. Men verbet ***nuocere***, att skada, har *nociuto*, *nuoco*, *nocqui*.

52. *-uótere*, *osso*, *uoto*, *ossi*.

Scuotere, att skaka, *scosso*, *scuoto*, *scossi*, med dess komposita *riscuotere* och *sottoscuotere* samt likartade *percuotere* och *ripercuotere*.

53. *-uovere*, *osso*, *uovo*, *ossi*.

Muovere eller ***movere***, att röra, beveka, *mosso*, *muovo*, *mossi*, med sina komposita: *commuovere*, *dismuovere*, *promuovere*, *rimuovere*, *scommuovere*, *smuovere*, *sommovere*, samt likartade ***piovere***, *ripiovere*, *spiovere* och *strapiovere*, som likväl i supinum hafva *piovuto* &c.; och i enkla perfektet *piovvi* och *piovei*, *piovve* och *piovvé*, *piovvero* och *pioverono*.

54. -*urre*, sammandragit af *ucere*, *otto*, *uco*, *ussi*, *urrò*.

Addurre eller ***addur***, att framleda, *addotto*, *adduco*, *addussi*, *addurrò*, i likhet med likartade (sammansättningar af det latinska *ducere*), såsom *condurre*, *dedurre*, *indurre*, *introdurre*, *perducere* eller *perdurre*, *produrre*, *ricondurre*, *ridurre*, *riprodurre*, *sedurre*, *sodducere* eller *soddurre* och *tradurre*.

55. -*útere*, *usso*, *uto*, *ussi*.

Discutere, att öfverlägga, noga undersöka, *discusso*, *discuto*, *discussi*, likaså *concutere* och *incutere*.

56. Helt och hållet anomala, och till största delen ofullständiga verber, som ej kunna hänföras till någon af de föregående ändelseformer, äro: *arrógere*, att tillägga, jemka; *assorbere*, att draga åt sig, insuga; *concépere*, afla, fatta kärlek, afsky o. s. v. förstå, begripa; *lecere* eller *licere*, tillåtas, vara lofgifvit, passa sig, och *elicere*, utprässa, samt *serpere*, att slingra sig. Deras i bruk varande böjningsformer äro:

Arrógere; *arróto*, *arrogendo*, *arroge*, *arrogeva*, *arrose*, *arrosero*.

Assórbere, har blott anomala participet *assorto*, men går eljest efter *sorbire* och *assorbire*, som äro af tredje konjugationen.

Concépere: *conceputo* och *concetto*, *concepe*, *concepono*.

Lécere eller *lícere* har supinum *lécito* och blott *lece* eller *lice* i singularis af *presente indicativo*; det samma gäller om *elicere*.

Sérpere, utan particip, har *serpendo*, *serpo*, *serpi*, *serpe*; *serpiamo*, *serpono*, *serpeva*, *serpevi*, *serpeva*; *serpévano*. *Ch'io*, *tu*, *egli*, *serpa*, *serpiamo*, *serpano*.

Utom dess finnas några få ännu mer ofullständiga verber af andra konjugationen såsom *álgere*, att frysa,

hvilket endast har *alge, alsi, alse; càggere,* att falla, *caggio, caggiamo, caggiono, caggia, caggiano; càpere,* att få rum, rymmas, som har *capendo* och hela presente och pendente indicativo; *chérere,* att begära, äska, som har blott och allenast *chére; cólere,* att vörda, dyrka, som har *cólo* och *cóle; ferere, fierere* och *fiedere,* att såra, som hafva *feruto, fere, fiere* och *fiera, fiede; molcere,* att upplena, lindra, som har *molce,* samt några få latinska, sällan nyttjade verber på *épere,* såsom *répere,* att krypa; *recépere,* emottaga; *strépere,* bullra, stoja, och *tépere,* vara ljum eller kallsinnig.

TJUGONDESJETTE FÖRELÄSNINGEN.

Fortsättning.

Tredje Konjugationen.

-ire, -ente, -ito, -endo, -ii, -irò.

INDEFINITO.

PRESENTE: att känna: *sentire.*

SUPINO: känt: *sentito.*

PASSATO: att hafva känt: *avere sentito.*

FUTURO: att skola känna: *avere a sentire,* eller *essere per sentire.*

PARTICIPIO PRESENTE: kännande: (*sentente*).

PARTICIPIO PASSATO: känd, kändt: *sentito,* m. *sentita,* f.

GERUNDIO PRESENTE: i det man känner: *sentendo.*

GERUNDIO PASSATO: i det man har känt: *avendo sentito.*

INDICATIVO.

PRESENTE: jag känner: *sento, senti, sente; sentiamo, sentite, sentono.*

PENDENTE: jag kände: *sentiva, sentivi, sentiva; sentivámo, sentiváte, sentívano.*
PASSATO: jag kände, eller har känt: *sentii, sentisti, sentì; sentimmo, sentiste, sentirono.*
FUTURO: jag skall eller vill känna: *sentirò, sentirai, sentirà; sentiremo, sentirete, sentiranno.*
TEMPI COMPOSTI: jag har, hade, skall hafva känt: *hò, aveva, ebbi, avrò,* &c. *sentito.*

IMPERATIVO.

PRESENTE: känn! *senti, senta; sentiamo, sentite, sentano.*

CONGIUNTIVO.

PRESENTE: jag må känna: *ch'io senta, tu senta, ei senta; sentiamo, sentiate, sentano.*
PENDENTE: jag måtte känna: *sentissi, sentissi, sentisse; sentissimo, sentiste, sentissero.*
CONDIZIONALE: jag skulle känna: *sentirei, sentiresti, sentirebbe; sentiremmo, sentireste, sentirebbero.*
TEMPI COMPOSTI: jag må, måtte, skulle o. s. v. hafva känt: *abbia, avessi, avrei,* &c. *sentito.*

Ett betydligt antal verber, ungefär 550 af tredje konjugationen, äro blott såvida irreguliera, att de i presens af indikativen, samt i tvenne personer af imperativen, tillägga bokstäfverna *isc* framför sista vokalen. Alla deras öfriga former böjas lika med ofvanstående regelbundna konjugations-tabell för verbet *sentire.* T. ex.:

Capire, att begripa: *capito, capendo. Capisco, capisci, capisce; capiamo, capite, capiscono. Capiva,* &c. *Capii,* &c. *Capirò,* &c. *Capisci, capisca; capiamo, capite, capiscano. Ch'io, tu, egli capisca; capiamo, capiate, capiscano. Capissi,* &c. *Capirei,* &c. Likaså *ambisco, ardisco, bandisco, colpisco,* &c.

Ibland dessa verber äro tolf som hafva dubbla ändelser på första personen i singularis af *presente in-*

dicativo och *congiuntivo*, nemligen *abborrire*, att afsky, som har *abborrisco* och *abborro*, samt *abborrisca* och *abborra*; *assalire*, att angripa, anfalla, som har *assalisso* och *assalgo*, och utomdess i enkla perfektet af indikativen *assalsi*, samt i *presente congiuntivo assalisca* och *assaglia*; *avvertire*, att underrätta, varna, *avvertisco* och *avverto*; *bollire*, att koka, *bollisco* och *bollo*; *conseguire*, att erhålla, ernå, *conseguisco* och *conseguo*; *inghiottire*, att svälja, uppsluka, *inghiottisco* och *inghiotto*; *mentire*, att ljuga, *mentisco* och *mento*; *nodrire* eller *nutrire*, att nära, underhålla, *nutrisco* och *nutro*; *offerire*, bjuda, *offerisco*, *offro* och *offero*, med formerna *offerto* och *offersi*; *perire*, att förgås, *perisco* och *pero*; *profferire*, att framföra, erbjuda, *profferisco* och *proffero*, samt i participet *profferto* och *profferito*; *putire*, att stinka, lukta illa, *putisco* och *puto*. Tvenne andra afvika endast uti andra och tredje personen af samma tidsform, nemligen *lambire*, att läppja, slicka, som har *lambi*, *lambe*, *lambisce*, *lambono* och *lambiscono*, och *languire*, vara matt, tråna, som har *langui*, *langue*, *languisce*, *languono* och *languiscono*. *Seppellire*, att begrafva, har i participet *seppellito* och *sepolto*.

Några få andra antaga efter behag i stället för *ire* och *isco*, ändelserna *are* och *o*, i likhet med verberna af första konjugationen såsom: *accalorire* och *accalorare*, att ägga, uppmuntra; *arrossire* och *arrossare*, att rodna; *attristire* och *attristare*, att ängsla, bedröfva; *colorire* och *colorare*, att färga; *fallire* och *fallare*, att fela, förse sig; *impazzire* och *impazzare*, att blifva galen; *incoraggire* och *incoraggiare*, att uppmuntra; *infervorire* och *infervorare*, reta, upphetsa, förifra sig; *scoraggire* och *scoraggiare*, göra modfälld, betaga hågen, m. fl. d. Andra åter hafva utan åtskillnad ändelserna *ire* och *ere*, *ito* och *uto*, *isco* och *o* eller *io*, och tillhöra i sednare fallet andra konjuga-

tionen, såsom *apparere*, *assorbere*, *avvertere*, *capere*, *compiere*, *concepere*, *convertere*, *costrurre*, *empiere*, *adempiere*, *riempiere*, *sovrempiere*, *ferere*, *gemere*, *pervertere*, *trasparere*, o. s. v. Hvarvid anmärkes, att som flera af dessa verber på *ire* och *isco* ej antaga hvarken aktift participium eller gerundium på *endo*, så måste dessa former antingen lånas från ändelsen på *are* och *ere*, eller också uttryckas medelst andra liktydiga kraftord, som äro försedda med de felande böjningsformerna. Till ex.: *Colorire* har intet annat gerundium än *colorando*; likaså *aggradire*, *attristire*, *impazzire*, *indurire* m. fl. hafva inga andra än *aggradando*, *attristando*, *impazzando*, *indurando*, o. s. v. *Apparire*, att visa sig, har väl participet *apparito* och enkla perfektet *apparii*; men allmänna språkbruket föredrager *apparso* och *apparvi*. *Comparire* har också hellre *comparso* och *comparvi*. *Concepire* eller *concépere*, att begripa, har tre särskilda participer, *concepito*, *conceputo* och *concetto*. *Empire* har icke *empisco*, *empisci*, *empisce*, *empiscono*, utan *empio*, *empii*, *empie* och *empiono*, tagna ifrån verbet *empiere*; men dess komposita *adempire*, *riempire*, *sovrempire* böjas lika med andra verber på *ire* och *isco*.

Af de till tredje konjugationen hörande irreguliera kraftord äro sex blott uti några tids- och personsformer afvikande, och tolf andra dels ofullständiga, dels helt och hållit anomala.

De förra äro *aprire*, att öppna; *coprire*, att betäcka; *offrire*, att erbjuda; *ricoprire*, att å nyo betäcka; *scoprire*, att upptäcka, och *soffrire*, att lida, tåla, o. s. v.

Dessa verber, utom den regelbundna ändelsen i enkla perfektet på *ii*, hafva, som vi redan till en del sett, en annan afvikande på *si*, till exempel:

PASSATO: *Aprii* och *apersi*, *apristi*; *aprì* och *aperse*; *aprimmo*, *apriste*, *aprirono* och *apersero*.

Uti alla andra temporer äro de regelbundna, likasom verbet *sentire*, undantagandes i participet, som ändas på *erto*, och icke på *ito*, till ex.: *aperto*, *coperto*, *offerto*, *ricoperto*, *scoperto* och *sofferto*, och icke *aprito*, *coprito*, *offrito* o. s. v.

Af de öfriga tolf äro åtta blott irreguliera, men de återstående fyra antingen ofullständiga eller alldeles afvikande ifrån alla vanliga böjningsformer.

1. ***Cucire***, att sy, är endast afvikande i presente indicativo och congiuntivo. *Cucio*, *cuci*, *cuce*; *cuciamo*, *cucite*, *cuciono*, *cucia*, *cuciano*. Likaså *discucire*, *ricucire*, *scucire* och *sdrucire*.

2. ***Empire***, att fylla, afviker först och främst i gerundiet *empiendo* samt, i likhet med det föregående i första och tredje personen i singularis och tredje personen i pluralis af presente indicativo och congiuntivo: *empio*, *empii*, *empie*, *empiono*; *empia*, *empiano*; likaså dess komposita *adempire*, *riempire* och *sovrempire*.

3. ***Morire***, att dö, *morto*, *esser morto*, *morendo*; *muojo*, och i poesi *moro*, *muori*, *muore*; *moriamo* och *muojamo*, *morite*, *muojono*. *Moriva*, &c. *Morii*, &c. *Morrò*, &c. bättre än *morirò*, o. s. v. *Sono*, *era*, *fui*, *sarò morto*. — *Muori*, *muoja*; och i poesi *mora*. *Muoja*, *muojano*. *Morissi*, &c. *Morrei*, &c. *Sia*, *fossi*, *sarei morto*. Likaså *premorire* och *smorire*.

4. ***Salire***, att stiga: *salito*, *essere salito*, *salendo*; *salgo*, *sali*, *sale*, *saliamo*, *sagliamo* eller *salghiamo*, *salite*, *salgono*. I poesi nyttjas *saglio*, *sagli*, *saglie* och *sagliono*, äfvensom *salsi*, *salse*, *salsero*, i stället för *salii*, *salì*, *salirono*. *Salisco*, *salisce*, &c. höra till pöbelspråket. *Salirò*, &c. *Sono*, *era*, *fui*, *sarò*, &c. *salito*. *Sali tu*, *salga*; *ch'io*, *tu*, *egli salga*; *sagliamo* eller *salghiamo*, *sagliate* eller *salghiate*, *sal-*

gano. — På samma sätt böjas *assalire*, *rassalire*, *risalire* och *soprassalire*.

5. ***Seguire***, att följa, *seguíto*, *avere seguito*, *seguendo*; *seguo* och *sieguo*, *segui* och *siegui*, *segue* och *siegue*; *seguiamo*, *seguite*, *seguono* och *sieguono*. *Seguiva*, &c. *Seguíi*, &c. *Seguirò*, &c. *Siegui* och *segui*, *siegua* och *segua*; *seguiamo*, *seguiate*, *seguano* och *sieguano*. Men dess komposita *asseguire*, *conseguire*, *inseguire*, *perseguire*, *proseguire* och *riseguire*, hafva utom personsformen *asseguo*, *conseguo*, *insieguo*, &c. äfven *asseguisco*, *conseguisco*, *inseguisco*, o. s. v. Boccaccio har äfven nyttjat formerna *seguisco* och *seguiscono* uti stamverbet.

6. ***Udire***, att höra, har den egenheten att bokstafven *u* omändras till *o* så ofta som tonvigten faller på förstafvelsen, hvilket är händelsen i presens af indicativen, uti imperativen och i presens af konjunktiven. — *Udito*, *avere udito*, *udendo*. *Odo*, *odi*, *ode*; *udiámo*, *udite*, *ódono*. *Udiva*, &c. *udii*, &c. *udirò*, &c. *Odi*, *oda*; *udiámo*, *udiáte*, *ódano*. *Udissi*, &c. *Udirei*, &c. Likaså *disudire*, *riudire*, *traudire*.

7. ***Venire***, att komma, *venuto*, *essere venuto*, *venendo*; *vengo* och *vegno*, *vieni*, *viene*; *veniamo* och *venghiamo*, *venite*, *vengono*. *Veniva*, &c. *Venni*, &c. *Verrò*. *Sono*, *era*, *fui*, *sarò*, &c. *venuto*. *Vieni* och *Vien'*, *venga*; *veniamo*, *venite*, *vengano*. *Ch'io*, *tu*, *egli venga*, *veniamo*, *veniate*, *vengano*. *Venissi*, &c. *Verrei*, &c. *Sia*, *fossi*, *sarei*, &c. *venuto*. Likaså böjas dess många komposita, *addivenire*, *antivenire*, *anzivenire*, *avvenire*, *circonvenire*, *contravvenire*, *convenire*, *disavvenire*, *disconvenire*, *disvenire*, *divenire*, *intervenire*, *intravvenire*, *invenire*, *misavvenire*, *misvenire*, *pervenire*, *prevenire*, *provenire*, *riconvenire*, *rinvenire*, *risovvenire*, *rivenire*, *sconvenire*, *sopravvenire*, *sorvenire*, *sovvenire*, *svenire*.

8. ***Uscire***, att gå eller komma ut, liknar alldeles *udire*, blott att dess första *u* omändras till *e* uti samma sätts- och tids-former, der *udire* förändrar det till *o*. *Uscito*, *essere uscito*, *uscendo*. *Esco*, *esci*, *esce*; *usciamo*, *uscite*, *escono*. *Usciva*, &c. *Uscii*, &c. *Uscirò*, &c. *Sono*, *era*, *fui*, *sarò*, &c. *uscito*. *Esci*, *esca*; *usciamo*, *usciate*, *escano*. *Ch'io*, *tu*, *egli esca*, *usciamo*, *usciate*, *escano*. *Uscissi*, &c. *Uscirei*, &c. *Sia*, *fossi*, *sarei* &c. *uscito*. *Esciamo* och *escite* i stället för *usciamo*, *uscite* är lågt och pöbelaktigt. *Uscío* i stället för *uscì*, han gick ut, tillhörer poesien. Verbets endaste kompositum *riuscire* eller *riescire*, att gå ut igen, komma ut på nytt, lyckas, slå ut, böjes på enahanda sätt, men kan, efter behag, qvarhålla vokalen *u*, eller bruka blott *e* uti alla sätts-, tids- och persons-former.

9. ***Gire*** och ***ire***, att gå, begge defektiva och hafva blott följande böjningsformer:

Indefinito.

Presente: att gå: *gire* och *ire*.

Participio: *gito*, *gita*; *ito*, *ita*. *Essere gito* och *ito*.

Indicativo.

Presente: *Giamo*, *gite* och *ite*.

Pendente: *Giva* och *iva*, *givi*; *giva* och *iva*. *Givámo*, *giváte*, *givano* och *ivano*.

Passato: *Gii*, *gisti* och *isti*; *gì* eller *gío*. *Gimmo*, *giste* och *iste*, *girono*.

Futuro: *Girò*, *girai*, *girà* och *irà*. *Giremo* och *iremo*, *girete* och *irete*, *giranno* och *iranno*.

Imperativo.

Presente: *Giamo*, *ite* och *gite*.

Congiuntivo.

Presente: *Giamo*, *giatè*. — *Gissi*, &c. — *Girei*, &c.

10. ***Redire*** och ***Reddire***, att komma tillbaka, återkomma, har i första formen blott andra och tredje personen i singularis af presente indicativo, lånade af verbet *riedere*, nemligen *riedi*, *riede*, samt tredje personen i pluralis af historiska perfektet: *redi-*

rono. I sednare formen finnas hos poeter *reddo* och *reggo*, på samma sätt som *vedo* och *veggo* af *vedere.*

11. ***Olire***, lukta väl, äfvenså defektift, och har blott de fyra följande personsformer: *oliva*, jag luktade väl; *olivi*, *oliva*; *olivano.* Likaså det enda kompositum *redolire.*

12. ***Folcire***, att stötta, stödja, beskydda, är ett rent latinskt verb, som äfven skrifves *fulcire* och har uti italienskan blott *folce*, han stödjer, och någon gång, men sällan *folcito*, stödd eller stödt. Dess kompositum *soffólcere* eller *soffólgere* tillhörer andra konjugationen.

TJUGONDESJUNDE FÖRELÄSNINGEN.

Fortsättning.

De passiva böjningsformerna bildas alla medelst aktivets *participio passato*, konjugeradt med hjelpverbet *essere.* Exempel:

INDEFINITO:

PRESENTE:	*Essere amato — temuto — sentito — coperto.*
PASSATO:	*Stato amato — temuto — sentito — coperto.*
GERUNDIO:	*Essendo amato — temuto — sentito — coperto.*

INDICATIVO.

PRESENTE:	*Sono amato — temuto — sentito — coperto.*
	sei amato — temuto — sentito — coperto.
	è amato — temuto — sentito — coperto.
	siamo amati — temuti — sentiti — coperti.
	siete amati — temuti — sentiti — coperti.
	sono amati — temuti — sentiti — coperti.
PENDENTE:	*Era* eller *ero amato — temuto — sentito — coperto.*
	eri amato — temuto — sentito — coperto.
	era amato — temuto — sentito — coperto.

eravamo amati — temuti — sentiti — coperti.
eravate amati — temuti — sentiti — coperti.
erano amati — temuti — sentiti — coperti.

Det vore helt och hållit onyttigt att fortsätta denna konjugations-tabell, som ej är annat än upprepandet af hjelpverbets böjningsformer. Blott anmärkes, hvad vi redan sagt, att participet antager maskulin och feminin ändelse, allt efter som talet är om manspersoa eller fruntimmer.

Alla transitiva verber kunna, såväl uti italienskan som i andra språk, blifva återverkande eller reflexiva, förmedelst tillägg af en eller flera konjunktiva pronominer, och det så ofta som de uttrycka verkans återgående till det verkande subjektet. Till ex.: *amarsi*, att älska sig; *credersi*, att tro sig; *sentirsi*, att känna sig; *coprirsi*, att betäcka sig; *io mi amo*, *tu ti credi*, *egli si sente*, *noi ci copriamo*, *voi vi dolete*, *eglino si maravigliano*, o. s. v. Men ett ganska stort antal af verber äro i och för sig sjelfva naturligt reflexiva, och med detsamma intransitiva, såsom *addarsi*, att öfverlemna sig åt, beflita sig om, *affarsi*, passa sig, skicka sig, *beneggiarsi*, berömma sig, skryta, *dilimarsi*, fördjupa sig, störta sig i ett djup, *diportarsi*, roa sig, uppföra sig, *pentirsi*, ångra sig, m. fl. d.

Dessa verber åtföljas uti alla tidsformer af konjunktiva pronominerna *mi*, *ti*, *si*, *ci* och *vi*, det vill säga: mig, dig, sig, oss och er, till ex.:

INDEFINITO.

Pentirsi, att ångra sig.
Pentitosi, ångrat sig.
Essersi pentito, att hafva ångrat sig.
Pentendosi, ångrande sig.
Essendosi pentito, i det man ångrat sig.

INDICATIVO.

PRESENTE: jag ångrar mig: *io mi pento, tu ti penti, ei si pente; noi ci pentiamo, voi vi pentite, eglino si pentono.*

PENDENTE: jag ångrade mig: *io mi pentiva, tu ti pentivi, ei si pentiva; noi ci pentivámo, voi vi pentiváte, eglino si pentívano.*

PASSATO: jag har ångrat mig: *io mi pentii, tu ti pentisti, egli si pentì; noi ci pentimmo, voi vi pentiste, eglino si pentirono.*

FUTURO: jag skall eller vill ångra mig: *io mi pentirò, tu ti pentirai, ei si pentirà; noi ci pentiremo, voi vi pentirete, eglino si pentiranno.*

TEMPI COMPOSTI: jag har, hade, skall hafva ångrat mig: *io mi sono, mi era, mi fui, mi sarei* &c. *pentito* eller *pentita.*

IMPERATIVO.

PRESENTE: ångra dig! *Péntiti, ch'ei si penta. Pentiamoci, pentitevi, si pentano.*

CONGIUNTIVO.

PRESENTE: jag må ångra mig: *ch'io mi penta, tu ti penta, ei si penta; noi ci pentiamo, voi vi pentiate, eglino si pentano.*

PENDENTE: jag måtte ångra mig: *ch'io mi pentissi, tu ti pentissi, ei si pentisse; noi ci pentissimo, voi vi pentiste, eglino si pentissero.*

CONDIZIONALE: jag skulle eller ville ångra mig: *io mi pentirei, tu ti pentiresti, egli si pentirebbe; noi ci pentiremmo, voi vi pentireste, egli si pentirebbero.*

TEMPI COMPOSTI: jag må, måtte skulle o. s. v. hafva ångrat mig: *ch'io, tu, egli,* &c. *mi, ti, si,* &c. *sia, fossi, sarei,* &c. *pentito* och *pentita.*

När partikeln *si* fästes vid ett accentueradt verb, så fördubblas bokstafven *s* och tontecknet faller bort, som i *pentissi* stället för *si pentì*, han ångrade sig, *calmossi*, i stället för *si calmò*, han eller hon stillade sig, *fassi* i stället för *si fa*, man gör, *dirassi* i stället för *si dirà*, man skall säga, o. s. v.

Aktiva och neutrala verber som brukas opersonligt, mista i sammansatta tidsformer föreställande ordet *si*, till ex.: *è stato detto*, man har sagt, eller det har blifvit sagdt, och icke *si è stato detto*. Det vore då bättre att säga: *si disse* eller *si e detto*.

Verberna *andare* och *volere* nyttjade opersonligt med biorden *ci* och *vi* betyda fordras, behöfvas, till ex.: *non ci andò poco a persuaderlo*, det behöfdes icke litet att öfvertala honom; *non ci vuol molto*, det fordras icke mycket. Men följer ett infinitiv derefter så bortfalla biorden som uti *vuol essere coraggio*, det fordras mod eller behjertenhet.

Några få reflexiva verber antaga, jemte pronominet *si*, äfven *ne* utan att förändra sin betydelse, som *andarsi*, *fuggirsi*, *partirsi*, *tornarsi*, *venirsi*, o. s. v. hvilka äfven skrifvas *andarsene*, att gå bort ifrån ett visst ställe, *fuggirsene*, att fly, *partirsene*, att resa eller fara bort, *tornarsene*, att återkomma, *venirsene*, att komma från ett visst ställe, o. s. v. *Ella sene andò*, *se ne fuggì*, *se ne tornò*, &c. *con lui*, hon gick bort, flydde, kom tillbaka med honom. *Eglino se ne vennero a casa*, de kommo hem.

Reflexiva verber kallas reciproka när de uttrycka ett ömsesidigt verkande, till ex.: *bisogna che due fratelli si amino*, *e che si soccorrano*: två bröder måste älska och hjelpa hvarandra. *Noi ci assistiamo l'un l'altro*, vi bistå hvarandra; *eglino si lodano scambievolmente*, de berömma hvarannan ömsesidigt.

De

De opersonliga verberna kunna lämpligast indelas i trenne klasser, hvaraf den första innefattar de verber som i och för sig sjelfva äro impersonella, det vill säga, icke antaga någon annan person än neutret, eller rättare sagt maskulinet *egli*, till ex.: *accadere*, att hända, som har *accade*, det händer; *accadeva*, och *accade*, det hände; *è accaduto*, det har händt, *accadrà*, det skall hända; *che accada*, *accadesse*, *accadrebbe*, &c. Likaså *avviene*, det träffar in, det tilldrager sig; *balena*, det ljungar; *basta*, det är tillräckligt; *bisogna*, det behöfs, man måste; *corusca*, *folgoreggia*, *lampeggia*, det blixtrar; *grandina*, det haglar; *nevica*, det snögar; *piove*, det regnar; *tuona*, det dundrar; *venta*, det blåser, o. s. v.

Härvid anmärkes, att neutret **det** som i svenskan alltid står framför verbet, högst sällan brukas uti italienskan, såsom på intet sätt hänvisande till någon verklig person, till ex.: *è vero*, det är sant; *è falso*, det är falskt; *sarà possibile*, det kan vara möjligt. Dock likväl säger och skrifver man ofta *egli è vero* eller *gli è vero*, *egli è falso*, *ei sarà possibile*, &c. och emellanåt när predikatet står i feminin: *ella è cosa probabile*, det är sannolikt, eller en sannolik sak; *ella è pure una bella donna*, det är likvisst en vacker qvinna.

Den andra klassen innefattar de verber, som hafva mycken likhet med de reflexiva och böjas med konjunktiva persons-pronominerna *mi*, mig; *ti*, dig; *gli*, honom; *le*, henne; *ci* och *ne*, oss; *vi*, er och *loro*, dem eller eder. Exempel:

Dispiace, det misshagar, det gör ondt.

Indicativo presente: det gör mig ondt: *mi dispiace*, *ti dispiace*, *gli* eller *le dispiace*; *ci dispiace*, *vi dispiace*, *dispiace loro*.

INDEFINITO PENDENTE: det gjorde mig ondt: *mi dispiaceva, ti dispiaceva, gli* eller *le dispiaceva; ci dispiaceva, vi dispiaceva, dispiaceva loro.*

— PASSATO: det gjorde eller har gjort mig ondt: *mi dispiacque, ti dispiacque,* o. s. v.

— FUTURO: det skall göra mig ondt: *mi dispiacerà, ti dispiacerà,* o. s. v.

— TEMPI COMPOSTI: det har, hade, skall hafva gjort mig ondt: *mi è, mi era, mi sarà,* &c. *dispiaciuto.*

IMPERATIVO. Låt det göra dig ondt! *Dispiacciati, che gli* eller *le dispiaccia,* o. s. v.

CONGIUNTIVO, PRESENTE: det må göra mig ondt: *che mi dispiaccia, ti dispiaccia,* o. s. v.

— PENDENTE: det måtte göra mig ondt: *che mi dispiacesse, che ti dispiacesse,* &c.

— CONDIZIONALE: det skulle göra mig ondt: *mi dispiacerebbe, ti dispiacerebbe,* o. s. v.

— TEMPI COMPOSTI: det må, måtte, skulle hafva gjort mig ondt: *che mi sia, fosse, sarebbe dispiacciuto.*

Äfven här anmärkes att, likasom i föregående klassen, dessa verber antaga tredje personen också i pluralis, till ex.: *mi dispiacciono queste nuove,* dessa tidningar göra mig ondt; *mi duole il capo,* jag har ondt i hufvudet; *mi dolgono gli occhii,* jag har ondt i ögonen.

Till den tredje klassen höra de aktiva eller neutrala kraftord, som ledas af allmänna eller indefinita pronominet man, på italienska *si,* föreställande menniskan i allmänhet, af hvad kön och nummer som helst, till ex.: *si parla,* man talar; *si teme,* man fruktar; *si crede,* man tror; *si sente,* man känner; *si pretende,* man påstå, o. s. v. hvilka emellanåt, för välljuds skull skrifvas och uttalas: *pàrlasi, témesi, crédesi,*

séntesi, *preténdesi*, &c. Om detta pronominets bruk i förening med verber hafva vi redan utförligt ordat härofvanför uti tjugonde föreläsningen.

Innan vi sluta dessa, tilläfventyrs temligt långa, men uti språkläran högst vigtiga, föreläsningar öfver kraftordens böjningsformer, är ännu maktpåliggande att här anföra några ytterligare anmärkningar öfver den friheten som språkbruket medgifver och gillar, att öfverträda vissa uti språkläran vedertagna reglor. Denna frihet består förnämligast uti vissa personsformers förkortande eller förlängande i verberna, och i vissa vokalers insättning i stället för andra som bortkastas. Till följe häraf sker:

1:o att tredje personen i pluralis af Indikativens enkla perfekt (*passato semplice*) som slutas med *árono*, förkortas till *áro*, såsom *amáro*, *legáro*, *andáro* &c. i stället för *amarono*, *legarono*, *andarono*.

2:o att bokstafven *v* utelemnas i åtskilliga tidsformer, men mestadels uti indikativens imperfekt (*pendente*) som: *avea*, *potea*, *finia*, *scriveano*, *usciano*, *dee*, *deono*, *bee*, *bea*, &c. i stället för *aveva*, *poteva*, *finiva*, *scrivevano*, *uscivano*, *deve*, *devono*, *beve*, *beva* o. s. v.

3:o att bokstäfverna *at* bortkastas i verbernas passiva participer, som när man i stället för *adornato*, *avvezzato*, *caricato*, *colmato*, *destato*, *domato*, *inchinato*, *ingombrato*, *mozzato*, *scemato*, &c. finner *adorno*, *avvezzo*, *carico*, *colmo*, *desto*, *domo*, *inchino*, *ingombro*, *mozzo*, *scemo*, o. s. v.

4:o att bokstafven *e* tillägges, helst i äldre bunden stil, vid slutet af tredje personen i singularis af indikativens enkla perfekt, och vid några enstafviga ord, som *amòe*, *parlòe*, *cantòe*, *fùe*, *piùe*, *giùe*, &c. i stället för *amò*, *parlò*, *cantò*, *fù*, *più*, *giù*, o. s. v. Stundom träffas äfven ett *o* fästadt vid sista vokalen *i*

af verber af tredje konjugationen, som *empío*, *finío*, *rapío*, *uscío*, &c. i stället för *empì*, *finì*, *rapì*, *uscì*, o. s. v.

5:o att *g* enkelt och dubbelt eller förenadt med *l* nyttjas i stället för andra bokstäfver, som *seggio*, *veggio*, *caggio*, *cheggio*, *veggendo*, *veglio*, *speglio*, &c. i stället för *siedo*, *vedo*, *cado*, *chiedo*, *vedendo*, *vecchio*, *specchio* &c. och

6:o att slutligen *e* insättes i stället för *a* och *i* uti andra och tredje personen i singularis af indikativens presens såsom *cele* för *celi* och *cela*, du och han döljer; *serbe* för *serbi*, *serba*, du och han förvarar; *entre* i stället för *entri*, du kommer in; *radune* i stället för *raduni*, du samlar.

TJUGONDEÅTTONDE FÖRELÄSNINGEN.

Om Verbernas bruk i språket.

Infinitiven. Vi hafva redan uti en föregående föreläsning anmärkt, huru alla infinitiver med bestämd artikel framför beteckna en handling eller verkan, som *il cantare*, *il dipingere*, *il leggere*, *il parlare*, *lo scrivere*, &c. sjungandet, målandet, läsandet, talandet, skrifvandet, det vill säga den handling man verkställer när man sjunger, målar, läser, talar eller skrifver. Men när fråga är om konsten eller skickligheten, så bör det heta: *il canto*, *la dipintura* eller *la pittura*, *la lettera*, *il discorso*, *la scrittura*, sången, målningen eller målarekonsten, läsningen, eller konsten att läsa, talekonsten, skriften eller konsten och skickligheten att

skrifva, o. s. v. En del af dessa substantiverade infinitiver antaga äfven pluralis, som *gli averi, i cantari, i doveri, i parlari, i poteri, i voleri*, o. s. v. Framför dem alla kan man ställa så väl possessiva som relativa pronominer, till ex.: *il suo cantare mi rapisce il cuore*, hennes sjungning eller sätt att sjunga (icke sång, som heter *canto*) hänrycker mitt hjerta; *questo tuo gran leggere mi annoja*, detta till myckna läsande gör mig ledsen; *l'avere egli mangiato frutti immaturi gli ha cagionato una malattia*, att han ätit omogen frukt har ådragit honom en sjukdom.

Infinitiven brukas ofta med prepositionerna *di*, af, *a*, till, *da*, från, till, för, att, *per*, för, genom, *in*, uti, i det, *con*, med, *senza*, förutan, *prima di*, förrän, innan, o. s. v. och tjenar dermed, likasom i svenskan, till talets förkortande, till exempel: *per timore di essere ingannato*, af räddhåga att blifva bedragen; *si espose a rompersi l'osso del collo*, har han blottställt sig för att bryta halsen af sig. *Cose da non dirsi*, saker som ej kunna, ej böra omtalas; *tela per farne camiscie*, lärft för att sy skjortor; *se ne liberò con dirle, che farebbe tutto ciò ch'ella bramava*, han befriade sig med att säga det han ville göra allt hvad hon önskade; *se ne andò senza far il menomo strepito*, han gick bort utan att göra minsta buller.

Det skulle blifva alltför vidlyftigt att här utförligt uppgifva alla verber som äska en af de nyss uppräknade prepositionerna. Vi vilja derför åtnöja oss med följande mest nödvändiga reglor.

Di, nyttjas efter substantiver, adjektiver eller verber som i språkbruket styra en egenskapsställning (genitivus) såsom *tempo*, tid; *cagione*, orsak; *desiderio, brama*, önskan; *speranza*, hopp; *desideroso*, begärlig; *cúpido*, lysten; *curioso*, nyfiken; *incerto*, tveksam, vill-

rådig; *sollecito*, omsorgsfull; *godere*, att njuta, fägna sig; *cercare*, söka, bjuda till; *dire*, att säga; *promettere*, att lofva; *avvedersi*, *accorgersi*, varseblifva, o. s. v. samt nästan alla reflexiva verber. Exempel: *non è ora il tempo di scherzare*, det är icke nu tid att narras; *la brama di possedere ricchezze*, önskan att äga rikedomar; *ha perso la speranza di ottenere l'impiego*, han har förlorat hoppet att erhålla tjensten; *desideroso di segnalarsi*, begärlig efter att utmärka sig; *incerto di fare checchessia*, tvehågsen att göra någon ting; *sollecito di rispondere*, omsorgsfull att svara; *Godo di potervi annunziare*, det fägnar mig att kunna underrätta er; *cerco di persuaderlo*, jag söker att öfvertala honom; *disse di sì*, han sade ja; *promise di farlo*, han lofvade att göra det; *si accorse di avere smarrita la strada*, han varseblef att han förlorat vägen; *mi maraviglio di vederti così sfaccendato*, det förundrar mig att se dig så sysslolös; *è pazzo chi presume di opporsi a chi è più forte*, den är tokig som tilltror sig att motstå den starkare.

A ställes framför Infinitiven:

1:o när man vid det föregående verbet kan fråga hvartill? hvarför? till exempel: *Sono disposto a fare ciò che tu vuoi*, jag är beredd att göra hvad du vill; *pesce buono a mangiare*, fisk som är god att äta; *avere a fare*, *a dire*, *a pretendere*, hafva att göra, att säga, att påstå; *andare a prendere*, *a vedere*, *ad udire*, gå för att taga, att se, att höra; *ti prego a venire*, jag ber dig komma.

2:o när presens af infinitiven nyttjas i stället för gerundium, till ex.: *a vederlo* (*vendendolo*) *fa paura*, för det man ser på honom kan man blifva rädd; *a scrivere* (*scrivendo*) *s'impara a scrivere*, genom skrifvande lärer man att skrifva; *a giudicare dall' apparenza*, *lo crederei un buon' uomo*, att döma efter ut-

seendet, skulle jag tro att han är en god och ärlig karl.

3:o efter flera adjektiver, som: *i pomi sono soavi a gustare*, äpplena äro söta till smaken; *è cosa facile, difficile, impossibile a fare*, saken är lätt, svår, omöjlig att göra; *soggetto ad errare*, utsatt för att irra sig.

Da framför infinitiven, häntyder på bestämmelse, bruk, duglighet, nödvändighet, som till ex.: *tela da lenzuoli*, lärft ämnadt, eller som duger till lakan; *non è da credersi*, det är icke att tro; *è da biasimare colui che parla troppo*, den är att tadla som pratar för mycket; *non è tempo questo da andare a spasso*, detta är icke väder för att gå och spatsera; *questione da sciogliersi da uomini scienziati*, fråga att upplösas af vetenskapsmän.

Per åter betecknar syftemål och orsak, som i svenskan ofta uttryckes med för att, till att, som till ex.: *non l'ho già fatto per oltraggiarlo*, jag har ju icke gjort det för att skymfa honom; *ella è troppo giovane per accasarsi*, hon är för ung att gifta sig. — *Per* efter verberna *essere* och *stare* betyder att vara nära, på vippen, som: *egli fù per morire*, han var hardt nära att dö; *sto per partire*, jag står på resande fot, på vippen att resa.

Utan artikel eller preposition nyttjas ännu infinitiven efter en mängd verber, som till ex.: *bisognare, lasciare, fare, volere, sapere, potere, dovere, ardire* eller *osare*, &c. såsom *bisogna partire, lasciar passare; far fare; voglio dire; ho saputo trovarlo; non potrò venire, doveva ubbidire, ardisco lusingarmi, non oso dirglielo*, &c. &c.

I förening med ett förutgående verb, som dess objekt, hvari ett pronomen är subjektet, ställs också infinitiven förutan preposition; ett konstruktionssätt

hämtadt från latinen, som tjenar att sammanbinda tvenne satser till en, i stället för att dertill nyttja konjunktionen *che*, att, till ex.: *credendo costui essere un gran barbassoro*, troende honom vara en högt betydande man, i stället för *credendo ch'egli fosse; ho inteso, e me ne congratulo teco, essere tu arrivato quà sano, e salvo*, jag har förnummit, och jag lyckönskar dig dertill, att du frisk och sund hitkommit; *mi viene scritto avere i turchi battuti i russi*, man skrifver mig att turkarna hafva slagit ryssarna; *è cosa decisa dovere colei andare a marito*, det är en afgjord sak att hon skall gifta sig, eller träda i äktenskap.

Utan artikel brukas ytterligare infinitiven substantiviskt i följande talesätt: *questo vuol dire bevere, dormire, fare chiasso*, &c., detta kallar jag dricka, sofva, stoja, &c. *Ei non fa altro che giuocare, cantare, correre*, &c., han gör intet annat än leker, sjunger, springer, o. s. v.

Efter pronominerna *chi*, hvilken, hvem, den som, och *che*, hvad, samt efter adverbierna *come*, huru, på hvad sätt, *ove*, hvarest, *donde*, hvaraf, hvarifrån, m. fl. följer infinitiven i stället för en konjunktivisk sats, till ex.: *non so a chi attenermi*, jag vet ej till hvem jag skall hålla mig; *non trovo che dire, che fare, che rispondere*, jag finner icke hvad jag må säga, göra svara, o. s. v. *Non ho niente che darvi*, jag har ingenting att gifva er; *non vedo ove ricoverarmi*, jag ser icke hvar jag skulle söka min tillflykt; *ei non ebbe donde vivere*, han hade intet att lefva utaf.

Participet, när det konjugeras med hjelpverbet *essere*, anses alltid som adjektiv, och rättar sig öfverallt efter substantivet, som *libro bene scritto*, en välskrifven bok; *casa molto comoda*, ett mycket beqvämt hus; *quartieri bene scompartiti*, väl indelade våningar;

stanze riccamente addobbate, rikt och grannt inrättade rum; *ragioni ben fondate*, väl grundade skäl, o. s. v. Men de som konjugeras med verbet *avere*, anses som rena supiner och ställas mestadels i maskulin, som: *ho veduto la chiesa*, jag har sett kyrkan; *egli avea scritto una lettera*, *perduto i suoi denari* &c. han hade skrifvit ett bref, förlorat sina penningar, o. s. v. Men står participet efter sitt objekt, så rättar det sig efter dettas gener och nummer, till ex.: *la chiesa che ho veduta*, kyrkan som jag har sett; *la lettera che avea scritta*, brefvet som han hade skrifvit; *i denari che avea perduti*, penningarna som han hade förlorat. Dock likväl inträffa tillfällen, der det föregående participet rättar sig efter det styrda efterföljande objektet, till ex.: *ho sentita la messa*, *ho udita la predica*, jag har hört messan, predikan; *ha maritata la sorella*, han har giftat bort sin syster.

Neutrala verber, som konjugeras med *avere*, och alla opersonliga, hafva beständigt sina supiner och participer i *mascolino singolare*, som: *i miei fratelli*, *e le mie sorelle hanno dormito in una stessa camera*, mina bröder och mina systrar hafva sofvit i en och samma kammare; *Ella ha pianto*, hon har gråtit; *stanotte ha piovuto*, i natt har det regnat; *non si è mai parlato di cosiffatte cose*, man har aldrig talat om dylika saker; *mia moglie ha pensato*, *essere cosa migliore il farlo anzichenò*, min hustru har trott att det vore bättre att göra det, än att icke göra det.

När flera substantiver följa på hvarandra, rättar sig participium af det konjugerade verbet efter det sista, som: *le sue*, *proposizioni*, *ed i suoi consigli vennero rigettati*; *i suoi consigli*, *e le sue proposizioni vennero rigettate*, hans råd och föreställningar blefvo förkastade.

När det aktiva participet står oberoende, det vill säga, när gerundierna *essendo* och *avendo*, eller ett tids-adverb, såsom *mentre*, *mentrecche*, *nel tempo che*, *durante*, *quando*, *allorche*, &c. utelemnas eller förstås inunder, rättar sig participet, utan undantag, efter subjektet i gener och nummer, till ex.: *dimorante in Italia, vidi molte bellissime pitture* i stället för *dimorando io in Italia* eller *mentre io dimorava in Italia*, medan, eller då jag vistades uti Italien, såg jag en mängd de vackraste målningar; *da mio zio commorante in Isvezia ricevei lettere, e notizie*, ifrån min morbror som då vistades i Sverige bekom jag bref och tidningar. Detsamma sker med *participio passivo* eller *passato*, i likhet med latinarnes *ablativi absoluti*. Exempel: *Giunto a Fiorenza, fù con grande festa accolto*, ankommen till Florenz, mottogs han med stor högtidlighet. *Cesare, soggiogate le Gallie, ritornò trionfante in Roma*, Cæsar, sedan han underkufvat Gallien, återvände i triumf till Rom; *ricevute le lettere partissene*, efter att hafva mottagit brefven reste han bort; *arrivato a Stocolma, date le lettere, e fatta l'ambasciata, ebbe lietissima accoglienza*, anländ till Stockholm, och sedan han öfverlemnat brefven och uträttat sitt uppdrag, mottogs han på det vänligaste; *ma passato l'anno tornò a ripratriarsi*, men då ett år var förlidet, återvände han till fäderneslandet; *quivi, morta la moglie, e collocate le figliuole, entrò in religione*, der, sedan hustrun dött och döttrarna blifvit försörjda, gick han i kloster.

TJUGONDENIONDE FÖRELÄSNINGEN.

Fortsättning.

G e r u n d i e t undergår ingen förändring hvarken i gener eller i nummer, slutandes alltid på *ando* och *endo*, såsom: *andando egli a passeggiare*, i det han gick att spatsera; *vedendo ella il messaggiero di Carlo*, i det han såg Carls budbärare; *discorrendo di lei disse*, i det han talade om henne, sade han, o. s. v.

Alla infinitiver kunna ombildas till gerundier med förutsättande af prepositionerna: *in*, *nel*, *nello*, uti; *con*, *col*, *collo*, med; *sul*, *sullo*, öfver, vid, omkring, i, o. s. v. till ex.: *nell' amare mia sorella*, i det jag älskar min syster; *col leggere un libro*, med att läsa en bok; *sul fare del giorno*, i första dagningen, vid gryningen. På samma sätt kan man, lika som i franskan, säga: *in parlando*, *in leggendo*, *in dormendo*, &c.; men detta talsätt brukas sällan i dagligt tal. *Occupato in parlando a suo cognato*, *in leggendo Virgilio*, *in traducendo Tacito*, &c., sysselsatt med att tala med sin svåger, att läsa Virgil, att öfversätta Tacitus o. s. v.

Gerundierna angifva subjektets tillstånd, handlingens grund eller orsak, samt någon omständighet, som i svenskan må uttryckas med i d e t, d å, f ö r d e t, d e r f ö r a t t, till ex.: *dormendo egli parvegli in sogno di vedere una bella fanciulla*, i det, då, medan han sof, tyckte han sig i drömmen se en vacker flicka; *parendogli un' azione male fatta*, *gliene fece una ripassata*, derför att det syntes honom vara en elak gerning, gaf han honom en dugtig skrapa; *ma costui rispose ridendo*, men han svarade leende; *il corpo si*

conserva in salute esercitandolo, kroppen bibehålles vid helsan genom dess rörelse.

Med verbet *mandare* att skicka, brukas gerundiet rätt ofta i stället för infinitiven. *E mandolla pregando, che le dovesse piacere di venire,* och han skickade och bad henne att hon ville täckas komma; *in più parti mandò cercando,* han skickade att söka på flera ställen.

Verberna *andare, venire* och *stare,* ställda framför ett gerundium, uttrycka sjelfva handlingens oafbrutna eller fortfarande förnyelse, till ex.: *egli va pensando,* han går och tänker, han håller på eller han är i begrepp att tänka; *la vo cercando dappertutto,* jag går och söker henne öfverallt; *il marito si venne accorgendo,* mannen kom och varseblef (flera gånger): *io sto lavorando,* jag håller på att arbeta. Medelst användandet af detta konstruktionssätt händer ibland, att tvenne gerundier förekomma i samma period, till ex.: *andando cogliendo rose, ritrovò il suo perduto anello,* under det han gick och plockade rosor, igenfann han sin borttappade ring; *andando guatando per tutto, sentì il pianto,* medan han gick och såg sig om, hörde han en klagegråt; *esanimando vegnendo ogni particolare, e bene ogni cosa compresa, fermò il suo consiglio,* sedan han gått och öfvertänkt (flera gånger och ofta) hvarje omständighet och insett allting noggrannt, stadgade han sitt beslut.

Indikativens presens brukas, liksom i svenskan i stället för futurum, som: *domane parto pell' Italia,* i morgon reser jag eller antråder jag min resa till Italien; *domenica prossima sono a pranzo da mio suocero,* nästa söndag spisar jag middag hos min svärfar.

Imperfektet (*pendente*) betecknar alltid den förflutna tidens samband med den närvarande, och antyder att

en handling var närvarande i en förbigången, oafgjord eller obestämd, tidpunkt, till ex.: *io passeggiava* eller *stava passeggiando*, jag spatserade eller höll på att spatsera. Det enkla perfektet, *passato semplice*, betecknar deremot en förrättning, som gått för sig i en helt och hållit förfluten, bestämd, men med den närvarande intet samband ägande, tid, och som icke mer kan på något sätt anses för närvarande, såsom: *ieri passeggiai tutta la giornata.* I dess ställe hänsyftar det sammansatta perfektet, *passato composto*, på en handling, som tilldragit sig i en obestämdt tillkännagifven tidpunkt, eller på en tid som ännu icke anses som förbigången, till ex.: *oggi ho passeggiato lungo l'Arno*, i dag har jag spatserat längs med floden Arno. Plusquamperfektet, *pendente composto*, betecknar att handlingen skedde i en förbigången tid, men förr än en annan handling påbegyntes såsom: *avevo gia passeggiato allorche vi combinai;* jag hade redan spatserat, när jag träffade er.

Imperfektet användes också i tal om hvardagliga eller ofta förnyade handlingar på en oafgjordt förfluten tid, eller som icke uttryckligt tillkännagifves, till ex.: *quando io era militare frequentava le nobili brigate*, när jag var militär, så umgicks jag i förnäma sällskaper; *ma se le amavo alloro, or non le amo più*, men om jag då tyckte om dem, så tycker jag icke mer om dem nu.

Ofta brukas också *pendente* i stället för det enkla perfektet, helst i bunden stil, när man talar om författare af ett arbete eller ett konstverk, såsom: *Francesco faceva, scriveva, stampava, dipingeva, scolpiva, traduceva*, &c., Franz gjorde, skref, tryckte, målade, högg bilder, öfversatte, o. s. v.

I stället för imperfektet af indikativen använda italienarne, utan undantag, samma tempus af kon-

junktiven så ofta som det följer efter binde-biordet *se*, om, när, i fall, m. m. och sedermera står framför ett annat verb ställdt uti villkorligt presens eller *condizionale*. Exempel: *se avessi denari, farei di molte belle cose*, om jag hade penningar, skulle jag göra många vackra saker; *se avesse studiato quando poteva, non sarebbe ora così grosso d'intendimento*, om han hade studerat när han kunde, så vore han icke nu ett sådant dumhufvud. Men när adverbet blott betyder i fall, i händelse, så fort, så framt, o. s. v. då användes hellre indikativen, med enkelt futurum. Exempel: *Andrò domani alla campagna, se farà buon tempo*, jag vill i morgon fara ut på landet, så fort det blir vackert väder; *se tu parli sei perduto, e se taci farai peggio*, om, i fall du talar så är du förlorad, och om du tiger, så gör du ännu sämre.

Äfvenså användes futurum i stället för presens framför adverbiet *forse, per avventura*, kanske, kanhända, måhända, till äfventyrs, ex. *sarà forse entrato in casa sua*, han har måhända gått in i sitt eget hus; *lo avrà forse incontrato per istrada*, han har kanske mött honom på vägen; *se avessi ciò saputo, ve lo avrei già detto*, om jag hade vetat det, så hade jag redan sagt er det.

Imperativen. Uti denna personen af denna modus, enär den åtföljes af ett nekande biord, användes prydligt det obestämda sättet i stället för det uppmanande; ett konstruktionssätt som tycks vara hemtadt från latinarnes deponentier, till ex.: *non partire*, gå icke bort; *non lo comprare, ne hai abbastanza per adesso*, köp det icke, du har ju nog deraf tills vidare; *non le dire niente*, säg henne ingenting; *non mi toccare*, rör mig icke; *va via, e non rompermi più il capo*, gå din väg och gör mig ej mera hufvudbry.

. Konjunktiven. Med afseende på denna modus inställer sig ofta för utlänningar en mängd de brydsammaste svårigheter. Det gifves konjunktioner som fordra att åtföljas af indikativ, då deremot andra oumbärligt äska konjunktiven. Till ex.: *io so che tu parti*, jag vet att du reser; *ma desidero che tu non parta*, men jag önskar att du icke må resa; *non creda che tuoi compagni siano partiti*, jag tror icke att dina kamrater hafva rest. Vi vilja härvid inskränka oss till följande praktiska anmärkningar:

1:o Enär hufvudverbet, eller det som styrer satsen, uttrycker ett bestämdt och sjelfständigt bejakande, så ställes det påföljande helt enkelt uti Indikativen, till ex.: *io trovo che tu hai ragione*, jag finner att du har rätt; *tu hai pure udito ch'ei lo vuole*, du har likväl hört att han vill det; *vedete, che tutto va bene*, ni ser att allt går bra. Men när hufvudverbet står efter ett nekande, frågande, tvekande eller tviflande biord, eller när det i sig sjelft uttrycker tvifvelsmål, förvåning, förundran, önskan, vilja, befallning, tillåtelse, förbud, anhållan, fruktan, misstroende eller ovisshet, då faller det påföljande kraftordet uti konjunktiv, som till ex.: *non credo, che ella voglia saperlo*, jag tror icke att hon vill veta det; *ma mi piacerebbe che il sapesse*, men jag skulle tycka om att hon visste det; *credete voi che lo sappia?* tror ni att hon vet det? *io dubito forte che nol faccia*, jag tviflar mycket om han gör det; *mi sorprende che siate ancora qui*, det förundrar mig att ni ännu är här; *piacesse al cielo ch'egli guarisse*, gifve gud att han blefve frisk! *desidero, voglio, comando, permetto, proibisco, prego, temo, sospetto, sto in apprensione*, &c. *ch'ei dica, faccia, venga, vada, ritorni* &c. &c.

2:o När relativa pronominerna *quanto* och *quale*, samt adverbiet *come*, m. fl. stå framför verbet, så

faller detta uti konjunktiv, till ex.: *non so quanto costi*, jag vet icke huru mycket det kostar; *disse così, non sapendo quale fosse di ciò la cagione*, han sade så, utan att veta (icke vetande) hvad som dertill varit orsaken; *non capisco com' egli si faccia*, jag begriper icke huru han bär sig åt.

3:o Relativa pronominerna *chi* och *che*, den eller det, samt adverbierna *ove*, *dove* och *donde*, hvar, hvarest, hvarifrån, styra också konjunktiv när de åtfölja, efter ett nekande uttryck, eller efter ett spörsmål, en tviflan, en önskan, ett vilkor, o. s. v. som till ex.: *non vi è chi mi soccorra*, det gifs ingen som bispringer mig; *non trovo nessuno che voglia farlo*, jag finner ingen som vill göra det; *andate dove possiate vivere tranquillo, e donde possiate uscire a vostro piacere*, gå till ett ställe der ni kan lefva i ro och hvarifrån ni kan gå er väg när ni behagar.

4:o Likaledes efter opersonliga verberna *basta*, det är tillfyllest; *bisogna*, det behöfs; *cale*, det är maktpåliggande; *conviene*, det passar sig, är billigt; *fa di mestieri*, *d'uopo*, *è giuocoforzo*, det är nödvändigt; *pare* eller *sembra*, det synes, m. fl. ställs alltid det påföljande verbet uti konjunktiv. Exempel: *basta, bisogna, conviene, fa d'uopo*, &c. *che ciò venga eseguito*, att det blifver verkställdt.

5:o Stundom utelemnas biordet *che*, att, framför konjunktiven, såsom uti: *temo se l'abbia a male*, jag fruktar att hon upptager det illa; *credo la testa le giri*, jag tror hon är yr i hufvudet; *spero l'abbiate ricevuto*, jag hoppas ni har fått det.

6:e När talet är om en längesedan förfluten handling, brukas imperfektet af indikativen, oaktadt konjunktivt biord står framför. Exempel: *Ella sa che i*

romani

romani erano la più bellicosa nazione del mondo,) min Herre vet att romrarna voro den mest krigiska nation i verlden. Men kommer en ny sats dertill, som bestämmer, inskränker eller modificerar den första handlingens tidpunkt, så måste verbet ställas uti enkelt perfekt, till ex.: *Ella sà eziandio, che i romani furono invincibili infinottantochè la discordia, e la mollezza non ebbero adito fra loro,* min herre vet också att romrarna förblefvo oöfvervinnliga, så länge som tvedrägten och vekligheten ej fingo inträde hos dem.

TRETTIONDE FÖRELÄSNINGEN.

Om Prepositionerna.

Af allmänna språkläran är bekant, att prepositionerna äro partiklar eller biord, som, under det de tjena till att utmärka en böjd kasus af sakord, pronominer och obestämda sätt af verber, ej uttrycka något fullständigt begrepp, utan fordra dertill ett annat ord, som utgör dess komplement eller fyllnad, hvarpå det syftar. De brukas derför oftast i de språk, der, likasom uti italienskan, de böjda förhållanderna ej utmärkas genom förändringar i ordets ändelse. Till exempel: *a Jacopo,* till eller åt Jakob; *con piacere,* med nöje; *da Firenze,* ifrån Florenz; *di ferro,* af jern; *fra amici,* ibland vänner; *in Toscana,* i Toskana; *per lui,* för honom; *presso colei,* hos henne; *senza moversi,* utan att röra sig; *sopra il tetto,* uppå taket; *sotto il cielo,* under himlen; *verso la fine,* mot slutet, o. s. v.

Hvar och en preposition styrer således en viss gifven ställning, eller ett visst förhållande af sitt komplement, eller, med andra ord, en viss kasus af objektet, antingen genitivus, dativus, accusativus eller ablativus. De flesta kunna på en gång styra mer än en serskild kasus, ja till och med alla fyra, som *contro me*, *contro a me* och *contro di me*, emot mig; *intorno te*, *intorno a te*, *intorno da te* och *intorno di te*, omkring dig; *presso lui*, *presso di lui* och *presso a lui*, nära vid eller hos honom; *senza noi* och *senza di noi*, utan oss; *sopra la spalla*, på skuldran; *sopra ad un albero*, upp i trädet; *sopra di costei*, öfver henne; *dentro la casa*, inne i huset; *dentro della porta*, inom dörren; *dentro alla camera*, inne i kammaren; *dentro dagli antiporti*, inom förstuqvisten, o. s. v.

Till vinnande af redighet och tid vilja vi här uppställa de förnämsta enkla italienska prepositioner, med anvisning på de serskilda kasus som de styra, hvarvid i förväg anmärkes, att, för korthets skull, N:o 2. betyder genitivus eller egenskapsställning, N:o 3. dativus eller åtställning, N:o 4. accusativus eller objektsställning och N:o 6. ablativus eller frånställning. Den första vid hvarje preposition uppgifna nummer betecknar den mest brukliga kasus; de påföljande framgå i aftagande ordning. Denna aftagande gradation iakttages äfven vid biordens svenska öfversättningar.

A, *segnacaso*, eller åtställning af den obestämda artikeln, öfversättes eljest med: till, åt, i, för, emot, ofvanpå, efter, ända intill.

Anzi, kan följas af 2. 3. och 4. före, framföre *dinanzi*, 3. 2. 4. och 6; före, förut, i närvaro af, i förväg; *innanzi*, 3. och 4.; för, frammanför, förut, utanför, framför, öfver.

Appo, sammandragit af latinarnes *apud*, följes af 4. och 2. men sällan af 3. vid, hos, i förvar af, inför, i närvaro af, i jemförelse med.

Avanti, 4. 3. och 2 samt emellanåt 6.; före, framföre; *davanti*, 3. 4. 6.; men sällan 2; före, framför, förut.

Circa, 2. 3. 4; omkring, omtrent, angående, rörande.

Con, 4.; med, vid, af, hos, ibland, medelst, i sällskap med, under, genom, oaktadt, emot.

Contro, 2. 3. 4; *Contra*, 2. 4; mot, emot.

Da, *segnacaso* eller frånställning af den obestämda artikeln; från, till, vid, hos, ifrån såsom, i egenskap af, dugelig till.

Di, *segnacaso* eller egenskapsställning af den obestämda artikeln; öfversättes eljest med: af, i, med, från, ifrån, född i, boende i.

Dietro, 3. 4. sällan 6; efter, bakefter, bakom, bakpå, baktill, bakåt.

Discosto, 6. och 3; aflägset, fjerran, långt borta, skild ifrån.

Dopo, 4. 3. 2; efter, sedan, efteråt, ifrån, näst, bakefter, bakom.

Eccetto, 4; undantagande, utom.

Entro, 4. 3, in, ini, inåt, innanföre; *dentro*, 3. 4. 2. 6; inuti, innanför, in, inåt, inom.

Fino, 3. 4. 6; intill, ändatill, tills, till dess, allt intill, ända opp till, alltsedan, alltifrån.

Fra, *infra*, 4. sällan 2; ibland, emellan, innan, inom, midt emellan, inuti, inpå, med, under,

Fuora*, fuore, fuori,* 2. sällan 4; ut, utåt, utanför, derut, derutanför, härut, härutanför, utom, utför, utgå, utanpå, utöfver.

Giusta*, giusto,* 4. sällan 3; efter, enligt med, likmätigt, till följe af, i likhet af.

Lontano*, lunge, lungi,* 6. sällan 3; undan, långt ifrån, bortom, långt borta, på långt håll.

Lungo*,* 4. sällan 3 och 2; *lunghesso,* 4; långs, längs, långsmed, långsåt; invid, utmed, bredvid.

Malgrado*,* 4; trots, till trots, mot någons vilja, oaktadt, oansedt.

Mediante*,* 4; medelst, förmedelst, genom.

Nonostante*,* 4; oaktadt, utan afseende på..

Oltra*, oltre,* 3. 4; bortom, öfver, förutan, mer än, utanför, på andra sidan, på hinsidan, förbi, framom, utom, utöfver, något mer än.

Per*,* 4; för, genom, medelst, förmedelst, i stället för, uti, på, för skull, vid, hos, för att, till att, såsom, till, med, under, i, af, på vägnar, af orsak, i anseende till, ur skäl att, i kraft eller förmågo af, emot, rörande, hvad angår, för ... del, efter, på vippen, i begrepp att.

Poi*,* 4; sedan, efter.

Presso*,* 3. 4. 2; nära, invid, bredvid, hos, tätt intill.

Pria*, prima,* 2; före, framför, förr, innan.

Quanto*,* 4. och 3; rörande, angående, hvad angår, ankommer på, vidkommer, beträffar, för ... del, så högt som, så mycket som.

Rasente*,* 4. 3; invid, strax utmed, tätt invid, längs utåt, tätt förbi.

Rimpetto, 4. 3. 2; emot, midt emot, midt före, gent öfver.

Rispetto, 2. 3; med afseende på, i hänseende till, i jemförelse med.

Salvo, 4; obetagit, undantagande; med förbehåll af, att, om; med förord att, med iakttagande af,

Secondo, 4; efter, i följe af; i öfverensstämmelse med; enligt, enligt med, efter någons tanka, i likhet med; så vidt, så vidt som.

Senza, 4. och emellanåt 2; utan, förutan, oberäknadt, utom, öfver.

Sino, 3. och 5; ända till, intill dess, tills, intill, så länge som; ifrån, alltifrån, sedan, alltsedan.

Sopra och *Sovra*, 4. 2. och 3; på, uppå, ofvanpå, ofvanom, bakpå, frampå, inpå, öfver, framför, angående, emot, bortom, angående, om.

Sotto, 4. 2; under, inunder, nedunder, nedanför, med.

Sù, och framför ord som börjas med vokal: *sur*, 4. 2; upp, opp, uppåt, oppåt, ofvan, hos, vid, ofvanpå, deruppe eller oppe.

Tra, *intra*, 4. och då och då 2; med, ibland, under, emellan, inom, inpå, utom, öfver, både, så väl som, utaf, utur, ur.

Verso, *inverso*, och i bunden stil *ver* och *inver*, 4. sällan 2; mot, inemot, hänemot, åt, inåt, uppåt, bakåt, till, omkring.

Vicino, 2. 3; nära vid, strax utmed, i grannskapet af, tätt intill, bredvid, hardt nära, ikring, omkring, på vippen.

Af sammansatta prepositioner anföras följande femtio ordsätt som de mest brukliga:

Accanto, accosto, allato, dallato, di costa, 3. bredvid, utmed, invid, helt nära, längsmed, på sidan af; — *a costo,* 2, på bekostnad af, änskönt, om än, om ock; — *addentro, di dentro, indentro,* 3. ini, inuti, inåt, inom, innanför, uti, inför; — *addosso,* 3. ofvanpå, uppå, bakpå, emot, öfver; — *a dispetto,* 2. trots, till trots, till förtret; — *a foggia, a guisa, a maniera, a modo,* 2. på sätt som, såsom, i form af, i likhet af eller med; — *a forza,* 2. medelst, i kraft af, genom, genom mycket; — *a fronte,* 2. midt emot, i jemförelse med, oaktadt, trots; — *alla volta,* 2. åt, till, emot, hänemot, på vägen till, uppåt, bortåt, utåt; — *a paragone, a comparazione,* 2. i jemförelse med; — *a petto, appetto, a petto, a petto,* 2. midt emot, gent öfver, i jemförelse med; — *appié,* 2. vid foten af, nedanför, nedanom, nedunder, nere vid; — *appresso, dappresso, di presso,* 2. 3. 4. vid, hos, nära intill, efter, bredvid, invid, tätt intill, nästan, närmast; — *a rimpetto,* 2. *dirimpetto,* 3. se ofvanför *rimpetto;* — *a rincontro,* 2. *dirincontro,* 3. midt emot, gent öfver, till mötes; — *a rispetto,* 2. i hänseende till, med afseende på, i jemförelse med, hvad beträffar, angår, vidkommer; — *a rotta,* 2. med fara att, med äfventyr; — *a seconda,* 2. för, till nöje af, efter; — *a tenore,* 2. till följe af, enligt med, såsom, i likhet med, efter; — *attorno, dattorno, intorno, dintorno,* 3. kring, ikring, omkring, rundtomkring, utomkring, omtrent, inom; — *attraverso,* 3. 4. 2. igenom, tvertigenom, midtigenom, tvertpå, tvertöfver, på tvären af, längsigenom, tversföre; skrifs utan åtskillnad *a traverso, da traverso, in traverso* och *per traverso.*

Da canto, da lato, 2. 3. på sidan om, utmed; se ofvanför *Accanto,* &c. — *da lunge, di lungi,* 6.

långt ifrån, långt bort, fjerran, aflägset; — *da poi, dappoi, dipoi,* 4. sedan, efter; — *davanti,* 3. se ofvanför *avanti;* — *di contro,* 3. midt emot; — *di fuori, infuori, all' infuori,* 6. utom, utanför, utåt, undantagande, derutanför, utför, utöfver, utaf, utur; — *di là,* 6. der borta, der bortifrån, på andra sidan om, mer än, utöfver, förbi, framom, utom; — *dinanzi, inanzi,* 3. se ofvanför *anzi;* — *di nascoso, di nascosto,* 2. i smyg af, hemligen för, någon ovetandes, utom dess vettskap; — *di presso,* 3. helt nära, tätt invid; — *di quà,* 6. på denna sidan om, hitom, hitåt, här; — *di quà, e di là,* 6. på begge sidor om, än på denna sidan och än på den andra, hit och dit, här och der, iiring; — *di rimpetto, a dirimpetto,* 3. se ofvanför *rimpetto* och *a rimpetto;* — *di rincontro,* se *a rincontro;* — *di sopra* eller *dissopra, al dissopra,* 2. 3. på öfra sidan, ofvanpå, ofvantill, öfverst; — *di sotto,* 3. 4. 2. 6. under, nedanföre, nedanom, nere inunder; — *di sù, insù, all' insù,* 2. 4. upp, opp, uppåt, oppåt, uppför, hos, vid, ofvan, ofvanpå, deruppå, till.

In capo, 2. 3. eller *al capo,* 2. i spetsen för, vid hufvudändan af, vid slutet af, om, efter förlopp af; — *in conformità,* 2. enligt med, till, följe af, likmätigt; — *infaccia, infronte,* 2. midt emot, midt i synen, midt framföre, i åsyn af, midtför; — *infino, insino,* 3. och 6. intill, ända till, tills, allt intill, ända opp till, från, ifrån, ända ifrån; *infra* och *intra,* se ofvanför *fra* och *tra;* — *in grazia, a richiesta,* 2. till ens fördel, för ens skull, någon till behag, på dess anmodan, med anledning af; — *in mezzo,* 3. 2. *nel mezzo,* 2. i, uti, midt i, midt på, i midten af, midt ibland, uti, på; — *nel miluogo,* 2. midt emellan, halfvägs till; — *inquanto,* 3. hvad angår, beträffande, vidkommande, för ens del; — *in riguardo,* 2. i hänseende till, i anseende till, i betraktande af; *inverso,* se ofvanför *verso;* —

in virtù, 2. i kraft eller förmågo af, med anledning af; — *in vista*, 2. i anseende till, med afseende på.

Per amore, *per cagione*, 2. för skull, till ens fördel, med anledning af, ur det skäl att; — *per entro*, 4. igenom, ini, inuti, inom, inåt; — *per mezzo* eller *col mezzo*, 2. medelst, förmedelst, genom, med tillhjelp af, vid tillfälle af; — *per modo*, 2. som, på sätt som i form af; — *per riguardo*, 2. af aktning för, i betraktande af, i anseende till, med afseende på.

Tranne, *trattone*, *toltone*, 4. utom, undantagande, med undantag af, med uteslutande af, obetaget.

Som denna delen af italienska språkläran ostridigt är den svåraste af alla, och den mest maktpåliggande för ordfogningsläran, så vilja vi låna vår mest grannlaga uppmärksamhet åt dess utredande, så fullständigt och så tydligt, att begynnare i språket må sättas i tillfälle att väl uppfatta och öfvervinna de svårigheter som förefalla vid dessa biords konstruktion, till största delen härrörande från ellipser, det vill säga, ett eller flera ords utelemnande eller uteslutande i en mening. Dessa ellipser hvarmed italienska språket är nästan i öfverflöd försedt, åtskiljas uti tvenne slag, bestående antingen uti ord, eller i tankar.

De flesta prepositioner fästa sig vid substantiver, sättande ett märke (*segnacaso*) eller närmare bestämmelse vid dem; andra åter vid pronominer och oberoende egenskaps-ord, såsom *per molto*, *per poco*, *per quanto*, hvarunder då förstås *tempo*, tid; *spazio*, rymd; *affare*, sak, göromål, förrättning; *denaro*, penningar, o. s. v. Några få ställas, som vi redan sett, framför infinitiver, participier och gerundier, som då tjena för sakord eller substantiver, såsom: *egli ha voglia di vivere*, det vill säga: *della vita*, han har lust att lefva; *è intento a studiare* (*allo studio*), han är ihärdig att

studera, eller vid studerandet; *ella è da lodare* (*degna di lode*), hon är att berömma, eller prisvärd; *la novella che incominciato avea, senza finita lasciò stare*, det vill säga: *senza averla finita*, han lemnade, utan att sluta, den af honom påbegynta sagan; *vegliò la notte in aspettando il giorno*, han vakade eller fördref natten i det han väntade på dagen.

TRETTIONDEFÖRSTA FÖRELÄSNINGEN.

Fortsättning.

I spetsen för alla prepositioner stå de så kallade *segnacasi*, eller märkebiord för objektets eller komplementets serskilda förhållanden och ställningar; de äro blott tre, nemligen *di*, *a* och *da*, i och med det samma de enklaste af alla prepositioner. Vi vilja här, för redighets skull, tillägga sex andra, lika enkla, nemligen *per*, *in*, *con*, *tra* eller *fra*, *sù* eller *sopra* och *sotto*.

Di, af, med, i, betecknar alltid ett egenskaps-förhållande, och kan mestadels upplösas genom ett härkomsts-förhållande, såsom *le colonne di marmo*, marmor pelrarna; *l'olio di Lucca*, Lucca-olja, varandes detsamma som *le colonne marmoree* eller *fatte da marmo* och *l'olio lucchese* eller *che viene da Lucca*, lucchesisk olja. Oftast utmärker denna preposition en tillhörighet, såsom *vestito di Pietro*, Petters klädning; *i cavalli di Giovanni*, Johans hästar; men stundom äfven ett metafysiskt sammanhang eller förhållande, som *una prova di amicizia*, ett vänskapsprof; *un'*

opera di misericordia, ett barmhertighetsverk; *un attestato di stima*, ett bevis på aktning.

Emellanåt tycks denna preposition svara, i sin betydelse, emot flera andra, såsom *a*, *da*, *con*, *in*, *per*, *tra*, &c. men dessa förstås då derunder tillika med ett annat sakord. Således: *Prato è una città assai vicina di Firenze*, i stället för: *vicina alla città di Firenze*; *avere invidia di uno*, betyder: *alla fortuna di uno*, afundas någon; *partire di Roma*, vill säga: *dalla città di Roma*, att resa ifrån Rom; *maestri*, *lavorate di forza*, mästare, arbeten med kraft; *dimmi*, *di che ti ho io offeso*, säg mig i hvad jag har förnärmat dig; *essere nato del tale anno*, att vara född i ett visst år; *morire di tanti anni*, att dö i en ålder af så många år; *passato di lancia*, *perito di saetta*, betyda: *con un colpo di lancia*, *con un colpo di saetta*, genomborrad med en lans, död af ett pilskott; *egli piangea*, *e di gran pietà non potea motto fare*, han gret, och för innerligt medlidande kunde han icke säga ett ord; *poeta fui e cantai di lui*, jag har varit poet och jag har sjungit om honom; *la natura umana è perfettissima di tutte le altre nature di quaggiù*, den menskliga naturen är fullkomligast ibland (*tra*) alla andra naturer här i verlden; *ebbevi di quelli che nol vollero fare*, der voro ibland dem några som ej ville göra det; *fù suo fratello di padre*, *ma non di madre*, han var hennes bror på fadrens sida, men ej på modrens; *a me tocca* (*la volta*) *di dire*, det är min tur att tala; *a me si conviene* (*la cura*) *di guardare l'onestà mia*, det anstår mig att bevaka min ära; *a me giova* (*la lusinga*) *di sperare*, det är godt för mig att hoppas; *mi diletta* (*lo sfogo*) *di piangere*, jag tycker om att gråta, *desiderava* (*il vantaggio*) *di conoscervi*, jag önskade att känna er. *Cecco di messer Fortarrigo*, Frans, son af herr Fortarrigo; *Renzo di Angiolo*, Angiolos son

Lorenzo. Slutligen utelemnas ofta *di* framför vissa ord, såsom *a casa il medico*, hos läkaren, eller i hans hus; *a porta la Croce*, i stadsporten *della Croce*; *fuori porta San Gallo*, utanför porten *di San Gallo*; *la Dio mercé*, gud ske lof; *la costui fortuna*, den karlens lycka; *il cui valore*, hvars tapperhet; *le altrui sostanze*, andras egendomar.

A, till, åt, betecknar alltid en åtställning, eller subjektets syftande på, eller rörelse **bortåt** sitt eget eller kraftordets objekt, vare sig detta ett ställe eller annat föremål, som till ex.: *andare a Roma*, att gå till Rom; *volgersi a quache parte*, vända sig åt ett ställe; *dare qualche cosa a qualcuno*, gifva något åt någon; *dirigetevi a lui*, håll er till honom; *avvicinate il lume a questa tavola*, för ljuset närmare till detta bordet; *pensare ad un affare*, att tänka på en sak, det vill säga, vända tanken åt densamma.

Med vissa verber, som till exempel: *togliere*, *levare*, *carpire*, *sottrarre*, *rapire*, &c. nyttjas denna preposition framför det ord som utvecklar predikatet, eller objektet, antingen detta då står före eller efter, såsom uti: *togliere qualche cosa a qualcheduno*, taga någonting ifrån någon; *levare ad un altro*, borttaga från en annan; *carpire a questo*, beröfva denna; *sottrarre a quell' altro*, undandraga från den andra; *rapire all' amico la figliuola*, bortröfva dottren ifrån vännen, o. s. v.

Vid andra kraftord som beteckna rörelse till ett ställe, nyttjas än *a* och än *in*, såsom uti: *andare a casa* och *andare in casa*; men det förra betyder bortåt huset och det sednare in i huset. Likaså vid *accompagnare*, beledsaga; *arrivare*, ankomma; *condurre*, ledsaga; *continuare*, fortfara; *riuscire*, komma ut, lyckas; *spignere*, stöta, drifva; *tendere*, syfta; *tornare*, återvända; *venire*, komma m. f. d.

Detsamma gäller mestadels också med verber som betecknа rörelse på ett ställe, som till ex.: *essere a Roma* och *essere in Roma;* det förra heter vara eller vistas i Rom och dess stadsdistrikt, men det sednare, att bo inuti sjelfva staden Rom.

När rörelsens föremål är ett persons namn eller ett pronomen, så nyttjas rätt ofta *da* i stället för *a*, såsom: *vado da Jacopo,* jag går till Jacob; *lo mando dal parroco,* jag skickar honom till kyrkoherden; *più tardi verrò da voi,* litet sednare kommer jag till Er, eller dit Ni bor; *e domattina mi condurrete da lui,* och i morgon bittida ledsagar ni mig till honom.

Tvertom nyttjas lika ofta *a* i stället för *da*, i synnerhet efter verberna *dare, fare, udire* och *vedere,* som när Boccaccio skrifver: *fatevi a ciascuno, che mi accusa, dire,* låt er af hvar och en som anklagar mig säga; *amenduni li fece pigliare a tre suoi servitori,* han lät gripa dem begge af tre ibland sina tjenare; *udendo a molti commendare la cristiana fede,* då han af många hörde den christeliga tron berömmas.

Äfvenså nyttjas ofta *a* i stället för *con,* med, som hos nyssnämnda klassiska författare: *nutricata a latte d'asina,* uppammad med åsninnomjölk, och som man i hvardagsspråket säger: *una nave a vela, od a remi,* ett fartyg med segel eller med åror; *battello a vapore,* ångbåt; *orriuolo a molla, od a pendolo,* ur med fjäder eller med perpendikel; *una veste a fiori, od a liste,* en med blommor eller med spetsar prydd klädning. Likaså säger man: *stare od andare a capochino,* stå eller gå med med nedböjdt hufvud; *pregare a mani giunte,* bedja med hopknäppta händer; *operare ad occhii chiusi,* göra något blinvis, med tillslutna ögon; *correre a briglia sciolta,* löpa i fullt språng; *morire a stento,* dö med möda och plågor. — Man säger också

rätt ofta: *star male ad arnese od a denari*, vara illa försedd med kläder och penningar.

Ibland andra prepositioner, hvilkas rum esömoftast uppfyllas af *a*, vilja vi här blott anföra följande:

Amaniera, a modo, a guisa, såsom, i likhet med; Ex.: *barba a lucignoli*, det vill säga: *a guisa di lucignoli* (ljusveke, lampveke), pipskägg; *muro a filo*, lodrät mur; *scala a lumaca*, vindeltrappa; *cadere a piombo*, falla lodrätt ner; *partire la roba a bottino*, dela godset oordentligt och liksom till sköflings; samt hos Boccaccio: *cotesti tuoi denti fatti a bischeri*, dina tänder der som likna fiolskrufvar.

Avanti, appo, alla presenza di, framför, inför, i närvaro af; ex.: *alle belle donne si scusò*, inför de vackra fruntimren urskuldade han sig.

Circa, intorno, ungefär, omkring; *Ivi forse a tre miglia era il castello*, derifrån var slottet ungefär tre mil aflägset.

Contra, emot, eller *verso* och *inverso*, bortåt; *a tramontana rivolta, cominciò a dire*, med ansigtet emot norr, begynte hon att säga.

Di, af; *ben fornito a denari*, väl försedd med penningar.

Dopo, efter; *a questa breve noja seguita prestamente il piacere*, efter denna korta ledsnaden följer i hast nöjet; *gli prestai danaro, e mel rese a venti giorni*, jag lånte honom penningar och han återbetalte mig dem efter tjuge dagar; *da oggi a otto*, i dag åtta dagar.

Fino, ända till; *dolente a morte*, bedröfvad intill döden; *odiare a morte*, hata dödligt eller ända intill döden.

In, i, uti; *al primo sonno*, i eller vid första insomnandet; *uom ben vissuto, a morte in ciel s'annida*, en man som lefvat väl går när han dör, i himlen;

vorrei che fossero a mio podere, jag ville att de voro i min äga. *Vennero a grandissime schiere*, de kommo i stora hopar. *Andare a povertà*, råka i fattigdom; *io ebbi a questi tempi di molti dispiaceri*, jag har i dessa dagar haft många missnöjen.

In guisa di, såsom, på samma sätt som; *vestito alla greca*, klädd på grekiska modet; *all' antica*, på urgammalt vis; *alla trista*, på gement, illparigt sätt; *alla scapestrata*, liderligt, o. s. v.

Per, för, till; *a difesa di se*, till sitt försvar; *a mia cagione*, för min skull; *a colpa tua*, för din skuld; *avere a male*, upptaga illa, blifva stött; *avere uno a signore*, hafva någon till herre, öfverman, husbonde; *ei la condusse a moglie*, han tog henne till hustru; *ed il Re lo nominò a consigliere di stato*, och Konungen utnämnde honom till Stats-Råd; *mi offro a guida*, jag erbjuder mig att vara din vägvisare.

Med verberna *andare*, *fare*, *giuocare* och *sonare* står *a* i stället än för en, än för en annan preposition, som till en del kan synas af följande talesätt:

Andare a battuta, a tempo, gå efter takt; *a bell' agio*, sagta, långsamt; *a fretta*, hastigt, fort, skyndsamt; *a furia*, hals öfver hufvud; *a galla*, flyta ofvanpå vattnet; *alla lunga*, söla, dra ut på långbänken; *a pezzi*, gå i stycken; *andare a voto*, slå fel, gå miste; *andare a zonzo*, gå omkring sysslolös, slå dank, springa ute.

Fare a cappelli, luggas, draga hvarannan i håret; *fare ai bambini*, bära sig åt som små barn; *fare a gara*, täfla, arbeta i kapp; *fare a chi lascia podere*, göra som en från hemmanet bortkörd arrendator; *fare all' amore*, vara kär, drifva eller pläga älskog; *fare a pugni, a bastonate, a sassi, a coltellate*, slåss med knytnäfvar, med käppar, med stenar, med knifvar.

Giuocare a carte, a dame, a palla, a scacchi, &c. spela kort, dam, boll, schack, o. s. v.

Suonare a festa eller *a distesa*, ringa med klockor i full svängning; *a mal tempo*, att skingra oväder; *a stormo*, klämta med eld-, larm- eller storm-klockan; *a martello*, kimma; *a doppio*, ringa med flera klockor.

Da, från, till, vid, hos, som, i egenskap af o. s. v. beteknar alltid en frånställning, eller subjektets beroende af, härkomst ifrån, eller skicklighet till sitt eget eller kraftordets föremål, vare sig detta en person, ett ställe eller annat förmedelst prepositionen utveckladt nytt objekt eller predikat, till ex.: *Cartagine venne fondata da Didone, e poi distrutta da Scipione*, Karthago grundlades af Dido och förstördes af Scipio. Emellanåt användes i denna mening biordet *per*, till ex.: *Ciò che per me si può fare*, det som af mig kan göras.

Da betecknar af- eller härkomst, enär man derinunder förstår verberna: *nascere, derivare, sorgere, scaturire, provenire. devenire*, ifrån något ställe eller någonting, och denna mening säger och skrifver man: *Raffaello da Urbino, Cino da Pistoja, fra Guittone da Arezzo*, &c. för att tillkännagifva de städer hvarifrån dessa berömda män hafva ledt sin härkomst. *Questa giovane non è da Cremona, nè da Pavia, anzi è Faentina*, denna flickan är hvarken ifrån Cremona eller från Pavia, hon är Faentinska. Men då fråga är om ett landskap eller en provins, så nyttjas biordet *di*, såsom i *Ruggiero di Sicilia, Renzo di Calabria*, och hos Boccaccio säger en munk: *fui di Sardegna.*

Samma preposition *da* betecknar aflägsnande eller åtskiljande, enär den står efter verberna *uscire, partire, allontanarsi, scostarsi* &c. *da qualche luogo*, ifrån något ställe, eller efter *dividere, rimuovere, staccare, separare* &c. *una cosa dall' altra*, en sak ifrån en

annan. Med verberna *uscire, partire, andarsene,* nyttjas likväl ofta biordet *di,* såsom: *io parto di Firenze,* jag reser ifrån Florenz, hvilket då vill säga: *dalla città di Firenze; egli esce di casa,* han går ut, eller ifrån hemmet. Men är prepositionen förenad med artikel, så heter det: *io parto dal castello, o dalla città,* jag reser bort från slottet, eller från staden; *egli esce dalla casa,* han går ut ur huset.

Framför pronominerna *me, te, se,* &c. har prepositionen *da* samma betydelse som tilläggningsordet *solo,* ensam, sjelf, allena, till ex.: *da me, da te, da se, da noi, da voi, da loro,* jag sjelf, du sjelf, han sjelf, ensam, vi sjelfve, de sjelfva, ensamma; och hos Dante säger Virgilius: *da me non venni,* af mig sjelf, eller allena, kom jag icke. *La torre è forte da se,* tornet är starkt i och för sig sjelft. *Lo fo da me,* jag gör det sjelf; *lo sai da te,* du vet det sjelf; *ci pensa da se,* han tänker derpå sjelf, allena. Stundom tillägges *per* emellan *da* och pronominet, såsom i *tu ci andrai da per te,* du skall gå dit i egen person; *molte malattie guariscono da per se,* många sjukdomar kureras af sig sjelfva.

TRETTIONDEANDRA FÖRELÄSNINGEN.

Fortsättning.

Prepositionen *da* användes esomoftast i stället för flera andra biord, och i synnerhet:

1:o i stället för *di,* som tillhörighets-artikel, ex.: hos Boccaccio: *degno cibo da voi il reputai,* jag mente att

att det var en värdig Er tillhörig föda; *cotesta è questione da te*, detta är en fråga som tillhör dig att upplösa.

2:o i stället för *incirca*, nästan, omkring, ungefär, ex.: *in cosi fatti discorsi fu tenuto da dieci mesi*, med sådant prat blef han uppehållen i nästan tie månader; *da dodici fanti*, omkring tolf infanterister; *non l'ho veduto da tre anni*, jag har ej sett honom på ungefär tre år.

3:o i stället för *onde*, *con che*, *di che*, *da cui*, hvaraf, hvarmed, som uti: *penssossi costui avere da poterlo servire*, han mente sig hafva det hvarmed han kunde tjena honom; *che avete da cena?* hvad har ni till aftonmåltid; *datemi da mangiare*, gif mig något att äta; *vorrei da bere*, jag ville hafva något att dricka.

4:o i stället för *per*, uti otaliga ordsätt; Ex.: *carta da scrivere*, skrifpapper; *gioje da donne*, fruntimmers-juveler; *camera da letto*, sängkammare; *veste da camera*, nattrock; *donzella da marito*, giftvuxen flicka; *terreno da viti*, jordmon för vinrankor; *alberghi da pastori*, boning för herdar; *poesia da cantarsi*, skaldestycke för att sjungas. — *Essere da ciò*, betyder: att vara karl för att göra det; *uomo da bene*, en hederlig karl; *da poco*, en stackare; *da molto*, dugtig; *da nulla*, en stympare; *da più*, bättre; *da meno*, sämre; *da troppo*, af alltför stort värde; *da forche*, galgfågel.

5:o i stället för *come*, som, såsom; Ex.: *vi amo da padre*, jag älskar er som vore jag er far; *egli era vestito da donna*, han var klädd som ett fruntimmer; *da giovane*, som en yngling; *da vecchio*, som en gammal gubbe.

Vid bedyrande och eder säger man: *da galant' uomo*, *da uomo onesto*, så sannt jag är en hederlig

karl! *vi giuro, da cavaliere, che non l'ho veduto,* jag bedyrar, på heder och ära, eller på kavaliers paroll, att jag ej sett honom.

Io sono passato da casa vostra, jag har gått förbi eller framför ert hus; men *io sono passato per Bologna, per Mòdena, per Venezia,* vill säga genom Bologna, genom Mòdena, genom Venedig; *Puccio avea una casa dalle fornaci,* Jakob hade ett hus nära vid tegel-ugnarna; *da man manca fuori di strada,* till venster, utåt vägen.

Dalle bionde chiome, med ljusgula håret; *dagli occhii neri,* med svarta ögonen; *dalle bianche mani,* med hvita händerna; *dai piè veloci,* med snabba fötterna o. s. v. beteckna, att subjektet antager ett dylikt tillnamn af de i predikatet utmärkta egenskaper.

In, i, till, på, mot; nyttjas först och främst för att beteckna tillfälligheterna af ställe, tid, o. s. v. der subjektet befinner sig, såsom: *essere in Italia, in città, od in villa,* att vara i Italien, i staden eller på landet; *essere nel tale mese,* i den och den månaden; eller *nel tale anno,* i det och det året; *vivere in pace od in discordia,* lefva i fred eller i tvedrägt; *trovarsi in toga od in farsetto,* befinna sig klädd i frack eller i tröja.

Vidare nyttjas denna preposition med rörelseverber, på stället, såsom: *in un letticciuolo assai picciolo si dormiva,* han sof uti en helt liten säng; *andare in città,* gå in i staden; *cadere in terra,* falla på jorden; *dare* eller *colpire nel segno,* träffa målet, hafva framgång och lycka; *uscito di Firenze, si mise in via, e colla moglie andonne in corte di Roma;* så snart han kommit ut ur Florenz, begaf han sig på vägen och gick med hustrun derifrån till domsätet i Rom.

I stället för *a,* till, och *come,* som. Ex.: *imputare in peccato,* tillägga som last, tillräkna som synd;

för *a maniera, a foggia, in guisa*. Ex.: *chieder mercé colle mani in croce*, be om nåd med i kors lagda händer; — för *con*, med; ex.: *in che maniera sei tu entrato?* på hvad sätt har du kommit in? — för *contro* eller *inverso*, emot, bortåt; ex.: *in me movendo dei begli occhii i rai*, i det hon vände åt mig de sköna ögonens strålar; — för *dentro*, inuti; ex.: *se ne stava in casa*, han satt hemma; *questi son vermini ch'egli ha in corpo*, dessa äro maskar, som han har i kroppen; *immergere uno nell' acqua*, att störta någon i vattnet; — för *nello spazio di*, på en tid af; *cento novelle raccontate in dieci di*, ett hundrade noveller berättade på tio dagar; — för *per*; ex.: *in contrario*, tvertom, tvertemot; — för *sopra*, ofvanpå; ex.: *dare in capo ad alcuno*, slå någon på hufvudet; *messagli una catena in gola, lo mandò via*, sedan han lagt honom en kedja om halsen, skickade han honom bort.

In sul primo sonno, vill säga, uti första sömnen; *in sugli occhii di tutti*, uti allas åsyn, under allas ögon.

Om en obestämd ålder säger man: *giovine ancora di venti otto in trent' anni*, en ännu ung man om tjugeåtta till trettie år.

Per, förmedelst, genom, med, för, i stället för, uti, på, vid, hos, o. s. v. bemärker egentligen rörelse genom ett ställe, men betecknar och utvecklar utomdess en myckenhet andra förhållanden.

Dante sjunger i sin *Cantica del Purgatorio*:

"*Quando s'accorser ch'i' non dava loco*
"*per lo mio corpo al trapassar dei raggi*,

när de varseblefvo att ljusstrålarna icke genomträngde min kropp, der *per* står i stället för *attraverso*, tvertigenom; och man säger i hvardagligt tal: *essere per l'Europa, per l'oceano, per le foreste*, det vill säga på något obestämdt ställe i Europa, på verldshafvet, i skogarna. Samma bemärkelse nyttjas för alla andra

ställen, der enahanda förhållanden inträffa; som hos Boccaccio i hans mästerliga beskrifning öfver Pesten i Florenz år 1348: *per le sparte ville, e per li campi, per le vie e per li loro cotti, e per le case, di di, e di notte indifferentemente, non come uomini, ma quasi come bestie, morìeno,* i de kringspridda lusthusen på landet och på fälten, på vägarna, på åkrarna och i trägårdarna, samt inne i husen dog folket, utan åtskillnad natt och dag, icke såsom menniskor, utan som kreatur.

Emellanåt uttrycker *per* orsaken till en handling och målet hvarpå den syftar, eller objektet hvarmedelst den utvecklas; till ex.: *tacere per verecondia,* tiga af blygsamhet; *lavorare per guadagno,* arbeta för vinning; *per amore,* af kärlek; *per prova,* genom bevis eller prof; *per esperienza,* af erfarenhet; *per fama,* genom ryckte.

Oftare betecknar denna rikhaltiga preposition medlet hvarigenom man kommit i besittning af något, till ex.: *ho ciò conseguito per l'intercessione, per l'opera, o per le preghiere vostre,* jag har ernått det genom ert förord, er åtgärd, edra förböner. Man säger också: *guidare per mano,* leda vid handen; *prender per un braccio,* taga en i armen; *tirare pei capelli,* draga en vid håret, o. s. v.

Af dessa exempel och af några andra som rättnu skola anföras, skönjes tydligt, att denna preposition kan lämpligast betraktas under sex serskilda utvecklings-förhållanden, nemligen:

1:o En rörelse-utveckling, till ex.: *per mare andò a Tunisi,* till sjös, eller sjöledes reste han till Tunis; *per me si va tra la perduta gente,* genom mig går man bland den förlorade hopen; *non è spirto che per l'aër vada,* det är ej en ande som kan flyga genom luften; *per madre discende da' duchi Strozzi,*

genom modren härstammar han från hertigarne Strozzi; *di loro per donna nacquero tutti i conti Guidi*, ifrån dem härstammade, på mödernet, alla grefvar Guidi. I samma förhållande säger man liknelsevis: *ho lavorato per due ore*, jag har arbetat i två hela timmar; *vi stette per due giorni*, han blef der i två dagar.

2:o En förenings-utveckling, till ex.: *a lui per queste parole rispose*, han svarade honom med dessa orden: *ciascun pigli per mano la sua dama*, tage hvar och en sin dam vid handen; *ti ho menato pel naso*, jag har dragit dig vid näsan.

3:o En tillfällighets-utveckling; ex.: *felice l'alma che per voi sospira*, lycksalig är den själ som för Er suckar! *io farei di tutto per Currado*, jag vill göra allt för Conrad; *drappo per fare manti reali*, tyg för att göra kungliga mantlar; *sto per dirvela*, jag är i begrepp att säga er det; *non faccio per dire*, jag vill icke dermed säga; *non fa per te*, det duger icke för dig.

4:o En egenskaps-utveckling; ex.: *li lasciò per morti*, han lemnade dem för döda; *il lodava, siccome egli era, per lo più cortese signore del mondo*, han berömde honom för hvad han var, den mest belefvade herre i verlden; *Andò per Legato a Parigi*, han gick som påfveligt sändebud till Paris.

5:o En utdelnings-utveckling, ex.: *di quel vino diede loro mezzo bicchiere per uno*, af det vinet gaf han dem ett halft glas hvardera; *fece venire per ciascuno due paja di robe*, han lät komma för hvarje person två par klädningar; *cento venti fiorini per uomo*, ett hundradetjuge gyllen till mans.

6:o En jemngodhets-utveckling, ex.: *non posso rendervi grazia per grazia*, jag kan icke vedergälla Er hvar och en ynnest ni mig bevisat; *libro per libro, mi piace più questo*, bok som bok, så tycker jag mer

om denna; *morire per morire*, dö som dö, då det kommer an på att dö; *dare parole per fatti*, gifva ord i stället för gerningar; *cambiare oro per argento*, vexla guld emot silfver; *questa donna è sufficientemente bella per moglie*, denna qvinnan är tillräckligt vacker till att vara ens hustru; *per prova della mia fede*, till bevis på min trohet.

Ofta uteslutes denna preposition, liksom i svenskan, aldrahelst då fråga är om tid, mått, vigt, mynt, o. s. v. såsom: *vissi molti anni a Genova*, jag vistades flera år i och omkring Genua; *largo tre piedi*, tre fot bred; *pesa quattro libbre*, det väger fyra skålpund; *vendette il cavallo mille fiorini*, han sålde hästen för ett tusen gyllen, m. fl. d. Detsamma sker framför ordet *mercede* eller *mercè*, som i följande verser hos Petrarca:

Ringrazio Lui, che i giusti preghi umani
benignamente, sua mercede, ascolta.

Jag tackar Honom som, af sin Nåd, hörer godhetsfullt menniskornas skäliga böner; och hos Boccaccio läser man: *qui me ne venni, dove mercè di Dio, scampato sono*, jag kom derifrån hit, der jag, Gud ske lof! är bergad.

Uti böner och eder utvecklar också denna preposition, likasom i svenskan, föremålet, i anseende till hvilket den ombedda eller tilltalade personen skall bevekas, såsom uti: *pregovi per quanto avete di più caro*, jag ber Er för allt hvad ni har kärast; *giuro per quanto vi è di più sacro*, jag svär vid allt hvad heligast är.

Con, med, vid; bemärker en utveckling af förening, medel, eller sätt att verka, såsom: *essere con alcuno*, vara med någon; *lavorare col pennello*, arbeta med penseln; *fare una cosa con piacere, o con riprezzo*, göra någonting med nöje eller med ovilja, *con facilità*,

o con fatica, med lätthet eller med möda. — ***Mi rallegro con voi***, jag fägnar mig med Er, jag lyckönskar Er.

Seco, med sig, säges och skrifves i alla generer och numrer, och står i stället för *con lui*, *con lei*, *con loro*, till ex.: *seco proposero di fargli beffe*, de föresatte sig att göra narr af honom. Det hopfogas ofta med *medesimo* eller *stesso*, sjelf, såsom: *seco medesimo* och *seco stesso*, med sig sjelf, inom sig; *lo scolare tutto lieto seco medesimo disse*, skolgossen, helt glad, sade inom sig; *ella disse seco medesimo: lodato sia Iddio*, hon sade i sitt hjerta: lofvad vare Gud; *seco stesso forte contento, cominciò a dire*, med sig sjelf innerligt nöjd, började han att säga.

Con meco, *con esso meco*, med sig sjelf; *con teco*, *con esso teco*, med dig sjelf; *con seco*, *con esso seco*, med, eller inom sig sjelf äro mycket brukliga pleonastiska talesätt i det finare italienska språket.

Fra och ***tra***, *infra* och *intra*, mellan, ibland, emellan, inom, imellan, inuti, användas till att utmärka ett subjekts belägenhet, antingen emellan personer eller emellan saker, eller uti en hvilande eller föränderlig ställning. Man säger således: *fra il letto ed il muro*, mellan sängen och väggen; *stare fra il timore e la speranza*, sväfva emellan fruktan och hopp; *dire fra se, o fra suo cuore*, säga inom sig sjelf, eller i sitt hjerta; *fra se deliberarono cosi*, inom sig beslöto de så; *combinare uno fra via*, träffa någon midt på vägen; *e ad andare fra l'isola si mise*, och han företog sig att gå inn på ön; *sedere fra verdi erbette*, att sitta inuti gröna gräset; *tra uomo ed uomo là se ne andò*, midt igenom trängseln gick hon ända dit; *tra più volte si confessò*, han skriftade sig flera gånger; *una sera fra le altre*, en afton ibland andra; *tra quelli che venuti erano, e quelli ch'erano per venire*, med dem som

kommit och dem som skulle komma; *tra con parole, e con fatti*, dels med ord, dels med gerningar; *infra tre giorni verrò*, inom tre dagar skall jag komma; *tutti intra il terzo giorno morivano*, de dogo alla inom tredje dygnet; *infra le aspre spine sta nascosta la bella rosa*, midt imellan de taggiga törnena döljer sig den sköna rosen.

TRETTIONDETREDJE FÖRELÄSNINGEN.

Om Adverbierna.

Adverbier äro egenskaps-biord, som utveckla kraftordens särskilda verkningar och förhållanden, på samma sätt som adjektiverna utveckla sakordens. Uti deras tillämpning innefatta de hvar för sig tre andra språkets grundbegrepp, nemligen, en preposition, ett substantivum och ett adjektivum. I sjelfva verket betyder *adesso*, nu: i denna stund; *già*, redan: i en förbigången tid; *qui*, här: på detta ställe, i detta rum; *come*, huru, på hvilket eller samma sätt; *molto*, mycket: i stor mängd; *dopo*, efter, sedan; *lontano*, långt: på större afstånd; *davvero*, sannerligen: i verklig sanning; *niente affatto*, alldeles icke: på intet vis; *forse*, kanske, vid möjligt tillfälle.

Enligt med denna princip kunna adverbierna anses såsom utmärkande: 1:o tid, såsom *oggi*, i dag; *ieri*, i går; *domani*, i morgon. 2:o rum, såsom: *ove*, hvar, hvarest; *giù*, ned, nedan; *costà*, der borta. 3:o sätt och beskaffenhet, såsom: *bene*, väl; *male*,

illa; *volentieri*, gerna. 4:o antal och ordning, såsom: *troppo*, allt för mycket; *insieme*, tillsammans; *inoltre*, öfver, utomdess. 5:o bekräftande och nekande, såsom: *sì*, ja; *certo*, visserligen; *nò*, nej; *non mica*, visst icke; och 6:o tillfällighet, såsom: *apposta*, med flit, enkom; *a caso*, *a sorte*, händelsevis, *tardi*, sent, o. s. v. Likväl äro dylika delningar mycket vacklande och gå som oftast in i hvarann.

Till antalet äro egenskaps-biorden oberäkneliga, alldenstund man kan, likasom i fransyskan, bilda ett sådant af hvarje adjektif genom att taga det i feminin och tillägga ändelsen *mente*, som i Galliens och Italiens äldsta språk skall hafva betydt detsamma som *maniera*, *modo* och troligtvis äfven *mente*, håg, förestats, lynne, så att af adjektiverna *caro*, kär; *dolce*, söt, ljuf; *fedele*, trogen; *garbato*, artig; *ingenuo*, öppenhjertig; *maggiore*, större, m. fl. man kan sjelf bilda adverbierna *caramente*, *dolcemente*, *fedelmente*, *garbatamente*, *ingenuamente*, *maggiormente*, &c.; hvarvid anmärkes, att när egenskaps-ordet slutas på *le* och *re* med vokal framför, så bortfaller detta sista *e*, så att af *fedele* bildas *fedelmente* af *generale*, allmän, *generalmente*, af *umile*, ödmjuk, *umilmente*, af *debole*, svag, *debolmente*, af *singolare*, synnerlig, *singolarmente*, af *leggiere*, lätt, *leggiermente*, af *superiore*, högre, *superiormente*, &c.

Många egenskaps-ord kunna likväl oförändrade nyttjas som adverbier, såsom: *alto*, högt; *certo*, visst; *chiaro*, klart; *dolce*, ljuft; *diritto*, rakt, *forte*, starkt; *lento*, långsamt; *presto*, fort; *ratto*, hastigt, m. fl. d. Dessutom kunna adverbial-uttryck bildas af substantiver eller adjektiver med preposition till ex.: *a brani*, i små stycken; *alla rustica*, groft, plumpt; *alla fiorentina*, på florentinska viset; *a tempo*, *e luogo*, vid tillfälle; *da poco in qua*, för kort tid tillbaka; *da*

senno, allvarsamt; *fra poco*, rättnu, inom kort tid; *in quel mentre*, under det, i samma stund som; *per buona sorte*, lyckligtvis; *poco fa*, för kort tid sedan; *senza meno*, ofelbart, utan tvifvel; *un pezzo fa*, *già tempo*, *gran pezza fa*, längesedan; *poco stante*, kort derpå, o. s. v. Dessa adverbial-uttryck, på hvilka italienska språket är öfvermåttan rikt, heta *modi avverbiali*.

Att här söka uppräkna äfven de mest brukliga egenskaps-biord och adverbial-uttryck, vore icke mindre olämpligt än omöjligt. De, hvilka ej så uppkommit, böra, hvad formen beträffar, kallas rena eller enkla adverbier, och måste, såsom alltför många för att här finna rum, läras af ordboken, så mycket hellre, som flera, ja äfven de flesta, kunna, när så erfordras, förbytas med hvarann, eller intaga ett det andras ställe till prydnad och välljud af stil och framställning.

I anseende till den utveckling, som företer sig genom adverbierna, bör utomdess anmärkas, att de icke allenast modificera kraftorden, men äfven utveckla både sakords och egenskaps-ords, ja äfven adverbiers tillfälligheter och förhållanden. Således uti följande satser: *dormire placidamente*, att sofva lugnt; *persona poco onesta*, en föga ärlig menniska, och *parlare molto bene*, att tala mycket väl, förekomma tre adverbier: *placidamente*, *poco* och *molto*; det första utvecklar kraftordet *dormire*, det andra egenskapsordet *onesta*, det tredje adverbet *bene*.

Alla de adverbier som slutas på *ente* kunna antaga komparationsgrader genom tillsats af *più*, mera, framföre positiven, samt genom borttagande af slutstafvelserna *amente*, *emente* och *mente* och tillsättande i stället af stafvelserna *issimamente*. I förminskande grad

sättes *meno* (mindre) samt *il* eller *al meno* framför positiven. Till ex.:

Positiv.		Komparativ.		Superlativ.
dottamente	—	*più dottamente*	—	*dottissimamente*
felicemente	—	*più felicemente*	—	*felicissimamente*
debolmente	—	*più debolmente*	—	*debolissimamente*

I förminskande grad:

dottamente — *meno dottamente* — *il* eller *al meno dottamente*, *felicemente*, *debolmente*.

Andra adverbier bildas till superlativer genom tillägg af *issimo* i stället för slutstafvelsen, till ex.: *bene*, väl, *benissimo*; *assai*, nog, *assaissimo*; *spesso*, ofta, *spessissimo*; *tardi*, sent, *tardissimo*, senast; *poco*, litet, *pochissimo*; *bravo*, tappert, *bravissimo*.

Några få adverbier, såsom *dipendentemente*, på ett oberoende sätt; *indipendentemente*, utan afseende, utom, oberoende; *differentemente* och *diversamente*, olika, på ett annat eller särskildt sätt, o. s. v. följas alltid af segnacaso eller prepositionen *da*, till ex.: *dipendentemente della sua persona*, på ett beroende sätt af hans person; *indipendentemente da lui*, honom förutan, utan hans åtgärd eller tillåtelse; *voi agite differentemente da quanti conosco*, ni handlar olika med alla andra som jag känner. Äfvenså *conformemente*, *relativamente*, m. fl. taga segnacaso eller prepositionen *a*, såsom: *conformemente alla legge*, likmätigt lagen; *relativamente a quell' affare*, i hänseende till, med afseende på den saken.

Följande enkla eller rena adverbier behöfva, för nybegynnare i språkläran, några ytterligare upplysningar.

Mai, någonsin, betyder *in alcun tempo*; tillsammans med *sempre*, alltid, ger det mera utveckling och eftertryck åt dettas betydelse: *mai sempre*, alltid;

sempre mai, för all tid. Man säger också: *così è oggi il cielo bello come fù mai*, himmelen är i dag så vacker, som han någonsin varit. För att blifva nekande måste biordet alltid åtföljas af *non*, icke, och betyder då aldrig. Boccaccio och några få andra författare hafva nyttjat det utan nekande biord, men böra ej tagas till efterdöme. Hopfogadt med *più*, med *sì* och med *nò*, få dessa biord större och kraftigare eftertryck. *Mai più*, säkert aldrig mer; *maisì*, ja säkert, visst, nog; *mainò*, pytt! nej, visst icke. — När *mai* står före det nekande biordet *non*, måste begge ställas före verbet, till ex.: *Mai non mi rispose*, aldrig svarade han mig; men står det nekande biordet först, så ställs *mai* efter verbet: *non mi rispose mai*, han svarade mig aldrig.

Giammai betyder detsamma, och följer samma reglor som *mai*; *unqua*, *unquemai* och *unquanco* äro i prosa föråldrade och nyttjas helst i bunden stil. — *Omai*, *ormai*, *oramai* betyda: *presentemente*, nu, just nu, eller *alla fine*, ändteligen, sist, till slut, omsider.

Più framför biordet *che* svarar mot Latinarnes *plus quam*. Ex.: *Più che qualunque altro*, mer än hvilken annan som helst. Med egenskaps-biord ökar *più* dessas betydelse, ex.: *più presto*, fortare; *più sovente*, oftare; *più chiaro*, klarare; *più attentamente*, med större uppmärksamhet.

Före sakord är *più* icke mer ett egenskaps-biord, utan ett rent adjektiv, och svarar mot *molto*, *molti*, *maggiore*, &c. Ex.: *E più giorni felicemente navigarono*, och de seglade lyckligt i flera dagar; *più uomini che donne*, flera karlar än fruntimmer; *con più fatica*, med större möda. Ofta förändras det till rent substantif och antager då artikel; ex.: *il più delle volte*, de flesta gångerna, mestadels; *più di tempo*, längre tid; *i più se ne fuggirono*, de flesta rymde bort; *le più si*

trovrono in Berlinzone, de flesta fruntimren vistades i Berlinzone.

Meno, mindre, följer samma reglor som *più*. Ex.: *con meno fatica*, med mindre svär; *il meno di tempo*, *il meno degli uomini*, minsta delen af tiden, af menniskorna, o. s. v. Med verbet *venire* betyder det falla undan, förfalla, tråna, falla i vanmakt, svimma.

Meglio, bättre, nyttjas ofta i stället för *migliore*. Ex.: *Questo libro è meglio del vostro*, denna boken är bättre än den ni har; *alla meglio*, mitt, ditt, sitt bästa; *ho fatto alla meglio*, jag har gjort mitt bästa, eller så godt jag kunnat. *Alla peggio*, vill säga motsatsen, det värsta som kan hända. Allt bättre och bättre, heter på italienska *di bene in meglio*, och icke *di meglio in meglio*; likaså, allt sämre och sämre; *di male in peggio*.

Assai, mycket, nog, i mängd, i stort antal; betyder också emellanåt: *mediocremente*, medelmåttigt, obetydligt, temligen, lagom, så der. Ex.: *Ella è assai bella*, *assai buona*, hon är medelmåttigt, nog, någorlunda vacker, temligen god. Om en sjuk person säges: *non è guarito*, *ma stà assai bene* eller *benino*, han är ej alldeles frisk, men han mår någorlunda väl, så der, bättre. *Uomo d'assai* betyder en i hög grad skicklig, tapper, välförtjent man. Boccaccio har nyttjat detta biord substantiviskt: *assai n'erano che nella strada finivano*, der voro många som afledo på gatan; *in assai cose*, i många saker. — *Ad assai*, långt ifrån, det fattas mycket; *assai per tempo*, mycket bittida.

Non betyder icke; *nò* heter nej. — Det förra ställes före verber, till ex.: *non lo so*, jag vet det icke; *non posso*, jag kan icke. Det senare, *nò*, är motsatsen af *sì*, ja. Ex.: *io le diceva di sì*, *ed ella rispondea di nò*, jag sade henne ja, och hon svarade nej. *O voles-*

sero o nò, antingen de ville eller icke. *Credo di sì,* jag tror, ja; *scommetto di nò,* jag håller nej, jag håller emot. Boccaccio har också: *il buon uomo rispose del sì,* den gode mannen svarade ja; *ciascuno rispose del nò,* hvar och en svarade nej.

Tasso sjunger om Erminia, i sitt Befriade Jerusalem, att då hon sett Tancredis anlete skönt men bleknadt,

"Non scese, nò, precipitò di sella;"

Ej steg hon, nej, hon störtade från sadeln.

och Boccaccio låter Pirro säga åt Fru Lidia: *non farnetico, nò, madonna:* jag yrar icke, nej min Fru.

Anzichenò eller *anzi che nò,* är det samma som *piuttosto che altro,* hellre än på annat vis, snarare, just, till ex.: *ei mi pare anzi che nò che burlate,* jag tycker just, eller i sanning, att ni narras; *anzi acerbetta che nò, così cominciò a parlare,* snarare litet butter, började hon så här att tala.

Italienarne sätta, utan åtskillnad, *non* eller *no,* såvälsom *sì,* både före och efter namnorden *Signore* och *Signora,* herre och fru, samt vid högre äretitlar, till ex.: *Signor nò, Signor sì,* nej min herre, ja min herre; *non signore* eller *nò signore, sì signore,* nej, min herre, ja, min herre. Uti hvardagsspråket säges genom sammandragning: *Gnorsì, gnornò, gnora sì, gnora nò.*

Vid högsta och högre äretitlar ställs adverbet hellre efter; ex.; *Maestà sì,* ja Ers Majestät; *Altezza nò,* nej, Ers Höghet; *Eccellenza sì,* Ja, Ers Exellenz; *Illustrissimo nò,* nej, nådig herre. I stället för *sì* nyttjas ofta för större eftertryck *anzi,* ja, må göra, jo men, eller ock *sì davvero,* ja, visserligen, och i stället för *nò, nient' affatto,* ingalunda, alldeles icke. *Ma nò* heter: ah, nej! *ma sì,* ah, ja!

Non che, icke, betyder det samma som *non solamente*, *non pure*, icke allenast, och fordra i bisatsen motsättande konjunktionen *ma*, men, utan, till ex.: *non che a voi*, *ma pure a me recaron dispiacere*, icke allenast Er, men också mig förorsakade de missnöje; *nulla speranza li conforta*, *non che di posa*, *ma di minor pena*, de styrkas af intet hopp, jag vill icke säga om lugn, men om mindre bekymmer; *nè cappriccii*, *nè ripulse*, *nè ingiurie*, *avean potuto amor non che spegnere*, *ma raffreddare*, hvarken nycker, snäsor eller ovett hade kunnat tillintetgöra, ej en gång afkyla kärleken.

Quinci är detsamma som *di qui*, *di quà*, härifrån, härefter, och emellanåt som *per qui*, härigenom, härigenom, härförbi, härinne, häromkring, härute. Ex.: hos Dante i hans gudomliga *Canto dell' Inferno:*

"Quinci non passa mai anima buona:"

Härigenom färdas aldrig någon god själ. *Costi* och *costà*, der borta, beteckna det rum der den person är som tilltalas; *costinci*, der bortifrån, dit bortåt, börjar åldras, i synnerhet i prosan.

Quando che sia betyder enär som helst, förr eller sednare, omsider, slutligen.

TRETTIONDEFJERDE FÖRELÄSNINGEN.

Om Konjunktionerna.

De särskilda slag af ord, som hittills blifvit beskrifna och afhandlade, bidraga att tillskapa satser och meningar, samt att bestämma och utveckla de

förhållanden, som äga rum emellan särskilda ord och satser i en och samma mening. Men på lika sätt som särskilda ord och satser i en och samma mening äro till hvarandra i förhållande, så händer det äfven, att särskilda meningar hafva sins emellan förhållanden, hvilka det i talet är nödvändigt att med ord uttrycka.

De ord, som således tjena till att uttrycka dessa förhållanden och deras utvecklingar, samt att sammanbinda meningar eller deras delar, och visa något förhållande, någon jemnförelse dem emellan, i afseende på öfverensstämmelse, stridighet, vilkor, orsak, följd, undantag, o. s. v. kallas i språkläran Binde-biord eller Konjunktioner.

En del af dessa sammanbinda ord eller satser på ett så enkelt och otvifvelaktigt sätt, att någon osäkerhet om deras beskaffenhet ej kan komma i fråga, till ex.: *e*, och; *o*, eller; *ma*, men; *se*, om; *che*, att, på det, då, ty, emedan, så att, än; *anche*, äfven, också; *però*, derför; *poiche*, emedan, förty; *pure*, dock, likväl; *benche*, fastän; *dunque*, således, fördenskull, m. fl. som böra läras utur ordboken. — Andra åter gå så nära adverberna och emellanåt äfven prepositionerna, att de lätt förblandas med dem, såsom *almeno*, åtminstone; *ancora*, ännu, ock; *bensi*, väl; *come*, som, förty, så, när; *indi*, *quindi*, *onde*, *per conseguenza*, hvadan, följaktligen, till följd hvaraf; *così*, sålunda, alltså; *dopo*, sedan; *laddove*, såvida, deremot; *mentre*, medan, under det att, så länge som; *non che*, *come pure*, såsom ock, så väl som, äfvensom; *non dimeno*, icke destomindre; *ora*, men, nu; *purche*, såframt, såvida, om annars, blott att; *quando*, då, när, om, om än, om ock, änskönt; *quasi*, likasom; *altrimenti*, annars, annorlunda, eljest, m. fl. hvaraf synes, att här, likasom i svenskan

och

och många andra språk, ett och samma biord står i ett fall adverbielt, i ett annat såsom preposition och i ett tredje konjunktionelt.

Rektor Almqvists regel för att i svenskan igenkänna och urskilja sådana biord, har jag funnit säkrast och lättast använd äfven uti italienskan. "Hvarje gång" säger denna djupsinniga Grammatist i sin förträffliga Svenska Språklära, "hvarje gång biordet bestämdt ut-"gör en egenskap åt det adjektiv, verb, eller preposi-"tion hvartill det hörer, så är det *adverbium*; i annat "fall är det konjunktion."

Man kan, uti italienskan, lämpligast indela konjunktionerna i fjorton klasser:

1. *Copulative*, rena sammanbindningar, såsom: *e*, och; *anche*, *ancora*, *eziandio*, ock, också, äfven, ännu, dessutom; *non che*, såsom ock; *e — e*, både — och, såväl — som; *non solamente — ma*, icke allenast — men, icke blott — utan; *altresì*, *parimente*, *similmente*, också, likaledes, sammalunda, m. fl.

2. *Disgiuntive*, urskiljande, såsom: *o* eller *oppure*, *ovvero*, eller också; *o — o*, antingen — eller; *sia — o no*, antingen — eller icke; *nè — nè*, hvarken — eller; *così — come*, likasom — så, såväl — som, *tanto se — quanto se*, lika mycket — som, m. fl.

3. *Avversative*, motsättande; såsom: *ma*, men, utan; *anzi*, tvertom, fastmer; *se non che*, dock, likväl, utomdess, om icke, i fall icke; *nondimeno nulladimeno*, *ciò non ostante*, ickedessmindre; *pure*, rent, blott, då likväl, likvisst, endast; *però*, *tuttavia*, *ma però*, emedlertid; dock likväl; *anchorchè*, *avvegnacchè*, *benchè*, *comecchè*, *contuttociò*, *nonpartanto*, *quantunque*, *sebbene*, *tuttochè*, fastän, ehuruväl, oaktadt, oansedt, änskönt; *laddove*, tvertom, så framt, då deremot; *nè pure*, icke ens, icke en gång, m. fl.

13

4. ***Limitative***, undantagande, såsom: *nè*, ej heller; *almeno*, åtminstone, till det minsta; *per lo meno*, i all händelse, framför allt; *non meno*, icke mindre; *nemmeno*, *neppure*, *nè anche*, ej heller, icke heller; *a meno che*, med mindre att, så framt ej; *se non che*, *se non se*, annars, likvisst, icke mer än; *solamente*, *solo*, *soltanto*, blott, endast, allenast; *altrochè*, *eccettochè*, *fuorchè*, *salvochè*, *tranne*, undantagande; *senzachè*, utomdess; *purche*, så framt, så vida, blott att, om annars.

5. ***Condizionali***, vilkorliga, såsom: *se*, om; *datoche*, om, derest; *casoche*, *ognivolta che*, *semprechè*, i fall, i händelse att, enär; *postoche*, *purche*, *sì veramente*, *a condizione che*, *a patto che*, med villkor att, blott att, så framt; *qualora*, *quando*, *quand' anche*, *con questo però*, *con questo che*, om än, om blott, om endast, om ock, enär, änskönt; *se nò*, om icke; annars, i annat fall, eljest; *se pure*, om än, om annars, om blott, nemligen; *giacchè*, *poichè*, emedan, när, sedan, alldenstund; *se tu sai*, så mycket du kan, vill eller gitter, m. fl.

6. ***Dubitative***, tvekande, såsom: *se*, om, när, i fall, huruvida; *se forse*, om händelsevis, om så vore; *se mai*, om någonsin; *che*, *acciocchè*, att, på det att, då, så att, utan; *resta a sapere se*, det kommer derpå an, det blir frågan om; *comunque siasi*, vare det hur det vill, ehvad det än må vara; *domin se*, *domin che*, Gud vet om, Gud vet, m. fl.

7. ***Concessive***, medgifvande, såsom: *in vero*, *vero è*, *vera cosa è*, *a dir vero*, *è ben vero che*, sannt att säga, i sanning, det är väl sannt; *postoche*, om så är, låt vara att så är; *sia*, *bene è*, *bene stà*, *sì bene*, *voglio concedere*, nå, nå nå, väl an, låt så vara, må göra; *avvegnacchè*, låt det vara att, derför att, i anseende till; *ma bensì*, men väl, m. fl.

8. ***Dichiarative***, förklarande, såsom: *cioè*, *cioè a dire*, *voglio dire*, det är, nemligen; *vale a dire*, det vill säga; *ossia*, *o sia*, eller; *verbi grazia*, *per esempio*, *a cagion d'esempio*, till exempel; *in fatti*, *di fatto*, i sjelfva verket, verkligen; *ben sai*, ja väl ock, du kan ej neka, du måste veta, m. fl.

9. ***Comparative***, jemnförande, såsom: *come*, som, liksom, eftersom, för det, såsom, då, när, så snart som, huru; *siccome*, såsom, så väl, då, lika som, emedan, alldenstund; *come se*, liksom om; *sì-come*, *così-come*, så-som, lika-som, likasom-så, likaså-som; *come-così*, som-likaså, ju-desto; *che*, än; *appunto*, just som; *così*, så, således, derför, såmycket; *non altrimenti che*, icke annorlunda än; *del pari che*, *egualmente che*, på samma sätt som; *tanto-quanto*, såväl-som; *quanto-altrettanto*, ju-desto; *nè più nè meno*, hvarken mer eller mindre, m. fl.

10. ***Aggiuntive***, förökande, såsom: *anzi*, *innanzi*, fastmer; *appresso*, derefter; *inoltre*, *oltraccio*, *oltrecchè*, *oltre ciò*, *di più*, *sopracciò*, dessutom, utomdess, annannars, eljest; *piuttosto*, *prima*, *meglio*, hellre, snarare, förr; *più volentieri*, mycket hellre; *anzichenò*, hellre det än, snarare; *ancora*, *da vantaggio*, ännu mer; *altresì*, också, äfvenså; *per altro*, annars, å andra sidan, deremot; *del resto*, *del rimanente*, för öfrigt, i öfrigt m. fl.

11. ***Causali*** eller *di cagione*, orsaksord, såsom: *perchè*, *poichè*, *posciacchè*; *a cagione che*, *a motivo che*, då, emedan, som, derför att, ty, förty, eftersom; *come*, såsom, eftersom; *perciocche*, *perocche*, *imperciocche*, *imperocchè*, *conciassiachè*, *conciofossechè*, *conciossiacosachè*, *avvegnacche*, såsom, ty, för det att; *acciò*, *acciocchè*, *affinchè*, *ad oggetto di*, på det att, för att; *però*, *perciò*, *per questo*, *con questo fine*, *attesoche*, *giacchè*, *mercecchè*, *possochè*, *stanteche*, alldenstund, i

hänseende till, med afseende på, fördenskull; *sicchè, cosicche,* således, så, följaktligen; *di maniera che, di modo che, inguisache, in guisa tale che, per modo che,* så att, på det sättet, att, på ett sätt att, m. fl.

12. ***Illative,*** slutsats-ord, såsom: *dunque, adunque,* således, följaktligen, derför; *ecco,* alltså, se der; *per il che, il perchè, per la qual cosa,* fördenskull, hvadan, hvarföre; *onde, la onde, impero, epperò, ondeche,* hvadan, hvarigenom, hvarföre, derigenom, dymedelst; *e però,* just derför, följaktligen; *pertanto, impertanto,* dock, likväl, ickedestomindre, för allt detta; *non per altro che,* icke för annat än, blott derför att; *tantoche,* så länge som, så vida som, så långt som; *talche, talmentechè, a tale che,* så att, alltså, på ett sätt att, på det sättet att; *in somma, in conclusione, in ultima analisi,* kort sagt, med ett ord, med allt detta, till summa på texten, m. fl.

13. ***Temporali, e d'Ordine,*** uttryckande tidsföljd och ordning, *anziche,* hellre, snarare, *avantichè; primache, pria che,* förr än, innan, förr-än, hellre-än; *secondocche, a misura che,* efterhand, i mån af; *dipoiche,* sedan, efter det att; *mentre,* medan, sedan-så; *mentrecche, stanteche,* då-så, under det att; *appenache, tostoche, subitochè, come prima,* så snart som knappt; *allorche, allorquando,* då när; *ognorache, semprechè, ogni voltache,* så ofta som, enär, så ofta det behagas; *se tu sai,* när du vill, på hvilken tid eller på hvad sätt du gitter; *alla fine, in fine, da sezzo,* slutligen, ändtligen, omsider, på sistone, m. fl.

14. ***Transitive,*** öfvergångs- eller utvecklingsbindeord emellan hufvudsatser och eftersatser, eller emellan en bisats och en annan, såsom: *che,* att; *a proposito,* i sammanhang med hvad som sades, i förbigående, *del resto,* i öfrigt; *di fatto, in fatti,* i sjelfva verket; *tuttavia, tuttafiata, tuttavolta, impertanto, cio-*

nonostante, nulladimanco, emedlertid, med allt det, ickedessmindre, allt detta oaktadt, m. fl.

För nybegynnare i språket kunna följande konjunktioner fordra ytterligare upplysningar.

Quando och *se* betyda ofta ett och detsamma, nemligen, **när** och **om**, men hafva, så väl det första som det sednare, i förhållande med ordet *tempo,* tid, olika bemärkelse. *Quando* nyttjas att bestämma tiden, och *se* att tillkännagifva vilkoren. Ex.: *Quando sarà tempo, lo farò,* när det blir tid, så skall jag göra det; *se avrò tempo verrò da voi,* om eller när jag får tid, så kommer jag till Er. — *Se* nyttjas ofta i stället för *benche, quand' anche,* &c. fastän, om än, till ex.: *si dispose, se morir ne dovesse, a parlarle esso stesso,* han beredde sig, om det än skulle bli hans död, att sjelf tala med henne.

Che, att, styrer som vi redan sett, både indikativ och konjunktiv. Enär en med *che* sammansatt konjunktion står i början af en sats, och denna konjunktion borde i eftersatsen eller bisatsen upprepas, så sätter man för andra gången blott *che,* som ickedessmindre styrer samma modus som den första sammansatta konjunktionen. Till ex.: *poichè io ho risoluto di partire, e che i miei affari non mi permettono di restare;* emedan jag har beslutat att resa och mina göromål ej tillåta mig att qvarstadna; *comecche molto bene io il sappia, e che tu pure ne sia informato,* fastän jag mycket väl vet det, och du också är derom underrättad. Samma enkla *che* åtföljer likaledes i bisatsen konjunktionen *quando* till ex.: *Quando Ella sarà giunta, e che sarassi riposata,* sedan hon ankommit och hvilat sig.

Ofta nyttjas *che* till öfverflöd, men till större eftertryck och välljud, före imperativer och konjunktiver

såsom: *chè passi, che entri*, låt honom passera, låt honom homma in. Annorstädes träffar man det i lika beskaffad ställning framför *se*, om, till ex.: *che se lo arrivassi a sapere!* ah, om jag skulle råka att få veta det! samt i följande talesätt: *aspetti un momento, che or ora vengo*, vänta ett ögonblick jag kommer strax. *Vattene, o che ti butto giù per le scale*, gå din väg, eller jag kör dig utför trapporna

Esomoftast utelemnas *che*, i synnerhet om man i dess ställe sätter *non*, icke; till ex.: *spero vogliate farmi questo piacere*, jag hoppas ni vill göra mig detta nöjet; *temo non sia vero*, jag räds det är sannt.

Stundom betyder *che* detsamma som *se non* och öfversättes på svenska med: mer än, till ex.: *non avea l'oste che una camera assai picciola*, värden hade icke mer än en liten, trång kammare.

Svenska binde-biordet så, ställdt i början af en eftersats, bortfaller vanligtvis uti italienskan, till ex.: om detta är sannt så vet jag icke hvad jag skall tänka om henne, *se questo è vero, non so che pensare di lei;* ehuru anspråkslös boken är, så är den derför icke dessmindre behaglig, *per quanto sià il libro scevro di pretensioni, non è però meno piacevole.* — Efter ett imperativ uttryckes det likväl med *che*, till ex: *dammelo, che ti dirò se sia il mio*, gif mig den, så skall jag säga dig om det är min; *Venga da me, che le darò quanto brama*, kom till mig så skall jag gifva henne allt hvad hon önskar.

Se non che och *se non se* hafva enahanda betydelse; men om meningen är tvekande eller utmärkande tvifvelsmål, så nyttjas hellre *se* än *che* och betyder då: så när som, utom, undantagande, som till ex.: *Mastino, Signore di undici cittadi, le perdè tutte se non se Verona e Vincenza*, Mastino (*della scala*) herre

öfver ellofva städer, förlorade dem alla, så när som (utom) Verona och Vicenza.

Imperciocchè, imperocchè, conciossiacosachè, perlaqualcosa, imperlaqualcosa, m. fl. d. brukas mestadels i början af fulla perioder; deremot nyttjas framför bisatser och eftersatser hellre *perciò, perchè, però, per questo, epperò, posciacchè, mercecchè, stantechè,* m. fl. Likaså *pure,* när det betyder också, *però* när det i svenskan öfversättes med men, och *adunque,* derför, alltså, nyttjas aldrig för att begynna en proposition, men ställas efter något annat ord, såsom: *Egli pure vi fù,* han också var der; *ella però non volle venire,* men hon ville icke komma; *io dico adunque,* derför säger jag, o. s. v.

Ma che? som frågord, betyder: hvad då? hvad nu? hvartill hjelper det? Ex.: *Ma che? fatto è, vuolsi vedere altro;* men hvad? det är nu gjordt; man måste se efter annat.

TRETTIONDEFEMTE FÖRELÄSNINGEN.

Om Interjektionerna.

En Interjektion, det vill säga ett utrops-biord, heter, på god italienska, *un Interposto* och är ett kort uttryck af en plötslig, afbruten och starkare sinnesrörelse. Den utgör antingen ett läte, som naturen sjelf ingifver, utan någon öfverenskommelse menniskorna emellan, såsom i svenskan o! aj! bah! fy! hu! pah! ts! uj! m. fl. och uti italienskan *ah! ahi! ben! deh!*

eh! oh! puh! uh! zi! &c. eller ock ett verkligt utrop i ett eller flera läten eller ord, till ex.: Ack! bevars! hejsan! kors! minsann! nu väl! ty värr! välan! och uti italienskan: *ah! ecco! eja! olà! bensai! oh Dio! ajuto, ajuto! via via! poffare il mondo!* &c.

De förra kallas af Italienarne *Interposti puri*, rena Interjektioner, de sednare *Interposti misti*, det är, blandade eller sammansatta. Beggedera slagen kunna i sig innefatta en hel mening; till exempel: när jag ropar *ahi!* så menar jag: *io sono dolente*, jag har ondt, jag känner smärta; och när jag tillägger persons-pronominet *me* och ropar *ahimé!* så vill jag säga: kom och hjelp mig. På detta vis kan ett enda utrops-ord innefatta två och flera elliptiskt uttryckta meningar.

De serskilda sinnesrörelser som med dessa utropsbiord tillkännagifvas, kunna, för korthets skull, indelas uti tio klasser, nemligen:

1:o Glädje och lyckönskan: *oh! allegri! beato me! oh me beato! felice me! pur beato! viva! evviva! palle, palle! giubbilo! bene! buono! benvenuto! salve! buon pro! addio!*

2:o Jämmer och sorg: *ah! oh! ahi! eh! eimè! ohi! ohimè! oimé! oitù! oisè! me lasso! me meschino! misero me! poveretto me! me tapino! guai a me! uh, uh!*

3:o Vrede och förakt: *ahi! eh! ehi! deh! fi! oh! uh! puh!* eller *pù! ecco! guarda! guata! ve! hà, ha, ha! via, via! all' armi! ammazz' ammazza! e andate, andate! vergogna! ah, scanfardo! basta! basta! vattene!*

4:o Förundran och häpnad: *bembé! oh! oh! eh! capperi! gnaffe* eller *naffe! cric! crac! cospetto! per Bacco! corpo di Bacco! corpo di me stesso! come mai! poffare il cielo! poffare il mondo! Dio buono! giusto cielo! pah! pape! viva il cielo! è egli possibile?*

5:o Begär och önskan: *deh! doh! oh! ohsè! pur! così! Dio volesse! piacesse a Dio! magari! il ciel ne scampi!*

6:o Hotelse och förbannande: *guai! guai a te! guai, ne sopra guài a Voi! male detto! vattene in malora! venga il malanno! venga il fistolo! olà!*

7:o Fruktan och misströstan: *oh! oh Dio! ajuto! ohimè! sta! uh!*

8:o Vedervilja och vämjelse: *eimei! fi! via! basta! via, via! basta così! basta, basta! vanne via! vattene! Dio me ne guardi! Dio me ne liberi! oibò!*

9. Hågkomst och erinring: *ah! acah! a! bene, bene! bembè! ah! sì! sì, sì!*

10. Bifall och uppmuntring: *bene stà! mi piace! benissimo! oh, bella! bello, bellissimo! stupendo! a maraviglia! bravo! bravissimo! orsù! coraggio! animo!*

Andra åter uttrycka ingen sinnesrörelse men tjena blott att

1:o Bejaka och bedyra: *oh, sì! così è! sì bene! sì davvero! maisi! già, già! a fè, affè! gnaffe! alle guágnele! alla croce di Dio! se Dio m'ajuti! sicuro! in anima mia! in coscienza mia! in verità! per Dio! per certo!*

2:o Neka eller vägra: *nò! non già! non mai! mai, mai! anzi! al contrario! ahibò! oibò! nient' àffatto! nò davvero!*

3:o Ropa: *eja! chi! eh, eh! o! oh, oh! olà! ferma!*

4:o Pådrifva: *eja! sù! sù via! da bravo! orsù! andiamo! erri! alto via! di sù! dite sù! animo! coraggio!*

5:o Tysta: *taci! tacete! zi! zitto! zitti, zitti! silenzio! sta! piano! cheto!*

6:o Varna: *occhio! badate! guarda! guarda guarda! badate a voi! attenti! adagio adagio! adagino! poco a poco! largo largo! pian piano! alto!*

7:o Tacka och bedja: *Iddio sia lodato! mercè di Dio! la Dio mercè! di grazia! in grazia! per grazia! non più! perdono! misericordia! per amor di Dio!*

8. Fråga: *ebbene? ombè? umbè? come? come? e così? e che? e quando? e perchè? chè?*

9. Skämta och bele: *oibò! ghieu! ghieu ghieu! lima lima! Ecco adesso! ora sì che viene il bello! ha, ha, ha! ih, ih, ih!*

10. Visa bort: *oh, oh! vatti! vanne? vattene! vanne via! avante! su via! buon viaggio! Vatti con Dio! a rivederci! addio!*

Utrops-orden spela en så betydlig rol uti italienska hvardags-språket, att vi ej kunna förbigå att här uppteckna och utveckla betydelsen samt bruket af de förnämsta och mest gångbara ibland dem, förmedelst exempel hemtade utur språkets klassiska författare.

Ah! Ahi! ack! o! ha! å! utrop af smärta, oro, jämmer, ovilja, vrede, o. s. v. *Ah! fiera compagnia!* ack! det grufliga sällskapet! *ahi, quanto è misera la fortuna delle donne!* ack, huru qvinnornas öde är ömkligt! *Ahi! Pisa, vitupero delle genti, del bel paese dove il sì suona.* O Pisa! skamfläck för folkslagen, i det herrliga land der biordet *sì* klingar. *Ah, traditori, voi siete morti!* Ha, förrädare, J ären dödens barn! *Ah!* såsom svar, betyder: hvad befalls?

Ahimè! aimè! ack, ve mig, ty värr, å! *Ahimè, che troppo tardi l'ho conosciuto!* ve mig! för sent har jag känt honom. Emellan *ahi* och *me,* insättes ofta tilläggningsordet *lasso,* arm, eländig, olycklig, och Boccaccio har otaliga exempel på *ahi, lasso me! ahi lassa me!* ack, jag olycklige!

Beato me! me beato! glädjerop: *oh! me beato soprà gli altri amanti!* Ack! så lycklig jag är framför alla andra älskare.

Così! så! så der! *Così vada chiunque amor legittimo scompagna!* så omkomme eho som helst söndrar äkta kärlek. *Eh, così?* nå, hvad är det? hvad gör ni der?

Deh, amico mio! perchè vuoi tu entrare in cotesta fatica? Hah, min vän! hvarför vill du inlåta dig i det besväret? *Deh! lascia l'ira tua, e perdonami omai.* Hah! lägg bort din vrede och förlåt mig ändtligen. *Deh, sventurato!* ack, du eländige! *Doh, rispos' egli, perchè mi vuoi tu lasciare?* Hå! svarade han, hvarför vill du lemna mig?

Eh, che Vostra Signoria Illustrissima mi dà la burla! Bevars! min nådige gör narr af mig.

Ehi! är det samma som *ahi!* men är också utrop af harm och missnöje. *Ehi, Messere! ch'è ciò che voi fate?* Hå, min Herre! hvad är det ni gör?

Ehimei! otålighets-utrop: *ehimei! state a udire, che ora ne viene il buono.* Å! stån och hören på, ty nu kommer det bästa af saken.

Eimè lasso! che ora intendo quello che prima non intesi. O! nu begriper jag hvad jag ännu icke förstod.

Eja, Calandrino! che vuol dire questo? Hej, Calandrino! hvad betyder detta?

Guai! ve! uttrycker hot och förtviflan; *guai a voi anime prave!* ve eder, förderfvade själar! *Guai ad essi, ed ai figli loro!* Ve öfver dem och deras barn! *Guai a me, pover' uomo!* ve mig, arme stackare!

O! oh! oh, oh! O! aha! å! åh! Uj! hafva nio serskilda betydelser, allt efter som de uttrycka åtskilliga sinnes-rörelser: 1:o Förundran: *o liberalità di Natan! quanto sei tu maravigliosa!* O Nathans frikostighet! huru är icke du beundransvärd! *Oh! man-*

giano i morti? Aha! äta nu de döda? 2:o Öfverdrifven glädje: *O calandrino mio dolce! cuor del corpo mio, anima mia, ben mio, riposo mio!* Å! min söta Calandrino, mitt hjertas klenod, min själs bästa vän, min skatt, min glädje. 3:o Öfverdrifven åtrå: *o, che belle scorpacciate che io me ne piglierei!* .O! så jag skulle proppa mig magen full deraf! 4:o Jämmer: *o, quanti gran palagi, &c. rimasero vuoti! o quante memorabili schiatte, &c. si videro senza successor debito rimanere!* Ack! huru många stora palatser m. m. blefvo då öde! Ack, huru många märkvärdiga ätter, m. m. utan laga arftagare! 5:o Misströstan: *O, in che paura stavamo, e chente cuore era il nostro!* Uj, i hvilken räddhåga vi sväfvade, och hur var väl vårt mod beskaffadt! 6:o Bestörtning: *oh, voi mi avete fatto sbigottire a raccontare tante miserie!* Hm! ni har kommit mig att häpna, med att berätta så många olyckor. 7:o Åkallan: *e disse all' Angiolo: o, ajutami, che il fuoco mi si appressa,* och han sade till Engeln: ack! hjelp mig, för elden kommer mig nära. 8:o Skrämsel: *gridò: oh, oh! per lo qual grido, le gru &c. cominciarono a fuggire,* han skrek: å, åh! för hvilket skrik tranorna m. m. började att fly. 9:o Enkelt utrop: *O felici anime! alle quali in un medesimo dì addivenne il fervente amore, e la mortal vita terminare!* a! lycksaliga själar, som på en samma dag råkade att fullborda er brinnande kärlek och det dödliga lifvet!

Ohi eller *oi* uttryck af omåttlig jämmer eller sorg: *Oi lasso! che tuttor desio, ed amo!* Ack! jag eländige, som beständigt åtrår och älskar.

Ohimè, oimè, omè, ack, uj, å! ve mig! uttrycka smärta, qval, plåga, oro, grämelse, sorg, bestörtning, räddhåga, kekymmer, m. m. *ohimè! terra è fatto il suo bel viso!* Ack! hennes sköna anlete har blifvit till

jord! Men de beteckna också emellanåt afsky, fasa, vedervilja, o. s. v. *ohimè, ohimè! che male è questo che la furia, e l'ebbrezza del peccato dà tanta forza ai rei!* Ack! huru ledt det är, att syndens raseri och yra inger den brottslige så mycken styrka. *Oimè lassa!* ve mig, arma qvinna!

Oibò! fy, tvy, pah! bevars! pytt! hut! nej, Gud bevare oss! betecknar förakt och vämjelse, samt emellanåt ett simpelt nekande; till ex.: *ma porco, oibò! questo cenciaccio allezza!* men, ditt svin; fy! denna stygga trasan stinker. *Come tormento? oibò! s'io ci ho diletto,* huru plåga? pytt! men jag finner vällust deri. *Oibò, dispettosuzza! lima, lima;* hut, du lilla näbba! fy skam! *Cacciator si; per vostra preda nò: Dio ce ne guardi, oibò!* Jägare ja! för ert byte, nej: bevare oss derför Gud, nej!

Oitù! ve dig! uttryck af förbannelse eller medömkan: *oitù, Gerusalemme!* ve dig, Jerusalem! *oitù, poverina!* stackars lilla flicka!

Olà! hör! hör hit! hoj! hållå! *olà! dove sei?* hör! hvar är du? *olà, garzon! non istare più disagio;* hör hit, gosse! var icke mer orolig. *Olà, bricconi! non avete vergogna?* hoj! slynglar! veten J icke hut?

Orsù! upp! välan! friskt! hej! hejsan! gå på! *orsù, giovani! assaltiamo virilmente, e con allegra fronte questi dormiglioni;* upp, ynglingar! anfallom manhaftigt och med munter uppsyn dessa sjusofvare.

Poffare il cielo, &c. o himmel! kors bevars! *Poffare il cielo! com' ella stà in tuono!* kors! huru hon håller takten!

Puh! eller *Pù!* fy! tvy! uj! uttryck af eckel, vämjelse, afsky eller vedervilja: *l'appetito aguzza, strega squarguoja, lercia, pù! la puzza;* reta matlusten, otäcka, smutsiga trollpacka; tvy! sådan stank.

Via! ur vägen! bort! hän! bort härifrån! *Via, ladri!* bort med er, tjufvar! Äfven detsamma som *orsù*, till ex.: *via! qui ci vuole ardire;* välan! här fordras tilltagsenhet. *Via! facciamola finita;* gå på! låt oss få slut på saken. Nyttjas ocksä stundom uti ironisk och någon gång i varnande mening, och svarar då mot: *di grazia,* för all del, jag ber, till ex.: *Via! La non ci facci il manico;* för all del! gör icke saken värre än den är; *La non si faccia scorgere, via!* utsätt er icke för allmänhetens åtlöje, jag ber!

Zì! zitto! ts! tyst! Det sednare, *zitto!* antager en adjektivisk form i nummer, men ej i gener: *zitto, bimbo mio! che la mamma dorme;* tyst! min lilla gosse! din mor sofver. *Zitto, carina! lasciami parlare!* tig stilla, sötunge! låt mig tala; *Zitti un pò, voi altri! che le sorelle cantano;* tystnen litet, J der borta, medan systrarna sjunga.

Några få utrops-biord kunna utomdess antaga en substantivisk form, såsom hos Dante:

"*Mutàr lor canto in un o! lungo, e rauco*"

de ombytte sin sång till ett långt och hest *o!* Och hos Ariosto:

"*E con quell' Oh! che d'allegrezza dire*
"*Si suole, incominciò*, &c.

och med det *Oh!* som vanligtvis uttrycker glädje, började han, o. s. v. På samma sätt kan man sirligt säga: *Udii un terribile olà! che tutto m'agghiacciò di spavento;* jag hörde ett förfärande hör! som kom mig att stelna af förskräckelse.

TRETTIONDESJETTE FÖRELÄSNINGEN.

Om Fyllnads-Orden.

Fyllnadsord, på italienska *Ripieni* eller *particelle espletive*, äro biord, som väl icke äro alldeles nödvändiga uti talets sammanväfnad, men likväl tjena deruti, dels till eftertryck, dels till välljud och prydnad. De äro ett slags föresättnings-partiklar, som, ehuru på visst sätt umbärliga, icke dessmindre gifva åt talet tydlighet, styrka, behag, fulljhet ock rundning.

De indelas af italienska grammatister uti fyra klasser, nemligen: *ripieni di evidenza*, eftertrycks-fyllnadsord; *ripieni di ornamento*, välljuds-fyllnadsord; *accompagnanomi*, sakords-ledare eller namnföljare; och *accompagnaverbi*, kraftords-ledare eller verb-följare. Om dessa tvenne sednare är redan, till en del, ordadt vid slutet af föregående nionde föreläsning, samt under loppet af den fjortonde och den tjugonde; men ordningen fordrar, att de här på sitt rätta ställe vidare uttvecklas och med exempel upplysas.

I. Eftertrycks-fyllnadsord.

1. *Bello, bel, bei, bella, belle*, nyttjas adjektiviskt till större tydlighet och eftertryck, till ex. hos Boccaccio: *per belle scritte di lor mano si obbligarono l'uno all' altro*, förmedelst laggilda egenhändigt underskrifna akter förpliktade de sig sins emellan. Och vidare: *Le portò cinquanta bei fiorini d'oro*, han bragte henne femhundrade fullvigtiga guldgylden. *Il vostro vestito è bell' e fatto;* er klädning är full och färdiggjord; *di bel dì, di bel mezzodì*, midt på ljusa dagen, just vid middagen. *Voi vi adirate come un*

bel soldato; ni blir het som en äkta soldat. *E per bella paura me la batto;* och af dugtig rädsla packar jag mig undan.

2. ***Bene*** förhöjer betydelsen af det medföljande ordet och nyttjas såväl i form af utrops-biord i början af en sats framför fråga, som i egenskap af verkligt eftertrycks-fyllnadsord framför adjektiver, räkneord och verber, till ex.: *Bene, Belcolore, dèmi tu far sempre morire a questo modo?* nå väl, Belcolore, skall du beständigt döda mig på detta viset? *La donna disse all' uomo: ben, che dirai?* Qvinnan sade till mannen: nå, hvad skall du säga? *Giovani ben leggiadri;* rätt vackra ynglingar. *Una borsa con ben cento zecchini;* en pung med hundra goda zekiner. *L'ho cercato ben dieci volte;* jag har sökt honom fullt tie gånger. *Ben vi verrò, ben io tel dissi,* &c. Jag skall säkert komma dit; jag sade dig det ju bestämdt. *Ristetti a Firenze degli anni ben molti.* Jag vistades i Florenz rätt många år.

3. ***Ecco*** nyttjas blott i början af en sats, och antyder färdighet att handla eller erfara, samt gifver åt talet en ton af förtrolighet: *Ecco, non te lo dissi io?* se der, var icke det jag sade dig? *Ecco, io non so ora dire di nò,* si! jag kan icke nu säga nej. Det nyttjas äfvenså ironiskt; till ex.: *Ecco, Giannotto, a te piace, che io divenga cristiano?* Ha, Giannotto, tycker du om att jag blifver christen? *Ecco, bravo galantuomo;* se sådan vacker hedersman!

4. ***Forse*** uttrycker påtaglighet af tvifvel, till ex.: *La vera gloria può ella forse venire oscurata?* Månne den sanna äran kan fördunklas? *Sarebbe ciò forse vero?* Monne det är sannt?

5.

5. ***Già*** betyder detsamma som latinarnes *quidem* och *sane* och kan, när det bifogas en önskan, öfversättas med likväl, till ex.: *già Dio non voglia che*, &c. Gud gifve likväl icke, m. m. I andra sammansättningar kan det tolkas med orden annars, och det, alldeles, visst, väl, o. s. v. till ex.: *Chi farebbe cotali sacca alla cenere se non fosse già matto?* hvem skulle göra dylika säckar för att fyllas med aska, om han icke annars vore galen? *Caddi, non già come persona viva*, jag föll, och det icke som en lefvande menniska; *il fece non già per amore, ma per interesse*, han gjorde det alldeles icke af kärlek, men af egennytta. *Credi a me, già non partì*, tro mig, han är visst icke bortrest. *Non cred'io già. che ve ne avete a male*; jag tror dock icke att ni skall upptaga det illa. Framför biordet *mai*, någonsin, eller dermed sammanfogadt, betyder det *non mai*, det latinska *numquam*, till ex.: *a chiesa non usava egli già mai* eller *giammai*; han gick aldrig i kyrkan.

6. ***Mai*** nyttjas som redan uti trettiondetredje föreläsningen blifvit anmärkt framför *sì, nò, più, sempre*, m. fl. I andra talesätt betyder det tilläfventyrs, monne, möjligtvis, väl, då, m. m. till ex.: *Che vuol' Ella mai che io dica?* hvad vill ni väl att jag skall säga? *Vi sarebbe egli mai qui alcuno?* skulle någon till äfventyrs vara här? Man hör också ofta: *come mai?* huru då? *ora mai*, numera, ändtligen; *quandomai?* när då? *se mai, casomai*, i händelse; *che mai?* hvad då? *perchè mai?* hvarför då? *sempre mai*, oupphörligen, i tid och evighet.

7. ***Mica*** och *punto*, icke, och det visst icke, alldeles icke, icke ett grand, nästan alltid i förening med *nè* eller *non*, för att styrka deras nekande betydelse, till ex.: *Una ne dirò non mica d'uomo di poco affare*,

en skall jag berätta och det visst icke om en sämre karl; *non è mica bello come il diamante*, han är visst icke vacker som demanten; *son novelle, e vere, non sono mica favole*, de äro berättelser och sanna, alldeles icke fabler; *io non dubito punto*, jag tviflar alldeles icke. *Madonna, Tedaldo non è punto morto, ma è vivo, e sano*, min Fru, Tedaldo är visst icke död, men frisk och sund; *nè allora, nè poi il vidi punto*, hvarken då eller sedan såg jag honom någonsin. Florentinarne gifva åt *punto* en adjektivisk form, så väl i nummer som i gener, till ex.: *non hai tu coscienza? nò; non ne ho punta*, har du intet samvete? nej, icke ett grand; *punte nuove, buone nuove*, inga tidningar, goda tidningar.

8. ***Pure*** tillägger påtaglighet och betyder ändå, endast, blott, då, likväl, ickedessmindre, äfvenså, verkligen, bestämdt, o. s. v. och åtföljdt af *non*, alldeles icke; upprepadt, *pur pure*, blir det utrops-biord: *pur pure*, nå väl! låt så vara! Detta fyllnads-ords väsendtliga egenskap är eljest att framställa för tanken alla skäl utur hvilka den antydda handlingen icke bordt äga rum. Till ex. när Galilei sade vid sig sjelf: *e pur si muove!* och icke dess mindre rörer hon sig! så menas dermed: oaktadt eller trots allt hvad man säger deremot. *La cosa è tanto da ridere, che io pur la dirò*, saken är så löjlig, att jag ändå skall berätta den. *Così l'ha fatto infermo pur la propria colpa*, sålunda har endast hans eget fel gjort honom till sjukling. *Ditelo pure*, säg det blott; *pur finalmente l'ho giunto*, jag har då ändtligen hunnit fatt honom! *Ma, se pur avvenisse?* men, om det likvisst skulle inträffa? *Egli è pur desso*, det är likväl, eller icke dessmindre han sjelf. *La faccenda andò pur così*, saken gick verkligen så till. Framför ett tidsadverb svarar *pure* mot *appunto*, just, precist, riktigt, bestämdt,

till ex.: *pure allora smontati n'erano*, de hade just då stigit ned; *pur l'altrieri ei la vide*, han såg henne bestämdt i förrgår.

9. ***Tutto***, *tutta* tillägga styrka och påtaglighet, till ex.: *tutto solo*, helt allena; *il famiglio trovò la gentile giovane tutta timida star nascosa*, betjenten fann den småtäcka flickan helt försagd, sittande i en gömvrå. *La donna, udendolo parlare tutta stordì*, qvinnan, i det hon hörde honom tala, blef helt förvånad; *il tetto con tutto messer Torello fù tolto via*, sängen med hela herr Torello blef bortburen; *tutto apiè fecesi loro incontro*, allt till fots gick han dem till mötes. *Sono tutto stanco*, jag är alldeles utmattad. I öfrigt, se ofvanföre början af nittonde föreläsningen.

10. ***Uno***, *una*, nyttjas efter pronominerna *questo*, *questa*, *quello*, *quella*, till dessas ännu ytterligare bestämdhet och individualisering till ex.: *A quest' uno io mi affido*, blott till denna man allena anförtror jag mig; *caramente a se accolse quell' una*, han emottog just henne allena välvilligt.

11. ***Via***, bifogadt verber, gifver dem ytterligare styrka och ögonskenlighet, eller förändrar då och då deras bemärkelse, till ex.: *andar via*, gå sin väg; *via a casa del prete ne portarono*, de buro oss bort till prestgården. *Se spacciar volle le cose sue gliele convenne gettar via*, om han ville blifva af med sina varor så nödgades han att kasta bort dem, det är gifva dem från sig för intet. *E detto ciò tirò via*, och när han det sagt, så drog han sina färde. *E così questa seccaggine terrò via*, och på det sättet skall jag blifva af med detta tråket.

12. Utom dessa eftertrycks-fyllnadsord nyttja Italienarne rätt ofta omsättningar af pronominer i en och

samma sats, för att, likasom det sker i svenskan, gifva kraftigare eftertryck åt talet, till ex.: *Io so ben io quel che farò*, jag vet väl, jag, hvad jag skall göra; *tu il vedrai ben tu, come ne sarai concio*, du skall nog få se det du, huru du skall blifva tillpyntad. *Vatti, tu, con Dio*, gå din väg, i Guds fred, du! *Credi tu sapere più di me, tu, che non hai per anco rasciutti gli occhii?* tror du dig veta mer än jag, du som ännu icke är torr bakom öronen? Man förebrår Alfieri, och icke utan fog, att i sina tragedier hafva gjort alltför stort bruk af dessa upprepningar.

II. Välljuds-fyllnadsord.

1. ***Altrimenti***, annars, i öfrigt, på intet sätt, till ex.: *io non seppi altrimenti chi egli si fosse*, jag visste för öfrigt icke hvem det var. *Egli non è partito altrimenti*, han är på intet sätt bortrest. Detta sednare är likvist en ren ellips, och torde kunna så här återställas: *egli non è partito* (*perche ha deciso*) *altrimenti*.

2. ***Con*** nyttjas framför *meco*, *teco*, *seco*, *nosco*, *vosco*, *secoloro*, hvilka, som vi allaredan sett uti femtonde och trettiondeandra föreläsningarna, äro annars sammansättningar af *con* och *me*, *con* och *te*, *con* och *se*, o. s. v. till ex.: *con meco se ne venga*, låt honom komma med mig; *ella venne a stare con secolui*, hon kom att vistas hos honom.

3. ***Di*** brukas i toskanska dialekten som oftast utan nödvändighet, till ex. hos Boccaccio: *per queste contrade e di dì, e di notte, e d'amici, e di nemici, vanno di molte brigate assai, le quali, molte volte, fanno di gran dispicaceri, e di molti danni*, genom dessa trakter stryka, så dag som natt, många elaka band, både af vänner och ovänner, hvilka göra oss stor förargelse och mycken skada. Också hör man

ganska ofta sägas i Florenz och Siena; *ho di molta famiglia, e delle entrate ben scarse*, jag har stort hushåll och mycket knappa inkomster. *Quella imprudenza gli fruttò dei dispiaceri ben molti*, den oförsigtigheten ådrog honom många förargelser.

4. ***E***, såsom fyllnadsord, af de flesta språklärare förbigånget, nyttjas likväl både ofta och med behag, såväl i Toskana som annorstädes. Till ex.: *se voi non gliavete, e voi andate per essi*, om ni ei har dem så gå och sök dem. *Ma, e quando mai vi ho io detto questo?* Men, när har jag någonsin sagt er detta? *E* tycks här stå i stället för *eh! ombè!* eller *ebbene!*

TRETTIONDESJUNDE FÖRELÄSNINGEN.

Fortsättning.

---

5. ***Egli***, det, der, nyttjas oföränderligt, utan afseende på gener eller nummer såsom subjekt vid ett personligt kraftord, hvars egentliga subjekt då följer efter åt. Till ex.: *egli è il vero, che io ho amato, ed amo Guiscardo*, det är sanning, att jag har älskat och älskar Guiscardo. *Egli non sono ancora molti anni passati, che in Firenze fù una giovane*, der äro icke många år förflutna, sedan der var en flicka i Florenz; *o figliuola mia! che caldo che fa egli!* O! min dotter, huru varmt det är! *Ei m'incresce di te assai, assai*, det gör mig ondt om dig, mycket, mycket! *Gli è pur ben singolare*, det är ändå bra besynnerligt! I öfrigt jemnför början af femtonde föreläsningen.

6. *Ella* brukas idiomatiskt i stället för *la cosa* eller *questa cosa*, till ex.: *ella non andrà così, ch'io non te la paghi*, det skall du ej hafva gjort för intet. Toskanarne bruka *la* i stället för *ella*, till ex.: *la non andrà così*, &c. *la sarebbe bella!* den saken skall ej gå så till; det vore nu rätt vackert! Firenzuola har redan i språkets guldålder skrifvit: *gli chiedeva sempre qualche cosellina, come la sapeva ch'egli andasse a città*, hon begärde alltid någon småsak af honom, när hon visste att han for till staden. Och Macchiavelli: *queste congiure opprimono subito chi le muove, e contro chi le sono mosse.* Dessa sammangaddningar förtrycka genast den som anställer dem, och den emot hvilken de anställas. Det oföränderliga fyllnadsordet *egli* antager formen *ella*, enär subjektet i satsen är feminint, till ex.: *ella è pure strana cosa!* det är likväl en sällsam sak! *ella è stata una bella fortuna!* det har varit en stor lycka!

7. *Esso* brukas oförändradt till gener och nummer efter *con* framför pronominerna *me, le, se, lui, lei, noi, voi, loro*, o. s. v. utan någon egentlig betydelse, till ex.: *io sono con esso voi, e credo che*, &c. jag håller med er och tror att, m. m. Jemnför femtonde och trettiondeandra föreläsningarna. Understundom tjenar denna välklangs-partikel som suffix till prepositionerna *lungo, sovra* och *sotto*, till ex.: *lunghesso, o lungo esso il fiume*, långs med strömmen; *sovr' esso l'acqua*, längs öfver vattnet; *sott'. essi gli occhii*, tätt under ögonen.

8. *Ne*, såsom blott välljuds-fyllnadsord, åtföljer verber och persons-pronominer, i hvilka sednare vokalen då förvandlas till *e*, och man säger och skrifver: *mene, tene, sene, cene, vene, gliene, lene*, till ex.: *sommene venuto quà*, eller *me ne sono venuto quà*, jag är kommen hit; *vientene meco a casa*, kom med mig hem.

La donna se ne venne, e del buon uomo domandò che ne fosse, qvinnan kom derifrån och frågade huru det stod till med den goda mannen. Jemnför femtonde föreläsningen.

9. *Non* förekommer ofta öfverflödigtvis i språket, med hvars egenhet detta bruk likvisst är helt och hållit öfverensstämmande. Till ex.: *egli è più dotto che iò non credea*, han är lärdare än jag trodde. *Dille da mia parte che si guardi di non avere troppo creduto e di non dar retta alle favole di Giannotto*, säg henne på mina vägnar, att hon tar sig till vara för att hafva varit alltför lättrogen, och att hon icke ger akt på Giannottos fabler. *Io temo che tu questo non facci per tentarmi*, jag fruktar att du gör detta för att fresta mig.

10. *Ora* och *mò* nyttjas som välklangs-partiklar för att fortsätta eller återtaga ett tal, äfvensom i satser hvilka tillkännagifva sinnesrörelse, förundran, önskan, o. s. v. och kunna i svenskan tolkas på flera sätt, till ex.: *Come non sapete voi quello che questo voglia dire? ora, io vel' ho udito dire mille volte*, huru, vet ni icke hvad detta vill säga? Men, jag har ju hört eder säga det tusen gånger. *Ora, le parole furono assai, ed il rammarico della donna grande;* kort, der talades mycket och qvinnans jämmer vardt stor. *Or bene, con chi credi tu di parlare?* nåväl, med hvem tror du då att du talar? *Disse allora Madonna Sismonda: or che vorrà dir questo?* då sade fru Sismonda: nå, hvad skall väl detta betyda? *Or, non son io così bella come la moglie di Riccardo?* Hm! är jag då icke likaså vacker som Riccardos hustru? *Questa mò, non mel' aspettava!* hah! detta väntade jag mig icke. *Viensene a stare meco bene spesso, mò che dì tù?* Hon kommer rätt ofta att vistas hos mig; aha! hvad säger du derom?

11. *Poi*, hah! minsann! då, o. s. v. af de flesta språklärare också öfversedt som välklangs-partikel, nyttjas med mycken sirlighet, särdeles i hvardagsspråket, till ex.: *qui poi ci vuol giudizio*, här fordras, minsann, försigtighet; *non è poi vero quello che tu mi dicesti*; är det då icke sannt hvad du sade mig? *questa poi non te la meno buona*, hah! denna (förseelsen) eftergifver jag dig icke.

12. *Sì*, så, säkert, helt visst, likväl, ändå, äfven, o. s. v. utgör ett af toskanska dialektens finaste behag, till ex.: *Sì, tu mi credi con le tue carezze infinite lusingare*, så! du tror dig då smickra mig med dina ändlösa artigheter. *Se ti piace, sì a te piaccia*, om det anstår dig, nå så låt det behaga dig; *se non, sì ti resta*, hvarom icke, så låt det blifva. *La prima cosa che farò domattina, andrò per esso e sì il ti recherò*, det första jag skall göra i morgon, blir att gå efter det, och jag skall säkert skaffa dig det. *Mi potrestè porre in croce, è sì ti perdonerei*, du kunde fästa mig på ett kors, så skulle jag ändå helt visst förlåta dig.

III. Sakords-ledare.

Uno, *una*, svara, såsom italienska fyllnadsord, mot substantivernas indefinita artikel en, ett i svenskan, till ex.: *un uomo*, en karl; *una chiesa*, en kyrka, och hos Boccaccio: *io credo, che gran noja sia ad una bella, e delicata donna, come voi siete, avere per marito un mentecatto*, jag tror att det bör vara bra tråkigt för en vacker och bildad dam, som ni är, att hafva en fåne till man. *Era Arriguccio, contuttoche fosse mercalante, un fiero uomo, e forte*, Henrik, fastän blott en köpman, var likväl en stolt och stark karl. Ofta svara *uno* och *una* mot det latinska *quidem*, en viss person eller sak, till ex.: *un ser Ciappe-*

rello da Prato, en viss herr Ciapperello från Prato; *un dì nella camera chiamatala, le dimostrarono il vero*, en dag, sedan de kallat henne in i kammaren, ådagalade de för henne det sanna. Säsom räkneordsledare svarar *uno* mot latinarnes *circiter*, omkring, ungefär, till ex.: *quando noi vogliamo un mille, o un duemilia fiorini da loro, noi non gli abbiamo prestamente;* när vi af dem vilja hafva omkring ett eller två tusen gylden, så få vi dem icke i hast. *Tutt' uno* är latinarnes *idem*. *Cortesia, ed onestate è tutt' uno*, artighet och anständighet är ett och detsamma. Och hos Boccaccio: *il dir le parole, e l'aprirsi, e'l dar del ciotto nel calcagno di Calandrino, fù tutt' uno*, det vill säga: *un solo, e medesimo atto;* att säga dessa ord, öppna famnen och slänga stenen i Calandrinos häl, var en och samma gerning. *Tutt' uomo*, betyder hvar och en som, hvilken eller eho som helst; *ei va più a roba di tutt' uomo*, han fiker begärligare efter ägodelar än eho det helst må vara. I öfrigt se ofvanföre tjugonde föreläsningen.

IV. Kraftords-följare.

Pronominerna *mi, ti, si, cò, vi* och *vie*, när detta sistnämnda betyder *noi*, oss, kallas på italienska, såsom redan i femtonde föreläsningen blifvit anfördt, *accompagnaverbi*, derför att de sättas vanligtvis framför eller genast efter verbernas serskilda böjningsformer, men nyttjas rätt ofta såsom blotta välklangs-partiklar, utan att innefatta någon egentlig betydelse. Boccaccio, Firenzuola, Giovanni, Villani, il Casa, il Bembo och andra klassiska författare nyttja ganska ofta dylika ordfogningar.

1. ***Mi***. Exempel: *io mi credo, che le suore sian tutte a dormire*, jag tror, för min del, att nunnorna ligga alla och sofva. *Perduta ho la fatica, credendomi*

costui avere convertito, jag har förlorat mödan, i det jag trodde mig hafva omvändt honom. Ofta tillägges partikeln *ne*, som uti *sommene venuto*, jag är kommen.

2. *Ci.* Exempel: *la donna, e Pirro dicevano: noi ci seggiamo*, qvinnan och Pirro sade då: vi sätta oss ned. *E poscia cel goderemo qui insieme col domine*, och derefter skola vi förlusta oss här tillsammans med presten. *Vogliancene andare noi ancora?* Vilja vi också gå vår väg? *Io giudicherei ottimamente fatto, che noi ai nostri luoghi in contado ce ne andassimo a stare*, jag skulle tycka det vara ganska bra gjort, om vi skulle gå att bo på våra gårdar på landet.

3. *Ti.* Exempel: *che tu con noi ti rimanga per questa sera, n'è caro*, det är oss kärt att du stadnar qvar hos oss här i afton. *Io vi ti porrò chetamente una coltricetta, e dormiravviti*, jag skall helt stilla lägga på dig ett täcke och du skall sofva derunder. Framför relatift pronomen skrifves *te*, men efteråt i affixer säger man *ti*; exempel: *tu te la griferai*, du skall dermed torka dig om trynet; *e poscia manicarlati tutta quanta*, och sedan äta opp den hel och hållen. Med *ne* säger man *te*: *tu te ne sei così tosto tornata in casa?* är du så snart kommen hem igen? *Vientene meco*, kom med mig.

4. *Vi.* Exempel: *Io non so se voi vi conosceste Talano*, jag vet icke om du må hafva känt Talano. *Voi ve ne potete scendere pel giardino, e tornarvene a casa*, ni kan gå ner genom trägården och så gå hem igen, eller vända om till hemmet. *Voi non vi sapete ciò che vi dite*, J veten icke hvad i sägen.

5. *Si.* Exempel: *del palagio si uscì, e fuggissi a casa sua*, han kom ut ur palatset och flydde till sitt hem; *egli di arabo molto si conosce*, han förstår mycket väl arabiskan. *Comperati i capponi se gli mangiò*,

sedan han köpt kapunerna, åt han opp dem. *Fece vista di bersela*, han låtsade tro det, eller han gjorde min af att bita på kroken. Jemnför ofvanför fjortonde, tjugonde och tjugondesjunde föreläsningarna.

6. *Ne.* Exempel: *chetamente n'andò per la camera infino alla finestra*, han gick helt sakta öfver kammaren ända bort till fönstret. *Andianne là, e laverenlo spacciatamente*, låt oss gå derhän och vi skola snart tvätta honom. Se femtonde föreläsningen och härofvanför *ne* som välklangs-partikel.

TRETTIONDEÅTTONDE FÖRELÄSNINGEN.

Om ordens ordning i talet.

Vid ordens rangordning och sammanfogning kan ej i något tungomål blifva fråga om slafviska, på språktheorien grundade föreskrifter. Konstruktionen måste bero dels af tanken som skall framställas, dels af sättet hvarpå den skall uttryckas. Dock likväl gifves det, så väl uti italienskan, som i andra språk, vissa grammatikaliska ordfognings-reglor, ifrån hvilka man icke, utan ojäfviga skäl, kan afvika. Förnämsta syftemålet för dessa reglor är tydlighet: ty hela språkläran gifver intet vigtigare bud än detta: var tydlig! Kan talaren eller skriftställaren sedermera mönstra välljud och hyfsning, så mycket bättre.

Ordens ordning i talet blir således antingen direkt eller omvänd, det vill säga, utur goda skäl afvikande. Det tydligaste sättet att framställa ens tankar uti en

italiensk sats, är att, likasom i svenskan, gifva första rummet åt satsens subjekt, antingen enkelt eller omgifvet af alla dess oumbärliga utvecklingar, nemligen: tilläggnings-ord, gerundier, participer och egenskaps-förhållanden, när de i meningen förefalla; dernäst kraftordet med sina adverbier enär de höfvas, så till slut objektet med sina tillhöriga utvecklingar.

Exempel: *Io vedo una bellissima donna*, jag ser ett det vackraste fruntimmer; *il Gran Duca di Toscana parlò di tuo fratello*, Storhertigen i Toskana talte om din bror; *mia Madre spedì oggi un espresso a Cortona*, min mor affärdade i dag en express till Cortona; *il bravo Colonnello è risoluto di fare domattina un giro intorno alla città*, den käcka Öfversten har beslutit att i morgon bittida färdas omkring staden; *voglia Iddio che possa ciò eseguire senza pericoli, e ritornare a salvamento*, Gud gifve att han må kunna verkställa det utan fara, och återvända helbregda.

Förklarings-bisatserna vidtaga så nära som möjligt till det enskilda ord i den egentliga satsen, hvilket de förklara, och biords-bisatserna följa gemenligen efter sina egentliga satser. Om de innehålla skäl, bevis, motsättningar, vilkor, upplysningar eller orsaker till det som omtalas i sjelfva den egentliga satsen, så kallas de *proposizioni incidenti* eller *dipendenti*, eftersatser, då den egentliga satsen benämnes *principale*, eller försats, till ex.: *Niccolò, il quale è modestissimo, fugge la compagnia dei giovanetti discoli*, Nils, som är högst beskedlig, undflyr sällskap med osedliga gossar. — *Le stelle sono ornamento del cielo nei lucidi sereni*, stjernorna äro himmelens prydnad i den klara aftonluften. — *L'adulazione diletta vanamente le orecchie degli sciocchi, spargendo le sue menzogne di veleno dolcissimo, sotto specie di vera lode*, smickret förtjusar

fåfängligt narrarnas öron, beströende sina osanningar med det läckraste gift, under sken af sannt beröm.

Men en så beskaffad ordfogning skulle i längden blifva mindre behaglig; derför sker, såväl i skrift som i tal, att mången gång ordens direkta ordning förändras och blir indirekt eller omvänd på flerfaldigt sätt, allt efter föreställningarnas och känslornas olika ton och rörelse hos den talande personen. Vid denna omsättning eller omvändning, måste, i synnerhet vid mellansatsernas prydliga sammanfogning, välljudet och harmonien sorgfälligt rådfrågas, och i synnerhet allt slags mörker och tvetydlighet undanrödjas. De tvenne sista ofvananförda exemplen kunna i omvänd konstruktion på följande sätt uppställas:

Nei lucidi sereni sono le stelle ornamenti del cielo.

Spargendo le sue menzogne di veleno dolcissimo, sotto spezie di vera lode l'adulazione diletta vanamente le orecchie degli sciocchi.

På detta sätt kan en Italienare på sitt rika och i högsta grad smidiga språk med orubbad tydlighet och sammanstämning öfversätta svenska satsen: hon är död för det hon älskat honom för mycket, i följande fyra alla lika regelbundna och språkenliga vändningar.

1. *È morta per averlo troppo amato;* direkt konstruktion, subjektet framför predikatet.

2. *Per averlo troppo amato, è morta;* omvänd konstruktion, eftersatsen förut.

3. *Per troppo averlo amato, è morta;* transposition, eller ordomflyttning.

4. *Morta è per troppo averlo amato;* bakvänd konstruktion, predikatet framför subjektet.

I första och sista vändningarna är den talandes eller skrifvandes känsla mera rörd af tanken om qvin-

nans död, än af hvad som dertill varit orsaken. Den som betjenar sig af det andra sättet att uttrycka sig, utmärker att orsaken till qvinnans död rörer honom för ögonblicket mer än sjelfva hennes hädanfärd. I den tredje vändningen synes, att tanken innefattad uti egenskapsbiordet *troppo*, för mycket, det är öfvermåttet af kärleken, långt mer än sjelfva kärleken, rörer honom öfver allt annat. Den fjerde är rent poetisk och skiljer sig blott omärkligt ifrån den första.

Men dessa omvändningar måste i alla händelser vara fria från tvenne brister, som ej äro lätta att undvika, nemligen mörkhet och tillgjordhet. Att icke falla i den förra, måste man blott först och främst ihågkomma, att i de satser, der verbet passar sig både till subjektet och objektet, bör subjektet ställas före kraftordet, men objektet efter, som till ex.: *Caino uccisse Abele*, Cain slog ihjäl Abel, och *il figliuolo ama il padre*, sonen älskar fadren; ty att säga eller skrifva: *Abele uccisse Caino*, och *il padre ama il figliuolo*, vore raka motsatsen af den egentliga meningen, och *Caino Abele uccise*, samt *ama il figliuolo il padre* vore förvirradt och tvetydligt. — För det andra anmärkes, att enär uti eftersatser tvifvel uppstår huruvida relatift föreställande ordet *che*, som, hvilken, o. s. v. må vara subjekt eller objekt, bör *cui* nyttjas i stället för *che*, som till ex.: *Abele, che Caino uccise*, är en tvifvelaktig, otydlig mening; men säger och skrifver man: *Abele, cui Caino uccisse*, så blir satsen tydlig och tanken påtaglig.

Till undvikande af tillgjordhet måste man följa en medelväg, så att ordalagen och talet icke, på ena sidan, alltför mycket inskränka sig till den enkla eller direkta ordfogningen, och på den andra ej urarta till för mycket invecklade periodbyggnader och rhetoriska kringgångar, sådana som Boccaccio och andra äldre

författare alltför ofta brukat använda uti sina eljest klassiska arbeten.

Hvad harmoni och hyfsning beträffar, kunna de så till vida ej läras, att ingen förmår uppfatta dem ur reglor. Goda utvalda mönster måste studeras, noga betraktas och i synnerhet senteras, i de särskilda slag af talkonst och i de skrifarter man önskar sig äga. Örat måste här framför allt rådfrågas, och dess ingifvelser nogsamt efterföljas.

Ganska ofta får, äfven i den enkla eller direkta ordningen, ett adverb eller en konjunktion främsta rummet framför subjektet, till ex.: *Se tu volessi dirmi come ti chiami e chi sei, mi faresti grande piacere*, om du ville säga mig huru du heter och hvem du är, så skulle du göra mig ett stort nöje.

Ifrån de hittills anförda reglor afvika följande, ickedessmindre lika regelbundna särskilda konstruktions-sätt.

Subjektet står efter verbet: 1:o när man i perioden införer annan mans ord, som till ex.: *io lo comando, disse il re*, jag befaller det, sade Konungen. — 2:o i frågande satser: *Volete voi rispondere?* vill ni svara; *stà il padrone in casa?* är husbonden hemma? Likväl kan man, i fall af samma art som det sista, sätta subjektet framför verbet, äfvensom, för tydlighets skull, upprepa subjektet medelst ett persons-pronomen, till ex.: *il padrone stà in casa?* eller *il padrone stà egli in casa?* Man säger också: *è egli in casa il padrone?* — 3:o för eftertrycks skull, stå de personliga pronominerna, såsom subjekter, efter sina kraftord, till ex.: *l'ho veduto io*, det har jag sett, eller jag har sedt det, jag. *Già lo udiste voi come io*, det hörde ni så väl som jag.

Nekande ord stå framför verbet till ex.: *non voglio,* jag vill icke; *mai non ho udito cosa simile,* aldrig har jag hört maken. Af tvenne nekande ord får det ena sin plats framför och det andra efter verbet, till ex.: *non parlai a niuno,* jag talade med ingen: *non posso non dolermi,* jag kan icke annat än beklaga mig. Står verbet i sammansatta temporer, så ställes det ena nekande ordet framför hjelpverbet och det andra emellan detta och participet, till ex.: *non ho nulla saputo,* jag har icke fått veta något; *non mi ci sono mai trovato.* Jag har aldrig varit der.

Adverbier kunna vid bruket af sammansatta temporer äfven ställas emellan hjelpverbet och participet, till ex.: *egli ha sempre avuto paura,* han har alltid varit rädd.

Objektet, när det styres af ett kraftord, kan också ställas emellan de sammansatta temporernas hjelpverb och particip; men i detta fall rättar sig detta sistnämnda till gener och nummer efter objektet, till ex.: *ho là regina veduta,* jag har sett drottningen. *La Luna aveva i suoi raggi perduti,* månen hade förlorat sitt sken. Se ofvanföre tjugondeåttonde föreläsningen om participets bruk i språket.

Objekts-ställningen går vanligtvis framför åtställningen, när kraftordet styrer tvenne kasus, till ex.: *date il danaro al creditore,* gif penningarne åt borgenären. Men följer objektställningen en eller flera bisatser, så sättes åtställningen, som antingen har intet eller färre biord, framför den förre, till ex.: *date ai vostri creditori il danaro che avete riscosso stamane,* gif edra borgenärer de penningar som ni denna morgon inkasserat.

Persons-pronominernas konjunktiva former i åt- och objekts-ställning, nemligen: *mi, ti, gli, le, ci, vi,*

si,

si, *lo*, *la*, *le*, samt de relativt föreställande orden *ne*, *ci*, *vi*, *il*, *lo*, *la*, stå alltid framför kraftordet, och i sammansatta temporer framför hjelpverbet, till ex.: *il maestro mi disse*, mästaren sade mig; *non ti ho veduto*, jag har ej sett dig; *ma se ne sarà certamente accorto*, men han har säkert märkt det. Jemnför fjortonde föreläsningen vid slutet.

Deremot hopfogas dessa sistnämnda ord såsom suffixer och slutstafvelser med verberna: 1:o alltid och ovillkorligt med infinitiven, gerundiet, participet och imperativen, när denna sistnämnda ej nyttjas nekande; och 2:o villkorligt med flera personsformer i alla temporer, såsom redan i början af fjortonde föreläsningen blifvit handladt. Ändtligen, när tvenne kraftord komma att ställas tillsammans, hvaraf det ena, nemligen det sista, då alltid står i infinitiv, så kan man sätta persons-pronominerna och de ömsesidigt föreställande orden framför det första verbet, eller också hopfoga dem med infinitiven, till ex.: *glielo potete dare*, eller *potete darglielo*, ni kan gifva honom det; *La prego a volermelo dire*, eller *volere dirmelo*, eller *dirlomi*, jag ber Herren att vilja säga mig det.

Med allt detta, låt oss ännu en gång upprepa: läsning af goda författare och örats fortsatta och uppmärksamma öfning till förvärfvande af ett italienskt gehör, måste blifva de bästa handledare till undvikande af missljud och felsteg i ordens språkbruksenliga sammanfogning.

För att slutligen visa huru villkorliga eller godtyckliga omvändningar kunna framställas af satser, som ej tillåta någon tvetydlighet, allt efter den tanke eller mening de äro ämnade att uttrycka, vilja vi här anföra följande inversioner af den enkla eller direkta satsen:

egli andò dunque con sua moglie a Roma; han gick således med sin hustru till Rom.

1. *Dunque, andò egli con sua moglie a Roma.*
2. *Dunque egli andò con sua moglie a Roma.*
3. *Dunque andò con sua moglie egli a Roma.*
4. *Dunque a Roma andò egli con sua moglie?*
5. *Dunque andò egli a Roma con sua moglie?*
6. *Dunque con sua moglie a Roma andò egli?*
7. *A Roma andò egli dunque con sua moglie?*
8. *A Roma dunque andò egli con sua moglie?*
9. *Con sua moglie andò egli dunque a Roma?*
10. *Con sua moglie dunque andò egli a Roma?*
11. *Con sua moglie a Roma andò egli dunque?*
12. *Con sua moglie andò dunque egli a Roma?*
13. *Andò egli dunque con sua moglie a Roma?*
14. *Andò dunque egli con sua moglie a Roma?*
15. *Egli dunque andò con sua moglie a Roma?*
16. *Egli andò dunque a Roma con sua moglie.*
17. *Egli, con sua moglie, andò dunque a Roma.*
18. *Egli, dunque, andò a Roma con sua moglie.*

TRETTIONDENIONDE FÖRELÄSNINGEN.

Om figurlig ordfogning.

Få lefvande språk äro så rika som italienskan på grammatikaliska figurer. Utom den i föregående sista föreläsningen beskrifna omvända konstruktion äger detta fylliga språk en mängd af förblommerade ordfogningar, som mer eller mindre afvika ifrån såväl den enkla

direkta, som från den eljest regelbundna indirekta eller omsatta ordens sammanfogning.

Dessa grammatikaliska figurers fullkomliga kännedom är högst oumbärlig, icke allenast för att vackert och prydligt uttrycka sig i språket, utan också för att rätt begripa hvad man derutinnan hörer och läser. De indelas vanligtvis i fem klasser och benämnas på italienska: 1:o *Iperbato*, eller *trasposizione*, ordomflyttning; 2:o *Ellissi*, eller *ommissione*, förkortadt talesätt; 3:o *Pleonasmo*, eller *ridondanza*, öfverflödig tilläggning; 4:o *Sillessi*, tankfogning och 5:o *Enallage*, ordomvexling.

Icke sällan synas dessa figurer strida rakt emot språklärans grundreglor, och gjorde det måhända i första början, men hafva sedermera genom bruket blifvit allmänt vedertagna. Orsaken dertill lärer hafva varit önskan, att i tal och skrift vinna korthet, samt det onekliga behag som åtföljer ett vigare och eftertryckligare talesätt, ehuru afvikande det än må synas vara och verkligen är ifrån de allmänt erkända och antagna språk- och ordfognings-reglorna.

Iperbato, eller ordomflyttning är en omvändning eller rubbning af den naturliga eller direkta ordföljden, och är precist, i hänseende till orden, detsamma som inversion eller omvänd konstruktion är i hänseende till satser och meningar. Den bör ej användas i språket, så vida det icke sker för att vinna större tydlighet styrka eller välklang. Cortieelli indela denna figur uti fem särskilda ordningar.

1. *Anastrofe*, simpel omflyttning, till ex.: *perchè lo pur fai?* hvarför gör du det då? *io il vi dirò*, jag skall säga er det. *Voi la mi donerete*, ni skall gifva mig henne, eller som äldre författare skrifvit: *doneretelami*, och de nyare: *doneretemela*; *recherolloti* eller

recherottelo, jag skall bringa dig det. *La più dolce cosa del mondo, e la più vezzosa*, den angenämaste sak i verlden och den vackraste. *Un uomo di scellerata vita, e di corrotta*, en bofaktig och liderlig karl; *a piè d'una bellissima fontana e chiara*, vid foten af en öfvermåttan vacker och klar källa.

2. *Tmesi*, mellansättning, till ex.: *Acciò solamente che voi il conosciate*, blott på det ni må se det; *acciò dunque che per ignoranza niuno*, derför, på det ingen af okunnighet o. s. v. Boccaccio, Passavanti och andra goda författare hafva rätt ofta: *forte, e vituperosamente*, häftigt och hånligt, i stället för *fortemente, e vituperosamente; prima, principalmente*, först och främst; hvarvid anmärkes, att denna stympning af första egenskaps-biorden icke får äga rum, utan när den återstående delen af adverbet, såsom *forte* af *fortemente* och *prima* af *primamente* utgör ett verkligt egenskaps-biord, men alldeles icke i motsatt händelse, så att när man hos Fra Guittone, Franco Sacchetti, Varchi och Ariosto läser *antica, e nuovàmente, santa, e giustamente, chiara, e distintamente*, dessa ordsätt måste anses för hvad de bestämdt äro, nemligen verkliga språkfel, som alldeles icke böra tagas till efterdöme.

3. *Paréntesi*, instucken sats, hvilken, ställd inom tvenne bågformiga streck, väl får någon gång afbryta periodens jemna gång, som den förutan likväl behåller sin fulla mening; men måste vara så kort som möjligt, för att icke leda tankarna till främmande föremål och dermed göra för stort afsprång från hufvudämnet. Detta gäller äfvenså vid införande af bi- eller mellansatser på otjenliga ställen, der de snarare fördunkla än upplysa hufvudsatsen, samt vid tvetydiga relativer, som ej bestämdt hänvisa till det uttryck hvilket de äro ämnade att åsyfta. Till ex.: *a questa brieve noja*

(dico in quanto in poche lettere si contiene) seguirà prestamente la dolcezza, ed il piacere, efter denna korta ledsnaden (jag säger korta emedan den inskränker sig till några få bref) följer oförtöfvadt hugnad och nöje. När parentesen är mycket kort, är den att anse blott som en liten mellansats, och fordrar allenast, å ömse sidor, ett komma, för att derigenom, för ögat och uttalet skiljas ifrån hufvudmeningen, till ex. Boccaccio: *io opposi le mie forze, come Dio sa, quanto io potei,* jag motsatte mina krafter, som Gud vet, så långt jag förmådde.

Corticellis fjerde och femte slag af inversioner heta hos honom *Sinchisi,* ren förvirring, och *Anacoluthon,* menings-afbrott; men de äro bestämdt verkliga språkfel och måste såsom sådana anses och undvikas, oaktadt flera klassiska författare, äfven i språkets gyllene ålder, deraf lemnat många exempel. Hvem vet icke att understundom slumrar äfven den gode Homerus.

Ellipsen, eller det förkortade talesättet, hvaruti man utelemnar ett eller flera ord, som tanken då måste upptäcka, är utan tvifvel, den vanligaste och oftast använda af alla italienska språkfigurer. Åtminstone har intet lefvande tungomål en så stor ymnighet deraf, som toskanska dialekten. En nybegynnare har derför ofta svårt att i ögonblicket begripa meningen, medelst återställande af de utelemnade orden, då deremot språkkännaren, i likhet med de infödde i landet, med en blick öfverser och fattar sammanhanget af de förkortade uttrycken, och i tanken tillsätter fyllnaden.

Dessa förkortade talesätt kunna beqvämligast ordnas efter talets serskilda delar.

1. Artikels-Ellipser äro redan härofvanför uti sjunde föreläsningen omtalda, så att blott några

få exempel här må anföras. *Re Manfredi sbarcò in Sicilia*, i stället för *il re Manfredi sbarcò nella Sicilia*, Konung Manfred landsteg på Sicilien. *Prete Andrea restò in Chiesa*, presten Anders qvarblef i kyrkan.

2. Sakords-Ellipser äro de mest talrika. Exempel: *niuno male si fece nella caduta, quantunque alquanto cadesse da alto*, han gjorde sig ej ondt i fallet, fastän han föll från ett temligen högt ställe (*luogo*). *Io ci tornerò, e darottene tante, ch'io ti farò tristo per tutto il tempo che tu ci viverai*, jag skall komma igen och ge dig så mycket stryk (*busse*), att du skall minnas det i alla dina lifsdagar. Och det hvardagliga talesättet *levarsi*, att stiga upp, med förtigande af *del letto*, från sängen. *In sull' alba ella si levò*, vid dagningen steg hon upp (ur sängen). *Io ho di bei giojelli*, jag har en mängd (*quantità*) af vackra juveler. *Sapere bene* (*l'arte*) *di grammatica*, känna väl språkläran; *Egli ritrae* (*l'indole sua*) *dal padre*, han brås på fadren. *Se ne va per la mala*, han går den elaka vägen (*via*).

3. Egenskapsords-Ellipser utelemna mestadels med behag orden *buono, abile, capace*, o. s. v. till ex.: *e sempre poi per da molto l'ebbe, e per amico*, i stället för: *e sempre poi per uomo da cui deve attendersi molto l'ebbe*, &c. och alltsedan höll han honom för en dugtig karl och för sin vän. *Fu da tanto, e tanto seppe fare ch'egli pacificò il figlio col padre*, han var så skicklig, och visste uträtta så mycket, att han stiftade fred mellan fadren och sonen. *Non lo conoscea da tanto*, jag visste icke att han var så skicklig.

4. Kraftords-Ellipser. Exempel: *Maraviglia, che sii stato una volta puntuale!* det är underbart att du en gång varit riktig på punkten! *Possibile, che una disgrazia non venga mai sola!* Är det möjligt, att en

olycka kommer aldrig allena! *Andare per essi*, gå och hämta dem: *egli è ito per lei*, han har gått att kalla henne. *Se questo accadesse a che sarei?* om detta skulle inträffa, till hvilken ytterlighet (*termine*) skulle jag ej blifva tvungen (*ridotto*)! *Trovata sola in casa*, i stället för *essendo stata trovata sola* &c. i det hon träffats ensam hemma, o. s. v.

5. Prepositions-Ellipser förekomma mindre ofta hos italienska författare än hos de latinska. Verberna *mangiare*, *bere*, *beccare*, &c. när de styras af verbet *dare*, utelemna nästan alltid sakords-biordet *da*, blott dess ställe är omedelbart emellan begge verberna, till ex.: *avea loro dato mangiare*, han hade gifvit dem att äta; *gli ordinò che le desse bere*, han befallde honom gifva henne att dricka. *Un uomo che ai viandanti dava, pei loro denari, mangiare e bere*, en man som för deras penningar, gaf de vägfarande mat och dryck. *La tua, la sua, la vostra* &c. *mercè*, tack vare dig, honom, er, o. s. v. eller genom din, hans, er, o. s. v. hjelp. *Nel di che piovve tanto*, i stället för *in cui piovve*, &c. den dagen när det regnade så förfärligt; *per tutto Roma*, det är, *per tutto in Roma*, öfver hela Rom, eller allestäds i Rom.

6. Adverbs-Ellipser nyttjas förnämligast vid de hänvisande biorden, med utelemnande af det föregående, hvarpå de syfta, till ex.: *Al papa andava, che mi maritasse*, jag gick till påfven för (*a fine*) att han skulle bortgifta mig. Och fader Dante sjunger i sitt *Inferno*:

Al mondo non fur mai persone ratte
a far loro prò, ed a fuggir lor danno,
com'io dopo cotai parole fatte.

i verlden gafs det aldrig personer så (*talmente*) snabba till att begagna tillfället och undfly sitt förderf, som jag, sedan dessa ord blifvit uttalade. Adverbet *come*

eller *siccome*, ställdt uti en af tvenne periods-satser, motsvarar vanligtvis *cosi* uti den andra, till ex.: *come tu sei venuto, così te lo darò*, emedan du kommit, så skall jag gifva dig det. *Cosi nei tempi antichi, come nei moderni*, så i gamla tider, som i de nyare. I begge dessa exempel kan, genom ellips, biordet *così* helt och hållit utelemnas. Likaså uti: *Come sentito l'ebbe cadere, così corse subito a dirlo alla donna*, så snart han hade hört honom falla, sprang han strax för att säga det åt qvinnan; der samma biord också kan utelemnas. — *Come prima ebbe agio, fece a Salabaetto grandissima festa*, så snart han fått tid och rådrum, undfägnade han herrligt Salabaetto.

7. Konjunktions-Ellipser nyttjas ganska sällan; blott i vers och högre bruten stil utelemnas *e* och någon gång *ma*, till ex.: *io sono la misera, sventurata Ginevra*, jag är den usla, olyckliga Ginevra. *Non usciresti, nò; pria saresti lassa*, i stället för: *ma pria saresti*, &c. du skulle ej slippa ut derifrån, nej! förr skulle du dö af elände. *Poiche cosi è (il fatto) che Pietro tu non sai (chi è)*, sedan det så är, att du icke vet hvem Petter är.

8. Interjektions-Ellipser. Om dessa är redan ordadt uti trettiondefemte föreläsningen, der man i utropen: *misero me, lasso me, beato lui*, m. fl. d. lätt inser, att de enkla biorden ack! aj! o! o. s. v. äro utelemnade.

FYRATIONDE FÖRELÄSNINGEN.

Fortsättning och Slut, samt om Skalde-språket.

Pleonasmen har mycken likformighet med fyllnadsordet och skiljer sig derifrån på samma sätt som den omvända konstruktionen ifrån ellipsen eller den blotta ordflyttningen.

Vissa verber utgöra italienskans hufvudsakligaste pleonasmer; de vanligaste äro *dovere, volere, venire, andare, stare* och *fare*.

Dovere. Exempel: *io non debbo volere incomodarvi,* jag bör icke vilja falla er besvärlig; *pregandolo, che gli dovesse piacere di farlo,* bedjande honom låta sig behaga att göra det; *richiese i cherici, che ad Abramo dovessero dare il battesimo,* han anmodade Klerkerna att de skulle döpa Abraham; *si avvisò questa donna dovere essere di lui innamorata,* han inbillade sig att denna qvinnan var förälskad i honom.

Volere. Exempel: *pareva che volesse essere una bella giornata,* det såg ut som det skulle blifva en vacker dag; *ei cerca pure di volerci persuadere,* han söker ändå att öfvertyga oss; *a volere, che le virtù fermino profonde dentro del cuor radici, stabilità si richiede,* för det att dygderna må fästa djupa rötter inne i hjertat, fordras ståndaktighet.

Om verberna *venire, andare* och *stare,* har redan blifvit etymologiskt ordadt i tjugondenionde föreläsningen; här vilja vi derför blott anföra några af deras pleonastiska användningar.

Venire konstrueras med infinitiver, gerundier och participier, till ex.: *il che quando venni a prender moglie, gran paura ebbi che non m'intervenisse,* detta

fruktade jag högligen skulle hända mig, när jag tog mig hustru; *tutto il venne considerando*, han betraktade honom helt och hållit; *gli venne trovato un buon uomo*, han fann en god karl.

Andare nyttjas blott i förening med gerundier af andra verber, till ex.: *a me medesimo incresce andarmi tanto tra tante miserie ravvolgendo;* det förtryter mig sjelf att så länge sväfva emellan så många olyckor; *vanno fuggendo quello che noi cerchiamo*, de undfly det som vi söka.

Stare förenas medelst *a*, *ad*, med ett följande infinitiv, och står då icke alltid helt och hållit öfverflödigt, aldrahelst när det utan förenings-partikel ställes framför gerundier, till ex.: *stare leggendo*, att läsa; *stare mangiando*, att äta. Jemnför den nyss åberopade tjugondenionde föreläsningen. *Stare sù chicchessia*, betyder vara uppmärksam, lyssna, märka, ge akt på något, sorgfälligt betrakta, iakttaga, anmärka.

Fare, förenadt med ett annat kraftords infinitiv, som dess objekt, uttrycker, likasom fransyskans *faire*, begreppet af en orsak, tillåtelse, anledning, driffjäder, och kan lämpligast öfversättas med låta, komma till att, förmå till att, göra att något sker, o. s. v. allt efter olika konstruktioner, till ex.: *fare andare*, låta gå; *fare battere*, låta slå; *fare credere*, låta tro; *fare dormire*, komma till att sofva; *fare entrare*, förmå till att gå in; *fare fare*, låta göra; *fare godere qualcheduno*, göra att någon njuter, o. d. fl.

Till pleonasmer höra äfven de hos klassiska författare så ofta utan nödvändighet upprepade personspronominerna, hvaraf exempel redan blifvit anförda under fyllnadsorden, samt uti föregående trettiondesjette föreläsning. Exempel: *Elle non sanno delle sette volte le sei quello che elle si vogliono elleno stesse*, af sju gånger veta de sex gånger ej hvad de sjelfva vilja.

Syllepsen är numera föga eller intet brukbar och torde kunna anses snarare som en slags ellips, än som en särskild figurlig ordfogning, så ofta åtminstone som den icke bestämdt är och bör hållas för verkligt språkfel, äfven när exempel derpå träffas hos de mest klassiska författare. Till förra kategorien höra följande exempel: *quella bestia* (förstås inunder: *d'uomo*) *era pur disposto a farlo*, det fäet var likväl sinnadt att göra det, och hos Dante:

Sotto l'acqua ha gente, che sospira,

e fanno (nemligen i *sospiri*) *pullulàr quest' acqua al summo*, under vattnet finns folk som sucka, och (deras suckar) komma detta vatten att porla ända opp på ytan.

Ett annat slags Sylleps är bruket af verbet *avere* uti ental, med betydelse som flertal af verbet *essere*, till ex.: *oggi ha sette anni*, i dag är det sju år; *buon tempo ha*, det är länge sedan; *vi ha di molta gente*, det gifs, eller der är mycket folk; och hos Petrarca:

Nelle isole famose di fortuna

Duo fonti ha, &c. på lyckans ryktbara öar gifs det två källor, o. s. v. *Quante miglia ha?* huru många mil är det? Men äfven dessa talesätt, som förete sig i ett och annat både äldre och nyare språk, kunna återföras till ellipsen. Likaså: *trovato una spada*, *venuto la mattina*, *salito sul monte*, &c. sättande förut orden: *avendo*, *come* och *essendo*. Franco Sacchetti har i sina Noveller: *vi era certi genovesi*, der voro vissa Genuesare; *era in questi tempi certi piacevoli uomini*, der voro i dessa tider vissa roliga karlar; *vi è delle persone*, det gifs personer, o. s. v. Men när författaren af Decamerone skrifver: *come ogni uomo desinato ebbero*, sedan hvar man hade spisat middag, och *egli ci è alcuna persona, il quale l'altr'ieri mi servì di cinquecento scudi*, der är en person som i förrgår lånte mig

femhundrade scudi, så går det öfver skrankorna och man må få lof att ännu en gång upprepa det äfven den gode Homer understundom slumrar.

Enallage är deremot en figur, som afgjordt hörer till italienska språkets egenheter, och som rätt ofta framträder äfven i det finare hvardagspråket. Den mest brukliga är att sätta kraftordens infinitiver i stället för abstrakta sakord, som till ex.: *vivere*, att lefva, i stället för *vita*, lif eller lefverne; *parlare* i stället för *paròla*, *volere* i stället för *volontà*, *lo scrivere* i stället för *la scrittura* &c. &c. Dernäst, att i stället för adverbier nyttja egenskaps-ord, till ex.: *assai chiaro conosco*, *come io ti sia poco caro*, jag ser nog tydligt, att jag är dig föga kär; *ora*, *tutto aperto ti dico*, *che* &c. och nu säger jag dig alldeles uppriktigt att o. s. v. Men detta talsätt kan också lätt återföras till ellipsen, ty man begriper lätteligen, att *aperto* just icke nödvändigt står i stället för *apertamente*, utan att ellipsen har, framför *tutto aperto*, utelemnat orden *in modo*, det är *in modo tutto aperto*, på ett alldeles öppet sätt.

En annan Enallage är bruket af verbet *fare* i betydelse af *procurare* eller *procacciare*, föranstalta, besörja, laga så att, o. s. v. till ex.: *fate*, *che io possa parlargli*, laga så att jag får tala med honom. Likaså bruket af ett kraftord i stället för ett annat: *sii pur infermo se tu sai*, (i stället för *tu puoi* eller *tu vuoi*), var du man sjuk som du vill, kan eller gitter; *nè vivere senza di te saprei* (i stället för *potrei*) jag skulle ej kunna lefva förutan dig. I öfrigt gränsar denna figur så nära till de rhetoriska, att råmärket ofta är obeskrifligt svårt att bestämma.

Om Skaldespråket.

Man misstager sig rätt mycket om man med Veneroni och de grammatister som kopierat honom inbillar sig att den italienska poesien är olik det allmänt talade och skrifna tungomålet. Italienskan är öfverallt ett och samma språk, så väl i obunden som i bunden stil, alltid underkastadt enahanda reglor, alltid ägande samma karakter och lynne. Den som grundligen har studerat språkläran, bör kunna lika lätt förstå de poetiska som de prosaiska författarne, de ställen blott till äfventyrs undantagna, der skalden har velat förborga sin verkliga mening, och i sådana fall möta Italienarne sjelfva samma svårigheter som utlänningar. Ett helt tjog språklärde hafva haft tålamod nog att kommentera Dante; det bevisar att åtminstone nitton ibland dem ej förstått honom. Saken är, att denne italienska skaldekonstens fader har ofta skrifvit mörkt och gåtlikt, och kan derför icke på annat sätt än hypothetiskt och induktionsvis genom likheter och jemförelser uttolkas.

Det italienska språket har, för hvarje särskildt skrifsätt, en egen särskildt passande stil; och ur samma skäl som det gifs en brefstil, en undervisningsstil, en kanslistil, en handelsstil, en oratorisk stil, o. s. v. så måste det äfven gifvas en poetisk eller för skaldekonsten egen stil. Sjelfva denna skaldestil är också, i sin ordning, indelad uti episk, lyrisk, didaktisk, romantisk, dramatisk, komisk, burlesk, m. fl. alla väsendtligen skilda den ena från den andra. Somliga af dessa särskilda sätt att uttrycka skaldens idéer, utmärka sig genom tankarnas ädelhet och lyftning, figurernas större antal, och uttryckens prydliga finhet; andra åter genom otvungen enfald och en skenbar trivialitet, blott modificerade förmedelst ett klokt val af ord och fina lifliga tankbilder. Och härutinnan skiljer

sig helt och hållit italienskan ifrån de flesta, om icke alla både äldre och nyare språk.

Vi hafva sett uti de sista grammatiska föreläsningarna huru italienska språkets inversioner stå i jemnt förhållande till stilens prydlighet. Derför passar sig också den naturliga ordfogningen till det talade språket, hvaremot den omvända bättre anstår det historiska och det oratoriska. Skaldespråket följer precist samma grundsats: inversionerna i dess stil äro enkla, okonstlade uti komiska och burleska skaldeslagen; de tilltaga i framskridande konst och prydnad ända opp till hjeltedikten, der de ikläda sig ett i högsta grad sammansatt och mångformigt språklynne, just derför att, af alla stilar, den episka är den ypperligaste och den mest majestätliga.

Detta gäller i synnerhet om ellipserna. Dessa ordfigurer äro talrikare och yppigare i skaldespråket, derför att kortheten är ett medel till kraftfullhet och eftertryck; men, vi upprepa det, alla svårigheter som här möta, måste med språklärans bistånd afhjelpas.

Det gifs riktigt nog ett par hundrade poetiska ord, ibland nära sextiotusende, som det rika italienska språket nuförtiden innefattar. Men vi måste besinna, att hvart och ett skrifsätt har sina egna konstord, sina särskiida uttryck och sina besynnerliga idiotismer eller språkarter. Och på enahanda sätt som det lätta, otvugna skrifsättet äger och använder ord, talesätt och figurer, hvilka ej passa sig för den högre och oratoriska stilen, så äger också den poetiska ett visst antal ord, figurer och språkformer, som skulle stå på ganska orätt ställe uti prosan. — Dessa poetiska talesätt finnas nästan alla upptagna uti de nyare italienska ordböckerna.

Utlänningar tala mycket och icke alltid med skonsamhet om italienska poeternas så kallade *licenze poetiche*, eller sjelftagna friheter att gå ifrån vedertaget bruk och öfverträda språkets reglor. Denna förebråelse är likvisst en ibland de många öfverdrifningar, som af okunnigheten utspridas och troliggöras. Några af dessa föregifna friheter äro redan i språkläran anmärkta. De öfriga bestå enkannerligen:

1:o Uti ombyte af några bokstäfver; som:

Allótta, ancor síe, i stället för: *allóra ancorchè sii.*
Andi, andiánne, — vádi, vái, andiámocene.
Atáre, aúsi, áuso, — ajutáre, avvézzo, ardito.
Ave, avéi, avé, — ha, avévi, avéva.
Avém, avémo, sémo, — abbiamo, siamo.
Avía, solía, — avéa, soléa.
Baciánne, cáno, — baciámoci, canúto.
Cátto, cávo, — préso, caváto.
Déa, déano, dénno, — día, díano, débbono.
Diénno, diérno, diéro, — diédero, déttero.
Faciéno, moviéno, -- facévano, movéano.
Fé, féa, féo; fécion, fénno, — féce; fécero.
Fer, ferno, fersi, — fécero, si fécero.
Fía, fían, fíe, fíen, — sarà, saránno.
Fóra, foran, fostie, — sarébbe, sarébbero, fossi tu.
Guárda, guarrò, — guárdia, guarirò.
Hálmi, hólle, — me lo hà, le hò.
Impáre, adópre, céle, — impári, adópri, céli.
In lo, in la, — néllo, nélla.
Inope, insembre, — póvero, insiéme.
Issa; ita, — óra, adésso; sí.
Lúnge; fuóre, — lúngi, fuóri.
Menrénti, merrò, — ti menerémo, menerò.
Namoráto, prénce, — innamoráto; príncipe.
Páve, pónno, — pavénta, póssono.
Túi, súi, núi, — tuói, suói, nói.

Vedélla, *vedélle*, i stället för: *vedérla*, *vedérle*.
Vendicárte, *amárme*, — *vendicárti*, *amármi*.
Vólse, *vólsi*, — *vólle*, *vólli*, &c. &c.

2:o Uti flyttning från sitt ställe af den prosodiska tonvigten, i några få ord, som uti *oceáno*, *potésta*, *simíle*, *umíle*, &c. i stället för *océano*, *potestà*, *símile*, *úmile*, &c. &c.

Men i allmänhet förefalla dessa friheter endast i ett litet antal af redan i språkläran uppgifna ord, och upphöra derför att vara sjelfsvåldiga. Utomdess missbrukas de aldrig af goda poeter, som med yttersta sparsamhet begagna dem, dertill nödtvungna af versfallet eller af rimmet.

Här kunde ännu vara stället att just säga något om den höga grad af sinnlig verkan, ofta gränsande till verklig förtjusning, som hos åhörare eller läsare uppväckes af italienska språkets beundransvärda imitativa harmoni, hvilken utgör en af språkets skönaste och ypperligaste förmåner. Men vi tilltro oss, i vår egenskap af språklärare, hafva sagt tillfyllest; och de af våra läsare, helst nybegynnare, som af naturen fått böjelse till att skrifva vers, måste, utom att vara fullkomligt hemmastadde uti alla prosodiens reglor, samt i öfning af förmågan att med lätthet ställa sina ideer i rim och meter, äfven flitigt läsa och studera de klassiska skaldernas arbeten, för att der träffa, uppfatta och insamla utvalda tankar, bilder och målningar. Petrarca, Boccaccio, Poliziano, Sannazzaro, Michelangelo, Ariosto, Tasso, Alamanni och Filicaja ibland de äldre; Parini, Menzini, Zappi, Alfieri, Monti, Varano, Laviosa, Niccolini och Manzoni ibland de nyare, äro förträffliga mönster, den gamla goda skolan och dess stiftare i språkets och verskonstens gyllene ålder så trofast tillgifne, att de kunna med skäl

läinpa

lämpa på deras hufvudman, skaldskapets Konung, Dante, dennes egna till Virgil fordom uttalade gudomliga versar:

Tu se' lo mio maestro, e'l mio autore;
Tu se' solo colui, da cu' io tolsi
Lo bello stile, che m' ha fatto onore.

BIHANG.

Om Verskonsten.

Sammansättandet och skanderingen af italiensk vers bero af trenne väsendtliga elementer, nemligen:

1:o Ett bestämdt antal af stafvelser;

2:o Prosodiska tonvigternas läggning på vissa öfverenskomna ställen; och

3:o Vissa af skalden framställda och genom skandering angifna pauser eller hviloställen.

Rimmet är i detta undersköna språk, likasom i många andra, blott en bisak för välljudet, och alldeles icke nödvändigt. Poesiens sanna natur och väsende ligger hvarken deruti eller i versfallet, men uti tankelyftning, fantasi-rikedom och inbillnings-gåfvans förmåga att genom höga, intagande, hänförande målningar gifva skaldens föreställningar och känslo-utgjutelser den högsta grad af sinnlig verkan. Italienska språket äger en mängd förträffliga skaldestycken, diktade på orimmad vers. De flesta dramatiska mästerstycken äro af detta slag.

Om stafvelser.

Hvar och en versart åtskiljes genom antalet af de stafvelser som utgöra versen. Dessa stafvelser räknas här likasom i svenskan, men prosodiens reglor äro helt och hållit olikartade.

Först och främst har ett hvart italienskt ord, af hvad längd det vara må, blott en enda tonisk accent, utan afseende på stafvelsernas större eller mindre an-

tal. Orden *sì, nò, più, cásа, terróre, cénere, giuraménto, abbandonáto, irresistíbile, amorevolíssimo, inconsiderataménte, incontrovertibilissimo, arcimpossibilissimaménte*, äga alla blott en enda verkligt accentuerad stafvelse. Dernäst äger elision alltid rum, när en eller flera slutvokaler stöta ihop med en eller flera initialvokaler i nästpåföljande ord. I sådana fall räknas alla dessa vokaler för en enda stafvelse. Till exempel, följande hårda vers har verkligen sexton stafvelser:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16
Fiór, | fron | de, | er | be, | om | bre, | an | tri, | on | de, | au | re | so | a | vi.

men för elisionernas räknar verskonsten allenast elfva, såsom följer:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11
Fiór, | frón | de, ér | be, óm | bre, án | tri, ón | de, áu | re | so | á | vi.

Hvarvid anmärkes att alla sexton stafvelserna böra vid uppläsandet uttalas så tydligt som versfallets snabbhet och meter det tillåta.

Den som skrifver italiensk vers måste uti elisioner undvika att låta vokaler med tonvigt sammanstöta med hvarannan, som *potrò io, può ajutarmi*, o. s. v. Dylika elisioner äro för italienska öron odrägliga, fastän man rätt ofta träffar dem, äfven hos bättre skalder, såsom till ex. hos Dante i tredje sången af Paradiso:

Cosí parlómmi, e pói cominciò: åve
María, cantándo, &c.

Det är också ett fel, att i versmetern räkna en elision för svå stafvelser, såsom till ex. uti

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11
Pér | trár | re il | biás | mo in | che | é | ra | con | dót | ta.

Denna sammansättning af *che era*, som här utgör tre stafvelser i stället för två, är helt och hållit oförlåtlig.

De så kallade korta diftongerna räknas alltid för en enda stafvelse. Långa diftonger och triftonger, vare sig midt i versen eller vid slutet, räknas för en eller två stafvelser, allt efter skaldens smak, känsla och godtycke. Exempel:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11
Non|piúu|ger|più; non|hái|tu|piún|to as|sá|i?
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11
Có|me|so|a|ve|mén|te él|la|li|gi|ra.

Det händer någon gång, att antingen nödvändigt, eller genom versmakarens vårdslöshet, en lång diftong midt i versen får värde af två stafvelser; hvaraf likasom i följande vers, tvifvel uppstår på hvad sätt den bör skanderas, för att deri finna något slags välljud.

Poi|è|Clé|o|pá|tra|lus|su|ri|ó|sa.

Om prosodiska tonvigterna och versfötterna.

Det är likväl icke nog att en vers har sitt bestämda antal af stafvelser; för att blifva vers måste den också äga ett visst antal af tonvigter ställda i sina behöriga positioner, och rummet emellan dessa tonvigter uppfyllas med ett bestämdt antal korta stafvelser, så att skanderingen må förete en varierad och med versfall och välklang angenämt afmätt följd af höga och låga intonationer och harmoniska öfvergångar. Antalet af de korta stafvelser, som böra finnas emellan en tonvigt och en annan, står i afpassadt förhållande till den prosodiskt accentuerade stafvelsen, som alltid är jemlik tvenne utan tonvigt, och kan äfven svara mot fyra tonvigtslösa stafvelser, uttalade med fördubblad hastighet. På samma sätt ser man i tonkonsten en half not gälla två fjerdedelar, eller fyra åttondedelar. Följaktligen måste hvarje accentuerad stafvelse åtföljas af två eller fyra stafvelser förutan tonvigt, till ex.:

Trásseci|l'ómbra del|prímo pa|rénte.
Rápida gioven|túte.

I första versen ser man tre versfötter, eller enligt italienska versläran rättare sagdt, tre poetiska *serier,* nemligen: *Trásseci* — *l'ómbra del* — och *prímo pa-* — hvardera sammansatt af en stafvelse med tonvigt och

tvenne förutan. I den påföljande visar sig en serie af fem stafvelser, af hvilka den första är accentuerad och de öfriga fyra tonvigtslösa.

Härvid måste anmärkas att, till komplettering af de korta stafvelserna uti en *serie*, det står skalden fritt att då och då betjena sig af naturligt accentuerade stafvelser; dessa böra då anses såsom icke ägande någon prosodisk tonvigt, som uti följande versar:

Come puoi tánto in mé, se nol consénto?
Che atténde ciascun uóm che Dio non teme.

Att i öfrigt det icke heller är stafvelsernas antal som utgör en italiensk vers, ådagalägges derigenom, att om ett enda ord förändrar sitt ställe, så rubbas och förstöras både skaldskap och versbyggnad, fastän ord och stafvelser förblifva fullkomligt desamma. Till exempel om vi uti

Io vidi già nel cominciár del giórno.

omflytta ett enda litet ord, så här:

Io già vídi nel cominciár del giórno.

så är versen alldeles tillintetgjord och allt slags harmoni försvunnen. Likaså uti

Indi tánta dolcézza al cór mi viéne,

om tonhöjningen på åttonde stafvelsen försvagas medelst förändring af *cór mi* till *córe viéne*, så qvarstå väl lika många stafvelser och tonvigterna på sina riktiga ställen, men versen är icke mer till, sedan pausen mellan den accentuerade stafvelsen och den nästpåföljande försvunnit.

Om pauser eller hviloställen.

En och samma vers kan innefatta en, två, ja till och med tre pauser eller hviloställen (*pause, o riposi*) allt efter den grad af hastigare eller långsammare rörelse, som skalden vill uttrycka. En vers kan också

vara helt och hållit förutan en dylik paus, om ett oafbrutit ilande uttal är nödvändigt för att uttrycka elden af en hastigt uppbrusande känsla, såsom uti

Terríbil come|fólgor discen|désse.

Pausen i en vers står alltid i stället för två korta stafvelser, hvaraf följer att en serie eller versfot af tre stafvelser kan reduceras till två, ja äfven till den enda accentuerade stafvelsen, om skalden finner för godt att låta ett eller två hviloställen inträffa uti samma serie. En serie af fem stafvelser kan hopdragas till fyra, om man låter en paus uppfylla den femtes ställe. Till ex.:

Déntro|létto vi|fán|ténere er|bétte.
La stánca vecchia|rélla pelle|grína.

Uti första versen finnas fem prosodiska tonhöjningar och följaktligen fem serier, nemligen *dentro*, med en accentuerad och en kort stafvelse, samt en paus; *létto vi*, fullständig serie; *fán* med en enstaka accentuerad stafvelse och en dubbel paus; *ténere er*- fullständig serie, och *bétte* med en accentuerad och en kort stafvelse, samt en enkel hvilopunkt. Härvid iakttages, att de två sista serierna i en vanlig vers alltid utgöras af en accentuerad och en enda tonvigtslös stafvelse, emedan hvar och en vers alltid slutar på en hvilopunkt.

Den andra nyss citerade versen innefattar tre prosodiska tonhöjningar, utgörande trenne serier, nemligen *stánca vecchia*, med en accentuerad och en kort stafvelse, en paus och två tonvigtslösa stafvelser; -*rélla pelle* lika med föregående serie, och *grína*, med en accentuerad och en kort stafvelse samt en hvilopunkt.

Alla dessa pauser eller hviloställen hafva i skanderingen och uttalet ett ganska olika värde. Pausen i en serie med fem stafvelser utgöres af en nästan omärkbar omvexling i rösten; den enkla pausen i en serie af tre stafvelser uttryckes med en litet starkare

röstomvexling; den dubbla åter i samma serie, sker medelst ett uppehåll i uttalet, svarande mot den tid som skulle erfordras till att uttala två korta stafvelser. Utlänningar böra i synnerhet här ihågkomma, att ingen poetisk harmoni kan af dem hvarken förstås eller senteras, utan att de ganska noga lägga behörig vigt på dessa pauser, såväl i uttal som i skandering.

Italienska språket äger följaktligen fem särskilda poetika serier eller versfötter:

Den första, sammansatt af en stafvelse med tonvigt och två förutan, som vi skola kalla den första fullständiga serien.

Den andra, sammansatt af en accentuerad stafvelse och en kort, med en paus.

Den tredje, sammansatt af en enda stafvelse med tonvigt och en dubbel paus.

Den fjerde, sammansatt af en accentuerad och fyra korta stafvelser, som vi skola här kalla den andra fullständiga serien.

Den femte, sammansatt af en accentuerad stafvelse, tre tonvigtslösa och en paus.

Omvexlingen och graderingen af dessa serier sätter skalden i stånd att med kraft eller lenhet, med häftighet eller behag, genom rhytbm och versbildning måla och beskrifva de föremål af hvilka han blifvit rörd och alla de känslor han inom sig erfar.

Om rimmet.

Rimmet räknas alltid ifrån den sista stafvelsen som bär ordets prosodiska tonvigt. Till exempel:

Farò rimmar med	*favellò*	En	bokstaf.
Dormír . . .	*inorridír*	2	bokstäfver.
Fortúna . . .	*imbrúna*	3	dito.
Bramándo . .	*desiderándo*	4	dito.

Cénere rimmar med	*génere*	5	bokstäfver.
Lunghíssimo . .	*grandíssimo*	6	dito.
Cápitano	*ricápitano*	7	dito.
Términanolo . .	*detérminanolo*	8	dito.

Italienska versar heta *tronchi* eller *cadenti* (enstafviga med tonvigt i sista stafvelsen); *piani*, (tvåstafviga med tonvigten på nästsista), och *sdrúccioli*, *bisdrúccioli*, *trisdruccioli*, &c. (halkande eller rullande) hvilkas två, tre, fyra o. s. v. ändstafvelser äro tonvigtslösa. Jemför tredje föreläsningen i språkläran vid slutet.

I allmänhet anses likväl i italienska språket alla versar såsom jemna (*versi piani*) emedan alla de öfriga kunna till denna kategori återföras. En *verso tronco*, i jemförelse med en *piano* bör äga en stafvelse mindre, ur det skäl, att den sista stafvelsen af ett ord, när den är accenterad, svarar emot en stafvelse med tonvigt och en stafvelse förutan, till ex.:

La cóppia allór fra quelle béstie entrò.

Denna vers med tio stafvelser anses såsom ägande elfva, derför att sista stafvelsen är accentuerad. De versar åter som kallas *sdrúccioli* jemförda med dem som heta *piani*, äga en stafvelse mer, alldenstund tvenne tonvigtslösa stafvelser efter en accentuerad böra uttalas med samma fart som en enda stafvelse, till ex.:

L'invídia, figliuol mío, se stéssa lácera,

Denna vers består af tolf stafvelser, men anses blott äga elfva, för sista ordets skull, som är *voce sdrucciola*. *Versi bisdruccioli* nyttjas sällan, utom i burlesk vers och i slagdängor. De böra äga trenne stafvelser mer än en jemn vers, emedan två stafvelser utan tonvigt efter en som är accenterad, uttalas i samma tidrymd som sista stafvelsen och pausen af en *voce piana*. Till ex.:

Poi fiácchi, e strácchi d'abbajár, si córicano.

Denna vers har, som man ser tretton stafvelser, men som blott gälla för elfva. Omvexlade med *versi piani* och *versi tronchi* behöfva dessa *versi sdruccioli* ej en gång framställa verkliga rimfall, helst sjelfva slutkadansen innebär ett melodiskt ljud, som till en viss grad ger tillfredsställelse åt örat.

Exempel:

1. *Veggo il móstro, che fúgge ed aggírasi*
Come uóm che perdúta ha la tráccia.
L'aura stéssa, e la frónda che s'ágita,
Al crudéle il delítto rinfáccia.

2. *Veráce, etérna idea*
E la bellézza armónica
Che fa pága ragión, l'orécchio béa
Se in ben adátti avvolgasi
Módi che son quaggiù língua del ciél.
Éssa leggiádre, e várie
Prénde sembiánze, e la dissímil índole
Muóve di quanti páscono
La vital áurà etérea
Dall' ígnea Cálpe all' iperbórea giél.

3. *Sálda Giustízia*
Avvénta fólgori
Del ciél stelláto;
E chí scherniscegli?
Inván lusíngasi
Cór sceleráto.

Chiabrera.

Om versarter.

Italienska poesiens särskilda versarter äro hufvudsakligast nio, nemligen: *endecasillabi*, med elfva stafvelser; *decasillabi*, med tie; *novenarii*, med nie; *ottonarii*, med åtta; *settenarii*, med sju; *senarii*, med sex; *quinarii*, med fem; *quadrisillabi*, med fyra och *trisillabi*, med tre.

L'Endecasillabo som också heter *verso eroico* (hjelt-vers) såsom den enda brukliga uti hjeltedikten och i större skaldestycken, är den längsta af alla italienska versarter, sedan de tråksamt entoniga, i sjuttonde seklet af Jacopo Martelli påfundna alexandrinerna (*versi martelliani*) utur nyare verskonsten alldeles uteslutits. Det är också i sanning det mest harmoniska, assonerande och majestätliga i hela versläran. Dess versar kunna äga tre, fyra, ja till och med fem poëtiska serier, det vill säga, fem stafvelser med tonvigt i flerahanda positioner, hvilket framalstrar en oräknelig mängd poetiska omvexlingar och harmoniska rörelser, af hvilka hvar och en uppter en varierad samklang, allt efter den känsla som skalden antingen sjelf erfar eller vill utgjuta och hos andra intrycka. Härvid bör likvisst anmärkas, att ju mindre antalet af de prosodiska tonvigterna är uti en vers, desto snabbare blifver uttalet, hvilket nödvändigt göres långsammare och saktare i samma mån som tonvigternas antal i versen förökes. I öfrigt, ju flera tonvigter der äro, desto talrikare blifva pauserna, och följaktligen versfallet försagdare och lenare. För korthets skull vilja vi här anföra några exempel på de mest brukliga omvexlingar af tonvigter och serier, på det svenska nybegynnare med lätthet sjelfva kunna beräkna serierna och bestämma tonvigternas positioner.

Endecasillabi, med tre tonvigter.
Fem omvexlingar:

1 6 10
1. *Védova sconsoláta in neri pánni.*

2 6 10
2. *Di fiámme, d'ululáti, e di singhiózzi.*

3 6 10
3. *E s'avánza, e s'incálza, e fulminándo.*

4 5 10
4. *E risolúto, e piéno d'ardiménto.*

4 8 10
5. *E lusingáto da speránza ardíta.*

Här anmärkes att, likasom öfverallt i *versi piani* af hvad slag som helst, den tionde stafvelsen alltid är accentuerad.

Endecasillabi med fyra tonvigter.
Tolf omvexlingar:

1 4 8 10
1. *Itene all' ómbra degli améri fággi.*
1 4 6 10
2. *Vinse le crúde immágini di mórte.*
1 4 7 10
3. *Fámmi sentír di quell' áura gentíle.*
1 6 7 10
4. *Muójono le città, muójono i régni.*
1 6 8 10
5. *Chiáma gli abitatór delle ómbre etérne.*
2 4 6 10
6. *Fuggíte il ládro, o pécore e pastóri.*
2 4 7 10
7. *Le válli, i fiúmi, gli stágni, i torrénti.*
2 4 8 10
8. *Cogliám la rósa in sul mattíno adórno.*
2 6 7 10
9. *Európa disprezzò l'ínclita spéme.*
2 6 8 10
10. *Giacéan le pecorélle all' ómbra assíse.*
3 6 7 10
11. *Dispiegò sovra léi plácide, e chéte.*
3 6 8 10
12. *Palpitándo i poténti alzár le cíglia.*

Endecasillabi med fem tonvigter.
Fyra omvexlingar:

1 3 6 8 10
1. *Cópre i fásti e le pómpe aréna, ed érba*
1 4 6 8 10
2. *L'álma tranquílla appághi i sénsi fráli.*
2 4 6 7 10
3. *Armáta incóntro al témpo áspro tiránno*
2 4 6 8 10
4. *E cáddi cóme córpo mórto cáde.*

Dessa en och tjuge omvexlingar, som genom elisioner kunna förökas ända till sjuttiofyra, frambringa, en hvar för sig sjelf, ett särskildt, utmärkt slag af välklang; men för att rätt sentera dessa, måste man vid skandering och uttal gifva en eftertryckelig vigt

åt den accentuerade stafvelsen, och låta rösten åter sänka sig och aftaga på de nästföljande. Äfvenså måste man i uttalet göra de pauser märkbara, som till större eller mindre antal finnas uti hvarje vers. För att igenkänna ställena der en paus infaller, behöfs blott att man räknar stafvelserna i en serie; och så ofta en stafvelse der fattas att göra serien fullständig, det vill säga en versfot med en lång och två korta stafvelser, måste en paus nödvändigt uppfylla rummet af hvar och en stafvelse som fattas.

Af hvad som blifvit sagdt om tonvigternas ställning i elfvastafvig vers, och från åskådandet af föregående omvexlingstabeller, tycks flyta som en allmän regel, att accent aldrig kan läggas på den femte och den nionde stafvelsen. Dock likväl har Dante en redan härofvanför citerad vers, der denna sistnämnda stafvelse verkligen har tonvigt, nemligen:

Cosí parlómmi e poi cominciò: Ave
María, cantándo, e cantándo vanío,
Cóme per acqua cúpa cósa gráve.

Innan vi gå vidare till beskrifningen af de öfriga versarterna, torde här vara stället att ännu tillägga ett par ord om skaldespråket uti sin praktiska och melodiska utveckling i versbyggnaden. Af hvad vi redan anfört, synes tydligt att Italienarne hafva i sina versar icke allenast sökt uppnå högsta möjliga kraft och lyftning i tankarna, klarhet och behag i uttrycken, qvickhet och liflighet i bilderna, poetisk kolorit och hänförelsemakt i målningarna, men äfven den yttersta grad af förädling och prakt i språket och i det poetiska välljudet, hvilket de hafva bragt till en så upphöjd ståndpunkt, att menniskohjertat kan ingenting känna, snillet ingenting fatta eller upptänka, som icke blott af skaldespråket, men äfven med en harmoni, likaså varierad som själens tillfälliga känslor, kan full-

komligt med smak och prydlighet uttryckas. Säll den utlänning, som vid läsandet af Italiens klassiska skalder kan inom sig känna en del af hvad en äkta italienare, vid samma läsning, inom sig erfar! Ingen må dock smickra sig att hinna så långt, förutan ett grundligt och väl riktadt studium.

Utomdess finnes måhända intet språk i verlden så rikt som Italienskan på hjelpmedel för tonkonsten och dess komponister; förmedelst sitt eget naturliga anlag och sin förmåga att skildra alla sinnesrörelsernas karakterer och nuancer, så väl genom sjelfva språkets medfödda musikaliska tonledning och smidighet, som genom dess oförlikneliga välljud och imitativa harmoni. Också är måhända detta vackra språk det enda nu lefvande, som kan framvisa ett stort antal af impromptuskalder, och det ibland folk utan någon vetenskaplig eller vitter underbyggnad, hvilka utan förberedelse dikta och utföra eller rättare sagdt framsjunga äfven längre skaldestycken af alla möjliga versslag. Det måste likväl erkännas, att större delen af detta ofta regellösa versmakeri är dåligt, och utan annan förtjenst än den att för ögonblicket behaga och stundom förtjusa en rå, okunnig menighet, som hör och ser det deklameras.

Decasillabi äro, som vi redan sett, vers med tio stafvelser, hvilka blott hafva tre tonvigter, alltid och öfverallt lagda på samma ställen, det vill säga på tredje, sjette och nionde stafvelserna. Till exempel:

3 6 10
Non può dàrsi più fièro martíre,
3 6 10
Che sugli óchii vedérsi moríre
3 6 10
Tutto il prémio d'un lúngo sudór.

Att uppfylla de två första tonvigtslösa stafvelsernas rum kan skalden betjena sig af ett ord med prosodisk

tonvigt; men det bör då, likasom i den tredje nyss anförda versen anses såsom icke accentuerad.

Ardo d'íra, di rábbia; delíro,
Smanio, frémo; non ódo, non míro.

Hvilka versar likväl torde kunna anses såsom ägande fyra versmått, eller åtminstone såsom en särskild omvexling, med orubblig tonvigt på första stafvelsen. Versfallet blir då mindre ilande, men mera majestätligt.

Genom deras ilande fart blifva dessa versar i hög grad tjenliga att skildra stormande sinnesrörelser. Också nyttjas de vanligtvis uti smärre skaldestycken, af det slag som Italienarne kalla *disperate* (Romarnes *diræ*) och hvilka tyckas vara uppfundna af hämnden, vreden och raseriet. Till exempel:

I tuoi drítti dispiéga inflessíbile
Sul malvágio e sull'émpio, vendetta.
L'ombra mésta del fréddo suo cénere
L'ombra cára d'un pádre l'aspétta.

En annan artförändring af decasillabi kan bildas af tvenne quinarii, med tre omvexlingar, så här:

1. *Per léi fra l'ármi — dórme il guerriéro*
Per léi fra l'ónde — cánta il nocchiéro
Per léi la mórte — terrór non há.
2. *Écco che il ciélo — la térra imprégna;*
Che fióri e fróndi — concépe e fíglia.
3. *In quélle ténere — pupílle cáre.*
In quélle ténere — pupílle amíche.

hvarmed också fyra versmått uppkomma med ett mindre hastigt och träffande välljud, än de ofvan beskrifna äkta decasillabi, men som vida bättre tjena att uttrycka ömhet, mildhet, kärlek, beundran, o. s. v. Men för att vid skandering eller uttal gifva dem större eftertryck, kan man också lägga tonvigterna på första, tredje, sjette och nionde stafvelserna, hvarmed denna versart kommer att likna latinarnes vackra och inta-

gande *phaleuci*, men måste alltid kunna dela hvarje rimfall i två femstafviga vershälfter, af hvilka den första ovillkorligt måste falla uti *sdrucciolo*, som då blott gäller två stafvelser. På detta sätt kan versarten Decasillabi förete tjugeen särskilda musikaliska omvexlingar.

Novenarii likna mycket nära uti versfallet de föregående. De hafva tre prosodiska tonvigter ställda på andra, femte och åttonde stafvelserna. Exempel:

Torménto, crudéle tiránno,
Mi strúgge, mi lácera il cuóre;
D'Alétto gelóso furóre
Mi accénde la fáce in sén.

Temligen entoniga och föga skickliga att genom annat än elisioner och pauser antaga omvexlingar, nyttjas de blott och allenast i kortare skaldestycken; men skulle icke dess mindre möjligtvis kunna användas så väl i dramat, som i dithyramben och andra glädtiga versslag. Cino da Pistoja har följande vers med tonvigterna på tredje, femte och åttonde stafvelserna.

Chi mi pórse quélla feríta?

Redi en annan, accentuerad i tredje, sjette och åttonde stafvelserna:

Quel rubíno ch'è il mío tesóro,

och Chiabrera ännu en annan med tonvigterna så här:

A duro strál di ría ventúra.

Men dessa omvexlingar gränsa så oändligt nära till prosan, att ett aldrig så litet i skaldekonsten öfvadt öra svårligen kan förmås att anse dem som vers.

Ottonarii, äfven kallade *Anacreontici*, kunna äga två, tre eller fyra tonvigter. De mest brukliga hafva blott två på tredje och sjunde stafvelserna.

Med tvenne tonvigter:

1. *Sospirándò, e lagrimándo*
2. *Se fecóndo, e vigoróso.*

Med tre tonvigter:

3. *Scénde fiéra la procélla.*
4. *Spirár sénto un Zeffirétto.*
5. *Sospirár non vuò per Níce,*
6. *Se pietáde ancór non sénte.*

Med fyra tonvigter:

7. *Fáto réo, felíce sórte.*
8. *Érbe, fióri e piággie amíche.*

Uti första omvexlingen gör pausen en intagande effekt om den sker emellan den fjerde och den femte stafvelsen; men i stället för en paus kan, som i versen 2 en elision med behag anbringas.

När denna versart får tre tonvigter, så kan den första läggas på första stafvelsen, såsom uti versen 3 eller på den andra som i näst påföljande vers, eller också på den tredje som i verserna 4 och 5. Den andra tonvigten uti 3 och 4 bör falla på tredje stafvelsen, men uti 5 och 6 får den ej falla förr än på den femte. Den tredje ligger alltid på den sjunde.

Äro tonvigterna fyra, såsom i 7 och 8 så måste de läggas på första, tredje, femte och sjunde stafvelserna, då en paus blir nödvändig i hvar och en serie; och om orden äro af den beskaffenhet att de icke tåla pauser, så måste språkläran och prosodien gifva vika för känslan och flygten. Med elisions-fall äro omvexlingarna här åtminstone fjorton.

Settenarii kunna få två eller tre tonvigter, af hvilka den första kan, efter godtycke, hvila på den första, den andra, den tredje eller den fjerde stafvelsen, men den andra ovillkorligt uppå den sjette eller näst sista. Denna versart är, efter Endecasillabi, den mest harmoniska, den mest äkta nationella och den mest brukliga, aldrahelst uti Lyriken. Den företer sex

be-

bestämda omvexlingar, alla framställande ett eget särskildt välljud.

Med två tonvigter:

1. *L'álma che sbigottíta.*
2. *La Mádre desiáta.*
3. *Primavéra gentíle.*
4. *Col lampeggiár d'un ríso.*

Med tre tonvigter:

5. *Fà che sospénda il rémo.*
6. *In fín che il pádre arrívi.*

Af dessa omvexlingar anmärkes n:o 3 som den minst harmoniska, oaktadt versen är Chiabreras. N:o 5 ger en fin och angenäm harmoni, men n:o 6 ett starkare och mera klangfullt välljud. Till ex.:

Sprézza il furór dell' ónde
Robústa quércia, avvezza
Di cénto vérni e cénto
L'ingiúria a tollerár.
E se pur cáde al suólo
Spiéga per l'ónde il vólo,
E con quél vento stésso
Va contrastándo al már.

Senarii hafva två accentuerade stafvelser, den andra och den femte. Exempel:

Quel nóme ascólto
Mi pálpita il córe,
Se pénso a quel vólto
Mi sénto gelár.
Non só ricordármi
Di quél traditóre;
Nè sénza sdegnármi,
Nè sénza trémar.

Elisioner och pauser kunna blott frambringa tre omvexlingar. För sin alltför entoniga harmonis skull

användes denna versart med största sparsamhet och tjenar blott för smärre arietter eller korta sångstycken.

Quinarii få tvenne tonvigter, den ena antingen på den första eller på den andra stafvelsen, och den andra på den fjerde. Exempel:

1. *Nò, la sperànza*
più non mi allétta,
Vóglio vendétta
Non chiédo amor.

2. *Amíco il fáto*
Mi guída in pórto
E tú, spietáto
Mi fái perír.

Det kan inträffa att versen har blott ett enda ord, och följaktligen blott en enda accentuerad stafvelse; i thy fall måste man lägga en lätt tonvigt på andra stafvelsen, till ex.:

1. *Un zéffirétto*
Innámoráto

2. *D'ógni ben pródiga*
Dispénsatríce.

Genom förening af tvenne quinarii kan man, som redan blifvit sagdt, formera två slags mycket harmoniska decasillabi, af hvilka i synnerhet den vackraste slutar första vershälften med *voce sdrucciola* och den sista med *voce piana.* Rolli och Fantoni hafva med dem författat några öfvermåttan vackra versar i samma konstslag som Catullus och Tibullus. Se här två förträffliga strofer af Fantoni som slutas med en Quinario.

Per l'ómbre tácite — di nótte amíca
Lúme non scórgesi — romór non s'óde,
Dórme la rígida — nutríce antíca
pígra custóde.

Láscia che annóditi — Fílle vezzósa
Cón le pieghévoli — braccia tenáci,
Lascia che l'umído — lábbro di rósa
báci, e ribáci.

Quadrisillabi hafva mestadels en enda tonvigt på nästsista stafvelsen, men kunna likvist få en till uppå den första. Exempel:

1. *Quándo assíso*	2. *Damigélla*
présso il rívo	*tútta bélla*
ché lascívo	*in quest' ántro*
fúgge al fiúme, &c.	*chiúsa stà.*

Trisillabi, kunna blott äga en enda tonvigt och på stafvelsen näst före den sista. Exempel:

1. *Affánno,*	2. *Che brámi,*
dolóre,	*Cor mío?*
Speránza,	*Ch'io t'ámi*
timóre	*Lo sái.*

Om versens välljud.

Till vinnande af korthet vilja vi här inskränka oss till de mest maktpåliggande reglor, som af språkets bättre skalder blifvit gifna till efterdöme, med afseende på den musikaliska harmoni som bör råda inom versen.

1. Den elfvastafviga versformen, som har tonvigterna på fjerde, åttonde och tionde stafvelserna, anses som den mest klangfulla och den mest majestätliga, aldrahelst när tonvigterna falla på vokalerna A, E och O som örat finner klarare och mera välljudande än I och U. Exempel:

L'aspétto sácro della térra vóstra
Ben sái, canzón, che quant'io párlo, è nulla —

Men versen får ett skönare välljud om den prosodiska tonvigten blifvit lagd på ordets ändstafvelse och följaktligen strax före en enkel eller dubbel paus, som

Dolce colór | *d'orientál* | *zaffíro.*
Ch'io fuggo lór, | *come fanciúl* | *la vérga.*
Spirto gentíl, | *che quelle membra reggi.*

2. En vers som har tonvigt på sjette stafvelsen gör en långt mindre harmonisk verkan än de nyss beskrifna. Dock likväl kan den blifva prydligare och

angenämare om den accentuerade stafvelsen slutar ordet. Exempel:

O aspettata in ciél beata, e bélla. Petrarca.
Di legni peregrín, di statue d'oro. Alamanni.

Deremot får den mindre välljud och kraft om tonvigten faller på en stafvelse som icke slutar ordet. Men minst välljudande blir versen om, efter den prosodiska tonvigten mer än en stafvelse finns i ordet, ty då går pausen, som bör åtfölja tonvigten helt och hållit förlorad, såsom i följande vers:

S'accórdan le dolcíssime paróle.
Poi col cíglio men tórbido, e men féro
Nemíca naturalménte di pace.

Att göra dylik vers är vida sämre än att skrifva ren prosa.

3. När versen har tonvigt på sjette stafvelsen, måste man akta sig för att sluta den med tvenne tvåstafviga ord, som i följande vers af Annibale Caro:

Sette, e sétte leggiádre nínfe, e bélle

ty i sådant fall ser det ut som vore versen sammansatt af en settenario och en quadrisillabo med tonvigt på första stafvelsen.

4. Farten af den vers, som har tonvigt på den tredje eller fjerde och den sjette stafvelsen, kan lämpligt mildras genom omvexling med andra af mera gravitetisk gång, med tonvigter på den fjerde och den åttonde stafvelsen.

5. Med bruk af vers med tonvigt på den fjerde och den sjunde stafvelsen bör man vara i högsta grad sparsam.

6. Också måste man undvika ett alltför stort antal af enstafviga ord, samt af allt för täta och sträfva elisioner.

7. Versens välljud lider äfvenså när den prosodiska tonvigten lägges på stafvelser som äga ett svagt ljud, hvilket inträffar vanligtvis när det sker på vokalen *i* som i dessa versar:

E il vóstro per farv' íra, vuol che invécchii
Pianse mórto il maríto di sua fíglia. Petrarca.

8. En vers ljuder dessutom illa, när den prosodiska tonvigten på sjette stafvelsen kommer att falla på ett possessivt eller relativt pronomen, som till exempel: *mio, tuo, suo, questo, quello, quale, quai, tale, tai,* &c. &c. emedan dessa föreställande ord måste då, vid skandering och uttal, så ofta som versfallet äskar en paus, åtskiljas från det sakord de tillhöra. Såsom följande vers hos Dante:

Tu vuói saper di quái piánte s'infióra.

der versfallet motsäger meningen, i det den åtskiljer begrepp som sins emellan äro sammanhängande.

9. Versarna i en och samma strof böra, på ett passande sätt, vara sins emellan sammanhängande och sluta meningen än vid ändan och än i loppet af versen, men i alla fall på ett ord som har en bestämd prosodisk tonvigt.

Om stanser och stofer.

En stans eller strof af åtta versar heter på italienska *Ottava,* der första, tredje och femte versarna böra rimma med hvarandra; likaså den andra med den fjerde och den sjette. De tvenne sista sluta också på ett och samma rimfall.

En *Sestina,* eller strof af sex vers, har också tre rimfall, af hvilka det första svarar emot det tredje, det andra mot detta fjerde och det femte mot det sjette eller sista.

Uti en strof af fyra versar, *Quartina*, kan antingen den första rimma med den tredje och den andra med den fjerde, eller också kan första versen rimma med den sista och två mellersta med hvarandra. Ofta äro den första och den tredje *sdruccioli*, då intet annat rim i dem är nödvändigt. Blott uti epigrammer kan första versen rimma med den andra, och den tredje med den fjerde.

Uti en *Terzina* eller strof af tre versar rimmar vanligtvis den första versen med den andra, då den tredje slutar på *voce tronca*, som nästan alltid rimmar med sista versen af nästföregående strof.

Sedespråket, epigrammet och några få smärre didaktiska eller moraliska skaldestycken framträda ofta uti *Distici* eller strofer af två vers, som alltid rimma sins emellan och innefatta en enda fullbildad sats eller mening.

Om de särskilda versslagen.

1. *Ottava rima.*

Italienarne hafva trenne slag af hjeltedikter, dem de alla uppbragt till den högsta grad af fullkomlighet, nemligen: *l'eroico-serio*, eller det alfvarsamma; *l'eroico-romanzesco*, det romantiska; och *l'eroico-comico*, det komiska. Dessa skaldeslag äro alltid diktade uti *versi endecasillabi.* Det första nyttjades aldraförst af Trissino i hans *Italia liberata*, sedan af Graziani uti hans *Conquisto di Granata*, af Marini i hans *Adone* och af några andra utmärkta skalder; men det var Sorrentinska sångarkungen, den odödlige Torquato Tasso förbehållit att, genom en ibland de skönaste vitterhetsskapelser som menniskosnillet framgifvit, fördunkla glansen af alla sina föregångare. Hans *Gerusulemme liberata* består af stanser, som, uppfunna af Boccaccio, innefatta en hvar åtta *versi endecasillabi*,

och kallas derför *ottava rima*; en i högsta grad lycklig sångform, som ger hvila åt snillet, och hvaraf lämpligheten blifvit erkänd af spanjoren, portugisaren, britten, tysken, svensken, m. fl. som numera hafva företrädesvis antagit den för sina större hjeltedikter.

Det romantiska skaldeslaget har sysselsatt flera förtjenstfulla Italienares skaldesnille. Af rent italienskt ursprung, utgör detta Italiens roman-litteratur. De mest utmärkta skalder som det begagnat äro Pulci uti sin *Morgante Maggiore*, Bojardo i sin *Orlando innamorato*, och Tassos far, Bernardo, i sin *Amadigi*; men högst uppöfver alla står Lodovico Ariosto, uti sin *Orlando furioso*, som ännu aldrig af någon efterföljare blifvit öfverträffad.

Det tredje slaget är också en äkta italiensk uppfinning. Epigrammet, satiren, ironien, skämtet m, m. uppträda beständigt i detta skaldeslag, under sken af alfvar och värdighet. Alessandro Tassoni har deri gjort sig berömd genom sin *Secchia rapita*, som väl i början är roande, men till slut blir temligen tråkig och liflös. Johan Baptist Lalli, uti sin *Moscheide* och sin *Franceide*, Bracciolini i sin *Scherno degli Dei*, Pignotti i sin *Treccia donata*, kunna äfven citeras som goda mönster, men öfverträffas alla af Casti, som i sitt *Poema tartaro* i ottava rima, och i sina *Animali parlanti* i sestiner, i sin tid var och anses ännu i dag vara en af Italiens qvickaste och nationellaste skalder.

2. *Terza rima* eller *Catena*.

Det är verldskunnigt att Dante Alighieri på detta majestätliga versslag författat en vidlyftig skaldedikt, i tre delar, innehållande ett hundrade sånger (*Cantiche* eller *Capitoli*) hvar och en med ett visst antal af strofer (*terzine*) af tre elfvastafviga versar, med om hvarandra på det sättet vexlande rimslut, att hvar vers

midt uti en strof rimmar med den första och den sista i den föregående. Till slut infaller en enstaka vers som rimmar med den medlersta i sista strofen.

Detta versslag tycks vara bättre passande för satiren, elegien och eklogen än för hjeltedikten, oaktadt Petrarca antagit den i sina *Trionfi* och Fazio degli Uberti uti sin *Dittamondo*. Också torde Dantes stora verk, om det uppmärksamt granskas, böra anses, ifrån början till slut, som ett straffqväde emot de mest namnkunnige män i författarens samtid.

Dessa *terze rime* hafva blifvit med framgång nyttjade af Italiens mest frejdade satiriska, elegiska och bukoliska skalder, som Ariosto, Aretino, Caporali, Nelli, Paterno, Adimari, Salvator Rosa, Menzini, Alfieri, Laviosa, Di Negro, m. fl. och hafva ledt ett stort snille, Francesco Berni, att uppfinna ett nytt slag af straffqväde, som efter honom blifvit kalladt *Bernesco*. Monti har skrifvit i *terza rima* sin vidtberömda klagodikt öfver Hugo Basville.

3. *Canzone* eller *Ode*.

Petrarcas, Filicajas, Chiabreras, Frugonis och Pindemontis *Canzoni* eller *Odi* anses vara ibland de mest fullbildade, som något språks skaldekonst kan uppvisa. Chiabreras, Guidis, Manzonis och Borghis ståtliga, präktigt ljudande pindariska Oder, ofta med strofer, antistrofer och epoder, äro ibland de förträffligaste mönster, som menniskosnillet någonsin framalstrat.

Odet ikläder sig alla möjliga sång- och vers-former, och kan, i sin första strof, inrymma ända till aderton versar, antingen af en och samma, eller af åtskilliga versarter. De öfriga stroferna böra likna den första, med undantag af den sista, eller slutstrofen, som heter *ripresa*, *commiato* eller *licenza* (afsked),

och kan blott hafva hälften af de öfrigas versar, men aldrig mindre än tre. En *Canzone*, hvars strofer hafva sju versar, den andra och den sjunde sjustafviga, men alla de öfriga elfvastafviga, kallas *Distesa*. Verserna i en och samma stans rimma icke der sins emellan, men hvar och en af dem rimmar med den motsvarande i de andra stanserna. Utomdess rimma andra och tredje stafvelserna i fjerde versen och den fjerde och femte i sjette versen med de motsvarande i alla stanser genom hela skaldestycket. Afskedet har blott två vers, en större och en mindre, som rimma med de två sista verserna i alla föregående stanser. Petrarca har författat flera dylika *distese*.

Italienarne hafva utomdess ett annat slags *canzone*, som heter *Canzonetta* eller visa, hvaraf Metastasio har lemnat oss flera rätt ljufliga profstycken.

Versslaget *terza rima* passar sig bäst för Odet, så framt icke hvarje strof slutas med en quinario, då skaldestycket får namn af *Ode saffica*. Se här ett vackert exempel derpå i ett fragment från Sappho sjelf, öfversatt af Ugo Fóscolo:

Sérpe la fiámma entro il mio sángue ed árdo,
Un indistínto tintinnío m' ingómbra
Le orécchie, e sógno: mi s'innálza al guárdo
tórbida l'ómbra
E tútto mólle d'un sudór di gélo,
E smúnto in víso, come érba che lángue
Trémo, e frémo di brividi, ed anélo
tácita, esángue.

4. *Anacreontica.*

Chiabrera, Metastasio, Casti m. fl. hafva mycket upparbetat detta muntra och smånätta versslag, i hvilket stroferna kunna ikläda sig alla sångformer, och innefatta, efter godtycke, versar med åtta, sju, fem

och fyra stafvelser, vanligtvis omvexlande med *sdruccioli, piani* och *tronchi*. Exempel:

1. Åttastafviga.

Bélle róse pórporíne
Che tra spíne
Sull' Auróra non apríte,
Ma minístre degli amóri,
Bei tesóri
Dei bei dénti custodíte.

Díte, róse prezióse,
Amoróse,
Dite, ond' è che se m' affíso
Nel bel guárdo, vivo, ardente,
Voi repénte
Disciogliéte un bel sorríso?

2. Sjustafviga.

Omái la nótte plácida
Sténde le fósche piúme;
Spárge su l'ónda trémola
Cínzia l'argénteo lume.

Più brúno il río che mórmora
L'ónda fra sássi fránge,
Bácia l'erbóso márgine
Carézza i fióri e piánge.

3. Sexstafviga.

O fíglia di Gióve
Terrór delle bélve,
Gran Déa delle sélve
Soccórso pietà.

Deh! viéni; t'affrétta
Di Léte alla ríva
Soccórri, o gran Díva
L'afflítta città.

4. Femstafviga.

O cári, o fúlgidi
O leggiadrétti
Di Nice instábile
Occhii brunétti.

Quánto nel vólgervi
Rápidi, o lénti
Occhiétti magici
Siéte eloquénti.

5. Fyrastafviga.

Pástorélla,
Viéni al práto
Che l'Auróra
Già s'indóra.
Spíran fióri
Vághi odóri.
O beáto
Nóstro státo
Viéni, o bélla
Pástorélla.

Pástorélla,
Nóstri gréggi
Per li fónti,
Per li mónti
Ván pascéndo
Té seguéndo.
Tú li réggi
Sénza léggi.
Viéni, o bélla
Pástorélla.

Ibland de skalder som utmärkt sig i detta hänförande versslag äga äfven Redi, Savioli, Parini, Frugoni, Monti, Gianni m. fl. en stor förtjenst och anspråk på beundran.

5. *Sonetto.*

Sonetten kan med skäl få namn af Italiens tillfällighets-poesi. Sällan tilldrager sig någon förnäm barnsbörd, döpelse, brudvigsel, befodring, upphöjelse till högre embeten, likbegängelse, o. s. v. utan att vid tillfället en hop sonetter genast hopsmidas. En friare eller älskare vinner sällan på annat sätt insteg eller tillträde hos sin käresta. Också är Italien, detta skaldeslags äldsta och fruktsammaste fosterland, öfversvämmadt af en otrolig mängd sonetter af alla möjliga slag och färgor; och då Italienaren ännu icke i fem århundraden, ledsnat vid dem, hvilket varit fallet hos Fransosen, Britten och andra folk, så tyckes detta versslag onekligt äga för honom en viss intagande egenskap. Petrarca är den första som omgifvit sonetten med alla stilens och skaldeskonstens mest hänförande behag och prydnader. Men denne förträfflige skald har olyckligtvis författat mer än trehundrade dylika små poemer, alla uti endecasillabi, för att berömma ett enda fruntimmer, hvarigenom han blifvit hufvudman för den skola som Italienarne sjelfva kalla *dei Parolai*, det vill säga, ordprånglare eller frasmakareskolan, och som ännu i dag sträcker sitt menliga inflytande öfver Italiens både skaldekonst och sköna vitterhet.

Ibland de oräkneliga skalder som verkligen utmärkt sig i sonetten, vilja vi här blott nämna Angelo di Costanzo, Della Casa, Salvini, Filicaja och Zappi.

Sjelfva versslaget indelas uti *eroico*, *giocoso* och *anacreontico*. Det första är alltid i endecasillabi, med

fjorton vers, utdelade i två qvartine, med två motsvarande rimfall, och två terzine med två eller tre. Följande exempel af Salvini är ett verkligt mästerstycke.

Dio.

Tú, che mai fátto, il tútto sémpre fái,
E ciò che késti già, réggi, e govérni;
Tú, sotto il cui pié férmi, ed etérni
Soggiáce il témpo, il fáto, il sémpre, ed il mái.
Tu dai l'ómbre alla nótte, al giorno i rái;
Tu il mondo attémpi, e il paradíso etérni;
Tu nè vísto, nè scérto, e védi, e scérni,
E non mai mósso, móvi e moverái.
Tu, tútti i luoghi ingómbri, e non hai lóco;
Tu prémii i giústi, e tu gastíghi i réi;
Tu dái l'algóre al giél, l'ardóre al fóco:
Tu te stésso in te stésso, e védi, e béi;
Tu séi, ch'io non conósco, e pure invóco;
Uno séi, trino séi: tu sei chi séi.

Burchielli och Berni hafva uppfunnit den burleska och epigrammatiska sonetten, den de ofta hafva förlängt medelst en *coda*, eller efterslàng, kortare eller längre efter den dosis af skämt som de velat framlägga.

Den anakreontiska sonetten är mestadels ett pastoral eller herdeqväde, hvaruti versarna kunna vara af åtta, sju eller fem stafvelser. Rolli har, i följande exempel inrymt alla de till detta versslag hörande vackra egenskaper.

En förälskad herde begär af en liten gosse underrättelse om sin herdinna.

Sai tu dírmi, o fanciullíno,
In qual pásco gita sía,
La vezzósa Egeria mía,
Che pur cérco dal mattíno? —

Il suo grégge è qui vicíno;
Ma poc' ánzi a quella vía
Gir l'ho vísta, e la seguía
Quel suo cándido agnellíno. —
Non v'era áltri che l'agnéllo? —
Sopraggiúnsela un pastóre. —
Ahi! fù Sílvio. — Appunto quéllo;
Ma tu cángi di colóre? —
Te felíce, o pastoréllo,
Che non sái che cos' è amóre.

6. *Madrigalen*

begagnas uti alla slags ämnen och stilar. Den består af en enda stans, som ej får hafva mindre än tre vers och aldrig mer än femton, emedan kortheten just är denna sångformens hufvudsakligaste förtjenst. De deruti använda versar äro decasillabi omvexlade med settenarii. Men af alla skaldeslag fördrager detta minst medelmåttan. Tanken bör vara sinnrik och ny, eller så framställd att den tyckes vara det; ordens val och sammanfogning enkel, naturlig och med det samma ren, qvick och prydlig. Se här ett skönt exempel från Renugio Fiorentino:

Táci, préndi in man l'árco
Che la mia bélla féra
Il mattíno e la séra,
Quà se ne viéne. Ecco i vestígii e'l várco.
Éccola, oimè! Drízzale un dardo al córe.
Tira, deh! tira Amore.
Ah! ben sei ciéco; hai mé ferito, ed élla
Si rinsélva fuggéndo intátta, e snélla.

Och ett annat af Salvatore De Coureil:

Dalla pérfida Egéria abbandonáto
Il póvero Filén vólle moríre.
Strínse l'acciár; ma in átto di feríre
Pensò, che il suicídio era peccáto.

7. *Blankvers* (*versi sciolti*).

Man tror gemenligen att orimmad italiensk vers blifvit uppfunnen af Trissino, fastän flera författare tillskrifvit detta versslag än åt Jacopo Nardi, än åt Ruccellai, än åt Sannazzaro.

Sammansättandet af blankvers är oändligt svårare än att göra rimmad vers. De som inbilla sig att *versi sciolti* äro lika så lätt diktade som prosan, hafva intet begrepp hvarken om italienska prosan eller skaldekonsten, då de tilltro sig att döma med ögonen det som blott och endast känslan och förnuftet kunna pröfva. Att rimmet, med alla sina hinder och svårigheter, ger åt italienska versbildningen ett behag och en färg som förskönar och upplifvar dess väsende, kan alldeles icke dragas i tvifvelsmål; just derföre måste skalden, i orimmad vers, söka att ersätta bristen af rimfallen genom den högsta renhet i språk och ordfogning, genom originalitet, poetisk kolorit och en fullbildad stil, genom versbyggnadens lätthet, känslornas upphöjning, tankarnas kraft och sinnrikhet, uttryckens klarhet och yppigt varierande behag, med ett ord, genom en majestätisk, oförmodad, förvånande uppställning. Det är här enkannerligen som den verkliga skalden vinnlägger sig om att omvexla versfallens rörelser och imitativa harmoni, medelst ett ömsom långsamt, ilande, alfvarsamt eller behagrikt välljud, alltid och öfverallt i noggrannt förhållande och öfverensstämmelse med tankar, bilder och målningar.

Poetiska friheter äro här inskränkta till det aldraminsta möjliga antal, och foga sig alldeles icke, som uti andra versarter, efter skaldens godtycke eller afsigter.

De som önska att se och känna den höga ståndpunkt af värdighet och behag detta versslag upp-

hunnit, kunna läsa Virgil öfversatt af Annibal Caro, Lucretius af Marchetti, Iliaden af Monti, att förtiga en hop originella mästerstycken af Alamanni, Ruccellai, Salvini, Parini, Papi, m. fl.

Dramatiken använder företrädesvis blankvers, i synnerhet i Tragedien och i det heroiska dramat. Komedien försmår den väl icke, men håller sig hellre vid prosan, då det tycks vara mindre rimligt att låta hvardagsspråket framträda i kadans och i bunden stil.

Som ett litèt exempel på dramatisk blankvers, vilja vi till slut här införa följande stycke utur Alfieris Oreste, der Pylades berättar sin väns förmenta död vid spelen på ön Creta.

Feróce, tróppo impaziénte, incánto,
Or della vóce minaccíosa incálza
Or del flagél, che sanguinóso ei ruóta,
Sì forte bátte i destrier suói mal dómi,
Ch'oltre la méta vólano; più ardénti
Quánto voloci più. Già sórdi al freno
Già sórdi al grído, ch'ora inván gli acquéta,
Fóco spíran le nári; all' áura i crini
Svolázzan írti, e in denso némbo avvólti
D'agonal pólve quanto vásto è il círco,
Córron, ricórron come fólgor rátti.
Spavénto, orróre, alto scompíglio, e mórte
Per tútto arréca, intorti gíri, il carro:
Finchè, percósso con orríbil úrto,
A marmórea colónna il fervid' ásse,
Rivérso Oréste cáde . . . . .

Vi borde väl ännu säga något om åtskilliga andra italienska skaldeslag, som till exempel det heroiska (*eroico*), det lyriska (*lirico*), det didaktiska (*didascalico*),

herdeqvädet (*pastorale*), idyller, ballader, cantater, dithyramber, satiren, epigrammet, m. fl.; men vi hänvisa språkets och verskonstens älskare till vederbörande skalders arbeten och till studium af den Italienska sköna litteraturen.

Register.

Bihang.

Om Verskonsten.

